

Noves immigracions i llengües

F. Xavier Vila - Eulàlia Salvat (Editors)

MPP
MANA PROJECTE PLECA

NOVES IMMIGRACIONS I LLENGÜES

**Actes del 18è Col·loqui Lingüístic
de la Universitat de Barcelona**

NOVES IMMIGRACIONS I LLENGÜES

F. Xavier Vila i Eulàlia Salvat
(Editors)

Agrupación de Editores y Autores Universitarios

Universitat de Barcelona

Barcelona, 2013

Primera edició, 2013

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, o la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics, resta rigorosament prohibida sense l'autorització escrita dels titulars del *Copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

© Autors dels textos respectius

© de l'edició: F. Xavier Vila i Eulàlia Salvat

Organització del 18è Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona (CLUB-18): F. Xavier Vila i Emili Boix. El Grup d'Estudi de la Variació ha contribuït a la publicació d'aquest llibre.

Edició i producció:
MRR. Servicios de Comunicación Gráfica
Diputació, 216 - 08011 Barcelona
Tel. 93 451 65 70 - Fax 93 452 10 05
publi@publimrr.com

Agrupació d'Editors i Autors Universitaris

Dipòsit Legal: B-4.297-2016

Agraïments

Aquest treball ha pogut realitzar-se gràcies al projecte Resocialització lingüística en educació secundària (FFI2009-09968) del Ministeri de Ciència i Innovació d'Espanya i al suport de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona i del Grup d'Estudi de la Variació (2009 SGR 521) de l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya.

ÍNDIX

F. Xavier Vila

De l'«etapa autonòmica» a la «sociolingüística del multilingüisme»: una dècada de recerca sociolingüística sobre les noves immigracions..... 11

Llorenç Comajoan, F. Xavier Vila, Vanessa Bretxa, Natxo Sorolla, Xavier Tenorio i Joan Melià

Els usos lingüístics en família i amb amics de l'alumnat autòcton i al·lòcton de sisè de primària a Catalunya, Mallorca i la Franja..... 29

Judith Oller

Variables que incideixen en el coneixement de català i castellà de l'alumnat estranger a Catalunya: un estudi amb alumnat de sisè de primària.....77

Maria Rosa Garrido Sardà

La gestió del multilingüisme en els serveis d'acollida de les ONG: un estudi de cas..... 97

Maria Sabaté i Dalmau

La gestió del multilingüisme en un espai regulat entre persones immigrades: el cas dels locutors 119

F. Xavier Vila, Natxo Sorolla i Imanol Larrea

Les vies per als aprenentatges lingüístics del jovent d'origen marroquí establert a Catalunya..... 147

Makiko Fukuda

Realitat sociolingüística dels japonesos residents a Catalunya..... 199

Bàrbara Sastre Bestard

Opinions i pràctiques lingüístiques dels alemanys residents a Mallorca..... 227

Notes sobre els autors.....	251
Abstracts in English.....	255
Resúmenes en castellano.....	263

De l'«etapa autonòmica» a la «sociolingüística del multilingüisme»: una dècada de recerca sociolingüística sobre les noves immigracions

F. Xavier Vila

Noves immigracions, nous reptes lingüístics

Ubicats al llarg d'una de les principals vies de comunicació entre Europa i Àfrica, amb unes potencialitats que ja van saber aprofitar l'exèrcit cartaginès d'Hanníbal o la Via Augusta romana, i estesos al llarg d'una mar amable i transitada pel comerç, les cultures, les religions i les guerres des de fa mil·lennis, és un tòpic, però alhora una realitat, que els països de llengua catalana són una allargassada terra de pas. Si a això hi sumem una demografia feble, amb un sistema de reproducció que genera pocs fills i reclama braços forans per fer créixer una economia sovint puixant (Cabrè 1999), no és estrany que les societats catalanòfones tinguin una història de moviments demogràfics llarga, complexa i, des del punt de vista acadèmic, sovint fascinant.

La crisi de mitjan anys setanta del segle passat i els fluxos de capitals cap als territoris menys desenvolupats que van acompanyar el desenvolupament de l'estat autonòmic van donar una treva demogràfica a un segle que havia conegut unes immigracions massives des de l'Espanya meridional cap a l'arc mediterrani. L'aturada en sec de la immigració va fer que, durant un parell de dècades, s'instal·lés en moltes ments la percepció que les immigracions de grans dimensions s'havien acabat, potser per sempre. Durant les dècades posteriors a la Guerra Civil, els països de llengua catalana havien passat de ser unes societats etnolingüísticament homogènies a ser unes societats més o menys duals, amb dos grans col·lectius —els catalans, valencians o balears *de tota la vida*, i els *immigrants*, els *castellans* o els *nous catalans*, per dir-ho com Francesc Candel—, i era aquesta la realitat que calia analitzar i, en la

mesura que fos possible, gestionar. I així van transcórrer els 80 i bona part dels 90.

Però a mesura que es va anar acostant el tombant del mil·lenni, les dades estadístiques i fins i tot la percepció a ull nu van començar a detectar símptomes que aquesta situació estava canviant i que l'aparent calma demogràfica no era més que un parèntesi. De mica en mica, i cada cop amb més velocitat, els catalans de tota la vida, els nous catalans i els seus fills es van anar veient acompanyats d'unes noves cares provinents dels quatre racons del món. Vinguts dels indrets més allunyats, al llarg de la primera dècada del segle XXI, els nouvinguts van anar transformant profundament el paisatge lingüístic i cultural dels carrers, les aules, els centres de treball i d'esbarjo i les institucions dels països de llengua catalana d'una manera i en unes proporcions que, en termes generals, ningú no hauria gosat vaticinar tan sols deu anys enrere. Així, l'any 2010, segons l'explotació estadística del padró de l'Idescat,¹ a Catalunya, la població estrangera sumava 1.198.538 persones, és a dir, el 15,95 % del total del Principat. Les proporcions eren similars, si no superiors, a la resta de territoris catalanoparlants. Cal tenir en compte que el nombre de població estrangera només és un indicador atenuat de la diversitat etnonacional i lingüística, perquè per definició inclou com a *nacionals* les persones vingudes de fora però nacionalitzades al cap d'uns anys. A Catalunya mateix, l'any 2010 els nats a l'estranger segons els padró continu eren 1.314.367. I això no és tot. D'entrada, a aquesta població caldria sumar-hi la població flotant que circula amb més o menys llibertat per tot l'espai Schengen, des d'estudiants Erasmus fins a treballadors sense papers, per no parlar de les desenes de milions de turistes que es desplacen cada any als nostres països. A més a més, com saben molt bé els països amb tradició d'estudi de la diversitat lingüística, seria ingenu imaginar que l'heterogeneïtat d'idiomes s'acaba de sobte i com per art d'encantament amb la nacionalització (Extra i Gorter 2008): per bé que la substitució lingüística passi la dalla massivament a cada generació, encara cal comptar en els rengles dels parlants de llengües al·lòtones una part important dels fills d'aquests nous immigrants, d'aquests *novíssims catalans* nascuts aquí, sobretot mentre són infants i joves.

---

¹ <http://www.idescat.cat/poblacioestrangera/> darrera consulta 8 de novembre del 2011.

En altres paraules, les noves immigracions de la primera dècada del segle XXI han fet que, per dir-ho amb la vella fórmula, els pobles, viles i ciutats de Salses a Guardamar i de Fraga fins a l'Alguer hagin tornat a acollir nous accents i noves maneres de dir la realitat que han fet encara més plurals les nostres societats. De mica en mica, i no sense dubtes i titubejos, les societats receptores han anat prenent consciència dels reptes que implicaven aquests moviments poblacionals, i han desenvolupat tota una sèrie d'estratègies per tal de gestionar la incorporació dels col·lectius nousvinguts. A Catalunya, aquests esforços van desembocar en el Pacte Nacional per a la Immigració,² un document signat al desembre del 2008 pel Govern català, la majoria de les forces polítiques i dels agents socials per tal de plantejar un tractament integral del fenomen derivat del fet migratori. Poc després, l'abril del 2010, el mateix Parlament va aprovar per àmplia majoria la Llei d'acollida de les persones immigrades i les retornades a Catalunya. Val a dir que aquesta llei va ser recorreguda al Tribunal Constitucional per la Defensora del Pueblo en funcions, en bona mesura per l'oposició al tracte que es donava al català en el procés d'integració; en el moment de redactar aquestes línies, encara no s'havia resolt aquest recurs, tot i que sí que havia estat acceptat a tràmit.

La realitat sociolingüística i el seu tractament, lògicament, han estat profundament sacsejats pels canvis demogràfics. Al capdavant, en societats democràtiques, la llengua compartida és el principal instrument per a la participació pública i, per tant, un element inexcusable per a la cohesió social. Val a dir que aquest no és un tret particular ni del català ni de les llengües minoritzades. De fet, d'acord amb l'Eurobaròmetre qualitatiu sobre la integració dels immigrants, elaborat a petició de la Comissió Europea, en el conjunt de la Unió Europea, el principal factor que facilita la integració dels immigrants és «saber la llengua», i així ho veuen tant els locals com les mateixes persones immigrades (Qual+, TNS 2011: 8). Per la seva banda, el factor «respectar les cultures locals» és el segon més important per als autòctons i el tercer per als immigrants.

---

² <http://www20.gencat.cat/portal/site/bsf/menuitem.6e02226e86d88424e42a63a7b0c0e1a0/?vgnnextoid=2c492b274c5a4210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=2c492b274c5a4210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>.

No és estrany, doncs, que a Catalunya, on la preocupació pública per les qüestions lingüístiques és anterior a l'arribada d'aquestes immigracions, les iniciatives en el camp de la política lingüística, entesa en el seu sentit més ampli d'intervenció sobre el paper que han de jugar les llengües en una comunitat donada (Boix i Vila 1998: 274), hagin estat a l'ordre del dia. Per exemplificar-ho només en un camp, el de la política lingüística escolar, i en un sol territori, hem vist com a Catalunya s'implantaven primer els tallers d'adaptació escolar (Purtí 2006), es passava tot seguit a les aules d'acollida (Departament d'Educació 2007), es proposava un nou model d'immersió, s'intentava adaptar l'educació intercultural i s'experimentava amb els Espais de Benvinguda Educativa. En aquest sentit, la Llei d'educació de Catalunya, aprovada al novembre del 2009, pendent del recurs presentat al Tribunal Constitucional pel Partit Popular, mira de blindar el model de conjunció lingüística com a eina de cohesió social i de bilingüització de tota la població en un marc d'heterogeneïtat lingüística manifesta. No està de més recordar que les iniciatives en el terreny de la política lingüística escolar han arribat fins a l'extrem d'introduir en l'Estatut plebiscitat el 2006 una clàusula —amb poc parangó internacional— que protegeix el dret a suport específic per als infants amb dificultats de coneixement de la llengua vehicular de l'ensenyament (art. 35.4).

Una nova etapa en la recerca sociolingüística catalana?

A partir del tombant de mil·lenni, els canvis generats per les noves immigracions van anar tenint el seu reflex en el món de la recerca sociolingüística en pràcticament totes les seves dimensions. Cal no oblidar que, contràriament al que de vegades s'ha sostingut, als territoris de llengua catalana bona part de les ciències socials havien viscut més aviat d'esquena a la diversitat lingüística (Vila 2004). Però les noves realitats van anar-se imposant de manera ràpida i, després d'alguns titubejos inicials, tant la recerca empírica com la reflexió teòrica sobre llengua i societat va veure's forçada a anar incloent cada vegada més la nova diversitat lingüística en el seu treball quotidià. És així com, per exemple, els Seminaris sobre Llengua i Educació organitzats durant dècades a Sitges per l'ICE de la Universitat de Barcelona es metamorfosaren en els Simposis sobre Llengua i Immigració de la

Universitat de Girona, o com l'antropologia lingüística guanyà una presència inèdita a casa nostra fent emergir el nom i el nombre de les llengües parlades a Catalunya, sobretot de la mà del Grup d'Estudi de les Llengües Amenaçades de la Universitat de Barcelona.³ És també en aquesta dècada que, després del Fòrum Universal de les Cultures (Barcelona 2004), en què la reflexió sobre la diversitat lingüística i la seva sostenibilitat va ocupar un espai remarcable, es crearen institucions com la Casa de les Llengües-Linguamón (entre el 2005 i el 2011)⁴ o la Càtedra del Multilingüisme Linguamón-UOC (del 2006 ençà).⁵

En realitat, d'ençà dels primers 2000 pot ben bé afirmar-se que la recerca sociolingüística catalana va viure un canvi d'etapa i de marc de referència —fóra erroni parlar aquí de paradigma, ja que això suposaria que la sociolingüística en comparteix un de sol—. Les etapes presociolingüística, (anti)franquista i autonòmica, descrites a Boix i Vila (1998: 33-43), havien estat marcades per la dinàmica alhora de conflicte i de compromís entre el català i castellà. A partir dels primers 2000, les noves immigracions —i no ho oblidéssim pas, la creixent integració socioeconòmica internacional de les societats catalanòfones en el marc de la globalització— van fer entrar la sociolingüística catalana en una nova etapa, que potser podríem denominar *del multilingüisme*, una etapa en què la sociolingüística catalana s'ha vist obligada a reconcebre's partint de la base de la reflexió sobre la diversitat idiomàtica al món i a casa seva (Marí 2011). Una fase en què les tradicions de la «sociolingüística de la distribució» de base sobretot nord-americana, i la sociolingüística conflictivista catalana o perifèrica han hagut d'heure-se-les —entenent-s'hi, complementant-s'hi o competint-hi, segons es vulgui— amb la sociolingüística de la mobilitat i dels recursos (Puig 2011, Blommaert 2010). En el moment d'escriure aquestes ratlles encara ens trobem de ple en aquesta fase i, si bé no sabem on ens conduirà, sí que sabem ja que ha donat fruits més que interessants, entre els quals hi ha la incorporació a la sociolingüística de noves veus i noves perspectives, amb recerca feta pràcticament a totes les universitats de l'àmbit lingüístic, tal com han palesat les I Jornades «La recerca sociolingüística en l'àmbit de la llengua

---

³ <http://www.gela.cat/doku.php?id=>.

⁴ http://www10.gencat.cat/casa_llengues/AppJava/ca/index.jsp.

⁵ http://www.uoc.edu/portal/catala/catedra_multilinguisme/index.html.

catalana»,⁶ organitzades per la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans, i el fructífer panorama de la sociolingüística catalana presentat al número 21 de *Treballs de Sociolingüística Catalana*.

La sociolingüística de les noves immigracions al Grup d'Estudi de la Variació i al Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació

L'interès per la recerca sociolingüística sobre les noves immigracions entre els sociolingüistes del Grup d'Estudi de la Variació (GEV), liderat des del Departament de Filologia Catalana de la UB, i des del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació (CUSC) de la mateixa universitat, es remunta ben bé a l'inici d'aquest fenomen.

Ja l'any 2001, el VIII Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona (CLUB) organitzat pel GEV amb el suport del CUSC va dedicar-se específicament a l'impacte lingüístic de les noves immigracions sobre un ecosistema lingüístic fràgil com el català. Val a dir que la tasca no va resultar gens fàcil, perquè el fenomen tot just s'encetava i encara mancava tant perspectiva històrica com recerca empírica sobre el terreny. En aquella ocasió, i en d'altres que la van succeir, com ara la VI Jornada de Variació de l'any 2002, organitzada pel mateix GEV, al màxim a què es podia aspirar era a espigolar les primeres experiències de recerca fetes al nostre país i a demanar a especialistes estrangers que ajudessin a encarrilar la recerca i la reflexió sobre el fenomen migratori partint de l'experiència de societats que, com la catalana, partien d'una composició lingüística complexa i amb majories etnolingüístiques complexes. Aquella primera empenta va donar com a resultat el volum *Integrar, des de la fragilitat? Societats plurilingües davant els reptes de les immigracions multilingües: Suïssa, Brussel·les, Luxemburg, Quebec i Catalunya* (Vila, Boix i Alturo (eds.) 2006).

Tant al CUSC com al GEV, la línia de recerca sobre llengua i noves immigracions s'empeltava naturalment en una sociolingüística nascuda en context migratori, i així va anar expandint-se i ben aviat

---

⁶ <http://blocs.iec.cat/cruscat/jornades-de-la-xarxa-cruscat/jornades-2011/>.

donava nous fruits. Al març del 2003, el III Cicle Joan Coromines havia donat a conèixer, sota el títol «Les llengües a Catalunya», algunes de les primeres recerques sobre la posició i la història de les varietats que anaven arribant al país (Payrató i Vila (dir.) 2004). També en aquell moment encetava Makiko Fukuda la seva recerca sobre la colònia japonesa a Catalunya, la qual veuria la llum en forma de tesi doctoral l'any 2009 (Fukuda 2009, i en aquest volum). L'any 2007 es llançava, sota la direcció de F. Xavier Vila i des del Departament de Filologia Catalana de la UB, el projecte RESOL (Resocialització i llengües),⁷ que incloïa un percentatge important de nouvinguts en edat escolar de tres territoris de llengua catalana. El mateix any, Emili Boix-Fuster liderava, des del mateix departament, el projecte EVOTRANLING un projecte sobre la gestió lingüística en el si de les parelles mixtes als territoris de llengua catalana (Guerrini *et al.* 2010, Boix-Fuster i Guerrini 2011). Totes aquestes iniciatives tenien projecció sobre la docència, i així, l'any 2008-2009 va impartir-se el Postgrau d'Assessorament Lingüístic, Gestió del Multilingüisme i Serveis Editorials, que l'any següent va convertir-se en un màster propi de la UB, el Màster d'Assessorament Lingüístic, Gestió del Multilingüisme i Serveis Editorials.⁸

L'any 2008-2009, investigadors del CUSC i la Xarxa CRUSCAT duïen a terme una recerca sobre les trajectòries lingüístiques dels joves d'origen marroquí residents a Catalunya (Vila, Sorolla i Larrea, en aquest volum). També a partir del 2008, primer amb el suport de Linguamón-Casa de les Llengües i després també del Ministeri de Ciència i Innovació, el CUSC s'embranchava en la recerca sobre els reptes de les comunitats lingüístiques mitjanes,⁹ un component principal dels quals és precisament la relació entre les migracions i aquestes comunitats (Vila (ed.) 2012). L'any 2010, Carles de Rosselló coordinava el monogràfic sobre «Llengua i (noves) immigracions» a la revista del CUSC *LSC - Llengua, Societat i Comunicació*. Finalment, a partir de finals del 2010, el CUSC s'incorporava al projecte impulsat pel British Council i cofinançat

---

⁷ <http://www.ub.edu/cusc/seducativa/projecte/resocialitzacio-i-llengues-resol-els-efectes-linguistics-del-pas-de-la-educacio-primaria-a-secundaria-en-contextos-pluri-lingues/>.

⁸ <http://www.ub.edu/almse/>.

⁹ <http://www.ub.edu/cusc/llenguesmitjanes/>.

per la Comissió Europea, Language Rich Europe,¹⁰ destinat a avaluar la presència i el tractament de la diversitat lingüística, tant d'origen autòcton com al·lòcton, arreu del continent.

Un nou CLUB dedicat a les llengües i les noves immigracions

Deu anys no passen debades, i l'any 2010, afortunadament, la feina feta per moltes mans havia transformat significativament el panorama de recerca sobre llengua i noves immigracions. Sense poder parlar d'abundància, i partint massa sovint d'uns recursos econòmics més que migrats, la segona dècada dels 2000 començava amb un bon nombre de recerques originals damunt la taula centrades en el binomi format per les noves immigracions i les llengües fetes des de diverses perspectives teòriques.

D'acord amb la dinàmica rotativa que governa aquests col·loquis, l'any 2010 corresponia als professors de sociolingüística i política lingüística de la Secció de Lingüística del Departament de Filologia Catalana, F. Xavier Vila i Emili Boix-Fuster, d'organitzar el Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona. Atesa la conjuntura, el comitè organitzador va decidir dedicar el CLUB íntegrament a exposar els resultats de la recerca sobre les noves immigracions feta al nostre país.¹¹ I és així com el dia 22 de novembre del 2010 va celebrar-se a l'Aula Magna de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona el XVIII CLUB sota el títol «La incorporació de les noves immigracions a la societat d'acollida: perspectives sociolingüístiques». A l'acte s'hi van presentar treballs acadèmics recents i essencialment inèdits —en bona mesura, tesis doctorals defensades molt poc temps abans— de manera que el CLUB va oferir un dels primers retrats corals de quin està essent l'impacte sociolingüístic real de les noves immigracions en la nostra societat. Podeu trobar l'índex del XVIII CLUB al final d'aquest capítol. Cada equip de recerca va disposar de mitja hora per a la presentació, més 10 minuts per a preguntes i aclariments, i a la tarda, per tancar l'acte, va celebrar-se una taula rodona amb tots els participants.

---

¹⁰ <http://languagerichblog.eu/about/>.

¹¹ <http://stel.ub.edu/filologiacatalana/node/75>.

Tots els equips de recerca van ser convidats, com és costum del CLUB, a convertir les seves presentacions en articles de llibre i, llevat d'un, que va declinar fer-ho, tots van respondre-hi de manera afirmativa. De bon començament, el comitè organitzador va deixar en mans de F. Xavier Vila les tasques d'edició del volum. No cal dir, però, que hi ha una distància considerable entre unes presentacions breus i els capítols que es publiquen, essencialment, però no tan sols, per qüestions de disponibilitat d'espai. Això implicava la necessitat que, a banda de l'editor del volum, hi hagués un comitè extern que ajudés a avaluar els articles. Emili Boix-Fuster —que no hi presenta cap article i no té cap responsabilitat editorial sobre el volum— va encarregar-se d'organitzar les tasques d'aquest comitè científic extern, i de fer arribar a l'editor les valoracions sobre els capítols. Finalment, un cop millorades totes les contribucions foren sotmeses a correcció lingüística i d'estil per Georgina Rufo i Ana Belén Marín, alumnes del Màster d'Assessorament Lingüístic, Gestió del Multilingüisme i Serveis Editorials, sota la direcció de la professora del Departament de Filologia Catalana i correctora professional Eulàlia Salvat.

El contingut del volum

El volum que teniu a les mans, doncs, és essencialment el resultat de la reelaboració de les presentacions del XVIII Col·loqui de la Universitat de Barcelona. Igual com en aquella ocasió, els articles s'han ordenat intentant agrupar-los segons afinitats temàtiques i/o metodològiques.

Els dos primers articles tenen en comú la seva orientació cap a la població escolar. El primer dels treballs està signat pels membres de l'equip del projecte RESOL Llorenç Comajoan (Universitat de Vic), F. Xavier Vila, Vanessa Bretxa i Xavier Tenorio (Universitat de Barcelona), Natxo Sorolla (Xarxa CRUSCAT de l'IEC) i Joan Melià (Universitat de les Illes Balears), i s'intitula «Els usos lingüístics en família i amb amics de l'alumnat autòcton i al·lòcton de sisè de primària a Catalunya, Mallorca i la Franja». En aquest treball, de perspectiva macrosociolingüística, s'analitza el coneixement declarat de català, els usos lingüístics amb els progenitors, els germans i els amics, i el pes de diverses variables en les tries de llengües. En relació amb la comunicació presentada al CLUB, l'article afegeix les dades corresponents a Mallorca. Entre els resultats

més remarcables cal destacar que l'estabilitat general pel que fa a la posició del català i el castellà entre els autòctons contrasta amb la reculada de les llengües al·lòctones en la cadena progenitors > germans > amics, la qual cosa sembla pronosticar una ràpida assimilació lingüística dels al·loglots cap a una de les dues llengües més parlades al país, el català o el castellà, depenent de diversos factors. La direcció concreta d'aquesta evolució depèn, de manera molt significativa, de la localitat i, encara més, de la xarxa social concreta en què s'insereix cadascun dels nouvinguts.

El segon dels treballs és el de la psicòloga Judith Oller Badenas (Universitat de Girona) titulat «Variables que incideixen en el coneixement de català i castellà de l'alumnat estranger a Catalunya: un estudi amb alumnat de 6è de primària». Aquest treball constata que, si bé els coneixements de castellà de l'alumnat immigrant sol seguir les pautes marcades pels estudis internacionals —per exemple, a més temps d'estada més coneixement oral i escrit—, el coneixement del català, per contra, se'n desmarca sovint, ja que per exemple la pauta «més temps d'estada = més coneixement» només es detecta en aquells contextos socials en què la llengua ambiental predominant és el català. En canvi, el temps d'estada deixa de ser rellevant per a l'aprenentatge del català en els contextos, d'altra banda nombrosíssims al nostre país, en què el català ha passat a tenir una presència social no predominant.

Amb els dos articles següents abandonem l'edat escolar i ens endinsem, de la mà de les tesis de dues investigadores de la Universitat Autònoma de Barcelona, en la recerca sobre el multilingüisme en dos contextos institucionals, l'un públic i l'altre privat. En el primer cas, Maria Rosa Garrido Sardà mostra a «La gestió del multilingüisme en els serveis d'acollida de les ONG: un estudi de cas» els reptes i les contradiccions amb què viuen i actuen els diferents agents dels serveis d'acollida de les ONG, sovint atrapats en una confusa xarxa de lleialtats, necessitats i competències. L'autora planteja que aquestes institucions no funcionen de la manera idònia a l'hora de capacitar els seus usuaris per tal d'actuar en la societat d'acollida, i fins i tot poden acabar reproduint un ordre colonial. D'acord amb l'autora, una reflexió conjunta entre usuaris, institucions i investigadors permetria adequar millor els continguts de llengua que s'adquireixen en el centre a les necessitats de les persones acollides.

Per la seva banda, al quart article del llibre, de títol «La gestió del multilingüisme en un espai regulat entre persones migrades: el cas dels

locutoris», Maria Sabaté salta de les institucions d'acollida gestionades per autòctons a l'anàlisi d'un món empresarial regit essencialment per les mateixes persones immigrades. Igual com en el cas de Garrido, l'anàlisi etnogràfica i la perspectiva crítica li permet posar de relleu la posició de les diverses llengües i coneixements lingüístics presents en el repertori dels usuaris, dels treballadors i dels propietaris d'unes empreses emblemàtiques en el món dels nouvinguts. Repertoris truncats, coneixements fragmentaris, llengües franques locals i internacionals i llengües d'origen funcionen com a eines per a la cooperació i la gestió d'una quotidianitat en què el català té un paper força exigü.

Els darrers tres articles d'aquest volum tornen a canviar de perspectiva i ens introdueixen en els processos concrets que regeixen la incorporació a les societats d'acollida de tres col·lectius etnonacionals d'origen al·lòcton a Catalunya i a Mallorca. El capítol «Les vies per als aprenentatges lingüístics del jovent d'origen marroquí establert a Catalunya» de F. Xavier Vila, Natxo Sorolla i Imanol Larrea, de la Universitat de Barcelona i la Xarxa CRUSCAT-IEC combina metodologies macro i micro per tal de descriure quin és el repertori lingüístic del principal col·lectiu al·loglot de Catalunya i analitzar quins processos generen cadascun dels aprenentatges lingüístics que realitza. Allà on els autòctons tendeixen a percebre-hi un col·lectiu homogeni, els autors hi identifiquen almenys tres subgrups que poden associar-se a una mena de continuum que va des del desconeixement absolut de les llengües locals fins a la plena integració lingüística a la societat receptora, entesa com a domini de català i castellà.

A l'article següent «Realitat sociolingüística dels japonesos residents a Catalunya», la professora de la Universitat Autònoma de Barcelona Makiko Fukuda mostra l'altra cara de la moneda, si més no en termes de posició social. En el seu estudi, Fukuda fa sortir a la llum un col·lectiu internament heterogeni, amb un subgrup majoritari de passavolants poc connectats amb la societat d'acollida, però alhora amb d'altres força integrats. De fet, en termes lingüístics la colònia japonesa a Catalunya pot dividir-se en tres grans subgrups: un grup que fa un ús predominant del japonès, un segon grup que fa un ús preferent del castellà, i un tercer grup amb un ús considerable del català. L'anglès, en canvi, juga un paper poc apreciable en la vida d'aquest col·lectiu. En termes generals, el català té poca presència en el col·lectiu japonès. És en

les famílies mixtes nipocatalanes i en la segona generació on assoleix un paper instrumental més important.

El volum es clou amb el treball de Bàrbara Sastre «Opinions i pràctiques lingüístiques dels alemanys residents a Mallorca», derivat, com en el cas de Fukuda, també de la seva tesi doctoral. El treball de Sastre mostra una població conscient de la seva manca d'integració en la vida local, que majoritàriament viu en alemany —de vegades, amb cert ús de l'anglès— i, en tot cas, aprèn i usa el castellà com a llengua franca amb els autòctons. Ja sigui per la diferència entre societats locals, per les diferències entre societats d'origen, pel seu nombre al territori, per la metodologia emprada, per altres factors o per una combinació de tot plegat, les opinions dels alemanys residents a Mallorca apareixen com a molt més impositives en la seva relació amb els autòctons, i allà on els japonesos mostraven cautela i cortesia envers els locals, encara que no n'aprenguessin la llengua, bona part dels alemanys mostren una disconformitat contundent amb el règim lingüístic vigent a les Illes i es posicionen a favor de la seva pròpia llengua i del castellà.

Cloenda

El 7 d'octubre del 2011, l'Instituto Nacional de Estadística espanyol feia pública una nota de premsa en què preveia que a partir del 2011 i fins al 2019 el saldo migratori a l'Estat, inclòs el conjunt dels territoris de llengua catalana seria negatiu (vegeu la taula 1).

*Taula 1. Saldo migratori exterior (fora de l'Estat espanyol) entre 2010 i 2020
projectat de Catalunya, País Valencià i Illes Balears*

Any	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Catalunya	9.891	-82.213	-77.244	-72.588	-68.252	-64.235
País Valencià	1.252	-21.038	-20.117	-19.191	-18.268	-17.356
Illes Balears	5.565	2.479	2.472	2.477	2.491	2.513

Any	2016	2017	2018	2019	2020
Catalunya	-60.533	-57.137	-54.034	-51.210	-48.651
País Valencià	-16.460	-15.589	-14.748	-13.943	-13.177
Illes Balears	2.540	2.572	2.606	2.641	2.675

Font: Instituto Nacional de Estadística (2011)

Davant d'aquestes previsions, bona part de la premsa catalana i espanyola va llançar-se a descriure casos d'autòctons, sobretot joves ben preparats, que feien les maletes per anar a treballar a l'estranger. Certament, alguns sectors professionals, sobretot lligats amb la construcció, estaven detectant moviments cap a l'exterior. Ara bé, més enllà dels moviments en aquests sectors, les xifres mostraven una realitat una mica més complexa (González 2011). D'una banda, la immensa majoria de les sortides estaven essent protagonitzades per persones d'origen llatinoamericà, arribades durant la darrera dècada i tot sovint nacionalitzades espanyoles, que tornaven als seus països d'origen o emigraven a països tercers a causa de les poques expectatives laborals que tenien a l'Estat espanyol. D'altra banda, les mateixes previsions de l'INE preveïen que el flux d'immigració cap a Espanya continuaria en unes xifres gens negligibles, que els autors situaven entorn dels 450.000 anuals per a tot l'estat. En altres paraules, l'INE pressuposava que continuaria venint gent de l'estranger, encara que per primer cop en força anys se n'aniria més que no pas n'arribaria.

Encertaran aquesta vegada les previsions quina serà l'evolució de la demografia del país? És difícil de saber. En el fons, ningú no pot assegurar què s'haurà esdevingut d'aquí 10 anys. Precisament perquè ningú no l'havia previst, l'augment exponencial d'arribades durant la dècada prodigiosa dels 2000-2010 ens hauria d'haver vacunat contra les

previsions fetes a llarg termini. Ara bé, el que sí és del tot cert és que, ara i aquí, aquestes noves immigracions ja s'han produït i formen ja part del paisatge comú. El nostre país és més divers que deu anys enrere, i és segur que serà amb aquests novíssims catalans, o si més no amb part d'ells, que es construirà el futur que tots plegats tenim per davant. Vet aquí doncs un repte de primera magnitud per a les polítiques i la gestió del país, un repte per al qual aquest volum vol proporcionar alguns elements de coneixement empíric i de reflexió. Caldrà veure si les societats catalanòfones són capaces d'entomar-lo o deixen, com tantes altres vegades, que siguin uns altres els qui prenguin les decisions per elles.

Agraïments

Com és sabut, els CLUB són organitzats per la Secció de Lingüística del Departament de Filologia Catalana de la UB i pel Grup d'Estudi de la Variació. En aquest cas, tots dos han comptat amb l'ajut de la infraestructura del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la UB, i amb el suport econòmic del Departament de Filologia Catalana, la Facultat de Filologia i el Vicerectorat d'Estudiants i Política Lingüística. Volem aprofitar per expressar-los l'agraïment de l'organització. Igualment volem donar les gràcies a la col·laboració d'Alba Vindel, imprescindible en la gestió de l'esdeveniment, així com a Guillem Pujades, Miquel Cabal, Montse Sendra i, no cal dir-ho, els tècnics de la UB, per haver fet possible el correcte funcionament de tot l'acte.

Annex: Programa del XVIII CLUB

9.15 h Inauguració del CLUB

9.30 h Llorenç Comajoan (Universitat de Vic i CUSC, Universitat de Barcelona), Vanessa Bretxa i Xavier Tenorio (CUSC, Universitat de Barcelona i GEV): «Les tries lingüístiques dels infants d'origen al·lòcton en diverses comarques de Catalunya i la Franja»

10.10 h Judith Oller Badenas (Universitat de Girona): «Variables que incideixen en el coneixement de català i castellà de l'alumnat estranger a Catalunya: un estudi amb alumnat de 6è de primària»

10.50 h Maria Sabaté (CIEN, Universitat Autònoma de Barcelona): «La gestió del multilingüisme en un espai regulat entre persones migrades: el cas dels locutors»

11.30 h Maria Rosa Garrido Sardà (CIEN, Universitat Autònoma de Barcelona): «La gestió del multilingüisme en els serveis d'acollida de les ONG: un estudi de cas»

12.10 h Pausa

12.40 h Xavier Vila, Natxo Sorolla i Imanol Larrea (GEV i CUSC, Universitat de Barcelona i Xarxa CRUSCAT-IEC): «Trajectòries lingüístiques de jovent d'origen marroquí a Catalunya»

13.20 h Carme Junyent (GELA, Universitat de Barcelona): «Les experiències de sensibilització respecte de la diversitat lingüística a Catalunya»

14 h Dinar

16 h Makiko Fukuda, (Universitat Autònoma de Barcelona i CUSC, Universitat de Barcelona): «Realitat sociolingüística dels japonesos residents a Catalunya»

16.40 h Bàrbara Sastre: «Opinions i pràctiques lingüístiques dels alemanys residents a Mallorca»

17.30 h Taula rodona amb els participants: «La recerca sociolingüística sobre les noves immigracions: situació i reptes de futur»

Referències bibliogràfiques

- Blommaert, Jan (2010) *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boix i Fuster, Emili i F. Xavier Vila i Moreno (1998) *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- Boix-Fuster, Emili i Rosa Maria Torrens Guerrini (eds.)(2011) *Les llengües al sofà. El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*. Lleida: Pagès editors.
- Cabré, Anna (1999) *El sistema català de reproducció. Cent anys de singularitat demogràfica*. Barcelona: Proa.
- Cardús, Salvador (2002) «Ciutadania i identificació política. Apunts per a un model d'anàlisi de la societat catalana». *L'Espill*, segona època, 11: 125-135.
- Departament d'Educació (2007) *Pla per a la llengua i la cohesió social. Educació i convivència intercultural. annex 1: aules d'acollida*. Barcelona: Departament d'Educació, Generalitat de Catalunya. <http://www.xtec.cat/lic/intro/documenta/annex1_aules.pdf>
- Extra, Guus i Durk Gorter (2008) «The constellation of languages in Europe: an inclusive approach». Dins Extra, G. i D. Gorter (ed.) *Multilingual Europe: Facts and Policies*. Berlin: Mouton de Gruyter, 3-62.
- Fukuda, Makiko (2009) «Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies». Tesis doctoral inèdita defensada al Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- González Enríquez, Carmen (2011) «La emigración desde España, una migración de retorno». *Análisis del Real Instituto Elcano*, 4/2012 - 17/01/2012. <<http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/riel>>

cano/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_e
s/zonas_es/ari4-2012>

Instituto Nacional de Estadística (2011) «Proyección de la población española a corto plazo». *Notas de prensa*, 7 d'octubre. <<http://www.ine.es/prensa/prensa.htm>>

Mari, Isidor (2011) «De la normalització a la sostenibilitat: els límits de la planificació de l'estatus». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 21: 83-94. <http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=revistes_cientifiques&subModuleName=&idColleccio=7450#>

Puig i Moreno, Gentil (2011) «Homenatge al nostre mestre Robert Lafont. La seva contribució a la sociolingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 21: 223-249. <http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=revistes_cientifiques&subModuleName=&idColleccio=7450#>

Purtí, Eulàlia (2006) «La incorporació tardana de l'alumnat al·loglot. L'experiència dels primers programes adreçats a l'alumnat extracomunitaris a Catalunya». Dins Vila i Moreno, F. Xavier, Emili Boix-Fuster i Núria Alturo (cur.) *Integrar, des de la fragilitat? Societats plurilingües davant els reptes de les immigracions multilingües: Suïssa, Brussel·les, Luxemburg, Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 83-87.

Qual+, TNS (2011) «Qualitative Eurobarometer. Migrant integration». European Commission, Directorate General Home Affairs. <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_5969_migrant_en.pdf>

Torrens Guerrini, Rosa Maria, Josep Maria Ballarín Garoña i Sabela Labraña (2010) «Representaciones y pautas de la transmisión lingüística intergeneracional (catalán/castellano, catalán/gallego, catalán/italiano) en Cataluña, Islas Baleares y Comunidad Valenciana». *Revista Electrónica de Lingüística Aplicada*, 9: 43-71. <[http://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=boix%20parejas%](http://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=boix%20parejas%20)>

20mixtas&source=web&cd=2&ved=0CCgQFjAB&url=http%3A%2F%2Fdialnet.unirioja.es%2Fservlet%2Ffichero_articulo%3Fcodigo%3D3584121%26orden%3D0&ei=4dzLTvrXDYy78gOEsuT_Dw&usg=AFQjCNFrixGH-Xd8x-eLm7KfTB3DBlh>

Vila i Moreno, F. Xavier (2004) «Aportacions de les altres ciències socials a la sociolingüística catalana». *Caplletra*, 37: 91-154. <http://descargas.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/jlv/12948323249041506321435/210354_0001.pdf>

—— (ed.)(2012) *Survival and development of language communities: Prospects and challenges*. Clevedon (Anglaterra): Multilingual Matters.

Vila i Moreno, F. Xavier, Llorenç Comajoan i Vanessa Bretxa (2012) «Llengües i globalització en el món de la recerca: els coneixements i els usos científics al Parc Científic de Barcelona». *Caplletra*, 52: 1-32.

Els usos lingüístics en família i amb amics de l'alumnat autòcton i al·lòcton de sisè de primària a Catalunya, Mallorca i la Franja

Llorenç Comajoan, F. Xavier Vila, Vanessa Bretxa,
Natxo Sorolla, Xavier Tenorio i Joan Melià

Introducció: la recerca en immigració i llengües¹

L'estudi que es presenta a continuació caracteritza des d'un punt de vista sociolingüístic l'alumnat autòcton i al·lòcton de sisè de primària de diferents comarques de Catalunya, Mallorca i la Franja. L'estudi forma part d'un projecte d'investigació longitudinal més ampli —el projecte RESOL— que estudia com la transició de primària a secundària afecta la competència, els usos i les actituds lingüístiques de l'alumnat. En aquest article ens centrem en les dades recollides en la primera fase de l'estudi —quan l'alumnat feia sisè de primària— i ens proposem donar resposta a les dues preguntes següents: 1) Quines característiques sociolingüístiques té l'alumnat de sisè de primària de diferents territoris de llengua catalana? i 2) Quina relació hi ha entre l'origen geogràfic familiar de l'alumnat (autòcton o al·lòcton) i els seus usos lingüístics interpersonals? L'article s'estructura en tres parts. A la primera es fa un repàs a la recerca en immigració i llengües a Catalunya. La segona presenta la metodologia de l'estudi. Finament, la tercera se centra en els resultats i en la discussió de l'estudi.

---

¹ Aquest treball ha pogut realitzar-se gràcies al projecte Resocialització lingüística en educació secundària (FFI2009-09968) del Ministeri de Ciència i Innovació d'Espanya i al suport del Grup d'Estudi de la Variació (2009 SGR 521) de l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya.

La recerca sobre les immigracions espanyoles a Catalunya (1960-90)

Els comportaments lingüístics de les joves generacions d'origen al·lòcton, així com el seu impacte sociolingüístic en els infants i joves d'origen autòcton, constitueix un tema central d'estudi de la sociolingüística catalana. Si bé les primeres enquestes sobre immigrants a Catalunya es remunten als anys 60 del segle passat (Vila 2011), la línia de recerca centrada en el seu estudi va prendre embranzida als anys 80, especialment amb els estudis sobre la mal anomenada *segona generació* (Bastardas 1985, 1986) i, a partir dels 90, es va anar confonent amb la recerca sociolingüística educativa en la mesura que l'adjectiu *immigrat* esdevingué més i més inapropiat per referir-se a aquest segment de la població catalana,² amb estudis com els de Mena, Serra i Vila (1993), Vila (1996), Unamuno (1997) o Galindo (2006).

De manera més o menys indirecta, aquests estudis bastien el seu marc conceptual en la tradició sociolingüística catalana (Boix i Vila 1998), la qual cosa els atorgava uns certs trets distintius en relació amb la recerca que en aquell mateix moment es duia a terme en altres indrets. En concret, els estudis fets a Catalunya posaven en el centre del seu interès els usos i els coneixements, i deixaven en un segon lloc tant els aspectes més ideològics com el lligam entre la llengua i els fenòmens extralingüístics, com ara la posició i la mobilitat social, la integració social o el rendiment acadèmic. La recerca feta a Catalunya defugia la dicotomia, predominant en la sociolingüística americana i europea, entre llengües presumptament majoritàries i minoritàries, i constatava que el model de substitució lingüística en tres generacions de Fishman (1972) era poc rellevant en el context català i no podia assumir-se com a norma categòrica.³ Ben al contrari, assumia l'existència d'un cert grau de

---

² Per a una anàlisi crítica de l'ús terme *immigrat* com a eina de classificació i control social, vegeu Cardús 2002.

³ Aquest model es fonamenta en la recerca sobre les llengües dels immigrants als Estats Units, i postula que aquests col·lectius tendeixen a assimilar-se lingüísticament en la societat receptora en tres etapes que coincideixen amb tres generacions: la dels immigrants pròpiament dits, que resten dominants en la llengua d'origen i només aprenen de manera irregular la del país d'acollida; la dels fills nascuts al país d'acollida, que tenen la llengua d'origen com a llengua

conflicte lingüístic —d'aquí que parlés del català com a llengua minoritzada— i identificava l'escola com una institució social més, involucrada en una dinàmica de normalització lingüística. El marc teòric d'aquests estudis atorgava, en general, escassa importància a la diversitat etnonacional.

La recerca sociolingüística educativa dels 80 i 90 va deixar clar almenys dues coses. D'una banda, que el model *fishman*à de substitució en tres generacions no era aplicable a la immensa majoria dels fills de la immigració espanyola nascuts a Catalunya, ja que el valor de la llengua castellana a Catalunya, tant en termes instrumentals com simbòlics, resultava suficient per bloquejar aquest procés. Els únics que sí que seguien aquest itinerari —però adoptant majoritàriament el castellà com a llengua d'inserció en la societat catalana— eren els col·lectius no hispanòfons, com els gallecs (Labraña 2012), uns grups molt poc estudiats fins ara. D'altra banda, el canvi de llengua vehicular a l'escola no era ni de bon tros suficient per modificar les pràctiques lingüístiques interpersonals, ja que la catalanització de l'escola no capgirava pas la norma de subordinació del català (Vila i Galindo 2012). En altres paraules, el model de conjunció en català dotava de competència en les dues llengües oficials, per bé que el coneixement de català quedés encara per darrere del de castellà (Consell Superior 2008), però la institució escolar no modificava les relacions interpersonals. En tot cas, com a molt, «donava la base» perquè més endavant, en un moment de canvi d'escenari sociolingüístic, l'adopció del català fos accessible i, en alguns casos, es realitzés efectivament (Bretxa i Parera 2012; Pujolar *et al.* 2010).

---

familiar però adquireixen la del país de recepció pràcticament com els nadius i que tendeixen a fer-la la seva llengua habitual fora de la família; i finalment, la dels néts dels immigrants, que adquireixen com a L1 predominantment la llengua de la societat d'acollida i sovint només tenen competència receptiva en la llengua del avis.

La recerca sociolingüística sobre les noves immigracions (1990-actualitat)

L'arribada de noves immigracions des de finals dels 90 ha tingut almenys dos efectes principals en les recerques sociolingüístiques educatives a Catalunya (vegeu la introducció a aquest volum). D'una banda, ha generat un interès per les dinàmiques que afecten específicament els col·lectius nascuts d'aquestes noves immigracions; d'una altra, ha atret cap a aquesta àrea perfils d'investigadors que s'havien mantingut més aviat al marge de l'estudi de les velles immigracions (Vila 2004). Tot plegat ha tingut com a conseqüència el reviscolament dels estudis sobre «llengua i immigració», així com la seva obertura i el seu enriquiment amb noves perspectives teòriques provinents de diverses ciències humanes i socials. Amb tot, les recerques sociolingüístiques sobre el comportament dels infants i joves sorgits de les noves immigracions són en bona mesura incipients, tot just comencen a treure el cap en la bibliografia catalana,⁴ i en la seva gran majoria es basen en mostres petites que permeten fer escasses generalitzacions.

Més enllà de l'escassetat d'estudis disponibles, a l'hora de plantejar quin és l'estat de la qüestió pel que fa a la realitat sociolingüística de les generacions joves d'origen immigrant, hom topa amb tres obstacles principals. En primer lloc, a diferència de les immigracions anteriors, l'onada de la primera dècada dels 2000 ha estat molt més heterogènia que les anteriors, tant en procedència social i nacional com pel que fa a les llengües d'origen. Cal tenir present que entre els nouvinguts s'hi inclouen no sols immigrants econòmics, sinó també residents de països rics o treballadors qualificats d'arreu del món.

---

⁴ L'any 2000, els organitzadors d'un dels primers col·loquis, si no el primer, en què va abordar-se la realitat sociolingüística de les noves immigracions, van localitzat tan pocs estudis locals que van haver de recórrer a recerques fetes a l'estranger per tal de tractar el tema amb prou amplitud de mires (Vila, Boix-Fuster i Alturo (cur.) 2006). Malauradament, aleshores com ara, bona part dels estudis sobre la immigració parteixen de pressupòsits absolutament *alingües* (Vila 2004), és a dir, prescindeixen de les dimensions lingüístiques dels processos d'immigració i integració social, o com a molt parteixen de pressupòsits potser aplicables en societats amb una única llengua establerta.

En segon lloc, cal tenir present que el col·lectiu estudiat inclou des de persones arribades després de l'adolescència fins a individus nascuts a Catalunya fills de pares nouvinguts, amb tot el que això comporta per als aprenentatges lingüístics. Finalment, a diferència del cas de les primeres immigracions espanyoles, els nouvinguts no s'han concentrat en unes poques àrees urbanes, sinó que s'han escampat amb pautes de distribució molt complexes arreu de Catalunya (Nel·lo, 2010), un país que ja era sociolingüísticament heterogeni com a conseqüència de les anteriors immigracions.

En conjunt, doncs, resulta francament difícil de generalitzar més enllà d'unes quantes pinzellades gruixudes, i sempre és possible d'identificar col·lectius que, per un motiu o altre, escapen a les grans tendències. En termes generals, pot afirmar-se que el nivell de coneixement de català i de castellà dels infants i joves provinents de les noves immigracions tendeix a ser inferior al de l'alumnat autòcton, una constatació que gairebé resulta trivial tenint en compte que parlem d'un col·lectiu en què aquestes llengües, especialment el català, no són, majoritàriament, la seva L1, i que, a més a més, en un alt percentatge han estat apreses de força grans. D'altra banda, el nivell de castellà dels nouvinguts tendeix a ser superior al seu nivell de català (Consell Superior d'Avaluació 2008; Secretaria de Política Lingüística 2008).

Ara bé, fetes aquestes grans afirmacions, cal reconèixer que la relació amb cadascuna de les llengües del repertori de les noves immigracions, locals i d'origen, depèn d'un conjunt de factors. Cal destacar-ne els següents: 1) el repertori lingüístic de l'alumnat, 2) l'edat d'arribada, 3) el grup etnonacional de pertinença, 4) la classe social, i 5) l'entorn sociolingüístic.

El repertori lingüístic de partida constitueix un dels elements clau a l'hora d'explicar els comportaments lingüístics de bona part dels nouvinguts. Un nombre considerable d'alumnat nouvingut té com a primera llengua el castellà, perquè provenen de zones d'Amèrica Llatina on el castellà és la llengua principal, tot i que sovint en convivència amb d'altres, com ara el quítxua o l'aimara. El punt de partida en el coneixement de llengües d'aquest alumnat a la seva arribada a Catalunya és descompensat ja que les llengües que s'afegeixen al seu repertori lingüístic sovint van per darrere del català. Per exemple, Vila, Siqués i Oller (2009) i Oller (en aquest volum) van estudiar l'alumnat de sisè de primària de 53 escoles de Catalunya i van mostrar que la presència del

castellà en el repertori de l'alumnat és tan gran que encara que tingui poca presència en certs contextos escolars, els alumnes amb altres llengües inicials desenvolupaven en molt poc temps habilitats conversacionals en castellà i empren aquesta llengua en gran part dels casos, fins i tot quan un interlocutor se'ls adreça en català. Així, tot i que el 36,8% de l'alumnat d'aquests centres tenia el castellà com a llengua inicial, un 58% afirmava que el castellà, en solitari o amb una altra llengua, era la seva llengua habitual. En aquestes escoles, només un 23,2% afirmava que el català era la llengua habitual.

El grup etnacional de pertinença ha estat assenyalat sovint com un element decisiu en l'acostament o el refús envers el català. En aquest sentit, diversos estudis han identificat els col·lectius hispanoamericans com els més reticents en l'aprenentatge del català. Per exemple, en l'estudi realitzat a Osona i el Segrià, Huguet i Janés (2005) i Lapresta, Huguet i Janés (2008) van detectar unes actituds més desfavorables al català entre hispanoamericans que no pas entre marroquins, fenomen que també constataren Newman, Trenchs i Shukhan (2008) i Vila, Siqués i Oller (2009). Aquesta adhesió cap al castellà entre alguns col·lectius hispanoamericans, acompanyada o no de rebuig al català, ha estat corroborada per altres autors, com Alegre, Benito i González (2006), i fins i tot és esmentat pels marroquins estudiats per Vila, Sorolla i Larrea (en premsa i en aquest volum). Les argumentacions entorn d'aquestes actituds són prou interessants. Per exemple, els adolescents equatorians estudiats per Corona i Bermell (2008) afirmaven que el català era una llengua privada que els catalans no feien servir amb ells, una mena de «lengua de ellos», que també era la llengua de l'escola, parlada pels professors i per alguna gent gran. L'oposició contra els professors es traduïa en una oposició contra el català. En aquest context, el castellà formava part de la seva identitat, una identitat nova, la dels llatins, un col·lectiu que deia passar vergonya en parlar català i no sentir-se *autèntic* en fer-ho, reflectint les idees d'anonimitat i autenticitat en les llengües de Woolard (2008). Alguns d'aquests joves consideraven que aquesta situació, en el fons, era discriminatòria, mentre que d'altres parlaven de converses bilingües, amb alternança de llengües, tot i que en general rebutjaven el que consideraven una exigència de parlar català.

Pel que fa a l'edat d'arribada i al temps de residència, sembla que el castellà és la llengua majoritària d'inserció general dels nouvinguts arribats a partir d'una certa edat, que tanmateix resulta molt difícil de

precisar. Ara bé, entre els arribats abans d'aquesta edat la funció de llengua franca del castellà sembla esmorteir-se i fins i tot desaparèixer, si més no en entorns on els catalanoparlants inicials formen un percentatge significatiu de l'alumnat. A més, l'efecte del temps de residència pot variar segons amb quina variable i llengua es relacioni: Oller i Vila (2011) i Oller (en aquest volum) mostren que en la competència en castellà oral i escrit per part de l'alumnat de sisè de primària no hi ha diferències segons l'edat d'arribada de l'alumnat, mentre que sí que n'hi ha en el cas de la competència en català escrit, ja que els alumnes que porten més de sis anys a Catalunya tenen millor competència en català. L'edat d'arribada sembla també crucial pel que fa al manteniment de les llengües d'origen, si més no per als parlants de llengües altres que el castellà. A Gomàriz (2008a, 2008b), Alarcón (2010, 2011), Vila, Sorolla i Larrea (en premsa i també en aquest volum), es posa de manifest que, entre els arribats de més petits, l'ús de les llengües al·lòctones d'origen sembla que ben aviat queda reduïda a usos familiars, i fins i tot en alguns casos, com ara amb els germans, arriba a cedir el pas a alguna llengua local —majoritàriament, però no sempre, el castellà.

Sembla que un altre element crucial a l'hora d'entendre els itineraris sociolingüístics dels nouvinguts, tant joves com grans, és la classe social. En els estudis de Vila i Oller, s'observa que els fills de pares de classe socioeconòmica més alta, definida pel nivell educatiu de la mare, tenen millors puntuacions en català que els fills de famílies de classe socioeconòmica baixa (Oller i Vila 2010; Vila, Oller i Fresquet 2008). Alarcón (2011a, 2011b) mostra com els pares de classes mitjanes-altes s'esforcen per transmetre uns capitals culturals elevats als seus fills per la via de la formació o mitjançant les tries lingüístiques i socials, i com en aquest paquet sol haver-hi una apreciació pel català. A l'hora d'explicar el nivell de coneixement d'aquest idioma, consideren que cal tenir en compte l'exposició a la llengua, la intensitat de l'exposició i la capacitat de transformar l'exposició en coneixement, aspecte en què entra en joc el nivell formatiu, que resulta ser clau. De fet, sabem per treballs com els de di Paolo i Raymond (2010) que el coneixement del català constitueix un capital lingüístic amb valor de mercat rellevant sobretot en les posicions professionals intermèdies i superiors, la qual cosa introdueix una diferència significativa entre aquells que opten a feines poc qualificades, per als quals el català resulta menys atractiu, i aquells que opten a llocs més qualificats, per als quals aprendre el català resulta beneficiós. Els

immigrats tenen una clara percepció del valor del català, i diversos autors (Alarcón 2011a, 2011b; Vila, Sorolla i Larrea en premsa i en aquest volum) constaten com manegen amb habilitat el seu (des)coneixement de català a l'hora d'integrar-se i negociar amb els autòctons.

La gran majoria d'estudis fan referència a la diversitat de la societat de recepció com un dels principals factors que condicionen l'aprenentatge o no del català (Galindo i Vila 2009; Vila, Sorolla i Larrea en premsa i en aquest volum; Oller en aquest volum); és a dir, l'entorn sociolingüístic d'acollida pot ser un dels elements més importants a l'hora d'explicar les dinàmiques sociolingüístiques de l'alumnat autòcton i al·lòcton. En concret, els estudis sociolingüístics han analitzat l'entorn sociolingüístic a partir de la descripció demolingüística de la població o àrea on se situen les escoles (Oller i Vila 2010; Vila, Oller i Fresquet 2008; Vila, Siqués i Oller 2009) o mitjançant l'estudi de les xarxes socials dels alumnes (Bretxa, Comajoan i Sorolla 2009; Sorolla 2009). Per exemple, Oller i Vila (2010) mostren que la competència oral en català dels nens de sisè de primària a Catalunya es relaciona amb l'entorn sociolingüístic en el sentit que com més català hi ha a l'entorn més competència oral i escrita en català té l'alumnat al·lòcton. I Bretxa, Comajoan i Sorolla (2009) mostren que la presència del català a la xarxa social de l'alumnat de sisè de primària a Mataró i a les comarques franques de la Llitera i el Baix Cinca és la variable que més discrimina entre diferents grups sociolingüístics, en concret, entre els grups d'alumnes que parlen castellà amb els seus pares però s'identifiquen amb el castellà, o amb el castellà i el català.

Finalment, la relació de les noves immigracions amb les llengües d'origen no ha estat estudiada especialment a fons a Catalunya. Areny (2007) ha analitzat específicament el rebuig cap a la llengua amaziga a Vic i fa propostes pedagògiques per tal de superar-lo. Comellas (2007) i Comellas *et al.* (2010) aborden les representacions entorn de les llengües al·lòctones, com aquestes són ocultades pels seus mateixos usuaris i de quina manera pot promoure-se'n la valoració. Alarcón (2010), Vila, Sorolla i Larrea (en premsa) mostren com almenys part dels immigrants valoren les seves llengües d'origen —això sí, de maneres força diferents— i en alguns casos fan algunes tímides peticions de valorització.

Tal com pot constatar-se en aquest revisió, les llacunes pel que fa al coneixement de les dinàmiques sociolingüístiques dels col·lectius

nouvinguts són molt considerables, i els territoris de llengua catalana resulten, en aquest sentit, un laboratori especialment interessant per estudiar-les. De fet, tal com ha fet notar Amado Alarcón recentment, les dinàmiques detectades a Catalunya posen en dubte algunes de les teories de més predicament entre els especialistes:

A la inversa, y en dirección opuesta a la dirección causal de la teoría del capital humano, una vez se consigue una mejora socioeconómica se persigue un mayor reconocimiento social a través de la adquisición de la lengua catalana como símbolo de estatus. (Alarcón 2011b: 22)

Estudi

El projecte RESOL

El projecte RESOL s'insereix dins del marc d'investigació sociolingüística que estudia la població escolar i els canvis que hi ha hagut arran dels moviments migratoris de finals del segle XX.⁵ En concret, el projecte es va iniciar a finals de l'any 2006 com a resposta a la preocupació creixent, tant entre els sociolingüistes com entre el sector professional relacionat amb els aprenentatges escolars, pels efectes lingüístics del pas de primària a secundària. Durant aquest període de transició, es produeixen un seguit de canvis en la vida dels preadolescents, com ara la creació de noves comunitats de pràctiques i la reconfiguració de xarxes socials associades al canvi de centre educatiu, que poden modificar substancialment els comportaments lingüístics i no

---

⁵ El projecte de recerca va ser presentat a les convocatòries ordinàries de l'aleshores Ministeri d'Educació i Ciència del Govern Espanyol sota el títol «Resocialització i llengües (RESOL): els efectes lingüístics del pas de la educació primària a secundària en contextos plurilingües» i va ser avaluat positivament (HUM2006-05860). Tres anys després, la continuació del projecte va rebre un nou suport del Ministeri sota el títol «Resocialització lingüística en l'educació secundària» (FFI2009-09968). L'equip investigador del projecte està format per F. Xavier Vila (investigador principal), Llorenç Comajoan, Joan Melià, Vanessa Bretxa, Natxo Sorolla, Eva Gomàriz, Xavier Tenorio, Cristina Illamola i Miquel Àngel Pradilla.

lingüístics d'almenys una part dels afectats. Davant d'aquesta situació, l'equip de recerca es va plantejar com a objectiu general analitzar fins a quin punt els canvis entre finals de primària i secundària repercuteixen en una modificació significativa de les variables següents:

- 1) les competències lingüístiques en el català i el castellà parlats
- 2) els usos lingüístics interpersonals
- 3) les representacions lingüístiques (actituds favorables, desfavorables o neutres vers les diferents llengües)
- 4) les pautes de tria de llengües en el consum mediàtic i en els espais de lleure⁶

La modificació de les competències, els usos, les representacions i el consum mediàtic s'estudien a partir del creuament amb altres variables que puguin explicar les possibles modificacions. En concret, l'estudi se centra en l'impacte que poden tenir-hi les variables següents: xarxes socials, motivació, autoconfiança lingüística, origen geogràfic familiar dels alumnes i zona de residència (o territori on resideixen). En aquest treball només es proporcionen dades sobre l'origen geogràfic familiar, la zona de residència i alguns membres de les xarxes socials.

Per tal de poder estudiar els canvis en la transició de primària a secundària, el projecte es va dissenyar de manera longitudinal, és a dir, es van recollir dades de l'alumnat de sisè de primària i al cap d'un any aproximadament es van recollir les dades sociolingüístiques del mateix alumnat quan cursava primer d'educació secundària. En aquest article, només es proporcionen dades de sisè de primària.⁷

---

⁶ Aquest article se centra en les competències i els usos. Vegeu Bretxa (2009) per a resultats preliminars sobre consum mediàtic i Gomàriz (2008b) sobre actituds lingüístiques.

⁷ Per a una visió dels canvis en el pas de 6è a 1r d'ESO vegeu Bretxa (2009) i Bretxa i Vila (2012). Per als lligams entre usos familiars i ideologies, Bretxa, Comajoan i Sorolla (2009).

Els instruments de recollida i tractament de dades

Per a la recollida de dades es van utilitzar dos qüestionaris sociolingüístics (Vic05 i Resol06). El qüestionari Vic05 es va usar per recollir les dades de Vic i està dividit en cinc seccions, que inclouen preguntes sobre variables sociodemogràfiques, sociolingüístiques familiars, competència, usos, actituds, motivació i confiança. El qüestionari Resol06 es va fer servir per recollir les dades de la resta de territoris; a més de les cinc seccions del qüestionari Vic05, n'inclou d'altres en què s'obtenen dades sociolingüístiques relacionades amb les xarxes socials, l'ús del temps i el consum cultural (taula 1, apèndix). Malgrat que els dos qüestionaris tenen algunes diferències, en aquest article presentem dades recollides a partir de preguntes quasi idèntiques, la qual cosa permet la comparació de les dades entre totes les àrees territorials. Per elaborar els qüestionaris vam partir de les enquestes de referència del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu i del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (2008) i de l'Estadística d'Usos Lingüístics a Catalunya 2003 (Torres (coord.) 2005). L'aplicació dels qüestionaris va fer-se durant una hora lectiva acordada amb el centre amb anterioritat i a conveniència seva; l'alumnat hi dedicava entre 45 min. i 1 h 15 min. segons els casos, sota la supervisió d'un membre de l'equip de recerca.

Taula 1. Tipus de dades recollides mitjançant els qüestionaris sociolingüístics de l'estudi

Qüestionari Vic05	Qüestionari Resol06
1. Dades sociodemogràfiques	1. Dades sociodemogràfiques
2. Dades sociolingüístiques familiars	2. Dades sociolingüístiques familiars
3. Competències lingüístiques	3. Competències lingüístiques
4. Usos lingüístics	4. Xarxa social i ús de les llengües
5. Actituds, motivacions i confiança	5. Confiança, actituds i representacions
	6. Ús del temps
	7. Activitats extraescolars, freqüència i llengües
	8. Consum cultural i llengües
	9. Llengües de l'escola

En aquest estudi es van analitzar tres variables de les dades obtingudes (vegeu l'apèndix per veure les preguntes concretes a partir de les quals es van construir les variables): a) l'origen geogràfic familiar, b) la competència lingüística declarada, i c) els usos lingüístics. A continuació es descriu la codificació de cadascuna d'aquestes variables.

a) Seguint la metodologia utilitzada a Torres (coord.) (2005), es va construir la variable origen geogràfic familiar, que agrupa informació sobre l'origen geogràfic personal i familiar de cada individu, és a dir, el lloc de naixement de l'enquestat, de la seva mare i del seu pare (vegeu l'apèndix per veure la codificació concreta de la variable). Així doncs, la variable origen geogràfic familiar consta de les quatre categories següents:

- alumne nat als territoris de llengua catalana amb tots dos progenitors també nats als territoris de llengua catalana (NatTLCi2progTLC)⁸
- alumne nat als territoris de llengua catalana amb un progenitor de fora i l'altre dels territoris de llengua catalana (NatTLCi1progTLC)
- alumne nat als territoris de llengua catalana amb tots dos progenitors de fora dels territoris de llengua catalana (NatTLCi2prog fora)
- alumne nat fora dels territoris de llengua catalana (NatforaTLC)

b) Les dades referents a la competència lingüística són declarades i no observades. En concret, per construir aquesta variable, es va tenir en compte només la capacitat de saber parlar català. No es van tenir en compte les altres competències lingüístiques (llegir, escriure i entendre) perquè la competència en expressió oral és la que es relaciona més amb els usos lingüístics i perquè les possibles diferències entre alumnes en algunes capacitats (per exemple, escriure) no esbiaixessin les dades generals sobre aquesta qüestió. Al qüestionari Resol06 els informants van

---

⁸ En els gràfics s'empra la versió abreujada de les categories.

autoavaluar la seva capacitat de saber parlar en català en una escala de 0 a 10, on 0 volia dir no saber parlar gens català i 10 volia dir parlar-lo perfectament. En el cas del qüestionari Vic05, la informació es va recollir en una escala del 0 al 5. Per tal de poder fer les dades de tots dos qüestionaris comparables, es van ponderar els valors declarats en les dades de Vic per tal que estiguessin en la mateixa escala de mesura que als altres municipis.

c) La variable usos lingüístics dels informants es va operacionalitzar a partir de tres índexs d'ús de català (vegeu l'apèndix per a les preguntes concretes):

- Índex d'ús de català amb els progenitors. Es va construir a partir de les dades de dues preguntes: llengua amb què l'informant parla amb la mare i llengua amb què l'informant parla amb el pare.
- Índex d'ús de català amb els germans. En el cas del qüestionari Resol06, es va demanar als informants que diguessin quants germans tenien i que contestessin quines llengües usaven amb cada germà. En el cas del qüestionari Vic05, les dades es van obtenir a partir d'una sola pregunta («En quina llengua parles amb els teus germans?»).
- Índex d'ús de català amb els amics. Per tal d'elaborar-lo, en el qüestionari Resol06, es va demanar als enquestats que donessin una llista de les 20 persones amb qui més es relacionaven durant la setmana (xarxa social) i que mencionessin la llengua d'interrelació amb cada una d'elles. Per a aquest article, només s'han usat les dades sobre amics i companys de classe. En el cas de Vic, es va usar només la llengua d'ús declarada amb el millor amic com a indicador general d'aquest índex.

Per a la construcció de cada índex, es van codificar les respostes polaritzant l'ús de català: 0 indicava que l'individu no parlava mai el català amb la/les persona/es i 1 significava que només hi parlava en català (taula 2). L'assignació numèrica es va fer atorgant a cada categoria del

qüestionari els valors de la taula 2. La variable usos lingüístics és el resultat de la mitjana dels tres índexs.

Taula 2. Construcció de l'índex d'ús de català

Categories recollides als qüestionaris	Codificació
nòmés català o sobretot en català	1
igual català i castellà	0,5
nòmés o sobretot en castellà	0
català i una altra llengua	0,5
català, castellà i altres llengües	0,33
altres llengües i combinacions	0

Per analitzar les dades es van utilitzar tècniques descriptives univariants (percentatges), bivariants (taules de contingència i estadístics d'associació) i multivariants (anàlisi de conglomerats).

La recollida de dades

El treball de camp de recollida de dades a sisè de primària es va dur a terme en diverses etapes dels anys 2006-2008. La taula 3 mostra el calendari, el nombre d'escoles i els informants de l'estudi.

Taula 3. Nombre d'escoles i informants recollits i moment d'administració del qüestionari durant la primera onada de RESOL (Sisè de primària)

Territoris	Any	Escoles	Informants
Vic	2006	9	342
Mataró	2007	28	1.017
Noguera (Balaguer i pobles adjacent)	2007	13	201
Franja central (Baix Cinca i Llitera)	2007	14	245
Manlleu	2008	4	192
Sant Just Desvern	2008	5	159
Sant Joan Despí	2008	8	248
Mallorca	2008	14	536
Total		95	2.940

Pel que fa a la representativitat del treball, cal destacar que en tots els casos, excepte Vic i Mallorca, es va passar el qüestionari a tota la població d'escolars de sisè de primària i no pas a una mostra. Només van quedar-ne exclosos els alumnes que estaven absents de classe el dia de l'administració del qüestionari o els comptadíssims casos que van declinar de participar-hi. En el cas de Vic també va intentar-se passar el qüestionari a tots els centres, però una de les 10 escoles no va poder participar-hi. En el cas de Mallorca, en canvi, la mostra és qualitativa, ja que els qüestionaris només van aplicar-se a 7 escoles a la zona d'Inca i 7 a Palma, triades en funció de quines aportaven més alumnat als instituts de secundària que van ser objecte d'anàlisi en fases posteriors de l'estudi.

Informants

Les dades de l'estudi provenen d'un total de 2.598 alumnes de sisè de primària dels diferents territoris i escoles estudiats.⁹ En concret, el 59,2% dels alumnes estudiaven en escoles públiques, el 38,7% en escoles concertades i el 2,1% en escoles privades. L'edat mitjana dels participants era de 12 anys. La distribució per gènere era equilibrada: el 50,3% eren nois i el 49,7% eren noies. Pel que fa al lloc de naixement dels informants, a la taula 4 es pot observar que oscil·lava entorn del 15-

---

⁹ El projecte RESOL (2.598 alumnes) no inclou la població escolar de sisè de primària de Vic (342 alumnes) (taula 4), però en aquest article s'inclouen les dades de Vic perquè es van recollir amb un qüestionari semblant al de RESOL i s'ha considerat pertinent veure'n les semblances i diferències comparant-les amb les d'altres escoles d'Osona (Manlleu) i d'altres territoris de parla catalana. Les poblacions estudiades a la Noguera (àrea d'influència de Balaguer) són: Balaguer, Castelló de Farfanya, Menàrguens, Camarasa, Les Avellanès, Santa Linya, Vallfogona de Balaguer, Os de Balaguer i Tèrmens. Les poblacions estudiades a la Franja (àrea d'influència de Fraga i Tamarit de Llitera) són: Fraga, Torrent de Cinca, Saidí, Vilella de Cinca, Vencilló, Altorricó, Tamarit de Llitera, Alcampell, Albelda i Estopanyà. Les escoles de la zona d'Inca són de les poblacions següents: Inca, Selva, Moscarí, Caimari, Biniamar i Mancor la Vall. Cal fer notar que, en el cas d'escoles rurals de la Noguera i la Franja, algunes aules agrupen també alumnes de cinquè i fins i tot de quart de primària, però són casos quantitativament irrellevants en el conjunt de l'alumnat estudiat.

20% a totes les poblacions, excepte Sant Just Desvern, amb un percentatge menor, i Mallorca, amb un percentatge més elevat.

Taula 4. Alumnes analitzats i percentatge de nats fora dels territoris de llengua catalana

Territoris	Informants de sisè de primària	Informants nascuts fora dels TLC
Vic	342	15,9%
Noguera	201	16,1%
Sant Just Desvern	159	6,6%
Manlleu	192	17,1%
Mataró	1.017	15,1%
Mallorca (Palma i Inca)	536	33,5%
Sant Joan Despí	248	14,5%
Franja (Baix Cinca i Llitera)	245	20,3%
Total	2.940	

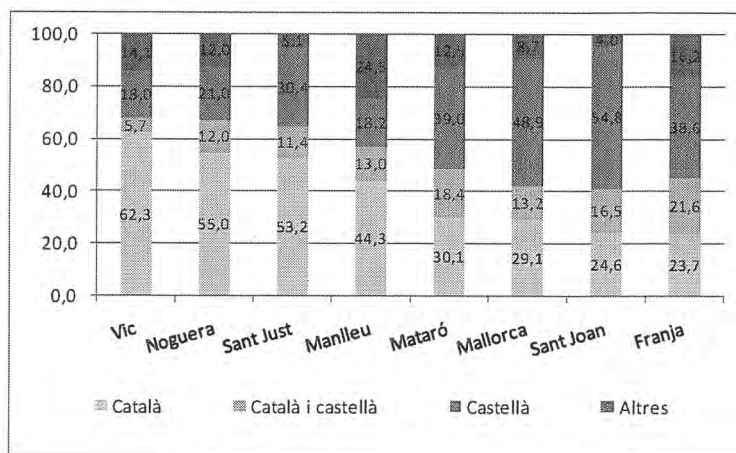
Resultats i discussió

Els resultats de l'estudi es presenten dividits en dues seccions principals. La primera mostra els resultats pel que fa a la llengua inicial de l'alumnat, el seu origen geogràfic familiar i la seva competència lingüística en català. La segona tracta dels usos lingüístics i de la relació que aquests tenen amb la zona de residència de l'alumnat i amb el seu origen geogràfic familiar.

Llengua inicial, origen geogràfic familiar de l'alumnat i competència lingüística en català

Pel que fa a la llengua inicial de la població de sisè de primària de les zones estudiades, els resultats mostren una variació segons la ciutat o zona (figura 1).

Figura 1. Llengua primera dels informants segons els territoris

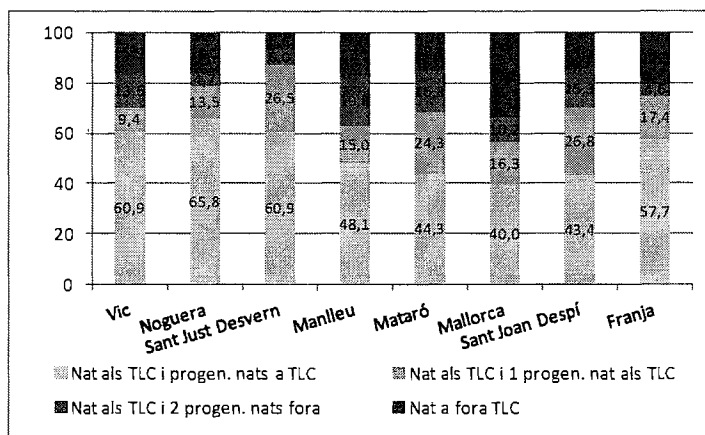

Vic és el territori amb el nombre més elevat d'alumnat que té el català com a L1 única (62,3%). En el cas de la Noguera i Sant Just Desvern, el percentatge d'alumnat amb el català com a primera llengua sobrepasa el 50%, mentre que a Manlleu és del 44,3%, a Mataró i Mallorca del 30% i a Sant Joan Despí i la Franja central (Baix Cinca i Llitera) s'acosta al 25%. Pel que fa al percentatge d'alumnes que té el castellà com a L1, observem que en tres territoris és al voltant del 20%: Vic, la Noguera i Manlleu. Al voltant del 30-40% de l'alumnat té el castellà com a L1 en tres àrees: Sant Just Desvern, Mataró i la Franja central. En dues àrees, Sant Joan Despí i Mallorca, s'aproxima o fins tot supera el 50%. A les quatre àrees amb més castellanoparlants inicials és també on hi ha més bilingües inicials. Finalment, pel que fa a la resta de llengües, a totes les àrees, excepte Mallorca, Sant Just Desvern i Sant Joan Despí, hi ha una presència considerable (al voltant del 10-15%) d'alumnes al·loglots inicials, és a dir, amb una llengua primera que no és ni el català ni el castellà. Com és lògic, atesos els fluxos immigratoris dels territoris de llengua catalana, el percentatge de població al·loglota no reflecteix necessàriament la presència o absència d'un col·lectiu al·lòcton, és a dir immigrant, en un territori. Sense anar més lluny, a Sant Joan Despí només hi ha un 4% de població escolar de sisè que sigui al·loglota inicial, però en canvi hi ha un 14,5% d'immigració estrangera, majoritàriament llatinoamericana.

Pel que fa a l'origen geogràfic familiar dels informants, els resultats mostren que, en totes les zones estudiades, el grup més nombrós és el d'autòctons fills d'autòctons, és a dir, d'alumnes nascuts en territoris de llengua catalana (TLC) que són fills de progenitors també nascuts als TLC (entre el 40% i el 60%) (figura 2). El segon col·lectiu en importància demogràfica varia depenent de cada localitat: a Mataró, Sant Just Desvern i Sant Joan Despí és el grup d'autòctons fills de parelles mixtes formades per un autòcton i un al·lòcton. A Manlleu, el segon grup és el dels nascuts als TLC que són fills de dos al·lòctons. Finalment, a Mallorca, Vic, la Noguera i la Franja central, el segon grup més important és el dels alumnes al·lòctons, és a dir, nats fora dels TLC. Que els autòctons fills d'autòctons siguin el grup més nombrós no significa pas que constitueixin la majoria absoluta de la població, ja que a Manlleu, Mataró, Sant Joan Despí i Mallorca el percentatge d'autòctons fill d'autòctons està per sota del 50%. Prescindint del lloc de naixement dels progenitors, però, els informants autòctons constitueixen el 80% o més en tots els territoris analitzats, a excepció de Mallorca.

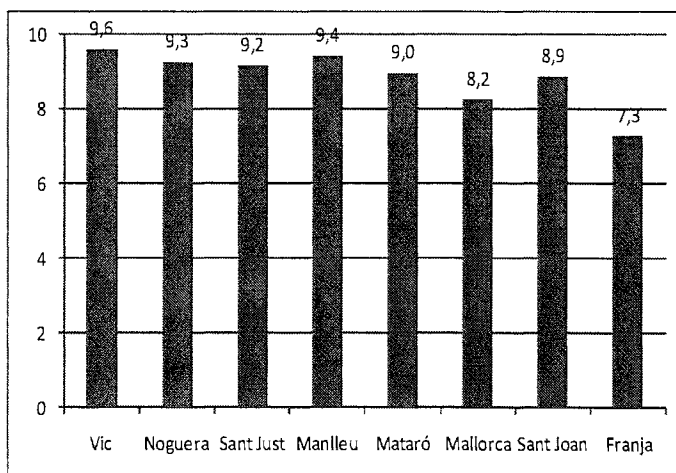
Cal tenir present que l'anàlisi aquí realitzada es basa en el lloc de naixement, no pas en la ciutadania o la nacionalitat. Aquest plantejament permet identificar millor les persones originàries de fora del territori estudiat, perquè l'anàlisi per nacionalitat confon les persones d'origen estranger però nacionalitzades amb els autòctons. En qualsevol cas, s'ha de tenir en compte que sota la categoria d'alumnes nats fora dels TLC s'hi aixopluguen dos col·lectius: d'una banda, els nats a la resta de l'Estat espanyol, i d'una altra, els nats a l'estranger. En aquest estudi no s'han distingit explícitament els dos col·lectius, ja que això hauria dut a duplicar el nombre de categories utilitzades, i aquesta duplicitat no estava tècnicament justificada, atesa la distribució dels dos col·lectius. Cal no oblidar que les immigracions espanyoles i estrangeres s'han produït en períodes històrics consecutius, no pas simultanis. Aquesta circumstància fa que, per al grup d'edat estudiat, en la pràctica, es pugi establir una diferència: si la gran majoria dels informants nascuts als TLC amb un o dos progenitors nascuts a fora d'aquests territoris són d'origen espanyol, en canvi, quasi tots els informants nats fora d'aquest àmbit geogràfic són d'origen estranger.

Figura 2. Origen geogràfic familiar dels informants segons el lloc de naixement dels informants i dels seus progenitors

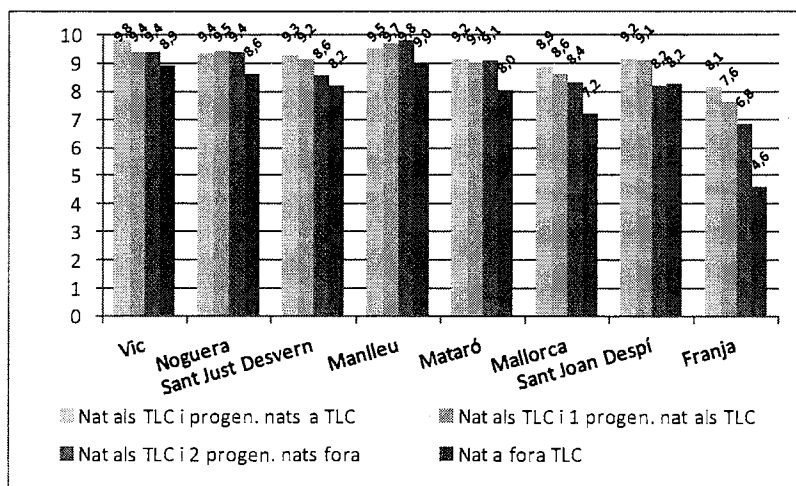
Finalment, pel que fa a la capacitat declarada de parlar català, la mitjana de coneixement en tots els territoris és de quasi 9 sobre 10 o fins i tot més; només s'aparten de manera considerable d'aquest panorama els informants de la Franja central, que situen la seva capacitat entorn del 7,3 (figura 3).

Figura 3. Capacitat de parlar el català en les diferents zones geogràfiques

Quan s'analitza la competència declarada en català segons l'origen geogràfic familiar (figura 4), la principal diferència es troba entre els informants nascuts als TLC i els nascuts a fora. A Catalunya hi ha un petit decalatge de coneixement entre els autòctons i els al·lòctons que només arriba a superar lleument 1 punt a Mataró i Sant Just Desvern. En canvi, a Mallorca i a la Franja central, hi ha un descens més marcat (d'1,7 i 3,5 punts, respectivament). Un cas excepcional és el de Manlleu, on el coneixement de català en els grups dels progenitors mixtos o nats fora dels TLC superen lleument el dels autòctons.

Figura 4. Capacitat de parlar català segons l'origen geogràfic familiar i el territori

Els resultats dels estadístics d'associació mostren que el valor eta per a la competència en català segons l'origen geogràfic familiar dels informants és de 0,31, mentre que el valor per a la zona geogràfica de residència és de 0,30, la qual cosa indica que les diferències en la capacitat declarada de parlar català estan igualment relacionades tant amb l'origen geogràfic familiar dels informants com amb el lloc on

resideixen.¹⁰ De fet, hi ha poques diferències en la competència en català a les diferents zones segons l'origen geogràfic familiar (valors eta entre 0,22 i 0,28). Les diferències són més grans a la Franja central (0,48) i a Mallorca (0,34) (taula 5).

Taula 5. Estadístics d'associació (valors eta) de competència en català segons el territori estudiat

Territori	Eta
Noguera	0,23
Sant Just Desvern	0,28
Manlleu	0,22
Mataró	0,25
Mallorca	0,34
Sant Joan Despí	0,28
Franja central	0,48

Pel que fa als valors segons l'origen geogràfic familiar dels alumnes, els valors eta dibuixen tres realitats (taula 6): en el cas dels alumnes autòctons amb dos progenitors autòctons, hi ha poques diferències segons les zones de residència (0,24); en el cas dels alumnes fills d'una parella de fora dels TLC o nascuts ells mateixos fora, hi ha diferències més importants segons les zones de residència (aproximadament 0,40); i en el cas dels alumnes nascuts a TLC amb un dels progenitors de fora dels TLC hi ha diferències moderades (0,30).

---

¹⁰ Eta és un estadístic d'associació que resumeix la informació del creuament de dues variables. El seu valor varia de 0 a 1. El valor 0 indica que no hi ha associació entre les dues variables i els valors propers a 1 indiquen que hi ha gran relació entre les variables. Eta és un estadístic apropiat per a variables dependents mesurades en una escala d'interval i variables independents categòriques. Les anàlisis amb valors eta no inclouen les dades de Vic perquè les diferències metodològiques en el qüestionari de Vic no van fer possible la seva inclusió a les anàlisis.

Taula 6. Estadístics d'associació (valors eta) de competència en català segons l'origen geogràfic familiar

Origen geogràfic familiar	Eta
nat als TLC i progenitors nats a TLC	0,24
nat als TLC i 1 progenitor nat als TLC	0,31
nat als TLC i 2 progenitors nats fora	0,38
nat fora dels TLC	0,40

Per tal de poder copsar una visió de conjunt de les dades, s'ha analitzat la informació mitjançant una anàlisi de conglomerats. El resultat és una classificació dels diferents tipus d'origen geogràfic familiar de les àrees estudiades segons la seva similitud pel que fa a la competència en català.¹¹ L'anàlisi es basa en 32 casos, que són el resultat d'encreuar les 8 àrees estudiades amb les 4 tipologies d'origen geogràfic familiar. Tal com es pot observar a la figura 5, es poden diferenciar cinc grans conglomerats. En primer lloc, i en un extrem, al conglomerat 1 trobem els informants nats als TLC de Vic, Manlleu, la Noguera —independentment del lloc d'origen dels seus progenitors— més els autòctons fills d'autòctons de Sant Just Desvern; tots ells declaren la competència més alta en català (amb una mitjana de 9,5). A l'altre extrem, i amb la competència més baixa (mitjana de 4,6), hi ha els alumnes de la Franja central nats fora dels TLC (conglomerat 5). Entre aquests dos extrems trobem tres agrupacions d'alumnes més, amb mitjanes de 9,1, 8,3 i 7,2 respectivament, que inclouen la resta d'alumnat en tres conglomerats diferents (el 2, el 3 i el 4). A grans trets, les diferents agrupacions intermèdies mostren que els alumnes nascuts fora dels TLC tenen menys competència lingüística declarada que els nascuts als TLC, i que els alumnes de la Franja central, Sant Joan Despí, Mallorca i Mataró tenen menys competència que els de la resta de territoris. Com és d'esperar, quan es combinen les dues característiques (per exemple, residir a Mallorca o Sant Joan Despí i ser nascut a fora dels TLC), és quan s'obtenen els nivells més baixos de competència en català.

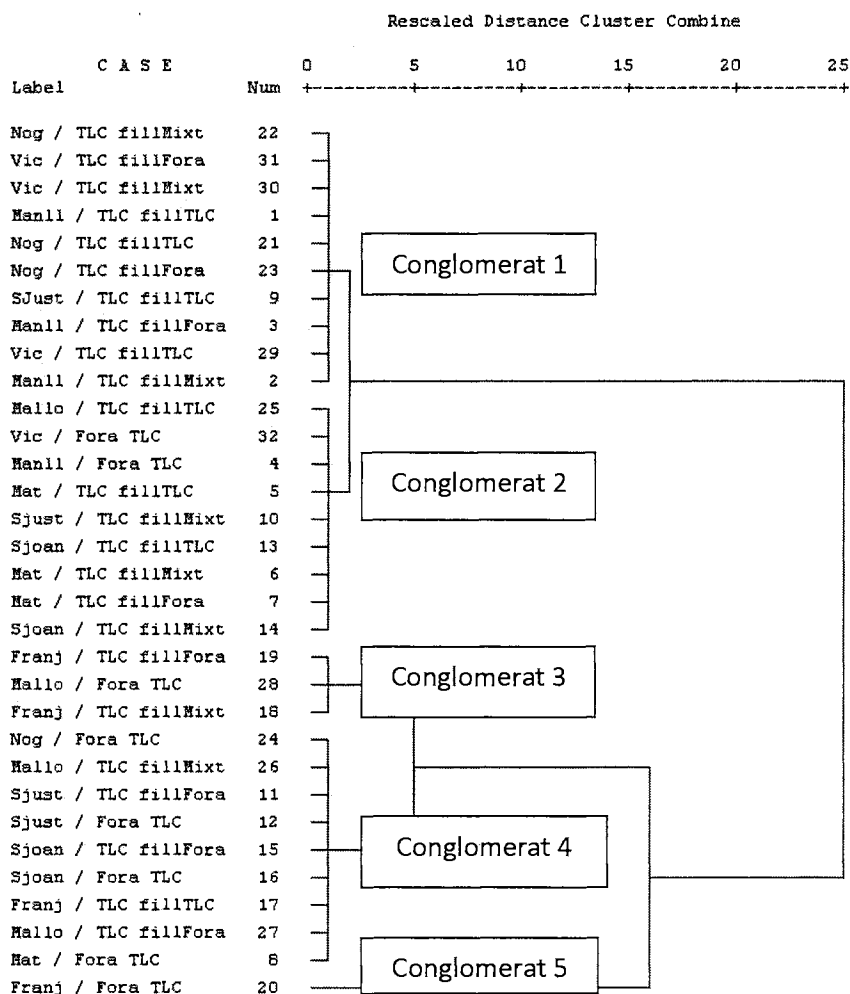
---

¹¹ La tècnica utilitzada ha estat l'anàlisi de conglomerats jeràrquics mitjançant el mètode de Ward amb el programari d'anàlisi estadística SPSS (versió 15).

*Figura 5. Dendrograma que mostra la proximitat entre els diferents casos
estudiats segons la competència en català*

***** HIERARCHICAL CLUSTER ANALYSIS *****

Dendrogram using Ward Method

Nota: Nog=la Noguera; SJust= Sant Just Desvern; Manll=Manlleu; Mat=Mataró;
Mallo=Mallorca; Sjoan= Sant Joan Despí; Franj= la Franja central

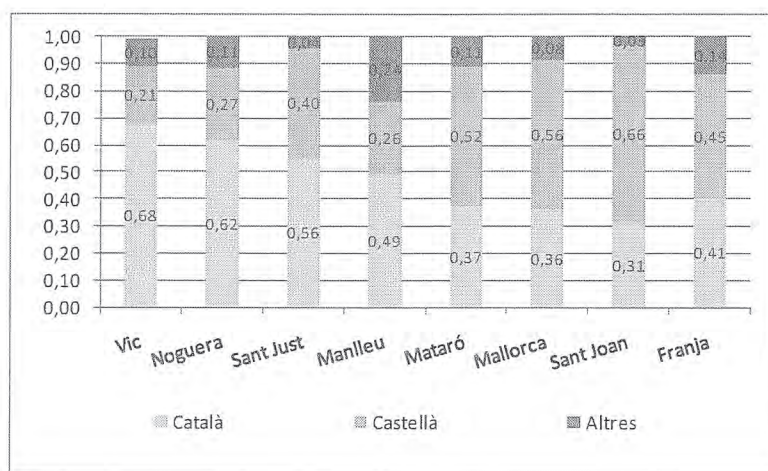
Usos lingüístics

En aquest apartat s'analitzen els usos lingüístics des de tres perspectives. En primer lloc, es presenten les dades dels usos lingüístics declarats amb els progenitors, els germans i els amics, i la seva relació amb la zona de residència i l'origen geogràfic familiar. Tot seguit, es proporcionen els resultats tenint en compte les diferències d'usos entre, d'una banda, els progenitors i els germans i, de l'altra, entre els progenitors i els amics. Finalment, es realitza una anàlisi de conglomerats per detectar les tendències generals pel que fa als usos lingüístics als diferents territoris.

Usos lingüístics amb els progenitors, germans i amics segons la zona de residència i l'origen geogràfic familiar

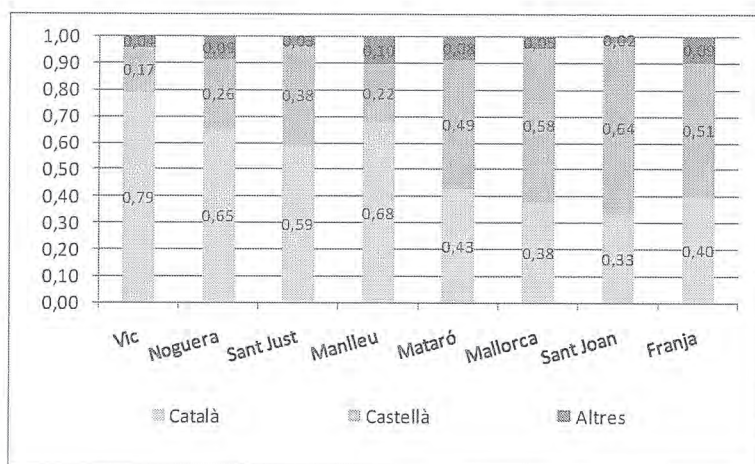
Tal com és d'esperar, les dades de la figura 6 mostren que els usos amb els progenitors van molt lligats a la llengua primera dels alumnes. En altres paraules, l'alumnat continua usant amb el pare i la mare la llengua que va adquirir de petit, sense canvis que mostrin l'adopció d'una altra llengua. A les zones on hi ha un percentatge més alt d'alumnes amb el català com a llengua inicial és on hi ha usos més alts de català amb els progenitors. Cal destacar, doncs, les diferències notables entre àrees com Vic i la Noguera, d'una banda, i Sant Joan Despí, Mallorca —recordem-ho, als centres de Palma i Inca aquí estudiats—, les comarques centrals de la Franja i Mataró, de l'altra.

Figura 6. Ús del català, el castellà i altres llengües amb els progenitors en els diferents territoris

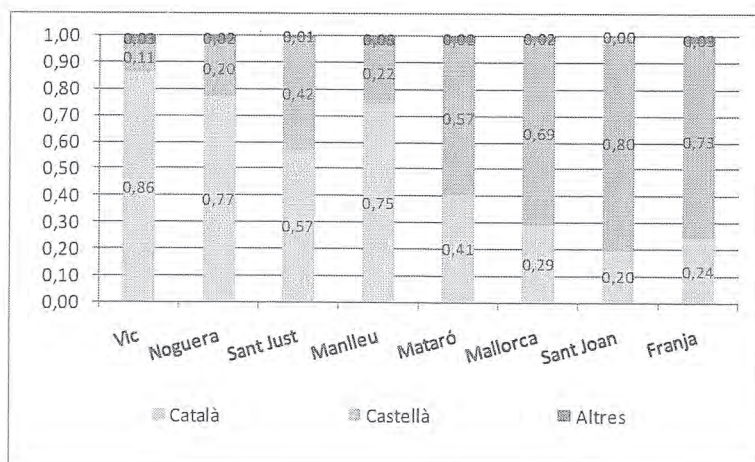
Els usos amb els germans recorden força els usos amb els progenitors, ja que a les zones on es fa un ús alt d'una llengua amb els progenitors també se'n fa un ús alt amb els germans i al revés (figura 7). Es detecten, tanmateix, alguns canvis, i tenen a veure sobretot amb les llengües altres. Allà on les immigracions al·loglotes són més antigues, com Vic i Manlleu, els informants usen aquestes llengües força menys amb els germans que no pas amb els progenitors, signe inequívoc d'un procés de substitució ràpid de la llengua en el mateix nucli familiar. El retrocés d'aquestes llengües també existeix, però és força menor en la resta de territoris estudiats, on les immigracions al·loglotes són més recents. El castellà també reula molt lleument en el pas de pares a fills en tots els territoris llevat de dos: d'una banda, a Mallorca, on sembla haver-hi una certa estabilitat en l'ús de les llengües; d'una altra, a la Franja central, on creix sobretot a costa de les llengües altres. Finalment, en el pas de progenitors a germans, el català guanya una mica de terreny a tot arreu, en alguns casos de manera molt significativa, com a Manlleu i a Vic. En canvi, a les dues comarques de la Franja, el català experimenta un lleu retrocés.

Figura 7. Ús del català, el castellà i altres llengües amb els germans en els diferents territoris

Finalment, en les dades d'ús de llengües amb els amics que mostra la figura 8 es detecten diferències importants respecte al que s'observava en progenitors i germans.

Figura 8. Ús del català, el castellà i altres llengües amb els amics en els diferents territoris

Pel que fa al català, a Manlleu, Vic i la Noguera se n'observa un augment, mentre que a la resta de zones o bé no hi ha canvis, com a Mataró i Sant Just Desvern, o bé l'ús amb els amics és més baix que no pas amb els progenitors o germans, com a les comarques centrals de la Franja, a Sant Joan Despí i a Mallorca. Aquestes diferències fan que en els usos amb els amics hi hagi una divisió clara entre les zones on majoritàriament s'usa el català (Vic, la Noguera, Manlleu i Sant Just Desvern) i aquelles on s'usa més el castellà (Sant Joan Despí, la Franja central, Mallorca i Mataró). Pel que fa al castellà, en baixa l'ús a Vic i la Noguera, es manté estable a Manlleu, puja una mica a Sant Just Desvern i Mataró, i augmenta considerablement com a llengua de relació amb els amics a Mallorca, Sant Joan Despí i la Franja central. Les llengües al·lòctones assoleixen uns resultats quasi inapreciables, la qual cosa fa pensar que l'alumnat d'aquestes localitats no sembla tancar-se en xarxes d'amics del mateix origen lingüístic.

Per tal d'aprofundir en els usos lingüístics segons l'interlocutor es van analitzar les dades amb estadístics d'associació per esbrinar si era més important el lloc de residència dels alumnes o el seu origen geogràfic familiar a l'hora d'explicar el major o menor ús de català amb els interlocutors (taula 7).

Taula 7. Estadístics d'associació (valors eta) en els usos de català amb els progenitors, germans i amics segons el territori i l'origen geogràfic familiar

Interlocutors	Territori	Origen geogràfic familiar
progenitors	0,20	0,57
germans	0,24	0,46
amics	0,44	0,35

Les dades de la taula 7 mostren que els usos amb els progenitors i els germans segons l'origen geogràfic familiar de l'alumnat estan molt relacionats, ja que en tots dos casos les mesures direccionals indiquen que és més important l'origen geogràfic familiar que no pas el lloc de residència. Això vol dir que els alumnes autòctons tendeixen a usar el català més freqüentment amb els progenitors i germans que no pas els alumnes no autòctons, independentment del lloc on visquin.

Les mesures d'associació pel que fa a l'ús del català amb els progenitors segons l'origen geogràfic familiar (taula 8) indiquen que

l'associació és més alta a Manlleu, Mallorca, la Franja central i la Noguera que a la resta de llocs. En el cas dels germans, és més alta a la Noguera, Mallorca, Mataró i Manlleu. En canvi, la relació entre la zona de residència i l'origen geogràfic familiar s'inverteix en el cas dels usos amb els amics, és a dir, en aquest cas la zona de residència és més important que no pas l'origen geogràfic familiar dels alumnes. L'origen geogràfic familiar té una alta associació amb l'ús del català amb els amics només a Mallorca, la Franja, Sant Just Desvern i Mataró. La diferència en els usos entre els progenitors i germans, per una banda, i els amics, per una altra, s'examina en la propera secció.

Taula 8. Estadístics d'associació (valors eta) de l'ús de català amb els progenitors, germans i amics dels diferents grups d'origen geogràfic familiar segons el territori

Territori	Progenitors	Germans	Amics
Noguera	0,61	0,57	0,27
Sant Just Desvern	0,48	0,31	0,35
Manlleu	0,74	0,42	0,21
Mataró	0,51	0,47	0,37
Mallorca	0,66	0,53	0,50
Sant Joan Despí	0,42	0,34	0,27
Franja	0,55	0,39	0,39

Diferències d'usos lingüístics entre els progenitors, els germans i els amics

Com que els resultats van mostrar que hi havia diferències entre els usos amb diversos interlocutors i aquestes semblaven rellevants, es van analitzar els usos lingüístics a partir de l'encreuament entre l'ús que fan els participants amb els seus progenitors i els seus germans, d'una banda, i l'encreuament entre els usos amb els progenitors i amb els amics, de l'altra.

Pel que fa al primer encreuament, tal com pot comprovar-se a la figura 9, la tendència és que l'ús del català sigui superior amb els germans que amb els progenitors pràcticament en tots els grups d'origen geogràfic familiar de tots els territoris estudiats, amb molt poques excepcions. En termes generals, els canvis d'usos entre progenitors i germans són especialment febles en el grup dels autòctons fills d'autòctons, perquè els nivells d'ús del català amb els progenitors ja són

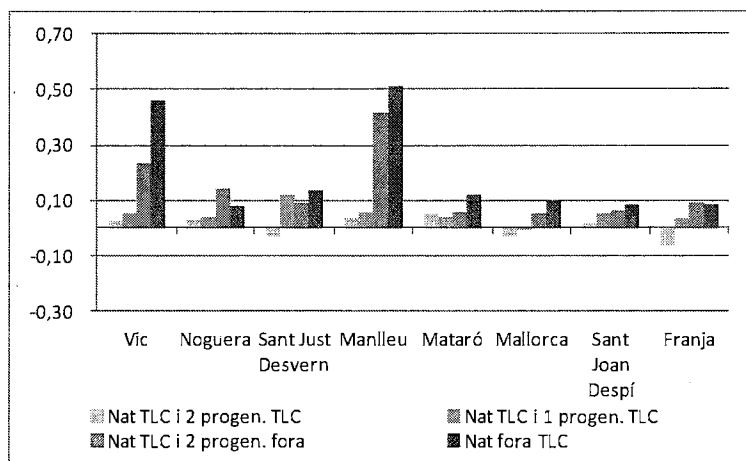

els més alts de tots els grups i aquests índexs deixen poc espai per al creixement.

De fet, el col·lectiu d'autòctons fills d'autòctons és l'únic que registra algun retrocés en els usos amb els germans. Aquesta tendència és especialment significativa a les comarques centrals de la Franja, i encara que la diferència no sigui gaire gran ($-0,06$), sí que mostra certa erosió del principal grup sobre el qual se sustenta l'ús del català. Els altres retrocessos són visibles, però menors, en el mateix grup d'origen geogràfic familiar: Sant Just Desvern ($-0,03$) i Mallorca ($-0,03$).

En la resta de grups d'origen geogràfic familiar —tant entre els autòctons amb un o dos progenitors de fora com entre els nats fora dels TLC—, l'evolució sempre va en el sentit d'usar el català més amb els germans que no pas amb els progenitors. Els majors nivells d'atracció en l'ús dels català es troben entre els nascuts fora dels TLC: a Manlleu ($+0,51$) o Vic ($+0,46$), però també a Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Mataró, la Noguera i la Franja central, tots ells amb valors al voltant de $+0,10$. També entre els autòctons fills de parelles de fora dels TLC trobem els índexs de creixement més importants, sobretot a Manlleu ($+0,41$), Vic ($+0,23$) o la Noguera ($+0,14$). En el cas dels fills de parelles mixtes, només a Sant Just Desvern es registren creixements superiors a $0,10$.

Figura 9. Diferència entre l'ús amb els germans i l'ús amb els progenitors (punts de diferència entre mitjanes) segons l'àrea i l'origen geogràfic familiar dels enquestats

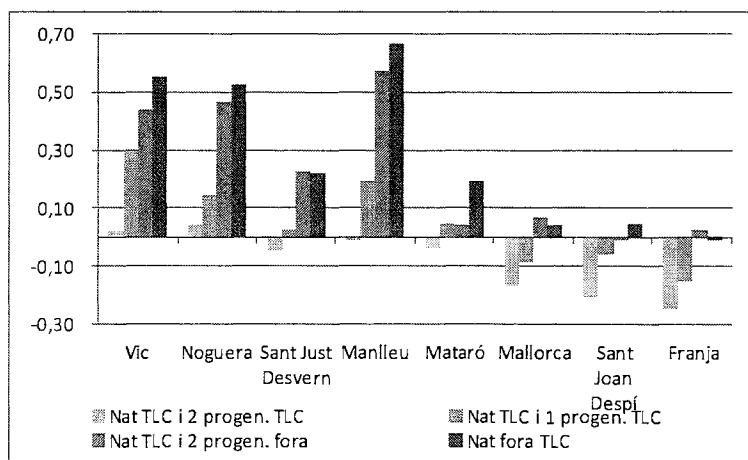

Pel que fa a l'ús del català amb els amics, recordem que era més alt que l'ús amb els progenitors a Manlleu, Vic i la Noguera, i era més baix a la Franja central, Sant Joan Despí i Mallorca (figures 6 i 8). Dos fets cabdals expliquen el creixement de l'ús del català a les tres primeres àrees. D'una banda, els fills d'autòctons mantenen el català com la llengua d'intercomunicació amb els seus amics. D'altra banda, i potser més important, sobretot aquells que són nascuts a fora dels TLC, però també els autòctons amb no tots els progenitors nascuts al país, adopten de manera important el català com a llengua d'ús amb els amics: +0,67 entre els al·lòctons de Manlleu, +0,55 entre els de Vic i +0,52 entre els de la Noguera (figura 10). A les dues poblacions del Baix Llobregat les dinàmiques són força diferents. Mentre que a Sant Just Desvern el català creix força entre els al·lòctons (+0,22), decreix lleugerament entre els fills de parelles d'autòctons (-0,05); en conseqüència, els índexs d'ús del català amb progenitors i amb els amics són pràcticament els mateixos (0,56 i 0,57, respectivament). Per contra, a Sant Joan Despí, que ja parteix d'uns índexs baixos d'ús del català amb els progenitors (0,31), la reducció d'ús del català amb els amics entre els autòctons (-0,20) i l'estancament relatiu entre la resta de grups fa que, en general, l'ús del català amb els amics sigui relativament menor que amb els progenitors

(-0,11). A Mataró, l'evolució és semblant a la de Sant Just Desvern: el nivell d'ús del català amb els progenitors és similar al d'ús amb els amics, la qual cosa amaga cert progrés entre els (pocs) al·lòctons i estancament, i fins i tot retrocés, entre els autòctons.

Finalment, en el cas de les comarques centrals de la Franja i Mallorca, trobem una situació radicalment oposada, ja que l'ús del català amb els amics (0,24 i 0,29, respectivament) és força inferior a l'ús amb els progenitors (0,41 i 0,36, respectivament). La reducció es deu més als retrocessos que s'observen entre els autòctons (fins a -0,25 i -0,17 entre els fills d'autòctons d'un i altre territori) que a la relativa estabilitat en el molt baix ús del català entre els nascuts a fora dels TLC (-0,01 i +0,04 respectivament).

Figura 10. Diferència entre l'ús amb els amics i l'ús amb els progenitors (punts de diferència entre mitjanes) segons l'àrea i l'origen geogràfic familiar dels enquestats

Anàlisi de conglomerats

Fins aquí s'han dut a terme bàsicament anàlisis bivariats. Si en comptes de fer aquest tipus d'anàlisi optem per fer-ne una que les consideri totes alhora, obtenim una visió prou interessant dels nostres informants. Aquesta anàlisi de conglomerats classifica els diferents tipus d'origen geogràfic familiar de les àrees estudiades segons la seva

similitud pel que fa a les variables tractades en l'estudi: competència lingüística en català, i ús del català amb els progenitors, amb els germans i amb els amics.¹² L'anàlisi es basa en 32 casos, que són el resultat de creuar les 8 àrees estudiades amb les 4 tipologies d'origen geogràfic familiar.

A grans trets, i tal com pot apreciar-se a la figura 11, es distingeixen dues línies principals de diferenciació en la distribució de les competències i els usos en els 32 casos analitzats. Primer, trobem aquells casos en què els seus components tenen una competència alta en català i un ús important de català tant amb els progenitors com amb els germans i els amics. Aquests casos s'oposen a aquells que tenen menor competència i fan un ús molt menor del català. Però a banda de la major o menor presència general del català en cadascun dels casos, també es pot distingir un altre factor que els creua tots i que els caracteritza d'una manera clara. Es tracta de la distinció entre, d'una banda, els casos amb una alta competència en català i que utilitzen el català amb els amics en proporcions superiors a l'ús que en fan amb els seus progenitors i, de l'altra, aquells que tenen una competència relativament més baixa en català i que fan un ús del català menor fora de la llar que amb els progenitors. Per posar-ne dos casos representatius, entre els primers hi hauria els nats als TLC de Manlleu, fills d'una parella forana, que tenen una alta competència en català i un ús molt baix del català amb els progenitors, però la majoria dels quals parla català amb els seus germans i amics; en la tipologia oposada trobem els fills d'autòctons de Mallorca i les comarques del Baix Cinca i la Llitera a la Franja, que tot i que majoritàriament parlen català amb els progenitors i declaren una alta competència en aquesta llengua, el seu ús amb els amics és significativament inferior que a la llar.

Si relacionem aquests casos amb les diferents zones estudiades, trobem dues agrupacions principals (figura 10). La primera està formada per un màxim de 22 de les 32 tipologies, que engloba totes les opcions de la Noguera, Manlleu i Vic, tots els casos de nats als TLC de Mataró i Sant Just Desvern, independentment de l'origen dels progenitors, i també les tipologies d'autòctons amb almenys un progenitor nascut als TLC de

---

¹² No s'ha inclòs en l'anàlisi de conglomerats la variable llengua inicial, perquè tindria resultats força assimilables a la llengua amb els progenitors.

Mallorca o de Sant Joan Despí. Els integrants d'aquest gran conglomerat comparteixen alguns trets: tenen una alta competència en català (9,2 de mitjana) i utilitzen tant el català com la resta de llengües en l'àmbit familiar (amb els progenitors en un 0,42 de mitjana; amb els germans en un 0,53); a més fan un ús considerable del català amb els amics (0,58). En segon lloc, trobem un conglomerat format per les tipologies més allunyades del català, constituït per un màxim de 10 de les 32 categories. Són principalment nascuts fora dels TLC, residents a la regió metropolitana de Barcelona (Mataró, Sant Joan Despí i Sant Just Desvern) i Mallorca, a més dels autòctons fills de parella forana de Sant Joan Despí i Mallorca, i totes les tipologies, d'autòctons i forans, de la Franja central. Els integrants d'aquest grup tenen una competència en català relativament alta (7,5), però menor que els del grup anterior. No fan gaire ús del català ni amb els progenitors (0,15) ni amb els germans (0,22), i usen menys el català amb els amics (0,17).

El gran eix de segmentació entre els casos estudiats es troba en els dos grans conglomerats descrits anteriorment. Tot i que la presència del català és un factor important per definir-los, ho és encara més la capacitat d'atracció del català com a llengua amb els amics. La diversitat interna és important en cadascun dels grups, però en el cas del primer conglomerat es comparteix aquesta dinàmica de major ús amb els amics que amb els progenitors. En alguns casos, com els enquestats de la Noguera i Vic, amb almenys un dels progenitors autòcton, o en els casos de Manlleu, en què els dos progenitors són autòctons, l'ús del català amb els progenitors és del 75% i amb els amics superior al 85%. El primer segment del primer gran conglomerat és el que compta amb major presència del català. Els altres dos grups, més nombrosos en tipologies, parteixen de nivells menors d'ús del català amb els progenitors, que creix substancialment en ser observat en l'ús amb els amics. És el cas dels fills d'autòctons, amb una presència mitjana del català (Mallorca, Mataró, Sant Joan Despí i Sant Just Desvern), dels fills de parelles mixtes de Sant Just Desvern i Manlleu, i dels fills de forans dels territoris amb major presència del català (Manlleu, la Noguera i Vic), on la majoria utilitzen més altres llengües que no pas el català (42%), però entre els quals l'ús del català amb els germans (52,7%) i amb els amics (55,8%) és ja majoritari. D'igual manera, en la tercera segregació d'aquest primer conglomerat, tant hi ha els enquestats nascuts fora dels TLC als territoris amb major presència del català (Manlleu, la Noguera i Vic), com els

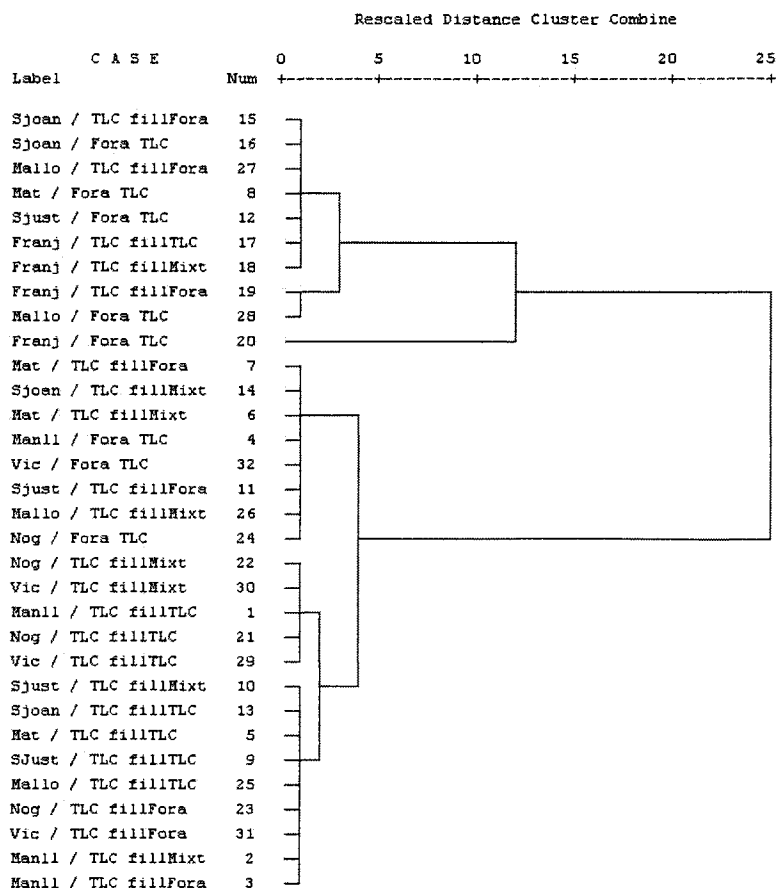
autòctons fills de parella forana de Sant Just Desvern i Mataró o els fills de parella mixta de Mallorca, Mataró i Sant Joan Despí. De mitjana fan un ús força limitat del català amb els progenitors (20,3%). Amb tot, declaren una alta competència en català (8,1%). Part d'ells ja incorpora l'ús del català amb els germans (36,2%), mentre que en el cas dels amics l'incorporen d'una manera molt important (44,1%).

Per contra, en el segon gran conglomerat, en què s'observen nivells d'ús del català molt menors que en les altres tipologies, el gran nexa d'unió és un índex d'ús del català amb els amics similar o inferior al de l'àmbit familiar, que ja parteix de percentatges baixos. En una primera agrupació trobem la major part de les tipologies del conglomerat (7 de les 10), en una agrupació força diversa, però amb una mitjana d'ús del català amb els progenitors baixa (0,19), que és sensiblement superior amb els germans (0,25), però no amb els amics (0,20). A pesar d'aquest ús baix del català, declaren tenir una competència força alta (8,1 de mitjana). En aquesta àmplia amalgama, agrupada pels seus baixos usos del català, trobem des de frangents d'origen familiar autòcton o amb un dels progenitors almenys autòcton, fins a autòctons fills d'una parella forana a Sant Joan Despí i Mallorca, i els nascuts fora dels TLC a Mataró, Sant Just Desvern i Sant Joan Despí. La resta dels components del segon conglomerat s'agrupen en dues línies diferents. D'una banda els nascuts fora dels TLC de Mallorca i els autòctons fills de parella forana de la Franja declaren una competència força baixa en català, de 7 punts. El seu ús amb els progenitors és residual (0,06), baix amb els germans (0,16) i molt baix amb els amics (0,10). D'una altra, i en un darrer grup ja només format pels enquestats nascuts fora dels TLC, trobem una competència que no arriba als cinc punts (4,59) i un ús perifèric amb els progenitors (0,04), que creix sensiblement amb els germans (0,11), però amb els amics no deixa de sobreixir d'un nivell irrellevant (0,03).

Figura 11. Dendrograma que mostra la proximitat entre els diferents casos estudiats segons la competència en català i el seu ús lingüístic amb els progenitors, els germans i els amics. Nota: Nog= la Noguera; Sjust= Sant Just Desvern; Manll=Manlleu; Mat=Mataró; Mallo=Mallorca; Sjoan= Sant Joan Despi; Franj= la Franja central

*****HIERARCHICAL CLUSTER ANALYSIS*****

Dendrogram using Ward Method

Conclusions

El projecte RESOL es proposa com a objectiu estudiar longitudinalment el comportament sociolingüístic de l'alumnat en el seu pas de primària a secundària en diferents territoris de llengua catalana. Aquest projecte s'inscriu dins l'interès actual de la sociolingüística catalana per estudiar els factors que intervenen en l'explicació de la competència i els usos lingüístics de la població autòctona i al·lòctona. En aquest article hem fet una presentació del projecte i hem ofert algunes dades de la primera onada de recollida de dades (alumnat de sisè de primària).

Una de les primeres característiques dels resultats obtinguts és la gran diversitat de contextos sociolingüístics en què estan creixent avui les noves generacions als territoris catalanoparlants. Per exemple, la proporció d'alumnat que té el català com a llengua inicial a Vic és del 62,3%, mentre que a Sant Joan Despí és del 24,7%. A Vic els al·loglots inicials (14%) s'acosten força als efectius dels castellanoparlants mentre que a Sant Joan Despí els parlants inicials d'altres llengües amb prou feines passen del 3%. També trobem diversitat de perfils en les diferents tipologies sociolingüístiques familiars de les diferents zones: per exemple, el 65,3% d'alumnes de la Noguera són fills dels TLC amb tots dos progenitors dels TLC, mentre que a Manlleu només ho són el 36,4%. En poques paraules, els entorns de socialització lingüística dels infants i adolescents catalans varia profundament d'indret a indret.

Tot i aquesta variabilitat, la capacitat de parlar en català, almenys en la percepció dels interessats, és molt alta a tots els territoris estudiats llevat de les comarques del Baix Cinca i la Llitera, a la Franja central. Aquestes dades confirmen —si és que encara cal— que el model escolar de conjunció en català implantat a Catalunya està essent un vehicle fonamental per a l'aprenentatge de la llengua catalana i, de passada, que l'escola en castellà implantada per l'administració aragonesa a la Franja o la desigualment bilingüe a Mallorca no proporciona aquest coneixement. A Catalunya, tot i les profundíssimes diferències pel que fa a la seva composició demolingüística, les diferències de competència entre els territoris són menudes, i s'expliquen més per l'accés al català a la llar, gràcies a l'origen geogràfic familiar dels informants, que no pas per la seva zona de residència.

A grans trets, la llengua primera, la competència en català —mesurada en termes de saber-lo parlar— i l'ús d'aquest idioma amb els progenitors i els germans tendeixen a anar lligats; és a dir, qui té el català com a llengua primera, sol declarar parlar-lo bé i usar-lo amb els seus progenitors i germans. En comparar els usos amb els progenitors i amb els germans, el català tendeix a guanyar terreny. De nou, les comarques centrals de la Franja donen les dades més descoratjadores en aquest sentit.

Com és d'esperar, els usos fora de la llar estan molt més influïts per les característiques demolingüístiques de la zona de residència de l'alumnat, és a dir, pel seu entorn sociolingüístic. Aquesta influència és especialment perceptible en el cas de l'alumnat de fora dels TLC, ja que l'entorn sociolingüístic és un factor clau a l'hora d'entendre per què aquest alumnat usa més o menys el català: per exemple, les diferències d'ús del català entre els progenitors i els amics són molt més altes en alguns entorns que en d'altres, i estan estretament relacionades amb la composició demolingüística de cada localitat (compareu el contrast entre les dades de la Noguera i les de Sant Joan Despí). La influència, però, també l'experimenten catalanoparlants i castellanoparlants, que s'inclinen —una mica— en una direcció o una altra a l'hora de parlar amb els amics segons el seu entorn immediat. Ara bé, cal no confondre influència i determinació: en tots els casos, la llengua inicial i l'origen geogràfic familiar resulten molt importants per comprendre el comportament dels infants. Així, l'anàlisi de conglomerats ens ha dibuixat tres grans col·lectius que apleguen els informants fins i tot per sobre del lloc on resideixen. Aquesta anàlisi ha identificat en primer lloc els fills d'al·lòctons de la Franja com a col·lectiu més llunyà del català de tots els territoris estudiats. En una segona posició, l'anàlisi ha identificat un conjunt de col·lectius amb usos baixos i en certa mesura minvants del català. Aquest segon grup està compost per tres subgrups: la resta de frangencs de qualsevol origen; bona part dels informants nascuts fora dels TLC de la resta de municipis estudiats; i els fills de nascuts fora que resideixen a la regió de Barcelona. Finalment, l'anàlisi deixa al descobert un ampli grup de col·lectius en què l'ús i el coneixement del català són amplis i estan en ascens, ubicats tant fora de la regió metropolitana com dins, com per exemple, els fills d'autòctons de Mataró, Sant Just Desvern i Sant Joan Despí.

En altres paraules, l'estudi de la localitat de residència es revela profundament insuficient a l'hora de predir els comportaments lingüístics dels escolars de sisè de Catalunya. Tot fa pensar que el decantament cap al català o el castellà té més a veure amb l'entorn sociolingüístic immediat dels informants, una variable que en la sociolingüística catalana també s'havia denominat condició lingüística de l'entorn i que de cara al futur caldrà saber operativitzar de manera adequada (Vila, Vial i Galindo 2005; Galindo 2006; Oller i Vila, 2010; Vila, Oller i Fresquet, 2008; Vila, Siqués i Oller, 2009; Oller, i Vila, Sorolla i Larrea, en aquest volum). En aquest sentit, resultarà molt profitós de dur a terme una investigació aprofundida de les xarxes socials de l'alumnat per tal de veure com incideixen en el seu comportament sociolingüístic, precisament un dels objectius que inclou el projecte RESOL. En segon lloc, caldrà aprofundir en l'estudi d'altres variables sociolingüístiques que encara no s'han tractat en aquest article però que s'han estudiat per a la mateixa població. En concret, caldrà estudiar l'impacte que tenen en els usos les variables més de tipus psicosocial, com ara les actituds lingüístiques, la motivació i l'autoconfiança lingüística. Finalment, des d'un punt de vista metodològic, es fa necessària l'anàlisi de dades qualitatives i observades que puguin complementar les dades quantitatives declarades. En futurs estadis del projecte RESOL esperem proporcionar aquestes dades i anàlisis i donar resposta a les múltiples preguntes sobre el comportament sociolingüístic de l'alumnat de territoris de llengua catalana en el seu pas de primària a secundària.

Referències bibliogràfiques

- Alarcón, Amado (2011a) «Bilingüisme i mobilitat intergeneracional de la població d'origen immigrant a Catalunya». Dins Secretaria per a la Immigració (ed.) *Recerca i Immigració III*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania (Generalitat de Catalunya).
- Alarcón, A. (2011b) *Segunda generación de la inmigración y bilingüismo oficial. Estudio sobre movilidad intergeneracional en Cataluña*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili. <http://www.analisisocial.org/index.php/ca/publicacions-digitals/doc_download/1-20111-qsegunda-generacion-de-la-inmigracion-y-bilingueismo-oficialq>
- Alegre, Miquel Àngel, Ricard Benito i Sheila González (2006). *Immigrants als instituts. L'acollida vista pels seus protagonistes*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. <<http://www.edualter.org/documents/immigrants.pdf>>
- Areny, Maria Dolors (2007) «L'acomodació de la població escolar amazigòfona a Catalunya». *Revista de Llengua i Dret*, 47: 353-385.
- Bastardas i Boada, Albert (1985) *La bilingüització de la segona generació immigrant. Realitat i factors a Vilafranca del Penedès*. Barcelona: La Magrana.
- (1986) *Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no metropolitana*. Barcelona: La Magrana.
- Boix i Fuster, Emili i F. Xavier Vila i Moreno (1998) *Sociolingüística i llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- Bretxa i Riera, Vanessa (2009) «El salt a secundària: els preadolescents, consum cultural i llengua». *Zeitschrift für Katalanistik*, 22: 171-202.
- Bretxa i Riera, Vanessa, Llorenç Comajoan i Natxo Sorolla (2009) «De les pràctiques monolingües familiars a la identificació bilingüe:

el cas dels preadolescents de Mataró i la Franja central». *Noves SL*, hivern. <http://www6.gencat.cat/llengcat/noves/hm09hivern/bretxa_comajoan_sorolla1_9.htm>

Bretxa i Riera, Vanessa i Maria Àngels Parera (2012) «Et dóna la base: Itineraris biogràfics d'adquisició i ús del català del jovent castellanoparlant de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet». Dins Vila i Moreno, F. Xavier (dir.) *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 47-56.

Bretxa i Riera, Vanessa i F. Xavier Vila i Moreno (en premsa) «Els canvis sociolingüístics en el pas de primària a secundària: el projecte RESOL a la ciutat de Mataró». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 22.

Cardús, Salvador (2002) «Ciutadania i identificació política. Apunts per a un model d'anàlisi de la societat catalana». *L'Espill*, Segona època, 11: 125-135.

Comellas, Pere (2007) «Idees entorn del llenguatge i de les llengües a l'ensenyament secundari públic de Barcelona: visibilitat, diversitat i correcció». *Catalan Review*, 21: 174-206.

Comellas, Pere, Mònica Barriera, Eva Monrós, Montserrat Cortès, Mònica Fidalgo i M. Carme Junyent (2010) «Descobrir les llengües de la immigració: ocultació, prejudicis i altres malentesos». Dins *LSC - Llengua, Societat i Comunicació*, 8. <http://www.ub.edu/cusc/revista/lsc/hemeroteca/numero8/lsc_actual.htm>

Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (2008) *Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4t d'ESO de Catalunya. Avaluació de l'ESO 2006*. Barcelona: Departament d'Educació. <<http://www20.gencat.cat/portal/site/ensenyament/menuitem.0abe0881c305d9a1c65d3082b0c0e1a0/?vgnnextoid=27c5a1fb82c2c110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRDvgnnextchannel>>

=27c5a1fb82c2c110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRDivgnnextfmt
=default>

Corona, Víctor i Òscar Bermell (2008) «Experiencias de socialización de chicos y chicas de familias ecuatorianas: ¿Dónde comienza el viaje?». Barcelona: Migracat - Observatori de la Immigració a Catalunya. <<http://www.migracat.cat/document/bfc3ab25740cebd.pdf>>

di Paolo, Antonio i Josep Lluís Raymond (2010) «Language knowledge and earnings in Catalonia.» Xarxa de Referència en Economia Aplicada. <<http://ideas.repec.org/p/uab/wprdea/wpdea1001.html>>

Direcció General de Política Lingüística (2011) *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2008: anàlisi. Volum I. Les llengües a Catalunya: coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics*. Barcelona: Direcció General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya.

Fishman, Joshua A. (1972) *The sociology of language: An interdisciplinary social science approach to language in society*. Rowley, Massachusetts: Newbury House Publishers.

Galindo, Mireia (2006) «Les llengües a l'hora del pati. Usos lingüístics en les converses dels infants de primària a Catalunya». Tesis doctoral inèdita, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona. <<http://www.tesisenxarxa.net/TDX-1220106-123928/index.html>>

Galindo, Mireia i F. Xavier Vila (2009) «Els factors explicatius dels usos lingüístics informals entre l'alumnat català: llengua inicial, xarxes socials, competència i llengua vehicular d'ensenyament». *Noves SL*, hivern. <http://www6.gencat.cat/llengcat/noves/hm09_hivern/galindo_vila_9.htm>

Gomàriz i Auró, Eva (2008a) «Els usos lingüístics interpersonals dins i fora de la llar de l'alumnat autòcton i immigrant de sisè d'educació primària de Vic». Treball per a l'obtenció del DEA, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.

- Gomàriz i Auró, Eva (2008b) «Competència i actituds lingüístiques de l'alumnat de sisè d'educació primària de Vic». Treball per a l'obtenció del DEA, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.
- Huguet, Àngel i Judith Janés (2005) «Niños inmigrantes en sociedades bilingües. Las actitudes ante las lenguas por parte de los escolares recién llegados a Cataluña». *Cultura y Educación*, 17: 309-321.
- Labraña, Sabela (2012) «Usos lingüístics dels gallecs a Catalunya». Dins Vila i Moreno F. Xavier (dir.) *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 57-64.
- Lapresta, Cecilio, Àngel Huguet i Judit Janés (2008) «Anàlisi discursiva de les actituds lingüístiques de l'alumnat nouvingut a Catalunya: una aproximación qualitativa». *Recerca i Immigració*, 1: 133-152.
- Marshall, Steve (2006) «Spanish-speaking Latin Americans in Catalonia: Reflexivity and knowledgeability in constructions of Catalan». Dins Mar-Molinero, Clare i Miranda Stewart (eds.) *Globalization and language in the Spanish-speaking world: Macro and micro perspectives*. London: Palgrave, 158-177.
- Marshall, Steve (2007) «New Latino diaspora and new zones of language contact: A social constructionist analysis of Spanish-speaking Latin Americans in Catalonia». Dins Holmquist, Jonathan, Augusto Lorenzino i Lotfi Sayahi (eds.) *Selected proceedings of the third workshop on Spanish sociolinguistics*. Somerville, Massachusetts: Cascadilla, 150-161.
- Mena i Cortés, Carme, Josep Maria Serra i Bonet i Ignasi Vila i Mendiburu (1993) «Catalanització escolar, tipologia lingüística de l'aula i ús de la llengua catalana». Barcelona: ICE - Universitat de Barcelona - Departament de Psicologia, Universitat de Girona. [Treball inèdit].

- Nel·lo, Oriol (2010) «Les dinàmiques territorials a la regió metropolitana de Barcelona (1986-2006) Hipòtesis interpretatives». *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona. Territori, estratègies, planejament*, 52: 16-27.
- Newman, Michael, Mireia Trenchs-Parera i Shukhan Ng (2008) «Normalizing bilingualism: The effects of Catalan linguistic normalization policy one generation after». *Journal of Sociolinguistics*, 12: 306-333.
- Oller, Judith i Ignasi Vila (2010) «Effects of sociolinguistic environment and the length of residence on the linguistic performance in Catalan and Spanish of sixth grade immigrant pupils in Catalonia». *Sociolinguistic Studies*, 4: 63-84.
- (2011) «Interdependencia entre conocimiento de catalán y castellano y efectos de la lengua familiar en la adquisición de las lenguas escolares». *Infancia y aprendizaje*, 23: 3-22.
- Pujolar i Cos, Joan, Isaac González i Balletbò, Anna Font i Tanyà i Roger Martínez i Sanmartí (2010) *Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Barcelona: Observatori de Joventut, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya. <http://www20.gencat.cat/docs/Juventut/Documentos/Arxiu/Publicacions/Col_Aportacions/aportacions43.pdf>
- Sorolla, Natxo (2009) «Casa, escola i pati: usos lingüístics quan s'acaben les classes. Síntesi i anàlisi de l'estudi sociodemogràfic i lingüístic als centres d'educació secundària de Catalunya». *Noves SL*, hivern. <http://www6.gencat.cat/llengcat/noves/hm09hivern/sorolla1_8.htm>
- Torres, Joaquim (coord.) (2005) *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística.
- Unamuno, Virginia (1998) «Quién es *qui* a l'escola?: las representaciones sociales y la interacción bilingüe en el marco de la inmersión lingüística para poblaciones marginadas.» Dins Arnau, J. i J. M. Artigal (eds.) *Els programes d'immersió: una perspectiva*

europaea / Immersion Programmes: a European Perspective.
Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 391-404.

- Vila i Moreno, F. Xavier (1996) «When classes are over. Language choice and language contact in bilingual education in Catalonia». Tesi doctoral inèdita, Departament de Filologia Germànica, Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte, Vrije Universiteit Brussel. <<http://fxvila.files.wordpress.com/2011/07/vila-i-moreno-1996-when-classes-are-over.pdf>>
- (2004) «Aportacions de les altres ciències socials a la sociolingüística catalana». *Caplletra*, 37: 91-154.
- (2011) «La recerca sociolingüística educativa escolar als països de llengua catalana: elements per a un balanç». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 21: 205-219.
- Vila i Moreno, F. Xavier, Santi Vial i Rius i Mireia Galindo (2005) «Language practices in bilingual schools: Some observed, quantitative data from Catalonia». Dins Rodríguez-Yáñez, Xoan Paulo, Anxo M. Lorenzo Suárez i Fernando Ramallo *Bilingualism and Education: From the Family to the School*. Múnic: Lincom, 263-273.
- Vila i Moreno, F. Xavier, Emili Boix-Fuster, Núria Alturo (cur.) (2006) *Integrar, des de la fragilitat? Societats plurilingües davant els reptes de les immigracions multilingües: Suïssa, Brussel·les, Luxemburg, Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Vila i Moreno, F. Xavier i Mireia Galindo Solé (2012) «Sobre la història i l'extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya». Dins Vila i Moreno, F. Xavier (dir.) *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 31-46.
- Vila i Moreno, F. Xavier, Natxo Sorolla Vidal i Imanol Larrea (en premsa) *Les trajectòries lingüístiques dels joves d'origen estranger a Catalunya*. Barcelona: Agència Catalana de la Joventut.

- Vila Mendiburu, Ignasi, Imma Canal, Pere Mayans, Santiago Perera, Josep Maria Serra i Carina Siqués (2009) «Las aulas de acogida de la educación primaria de Cataluña el curso 2005-2006: sus efectos sobre el conocimiento de catalán y la adaptación escolar». *Infancia y aprendizaje*, 32: 307-327.
- Vila Mendiburu, Ignasi, Carina Siqués i Judith Oller (2009) «Usos lingüístics de l'alumnat d'origen estranger a l'educació primària de Catalunya». *Zeitschrift für Katalanistik*, 22: 95-124.
- Vila Mendiburu, Ignasi, Judith Oller i Montserrat Fresquet (2008) «Una anàlisi comparativa del coneixement de català de l'alumnat castellanoparlant autòcton i l'alumnat hispà en finalitzar l'educació infantil a Catalunya». *Caplletra*, 45: 203-228.
- Woolard, Kathryn (2008) «Language and identity choice in Catalonia: The interplay of contrasting ideologies of linguistic authority». Dins Süselbeck, K., U. Mühlischlegel i P. Masson (eds.) *Lengua, nación e identidad. La regulación del plurilingüismo en España y América Latina*. Frankfurt am Main: Vervuert / Madrid: Iberoamericana.

Apèndix. Preguntes dels qüestionaris Vic05 i Resol06 emprades per a les anàlisis d'aquest treball

Variables	Questionari Vic05	Questionari Resol06
Origen geogràfic familiar	Preguntes: — A quin poble o ciutat vas néixer? — A quin país vas néixer? Resposta: oberta — On va néixer la teva mare? — A quin país va néixer el teu pare? Resposta: — A Catalunya: On? — A Espanya: On? — Fora de Catalunya i Espanya. On?	Preguntes: — A quin país vas néixer? — A quin país va néixer la teva mare? — A quin país va néixer el teu pare? Resposta: oberta
Llengua inicial	Pregunta: — Quina llengua vas aprendre a parlar primer a casa quan eres petit o petita? Categories de resposta (es permetia assenyalar-ne diverses): — Català — Castellà — Altres (especificar)	Pregunta: — Quina llengua vas parlar primer a casa quan eres petit/a? Categories de resposta: — Només o sobretot en català — Igual en català que en castellà — Només o sobretot en castellà — En una altra llengua
Llengua amb progenitors	Preguntes: — Jo parlo amb el pare... / — Jo parlo amb la mare... / — Jo parlo amb els meus germans o germanes... Categories de resposta: — Sempre en català — Més català que castellà — Tant en català com castellà — Més en castellà que català — Sempre en castellà — Sempre en (especificar una altra llengua). — En (especificar una altra llengua) i català	Preguntes: — Quina llengua parles amb el teu pare? Quina llengua parles amb la teva mare? Categories de resposta: — Només o sobretot en català — Igual en català que en castellà — Només o sobretot en castellà — En una altra llengua

	— En (especificar una altra llengua) i castellà — En (especificar una altra llengua), català i castellà	
Llengua amb els germans		Instruccions: — Escriu el nom dels teus germans o germanes ordenats de gran a petit. Indica en quina llengua hi parles Categories de resposta: — Només o sobretot en català — Igual en català que en castellà — Només o sobretot en castellà — En una altra llengua
Competència lingüística	Afirmació: — Sé parlar en català Escala de resposta: 0 1 2 3 4 5	Afirmació: — Sé parlar en català Escala de resposta: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Llengua amb els amics	Pregunta: — Jo parlo amb el meu millor amic o amiga... Categories de resposta: — Sempre en català — Més català que castellà — Tant en català com castellà — Més en castellà que català — Sempre en castellà — Sempre en (especificar una altra llengua) — En (especificar una altra llengua) i català — En (especificar una altra llengua) i castellà — En (especificar una altra llengua), català i castellà	Instruccions: — Escriu els noms de les 20 persones amb qui més et relaciones. En quina llengua hi parles tu, amb aquesta persona? Categories de resposta: — Només o sobretot en català — Igual en català que en castellà — Només o sobretot en castellà — En una altra llengua

Variables que incideixen en el coneixement de català i castellà de l'alumnat estranger a Catalunya: un estudi amb alumnat de sisè de primària

Judith Oller

Introducció¹

Els estudis internacionals que avaluen el coneixement de la llengua escolar de l'alumnat estranger assenyalen que el temps d'estada al país de recepció és una de les variables més importants per explicar els resultats (Collier 1987; Cummins 1981a; Genesee, Lindholm-Leary, Saunders i Christian 2006; Hakuta, Buttler i Witt 2000; Thomas i Collier 1997). A Catalunya i a l'Estat espanyol, s'han desenvolupat recerques (Molina i Maruny 2004; Navarro i Huguet 2005; Oller i Vila 2010; Siqués i Vila 2007) que confirmen que el coneixement que l'alumnat estranger² té de la llengua escolar creix a mesura que augmenten els anys d'estada al país d'acollida.

Aquests treballs distingeixen entre el temps que l'alumnat estranger triga a atrapar els seus iguals nadius³ en les habilitats lingüístiques que s'utilitzen en la vida quotidiana i el temps que triga a atrapar-los en les habilitats lingüístiques relacionades amb les activitats

---

¹ Aquest estudi ha estat possible gràcies a un projecte R+D+I finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació amb referència EDU2009-12875.

² En aquest article s'utilitza el terme *alumnat estranger* per fer referència als fills/es de pares estrangers, tant si han nascut a l'Estat espanyol com si són d'incorporació tardana, i tant si procedeixen de parelles estrangeres com si són mixtes (estranger+espanyol).

³ En aquest article s'utilitza el terme *alumnat nadiu* per fer referència als fills/es de pares espanyols.

d'ensenyament i aprenentatge escolars. De fet, mentre que les primeres habilitats lingüístiques triguen al voltant de dos anys a desenvolupar-se, les segones necessiten un mínim de sis anys i, de vegades, molts més. Cummins (1981b), d'acord amb aquestes dades, diferencia entre les habilitats conversacionals de la llengua o BICS (*Basic Interpersonal Communicative Skills*) i les habilitats acadèmiques de la llengua o CALP (*Cognitive Academic Language Proficiency*). Mentre que les primeres fan referència a les habilitats lingüístiques que estan relacionades amb l'ús de la llengua per regular i controlar cara a cara les interaccions socials i, per tant, es desenvolupen i s'utilitzen fonamentalment en les relacions informals amb els altres, les CALP es relacionen amb l'ús del llenguatge amb propòsits acadèmics i són totes aquelles habilitats orals i escrites que estan implicades en les activitats d'ensenyament i aprenentatge que es duen a terme en el context escolar.

En concret, les BICS fan referència a les habilitats lingüístiques bàsiques que els infants solen tenir ben desenvolupades abans dels cinc anys, especialment des del context familiar (accent, fluïdesa, vocabulari quotidià d'ús freqüent, construccions gramaticals simples, etc.). Són habilitats que s'utilitzen per regular l'activitat social comunicativa en situacions informals i que, a més a més, acostumen a anar acompanyades de gestos i senyals paralingüístics que permeten reconèixer les intencions comunicatives dels interlocutors.

Les CALP s'associen amb el coneixement lingüístic conceptual i es relacionen amb les habilitats cognitives i lingüístiques necessàries per tenir èxit en el treball escolar. Per exemple, el coneixement de vocabulari poc familiar, la producció (oral o escrita) de sintaxi i produccions complexes que no se solen utilitzar en les relacions informals, la comprensió de textos en les diferents àrees curriculars i similars. Però segons aquest autor, la competència lingüísticocognitiva (CALP) no és exclusivament lingüística, en el sentit gramatical sinó que inclou altres aspectes cognitius com el coneixement conceptual —comprensió de significats de conceptes abstractes, sinònims, antònims, etc.—, la capacitat metalingüística i l'ús descontextualitzat del llenguatge. Des del seu punt de vista, totes aquestes habilitats es manifesten especialment en l'ús escrit del llenguatge, el qual, segons el seu criteri, és l'habilitat bàsica en què es basa l'èxit escolar.

Durant els últims vint-i-cinc anys s'han dut a terme arreu del món nombroses recerques per estudiar les relacions entre les BICS i les CALP,

i també sobre algunes de les variables que, segons l'educació bilingüe, incideixen en el desenvolupament d'ambdós tipus d'habilitats en la segona llengua (L2).⁴ Pel que fa a les variables estudiades, diferents treballs mostren que el desenvolupament d'habilitats lingüístiques acadèmiques en la llengua inicial (L1) disminueix notablement el temps que l'alumnat estranger triga a assolir els nivells de llengua de l'alumnat autòcton de la mateixa edat (Genesee, Lindholm-Leary, Saunders i Christian 2006; Oller i Vila 2011; Thomas i Collier 1997) i, per tant, sembla que tant l'escolarització prèvia de l'alumnat estranger com la seva participació en programes que desenvolupen la competència lingüística en la seva llengua familiar són variables que faciliten l'adquisició de la llengua escolar. D'altra banda, pel que fa a la relació entre les BICS i les CALP, les investigacions mostren que l'alumnat estranger que té un bon desenvolupament de les CALP en la seva L1 pot accedir sense gaire problemes a aspectes bàsics del domini de la lectura i l'escriptura en l'L2 però que, en canvi, per arribar a tenir un bon domini de la llengua de l'escola cal haver desenvolupat prèviament un cert nivell d'habilitats lingüístiques orals en l'L2 (Genesee, Lindholm-Leary, Saunders i Christian 2006).

La revisió de la recerca que s'ha dut a terme als Estats Units al llarg dels últims vint anys sobre el desenvolupament lingüístic i acadèmic de l'alumnat d'origen estranger que té una llengua inicial diferent de l'anglès conclou que les habilitats orals en anglès es relacionen en els primers estadis amb l'adquisició d'habilitats de lectura i escriptura, mentre que en estadis més avançats estan relacionades amb habilitats lingüístiques orals més generals o globals (Genesee, Lindholm-Leary, Saunders i Christian 2006). Així, els investigadors, després d'assenyalar la gran importància del desenvolupament d'habilitats lingüístiques orals en l'L2, afirmen que la competència oral en L2 correlaciona de forma més estreta amb les mesures que avaluen els aspectes més acadèmics de la competència lingüística. Per això, segons Genesee, Lindholm-Leary,

---

⁴ La segona llengua és qualsevol llengua diferent a la llengua inicial que s'aprengui fora del context familiar, molt sovint en context escolar o en un context educatiu amb un elevat grau de formalitat. S'utilitza com a terme general L2 per fer referència a la segona, tercera o quarta llengua nova que s'incorpori des de l'escola.

Saunders i Christian (2005: 370-371): «as in English-L1 literacy development, some minimum level of oral proficiency in English is necessary for English-L2 literacy development, and children with well-developed English-L2 oral skills achieve greater success in English reading than children with less well-developed skills».

La situació sociolingüística de Catalunya és molt diferent de la d'altres països de recepció d'alumnat estranger. En concret, a diferència de països en els quals hi ha molta continuïtat entre els usos de la llengua escolar dins i fora de l'escola, com per exemple als Estats Units, a Anglaterra o al Canadà, a Catalunya podem parlar en molts casos de manca de continuïtat entre l'ús de la llengua de l'escola dins i fora de l'entorn social. A Catalunya la llengua vehicular de l'ensenyament formal és el català per a tot l'alumnat, però en molts barris, especialment a les grans ciutats i les seves àrees metropolitanes, predomina l'ús del castellà. Aquesta discontinuïtat es fa especialment palesa en una bona part dels barris on resideix i s'escolaritza l'alumnat estranger, de manera que en aquests entorns sol predominar l'ús social del castellà, juntament o no amb l'ús de les llengües d'origen d'aquestes persones immigrades. En altres estudis (Oller 2010; Oller i Vila 2010) hem assenyalat com en els entorns socials en els quals no s'utilitza la llengua catalana els estudiants estrangers tenen més dificultats per desenvolupar nivells de coneixement oral de català que afavoreixin la construcció d'habilitats acadèmiques en l'L2 per promoure l'èxit escolar, de manera que una part important d'aquest alumnat ha de desenvolupar aquestes habilitats acadèmiques exclusivament des del context escolar.

En aquest article es presenta una part de les dades d'una recerca més àmplia que estudiava les variables relacionades amb l'aprenentatge de les dues llengües oficials de Catalunya de l'alumnat estranger durant el curs 2006-2007 (amb referència: SEJ2005-08944-C02-01/EDUC). El treball presenta l'anàlisi dels resultats de català i de castellà de 610 alumnes d'origen estranger de sisè de primària de Catalunya i pretén estudiar les variables que hi influeixen, i en especial veure com les característiques sociolingüístiques de l'entorn social on viu aquest alumnat incideixen en el seu coneixement oral i escrit de català i de castellà. Concretament, volem comprovar si la major o menor presència del català a l'entorn social on viu modifica o no el coneixement oral de català que assoleix l'alumnat estranger, i si, conseqüentment, el nivell de

català oral es relaciona d'alguna manera amb el temps que necessita aquest alumnat per desenvolupar un bon coneixement escrit del català.

Metodologia

Participants

La mostra està formada per 610 alumnes estrangers de sisè de primària, procedents de 57 escoles de Catalunya en les quals més del 15% d'alumnat era estranger. La mostra incloïa parlants de 32 llengües diferents del català, de les quals un 45% tenien una llengua romànica, un 22% una de semítica, un 11% una llengua nigerocongolesa i un 7% una llengua indoiraniana. Un 6% de l'alumnat parlava amazic.

De la mostra, el 22% de l'alumnat havia nascut a Catalunya, el 32% feia entre un i tres anys que residia a Catalunya, el 30% de tres a sis anys i, finalment, el 16% entre sis i nou anys. Respecte a l'alumnat estranger que havia nascut fora de Catalunya, el 35% havia anat al parvulari i un 65% s'havia incorporat a l'escola durant la primària.

Quasi el 70% dels estudiants analitzats vivia en entorns amb un clar predomini de la llengua castellana en els usos socials i la resta ho feia en entorns amb predomini del català. Per últim, el 85% de l'alumnat estava escolaritzat en aules amb menys del 50% d'alumnat de llengua familiar catalana.

Instruments

Proves de coneixement de català i castellà escrit

Per realitzar l'estudi es van utilitzar les proves de coneixement de català i castellà elaborades pel SEDEC. Els motius de l'elecció van ser dobles: d'una banda, vam decidir utilitzar proves de competència lingüística referides a barems en comptes de proves de nivell per tal de poder comparar el coneixement dels nadius amb els de l'alumnat estranger, i de l'altra, ens interessava avaluar la competència lingüística de l'alumnat estranger en activitats pròpies del context escolar, amb un alt grau de formalitat. Les proves avaluen la comprensió lèxica, la

comprensió escrita, la morfosintaxi, l'ortografia, l'expressió escrita i l'expressió oral.

Taula 1. Habilitats i continguts lingüístics avaluats

Habilitats lingüístiques	Continguts avaluats en les subproves
Comprensió lexical (CLE)	Interpretació i identificació de textos, reconeixement de textos, modismes i frases fetes, reconeixement de lèxic específic d'altres àrees, comprensió de textos
Morfosintaxi (MS)	Formació de plurals, flexió verbal i derivació, substitució de paraules dintre de la frase i ús de connectors, identificació dintre de la frase: nom, adjectiu i verb
Ortografia (ORT)	Dictat
Comprensió lectora (CL)	Interpretació d'ordres escrites, identificació de la informació bàsica d'un text, ús d'estratègies per a una bona comprensió, identificació de paraules segons el seu significat
Expressió escrita (EE)	Producció d'un text
Expressió oral (EO). Inclou dues subproves:	
— Producció (EOP)	Producció d'un missatge oral i de frases
— Organització de la informació (EOI)	Organització de la informació

Totes les habilitats lingüístiques s'avaluen a través d'un quadern d'activitats en català i en castellà, i cada subprova té una puntuació entre 0 i 100 en funció del nombre d'encerts i d'errors, d'acord amb la distribució de la corba normal estadística. A més, es genera una puntuació total que avalua la globalitat de les proves (PG) i que és la mitjana ponderada dels resultats de les cinc subproves escrites. Per tant, aquesta

puntuació també oscil·la entre 0 i 100. La subprova d'expressió oral s'avalua a partir d'una entrevista i de diverses activitats en llengua oral i també s'avalua sobre 100.

Qüestionari d'usos lingüístics

Vàrem elaborar un qüestionari d'onze preguntes per conèixer la llengua o llengües familiars de l'alumnat estranger, la llengua d'ús habitual i les llengües d'ús social. La pregunta referida a la llengua d'ús habitual era oberta i els alumnes havien d'escriure la llengua o llengües que creien que utilitzaven de manera habitual o quotidiana. La pregunta referida a la llengua familiar de l'alumnat constava de diferents apartats en els quals s'havia de respondre la llengua que l'alumnat emprava amb el pare, la mare i els germans, així com la que feia servir amb altres familiars que vivien a casa amb ells. La pregunta sobre la llengua d'ús social estava formada per diverses subpreguntes en les quals es demanava a l'alumnat quina llengua usava amb les amistats i amb altres persones adultes fora de la llar. En aquest cas, la resposta era tancada amb un gradient de sis opcions, que anava des de l'ús del català, el castellà i altres llengües en solitari fins a l'ús de dues o tres llengües (català, castellà i la familiar) combinades. El qüestionari incloïa també dues preguntes sobre els usos lingüístics escolars (al pati i amb el professorat) i una pregunta sobre els hàbits lingüístics de lectura i escriptura.

Procediment

De la llista dels 570 centres públics d'educació infantil i primària de Catalunya proporcionada pel Departament d'Educació de la Generalitat, es van seleccionar 57 escoles que tinguessin més del 15% d'alumnat estranger en funció de la seva distribució pel territori.

Vuit persones que van rebre una formació prèvia van administrar les proves durant el curs 2006-2007. Un dia s'administrava la prova d'usos lingüístics i la prova de coneixement de castellà, i l'endemà la de coneixement de català. Paral·lelament a l'administració de les proves, es va recollir informació personal i familiar de l'alumnat.

Les proves escrites es van administrar a tot l'alumnat de sisè de les escoles seleccionades, i les proves orals a un 30% de l'alumnat d'origen estranger seleccionat a l'atzar.

Les variables utilitzades en la recerca van ser les següents:

1. PGCAST: coneixement escrit de castellà.
2. PGCAT: coneixement escrit de català.
3. EOCAST: expressió oral en castellà.
4. EOCAAT: expressió oral en català.
5. CS: entorn sociolingüístic (la llengua d'ús predominant a l'entorn o al barri on s'ubica el centre educatiu, que pot ser castellà o català).
6. TLA: tipologia lingüística de l'aula (percentatge per aula d'alumnes de llengua familiar catalana). Té dues dimensions: més i menys del 50% d'alumnat catalanoparlant.
7. CONCE: percentatge d'alumnat estranger per aula. Té dues dimensions: més i menys del 50% d'alumnat estranger.
8. LUFCAT: castellà com a llengua d'ús familiar de l'alumnat estranger.
9. LUHCAT: català com a llengua d'ús habitual de l'alumnat estranger.
10. LUFA: ús de llengües familiars diferents del català i del castellà.
11. NEM: nivell educatiu de la mare.
12. SEX: sexe.
13. FLROM: família lingüística romànica.
14. FLAMA: família lingüística amaziga.
15. FLSEM: família lingüística semítica.
16. FLESL: família lingüística eslava.
17. FLNIG: família lingüística nigercongolea.
18. FLIND: família lingüística indoiraniana.
19. ESCP3: escolarització a Catalunya des dels 3 anys.
20. ESCPP: escolarització a Catalunya des del primer cicle de primària.
21. ESCP: escolarització a Catalunya des del segon cicle de primària.
22. AAA: assistència a l'aula d'acollida.
23. TE: temps d'estada a Catalunya. Té dues dimensions: més i menys de sis anys.

Anàlisi de les dades

Totes les dades van ser introduïdes i analitzades amb el programa SPSS versió 15.0. Es van utilitzar dos tipus d'anàlisi estadística. Primer, mitjançant la *t* d'Student es va comprovar si hi havia o no diferències significatives en el coneixement lingüístic de l'alumnat estranger d'acord amb el temps d'estada i la presència de català a l'entorn social. En segon

lloc, es va utilitzar l'anàlisi de regressió lineal múltiple amb totes les variables per conèixer el pes que tenia cadascuna en els resultats lingüístics de l'alumnat estranger, tant en referència a la variable *temps d'estada* com per a la variable *entorn sociolingüístic*. En aquesta anàlisi, les variables dependents són el coneixement escrit de català i castellà, que mantenen el seu valor numèric, mentre que la resta de variables es tornen dicotòmiques i passen a tenir dues dimensions. Les variables referides a l'expressió oral en català i castellà van ser dicotomitzaes mitjançant la mitjana numèrica obtinguda en els resultats globals de l'alumnat estranger, de manera que es valoraven els estudiants que tenien puntuacions superiors o inferiors a la mitjana de resultats orals obtinguda.

Resultats

Les taules 2 i 3 presenten respectivament el coneixement escrit de català i castellà i el nivell d'expressió oral en ambdues llengües d'acord amb el temps d'estada de l'alumnat estranger i la presència de català a l'entorn social.

Taula 2. Coneixement de castellà i català escrit de l'alumnat estranger, temps d'estada i entorn sociolingüístic

	PGCAST						PGCAT					
	Menys de 6 anys a Catalunya			Més de 6 anys de residència			Menys de 6 anys			Més de 6 anys		
	$\bar{x}$	Desv	n	$\bar{x}$	Desv	n	$\bar{x}$	Desv	n	$\bar{x}$	Desv	n
Entorn castellà	42.8	21.1	269	44.8	18.4	155	42.2	17.8	260	48.9	17.5	153
Entorn català	49.5	20.3	105	48.3	16.96	81	51.2	19.6	113	54.2	17.0	80
Total	44.7	21.1	374	46.0	18.0	236	44.9	18.8	373	50.7	17.5	233

La comparació de mitjanes en relació amb el temps d'estada d'acord amb la t d'Student és únicament significativa per a PGCAT quan la presència de castellà a l'entorn social és alta. En concret, per a PGCAST: {entorn castellà: $t(422)=0.950$; $p<0.343$ }; entorn català:

$t(184)=0.454$; $p<0.650$ } i per a PGCAT: {entorn castellà: $t(411)=-3.748$; $p<0.001$ }; entorn català: $t(191)=-1.109$; $p<0.191$ }.

Com més temps fa que l'alumnat estranger resideix a Catalunya, més augmenta el seu coneixement escrit de català i castellà. Si observem els resultats en funció de l'entorn, per a PGCAT només hi ha diferències significatives quan l'entorn social és castellà. Així, el coneixement escrit de català disminueix en entorns socials predominantment castellans, mentre que quan la llengua de l'entorn social és el català els resultats són millors. En relació amb el coneixement de castellà escrit (PGCAST), no es detecten diferències significatives, la qual cosa indica que, independentment de l'entorn social, els estudiants estrangers desenvolupen un nivell de coneixement similar de castellà escrit.

La taula 3 mostra els resultats lingüístics orals de l'alumnat estranger en funció del temps de residència a Catalunya i de l'entorn sociolingüístic.

Taula 3. Expressió oral castellà i català, temps d'estada i entorn sociolingüístic

	EOCAST						EOCAT					
	Menys de 6 anys a Catalunya			Més de 6 anys de residència			Menys de 6 anys			Més de 6 anys		
	$\bar{X}$	Desv	n	$\bar{X}$	Desv	n	$\bar{X}$	Desv	n	$\bar{X}$	Desv	n
Entorn castellà	60.7	22.6	78	67.2	16.3	40	58.8	14.7	83	64.2	12.3	35
Entorn català	61.6	23.4	61	68.2	20.3	32	69.6	14.0	69	76.8	11.6	28
Total	61.1	21.9	139	67.6	18.1	72	63.7	15.3	152	69.8	13.4	63

La comparació de mitjanes en relació amb el temps d'estada en els diferents grups, d'acord amb la t d'Student, és únicament significativa per a EOCAT quan la presència de català a l'entorn social és alta. En concret, per a EOCAT: {entorn castellà: $t(116)=-1.608$; $p<0.110$ }; entorn català: $t(91)=-1.347$; $p<0.181$ } i per a EOCAT: {entorn castellà: $t(116)=-1.903$; $p<0.059$ }; entorn català $t(95)=-2.398$; $p<0.018$ }.

Pel que fa a l'expressió oral, només hi ha diferències significatives en les puntuacions en relació amb EOCAT. Així, quan l'entorn social és català, l'alumnat estranger que fa més anys que és a

Catalunya s'expressa significativament millor que el que en fa menys. En canvi, els resultats d'expressió oral en castellà es mantenen similars independentment de la major o menor presència social del català a l'entorn.

Les taules 4 i 5 presenten, respectivament, els resultats de l'anàlisi multivariant per conèixer el pes que tenen les diferents variables independents en el coneixement de castellà i català escrit de l'alumnat estranger.

Taula 4. Variables que s'inclouen a l'equació sobre el coneixement escrit de castellà

	B	B	P<	Tolerància
Constant	16,209		,001	
EOCAT	9,782	,224	,007	,750
FLROM	3,714	,089	,339	,562
EOCAST	9,863	,231	,004	,858
LUHCAT	8,348	,158	,052	,747
LUFCAST	15,708	,269	,001	,734
NEM	10,085	,242	,004	,787
CS	10,953	,261	,006	,597
AAA	-7,705	-,168	,028	,862
SEXE	6,499	,155	,036	,906

$F(9, 83)=14,050$; $p<0,001$ i $R^2=0,604$

La regressió lineal multivariable introdueix nou variables significatives (EOCAT, EOCAST, FLROM, NEM, LUFCAT, LUHCAT, SEX, CS i AAA) que expliquen el 60,4% de la variància total per a PGCAT.

La variable que té més pes a l'hora d'obtenir bons resultats en el coneixement escrit de castellà és la LUFC ($\beta=0,269$; $p<0,001$). Així, l'alumnat estranger que utilitza habitualment el castellà amb la família és el que obté millors resultats de coneixement de castellà escrit. A continuació, i per ordre de rellevància, les variables amb més pes són CS ($\beta=0,261$; $p<0,006$) i NEM ($\beta=0,242$; $p<0,004$). Ambdues són significatives i prediuen que l'alumnat estranger que viu en entorns sociolingüístics més catalanitzats i té mares amb un nivell educatiu alt obté millors resultats en castellà escrit.

La variable FLROM també s'inclou en l'equació però no és significativa ($p<0,339$) i el valor de β és baix (0,089); passa el mateix amb la variable LUHC ($p<0,052$).

Les dues variables referides a l'expressió oral (EOCAT i EOCAST) són significatives ($p<0,007$ i $p<0,004$ respectivament) i els seus valors de β són alts (0,224 i 0,232 respectivament). Així, si el nivell d'expressió oral en català i en castellà és alt, millora el coneixement escrit en castellà.

La variable SEX també s'inclou en l'equació. Els resultats indiquen que les noies tenen millors resultats lingüístics ($p<0,036$; $\beta=0,155$). La variable AAA també és significativa ($p<0,028$; $\beta=-0,168$), però en aquest cas té un efecte negatiu. En altres paraules, es podria establir una relació entre l'assistència a l'aula d'acollida i l'obtenció de resultats de castellà més baixos, la qual cosa és lògica ja que en aquestes aules únicament participa l'alumnat amb menys de dos anys de residència a Catalunya.

Taula 5. Variables que s'inclouen en l'equació sobre el coneixement escrit de català

	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>P</i> <	Tolerància
Constant	22,396		,001	
EOCAT	10,568	,254	,004	,781
CS	17,909	,447	,001	,781
EOCAST	8,467	,208	,008	,938
NEM	9,811	,246	,003	,916
SEX	7,386	,185	,015	,964
AAA	-7,335	-,167	,034	,884

$F(6,86)=17,394$; $p<0,001$ i $R^2=0,548$

La mateixa anàlisi del coneixement escrit de català inclou sis variables a l'equació (CS, SEX, NEM, EOCAT, EOCAST i AAA) que expliquen el 54,8% de la variància total.

En aquest cas, la variable que té més pes a l'equació és el CS ($p<0,001$; $\beta=0,447$). És a dir, l'alumnat estranger que assisteix a escoles situades en entorns sociolingüístics catalans obté millors resultats escrits en català que el que s'escolaritza en escoles amb un entorn social castellà. Les variables EOCAT i EOCAST tenen també alts valors de β (0,254 i 0,208 respectivament), el qual indica la necessitat de desenvolupar habilitats orals en català i castellà per obtenir bons resultats escrits en català.

Igual que en l'equació referida a la variable dependent PGCAST, en aquesta equació també s'inclouen les variables NEM ($p<0,003$; $\beta=0,246$) i SEX ($p<0,015$; $\beta=0,185$), que operen de la mateixa manera que en el cas del castellà escrit.

Finalment, també s'inclou la variable AAA ($p<0,034$; $\beta=-0,167$) que, igual que en l'equació corresponent a la variable PGCAST, incideix negativament.

Discussió i conclusions

Els resultats obtinguts assenyalen l'especificitat del context sociolingüístic de Catalunya per promoure un bon coneixement de la llengua de l'escola. Les dades mostren, d'acord amb la resta d'estudis internacionals, que, a mesura que l'alumnat estranger passa més temps a Catalunya, millora el seu coneixement de català i castellà, tant oral com escrit. Aquest coneixement es veu afavorit o limitat per la major o menor presència de català a l'entorn social. Les dades assenyalen que el coneixement escrit de castellà no es veu afectat significativament per l'entorn sociolingüístic, però que el coneixement escrit de català sí que s'hi veu. En concret, hem vist a la taula 2 com el coneixement escrit de castellà només creixia lleugerament d'acord amb el temps d'estada, mentre que la millora del català escrit es relacionava directament amb la presència social del català a l'entorn. Respecte a l'expressió oral de l'alumnat estranger en les llengües oficials de Catalunya, hem vist a la taula 3 com augmentava en ambdues llengües d'acord amb el temps d'estada, però, quant al coneixement oral de català, només es detectaven diferències significatives en entorns on predominaven els usos socials en català. Aquestes diferències significatives s'han d'interpretar en el sentit que tenir un bon domini oral de la llengua catalana està directament relacionat amb la presència del català a l'entorn social. Si valorem de forma general els resultats en les dues primeres taules, podem afirmar que les dades de la nostra recerca mostren que hi ha diferències importants en el coneixement escrit de la llengua de l'escola d'acord amb la major o menor presència del català a l'entorn social, mentre que el coneixement escrit de castellà és manté bastant estable independentment de l'entorn. Creiem que les dades aportades van en el mateix sentit que les que publica la Generalitat de Catalunya en relació amb l'alumnat nadiu. Així, independentment de la presència social del català, tota la infància i adolescència de Catalunya desenvolupa el coneixement del castellà (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, 2006), mentre que el coneixement del català requereix que sigui present en l'entorn social.

Aquestes dades es poden interpretar dins el marc teòric formulat per Cummins (1981b) sobre la distinció entre les BICS i les CALP. En vista a l'aprenentatge del català, als entorns socials on predomina el castellà l'alumnat estranger no tindria el suport ni de la família ni de l'entorn per promoure el desenvolupament d'habilitats conversacionals

bàsiques en la llengua catalana i, en conseqüència, hauria de desenvolupar aquestes habilitats de forma exclusiva des del context escolar, ja sigui amb els companys de classe, a l'aula d'acollida o bé dins l'aula ordinària (Siqués i Vila 2007; Vila, Siqués i Roig 2006). D'acord amb les conclusions de Genesee *et al.* (2005) podem hipotetitzar, tal com mostren les nostres dades, que l'alumnat estranger que viu en contextos en els quals l'ús social del català és molt reduït triga més temps a desenvolupar les habilitats lingüístiques i cognitives implicades en la lectura i l'escriptura en català, a diferència de l'alumnat estranger, que a l'hora de desenvolupar habilitats lingüístiques conversacionals en català troba suport en l'entorn social.

Diferents autors proposen que, o bé els aspectes lingüístics de les llengües dels bilingües són independents, és a dir que hi hauria nombrosos aspectes formals que serien específics per a cada llengua i, en tot cas, únicament hi podria haver aspectes cognitius comuns que guien els usos lingüístics de les persones plurilingües (MacSwan i Roldstad 2005), o bé hi ha aspectes lingüístics i cognitius comuns que controlen els usos lingüístics de les persones bilingües o plurilingües (Cummins 1986; Francis 2000). De fet, tant des d'una posició com des de l'altra s'assumeix que existeixen aspectes formals de les llengües, fonamentalment els implicats en els usos conversacionals, que serien específics o independents per a cada llengua. En conseqüència, si partim d'aquesta afirmació, es pot entendre per què als inicis de l'adquisició de l'L2 l'alumnat d'origen estranger tindria dificultats per utilitzar aspectes formals que coneix en la llengua familiar per poder donar suport al desenvolupament oral de la llengua de l'escola. A més, si s'estableixen relacions entre el desenvolupament oral de l'L2 i el desenvolupament d'habilitats lingüístiques implicades en les tasques acadèmiques escolars en aquesta llengua, podem pensar que l'alumnat estranger que únicament pot desenvolupar habilitats orals des de l'escola triga més temps a incorporar-se a les habilitats implicades en la lectura i l'escriptura en l'L2 i, en conseqüència, pot tenir més dificultats per seguir les classes i això pot afectar negativament el seu rendiment escolar (Oller i Vila 2010).

Oller i Vila (2011) afirmen que l'alumnat d'origen estranger escolaritzat al parvulari obté millors resultats en català en finalitzar sisè de primària que l'alumnat estranger d'incorporació tardana amb una bona alfabetització prèvia en la seva L1 que s'incorpora al sistema educatiu de Catalunya al llarg de l'educació primària. Aquestes dades són diferents de

les obtingudes en contextos en els quals la continuïtat entre els usos lingüístics socials i escolars és molt més gran que a Catalunya (Thomas i Collier 1997). En aquests països, l'alumnat estranger que triga menys temps a atrapar lingüísticament els seus iguals nadius és el que ha tingut una escolarització prèvia regular i ha desenvolupat les habilitats lingüístiques acadèmiques des de la seva L1. En aquest cas, l'alumnat pot utilitzar el coneixement lingüístic acadèmic per aprendre a llegir i escriure en l'L2, però probablement cal afegir que des de l'entorn social i escolar pot desenvolupar un cert nivell d'habilitats conversacionals en l'L2 que en facilita l'aprenentatge escrit. En el cas de Catalunya, en canvi, a causa de la situació sociolingüística existent, una bona part de l'alumnat estranger que viu en entorns castellanitzats té moltes més dificultats per desenvolupar aquest nivell de llengua oral en català des de l'entorn. Per això, a Catalunya podem hipotetitzar que l'alumnat estranger que arriba amb una bona escolarització prèvia regular però viu en entorns predominantment castellans té més dificultats per transferir habilitats lingüísticocognitives a l'L2 que el mateix alumnat que viu en entorns on hi ha importants continuïtats entre els usos lingüístics de l'escola i l'entorn social (Oller 2010).

L'anàlisi de regressió lineal multivariable afegeix més suport empíric a aquesta afirmació. Les dues equacions obtingudes tenen un coeficient de Pearson acceptable. A les dues apareix la variable CS, és a dir, l'entorn sociolingüístic, amb una gran rellevància, especialment pel que fa al coneixement de català escrit. A més a més, a les dues equacions també apareixen les variables relacionades amb l'expressió oral en català i castellà. A aquestes variables se n'afegeixen dues més, que apareixen a totes les avaluacions internacionals: el nivell educatiu de la mare i el sexe. A més, ambdues operen en el mateix sentit: les nenes amb mares de nivell educatiu alt obtenen millors resultats en coneixement lingüístic escrit. A la vegada, l'alumnat que assisteix a l'aula d'acollida —el que s'ha incorporat a cinquè o sisè de primària— obté pitjors resultats en llengua escrita que la resta de l'alumnat, la qual cosa és lògica d'acord amb tots els treballs que s'han dut a terme sobre la relació entre el temps d'estada i l'adquisició de la llengua escrita escolar.

El que resulta més interessant de l'anàlisi multivariant és la importància que té la variable *entorn sociolingüístic* per predir els bons resultats de coneixement de català escrit de l'alumnat estranger. Aquesta dada afegeix més arguments a la hipotètica relació entre llengua oral i

llengua escrita, segons la qual quan s'incorpora una nova llengua cal haver desenvolupat prèviament un cert nivell de llengua oral en l'L2 per poder incorporar-se activament a les activitats de lectura i escriptura escolars.

Els treballs previs informen que l'alumnat de nova incorporació al sistema educatiu amb una bona escolarització pot accedir a nivells inicials de lectura i escriptura amb un domini oral de l'L2 pobre, però cal tenir un cert nivell de llengua oral per progressar en relació amb la lectura i l'escriptura en l'L2, la llengua escolar. Probablement, el desenvolupament oral de l'L2 des de l'entorn social afavoreix el progrés en el coneixement de la llengua escrita i, especialment, la transferència d'habilitats prèviament adquirides de la pròpia llengua a la nova llengua. Aquest no és el cas de Catalunya, on una gran part de l'alumnat estranger té molt poc contacte amb el català des del seu entorn social i, per tant, els progressos en la llengua escrita escolar són molt costosos independentment de les habilitats prèviament adquirides des de la seva llengua. A més a més, en molts casos el context escolar tampoc afavoreix la creació d'espais on es puguin establir contactes socials informals en català. Per exemple, a la nostra mostra només un 15% de l'alumnat estranger avaluat participava en aules amb més del 50% d'alumnat catalanoparlant.

En definitiva, aquestes dades donen suport a idees prèvies formulades al voltant de l'educació lingüística segons les quals l'escola ha de posar més èmfasi en el treball educatiu de la llengua oral. I, des de fora, cal mantenir les polítiques dels plans educatius d'entorn per garantir que els estudiants que viuen en barris amb poca presència i ús del català trobin espais extraescolars on puguin utilitzar aquesta llengua amb els companys. En el cas de Catalunya, aquestes idees encara tenen més importància si desitgem una escola que asseguri l'èxit de tot l'alumnat.

Referències bibliogràfiques

- Bel, A., J. M. Serra i I. Vila (1992) *El coneixement de llengua catalana i llengua castellana en acabar l'ensenyament obligatori el 1990*. Barcelona: Departament d'Ensenyament-SEDEC. [Treball inèdit]
- Collier, V. P. (1987) «Age and rate of acquisition of second language for academic purposes». *TESOL Quarterly*, 21: 617-641.
- Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (2006) «El coneixement de llengües a Catalunya». *Quaderns d'Avaluació*, 6: 1-119.
- Cummins, J. (1981a) «Age on arrival and immigrant second language learning in Canada: A reassessment». *Applied Linguistics*, 1: 132-149.
- (1981b) «The role of primary language development in promoting educational success for language minority students». *Schooling and language minority students: A theoretical framework*. Los Angeles: California State University, 3-49.
- (1986) «Empowering minority students: A framework for intervention». *Harvard Educational Review*, 15: 18-36.
- Francis, N. (2000) «The shared conceptual system and language processing in bilingual children: findings from literacy assessment in Spanish and Náhuatl». *Applied Linguistics*, 21(2): 170-204.
- Genesee, F., K. Lindholm-Leary, W. Saunders i D. Christian (2005) «english language learners in U.S. Schools: An overview of research findings». *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 10 (4): 363-385.
- Genesee, F., K. Lindholm-Leary, W. Saunders i D. Christian (eds.) (2006) *Educating English language learners*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakuta, K., Y. G. Butler i D. Witt (2000) *How long does it take english learners to attain proficiency?* Santa Barbara, Califòrnia: University of California Linguistic Minority Research Institute.

- MacSwan, J. i K. Rolstad (2005) «Modularity and the facilitation effect: Psychological mechanisms of transfer in bilingual students». *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 27(2): 224-243.
- Molina, M. i L. Maruny (2004) «El procés d'aprenentatge del català en alumnes marroquins a l'ensenyament obligatori». Dins X. Besalú i T. Climent (eds.) *Construint identitats. Espais i processos de socialització dels joves d'origen immigrant*. Barcelona: Mediterrània, 237-253.
- Navarro, J. L. i A. Huguet (2005) *El conocimiento de la lengua castellana en alumnado inmigrante escolarizado en Primero de ESO. Un estudio empírico*. Madrid: CIDE.
- Oller, J. (2010) «Variables que incideixen en el coneixement de català i castellà de l'alumnat estranger a Catalunya: un estudi amb alumnat de sisè de primària». *Llengua, Societat i Comunicació*, 8: 34-42.
- Oller, J. i I. Vila (2010) «Effects of sociolinguistic environment and the length of residence on the linguistic performance in Catalan and Spanish of sixth grade immigrants pupils in Catalonia». *Sociolinguistic Studies*, 4(1): 63-84.
- Oller, J. i I. Vila, (2011) «Interdependencia entre conocimiento de catalán y castellano y efectos de la lengua familiar en la adquisición de las lenguas escolares». *Cultura y Educación*, 23(1): 3-22.
- Siqués, C. i I. Vila, (2007) «Linguistic plurality and the learning of the school language». Dins P. Cuvelier, T. du Plessis, M. Meewis i L. Teck (eds.) *Multilingualism and exclusion. Policy, practice and prospects*. Pretoria: Van Schaik, 181-196.
- Thomas, W. P. i V. Collier (1997) *School effectiveness for language minority students*. Washington: National Clearinghouse for Bilingual Education.
- Vila, I., C. Siqués i T. Roig (2006) *Llengua, escola i immigració: un debat obert*. Barcelona: Graó.

La gestió del multilingüisme en els serveis d'acollida de les ONG: un estudi de cas

Maria Rosa Garrido Sardà

Introducció: els serveis de primera acollida a les ONG

Les noves immigracions a Catalunya durant l'última dècada han coincidit amb la creixent titularitat pública dels serveis socials gestionats per organitzacions no governamentals (ONG en endavant). Tal com preveu la Llei d'acollida de 2009 del Parlament de Catalunya, actualment moltes entitats privades d'iniciativa social ofereixen serveis de primera acollida a persones nouvingudes en col·laboració amb les administracions locals. Malgrat el caràcter universal d'aquesta llei, segons la Llei orgànica 8/2000, les persones que no estan empadronades a cap municipi no poden accedir als serveis socials oferts per l'Administració i, per tant, s'han de dirigir a entitats socials que ofereixin serveis de primera acollida sense necessitat d'estar empadronat. En aquest context, aquest estudi investiga, des d'una perspectiva sociolingüística, la implementació de serveis de primera acollida en el si d'un projecte d'acollida residencial per a persones nouvingudes sense sostre, i en molts casos no empadronades, gestionat per dues ONG en una ciutat de l'àrea metropolitana de Barcelona.

L'estudi: una etnografia sociolingüística¹

El present article es basa en una etnografia sociolingüística realitzada entre l'octubre del 2007 i el juny del 2009 (Garrido 2010a). L'objectiu és entendre com s'acompleixen els processos d'inclusió i d'exclusió social de les persones d'origen immigrat a través de l'anàlisi de la gestió del multilingüisme de les ONG, un tipus d'institució poc estudiat des de la sociolingüística (vegeu Pujolar 2007). Les dades recollides inclouen notes etnogràfiques, entrevistes en profunditat, enregistraments en àudio de diversos serveis d'acollida i documents institucionals.

A l'hora de proporcionar serveis de primera acollida, la llengua esdevé un aspecte clau en la regulació social dels immigrants a través dels discursos d'integració (Cleghorn 2000, Pujolar 2007). Aquesta recerca parteix d'una concepció social del multilingüisme que entén la llengua com una pràctica social constitutiva de les relacions de poder i, per consegüent, dels processos d'inclusió i d'exclusió socials. Aquest estudi s'emmarca dintre de la sociolingüística de la globalització (Blommaert 2003), que investiga les noves formes d'estratificació social sorgides arran de la mobilitat creixent de persones i de recursos lingüístics a través d'espais geogràfics i socials múltiples, diversos i canviants. L'anàlisi qualitativa que es presenta es basa, d'una banda, en el concepte de multilingüisme segons Heller (2007a), que abasta tant les pràctiques híbrides i polivalents, pròpies de contextos multilingües, com les ideologies lingüístiques, enteses com a discursos i categoritzacions sobre la llengua i els seus parlants que justifiquen o qüestionen les pràctiques; i d'una altra, en la política econòmica de la llengua (Bourdieu

---

¹ Voldria agrair els comentaris del Dr. F. Xavier Vila, de la Dra. Eva Codó i de la Dra. Maria Sabaté. Aquesta recerca forma part d'un treball de recerca de doctorat supervisat per la Dra. Eva Codó en el si del grup de recerca Comunicació Intercultural i Estratègies de Negociació (CIEN) liderat per la Dra. Melissa G. Moyer. Ha estat possible gràcies a una beca predoctoral concedida per la Universitat Autònoma de Barcelona (2008UAB 2015) i als projectes de recerca HUM2007-61864/FILO, atorgat pel Ministeri de Ciència i Innovació (MCINN), i 2007ARAF1 00018, atorgat per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya.

2001), entesa com el control i la regulació de l'accés als recursos lingüístics que circulen a través de les xarxes socials.

La concepció social del multilingüisme ens ha permès relacionar les pràctiques lingüístiques en els serveis d'acollida amb les ideologies lingüístiques i la distribució de recursos en l'àmbit institucional. Aquest article se centra, d'una banda, en els discursos sobre llengua i immigració que justifiquen els usos lingüístics en el projecte, i de l'altra, en la construcció del multilingüisme en el projecte, és a dir, en l'estudi de qui defineix el multilingüisme, quines llengües s'hi incorporen i quines no, i amb quines conseqüències per a les persones que hi participen, en termes d'accés a recursos socials i d'agència social. A pesar del compromís social de les ONG estudiades, aquestes entitats participen de manera no intencionada en processos sociolingüístics que formen part de la regulació social de les poblacions d'origen immigrant (Foucault 1991, Inda 2006). Aquesta recerca vol entendre els processos socials i les formes d'organització institucional que caracteritzen l'oferta lingüística dels serveis a les ONG d'acollida, però en cap cas pretén criticar les entitats i les persones que es troben en una estructura social i institucional que en limita l'*agència social* o la capacitat d'actuar en societat.

Per tal de contextualitzar l'anàlisi qualitativa, s'examina, en primer lloc, l'organització institucional del projecte d'acollida residencial per a persones nouvingudes. Tot seguit, s'analitzen les tensions ideològiques al si de les ONG que el gestionen directament i, concretament, entre les interpretacions dels discursos d'integració a través de la llengua. En tercer lloc, l'anàlisi se centra en la construcció institucional del multilingüisme en l'oferta de serveis d'acollida. Finalment, s'avaluen les conseqüències que comporta per als usuaris construir un tipus de multilingüisme concret a l'hora d'accedir a recursos socials.

El context: un projecte d'acollida residencial per a persones nouvingudes²

El projecte analitzat consisteix en un programa de primera acollida durant tres mesos per a vuit persones que portin menys d'un any al territori de manera irregular, que estiguin soles i que no tinguin recursos. La cinquantena de participants en els darrers tres anys han estat majoritàriament homes joves provinents del nord d'Àfrica i de l'Àfrica subsahariana. El projecte es va engegar des de la societat civil amb el finançament d'una fundació privada el 2003, però en el moment en què es va realitzar aquesta recerca estava majoritàriament finançat per l'ajuntament de la ciutat a través d'un conveni de col·laboració amb una coordinadora d'associacions pro immigrants. Segons la memòria de la coordinadora d'entitats (2008), els objectius del projecte són, d'una banda, assistencials —vol cobrir les necessitats bàsiques de persones sense sostre—, i, de l'altra, d'inserció social, atès que està vinculat a la seva situació social vulnerable i a la seva condició de persones immigrades. La presa de decisions en el projecte es fa des de dalt i no inclou els usuaris, és a dir, és un programa d'acollida que es defineix unilateralment des de la institució.

Dintre de la coordinadora d'entitats, que dona compte de la gestió econòmica del projecte a l'ajuntament, el projecte residencial és implementat per una associació transnacional amb la col·laboració d'una oficina social d'un sindicat. El projecte va ser iniciativa d'una associació transnacional d'inspiració religiosa que es dedica a la reinserció social de persones sense sostre a través de la vida comunitària i del treball cooperatiu. Aquesta ONG, que anomenarem Saume, és la que té més pes en la definició i la gestió del projecte ja que, a més de ser l'entitat que va impulsar-ne la creació, els participants d'origen immigrantat conviuen amb els membres de l'associació en la mateixa casa. L'associació proporciona allotjament, àpats, roba i, en paraules dels participants, «una segona família». Veiem, doncs, que l'objectiu d'inserció social es vehicula a

---

² Per protegir-ne l'anonimat, al text no s'identificaran les entitats, les persones que participen en el projecte, ni la ciutat on viuen, d'acord amb el procediment metodològic 754H aprovat per la Comissió d'Ètica en Experimentació Animal i Humana (CEEAH) de la Universitat Autònoma de Barcelona.

través de la convivència en la comunitat, ja que els participants han de complir una normativa i tenen unes obligacions a la casa d'acollida. El voluntariat de l'associació té un paper molt important en l'acompanyament social i en l'aprenentatge de les llengües autòctones.

La gestió tècnica del projecte de primera acollida es realitza a través d'un conveni amb una oficina social finançada per un sindicat majoritari que també està integrada a la coordinadora d'entitats. La treballadora social de l'oficina s'encarrega de fer les entrevistes per avaluar les peticions d'entrada segons els criteris de Saume. També elabora i supervisa un pla de treball per a cada participant, que s'organitza en tres eixos: la formació lingüística bàsica a càrrec de mestres voluntaris; l'orientació sociolaboral que fan voluntaris de l'entitat, i l'orientació jurídica per part dels treballadors socials i els assessors en estrangeria que treballen en el marc de la coordinadora d'entitats. Per tal de valorar el seguiment del pla de treball, la tècnica manté una entrevista individual amb cadascun dels participants cada setmana. D'acord amb l'avaluació conjunta de les dues entitats —Saume i l'oficina del sindicat—, la treballadora social deriva els participants a altres serveis socials i d'emergència, com ara cursos de formació professional o altres projectes residencials.

Anàlisi de les tensions ideològiques en el projecte d'acollida residencial

La complexa estructura institucional del projecte residencial crea tensions de caràcter ideològic pel que fa a la definició del programa de primera acollida, que té un objectiu d'inserció social. Saume s'emmarca en la tradició del catolicisme social (Guibernau 2002) que es basa en el voluntariat i en la transmissió de valors, mentre que l'oficina social prové de la tradició sindical socialista i prioritza les destreses individuals per inserir-se en el mercat laboral. Ambdues orientacions es materialitzen en diferents estratègies per assolir l'objectiu d'inserció social que són, com hem vist, d'una banda, la vida comunitària a la casa d'acollida i, de l'altra, el pla de treball individualitzat. Malgrat les divergències ideològiques, les dues entitats justifiquen les seves activitats amb el discurs de la integració, que es

basa en l'aprenentatge de les llengües locals a més del coneixement de les lleis i dels costums de la societat d'acollida:

(1) *La integració segons la coordinadora d'entitats*

[...] tota persona que vulgui viure en un país que no és el seu original, ha de respectar, conèixer i adaptar-se a les lleis i costums del país de rebuda. Ells han de tenir clar, i així intentem explicar-los-hi, els drets i deures que tenen, l'esforç que han de fer per aprendre la llengua, el castellà i el català, i conèixer la societat d'acollida.

Font: Coordinadora d'entitats (2007) «Presentació» Memòria anual 2006: 4

Així doncs, el projecte s'inscriu en la *governamentalitat* de la immigració, ja que pretén reconfigurar, regular i gestionar el comportament d'aquestes persones nouvingudes en nom del benestar comú i de la inserció social (Foucault 1991, Inda 2006).

D'una banda, l'associació Saume té les seves arrels en el moviment dels capellans obrers i en la teologia de l'alliberament a escala transnacional. L'acolliment de persones nouvingudes sense sostre satisfà la missió d'aquesta associació, que captura el seu principi fonamental de «servir aquell qui pateix més, sigui qui sigui, sense cap mena de discriminació» (Manifest Universal de l'associació). Actualment, la secretaria internacional de l'associació ha identificat els immigrants residents a Europa com un col·lectiu de risc i denuncia les violacions dels drets humans de les polítiques d'immigració a escala europea i estatal. La comunitat Saume a Barcelona conceptualitza el seu projecte residencial com un espai social que sorgeix d'una obligació moral cap als altres i que ofereix un oasi en l'individualisme neoliberal dominant basat en l'afecte de la «segona família». En aquest marc ideològic, Saume resocialitza els participants nouvinguts en pràctiques locals i valors morals a través de la llengua per tal, segons la seva coordinadora, de facilitar-ne la incorporació social. Veiem que Saume utilitza la llengua com un instrument de resocialització col·lectiva però també de control social dels immigrants. En efecte, l'associació local defineix l'objectiu del projecte com «educar» els immigrants perquè siguin ciutadans en els termes següents:

(2) *Objectiu del projecte segons l'associació Saume*

Ajudar a conscienciar i educar els immigrants per a ser ciutadans i ciutadanes de ple dret en la nostra terra; amb un estil de vida que gratifiqui les persones i que estigui en harmonia amb la natura.

Font: Pàgina web de Saume, 2009

D'altra banda, la coordinadora d'entitats i l'oficina del sindicat (re)produeixen els discursos oficials d'integració que emfatitzen l'autonomia personal de la persona nouvinguda. En el context de la immigració irregular, l'autonomia es tradueix en la creació de ciutadans que aprendran pràctiques, destreses i coneixements valorats a escala local, sovint transmesos a través de les llengües oficials, per tal d'accedir al mercat de treball (informal) i a altres recursos socials. L'oficina social defineix d'aquesta manera els objectius de la primera acollida en el projecte:

(3) *Objectiu del projecte segons l'oficina social del sindicat*

El programa intenta ressituat els usuaris en una certa perspectiva de futur i ajuda a la configuració d'un projecte personal, com a mínim amb la garantia de que l'usuari té una àmplia informació sobre la seva situació jurídica i les seves possibilitats futures d'inserció, sobre el funcionament del mercat laboral i sobre trets educatius de gran importància en el nou marc en que es troben.

Font: Coordinadora d'entitats (2007) Memòria anual de 2006: 33

En el pla de treball, l'aprenentatge de destreses, entre les quals destaquen les competències lingüístiques en català i en castellà, es realitza a través de classes, assessorament i xerrades institucionals vehiculades en aquestes dues llengües locals. La llengua és per tant a la vegada un vehicle per transmetre coneixements i una destresa objecte d'estudi i d'avaluació. En el projecte, la llengua es conceptualitza com una possessió individual que permet mesurar i avaluar les pràctiques dels participants (Heller 2007b: 650) a través de la comunicació en els diversos serveis d'acollida, especialment mitjançant les entrevistes de seguiment, en què es mesura l'assoliment dels objectius del programa, amb especial èmfasi en les competències lingüístiques.

El catolicisme social i el sindicalisme socialista convergeixen en la centralitat de la llengua per portar a terme els seus projectes ideològics respectius. És per això que les classes de llengua són l'aspecte més important de la primera acollida en el projecte residencial. Aquestes classes, organitzades per voluntaris de Saume, són alhora un espai de resocialització de les persones nouvingudes i un element principal del pla de treball. El discurs d'integració a través de la llengua (Cleghorn 2000) combina, no sense tensions pràctiques, les dues orientacions, atès que integra la llengua com a mitjà de resocialització i com a destresa individual.

(4) *Les funcions de les classes de llengua*

Finalment cal subratllar que les classes no són només un instrument d'aprenentatge de les llengües que es parlen a casa nostra sinó també un lloc de trobada amb la societat d'acollida a través del professorat voluntari que transmet d'aquesta manera els valors de solidaritat, respecte i empatia.

Font: Butlletí de la coordinadora d'entitats, 2009, juliol: 1

L'exemple anterior ens mostra com el discurs de la solidaritat s'articula amb el discurs de la integració a través de la llengua en aquest espai. Segons Muehlebach (2009), el discurs de la solidaritat uneix ideologies diferents, en aquest cas el catolicisme social i el sindicalisme socialista, i combina els valors econòmics amb els valors morals, en aquest cas la resocialització a través de la llengua amb les destreses lingüístiques. A més, tal com apunta Pujolar (2007), el professor voluntari es construeix no només com a expert en la llengua sinó que també encarna el ciutadà nacional (*national self*) i es posiciona com a model en pràctiques i coneixements quotidians, i també com a transmissor de valors morals.

La construcció institucional del multilingüisme

La llengua no té només un paper fonamental en la definició ideològica del projecte d'acollida residencial per part de les ONG, sinó que també és clau a l'hora d'implementar-lo a través d'interaccions orals i de documents institucionals en un context de comunicació intercultural.

En la prestació de serveis d'emergència i de primera acollida, la comunicació i la llengua són la principal eina dels membres de Saume, treballadors socials, professors i assessors legals, els nous treballadors de la llengua segons Heller i Boutet (2006). Per tant, les ONG que gestionen el projecte residencial han de donar resposta a la gran diversitat lingüística amb què es troben diàriament. En particular, aquest projecte s'adreça a un col·lectiu en què trobem persones que parlen entre dues i sis llengües. Les més representades són el wòlof, el malinke, el jola, el ful, l'amazic, el francès, l'anglès i l'àrab marroquí.

A pesar de la importància de la tasca diària dels treballadors de la llengua, les ONG no situen la comunicació i el multilingüisme al centre de la implementació del projecte. Al contrari, hem observat que a escala institucional no es valora la complexitat de la comunicació i la necessitat de parlar llengües estrangeres (vegeu Codó i Garrido 2010). No es demanen competències en llengües estrangeres per treballar a la coordinadora d'entitats. La majoria de representants institucionals, doncs, són bilingües català/castellà i només alguns parlen anglès i/o francès bàsic, cosa que no els permet desenvolupar efectivament les seves tasques en llengües estrangeres. D'acord amb el discurs d'integració a través de la llengua, els agents d'acollida demanen als participants que aprenguin català o castellà i, de fet, aquests darrers tenen l'obligació d'anar a classes de llengua durant la seva participació en el projecte. Tot seguit, analitzarem breument el paper del català i del castellà com a llengües institucionals en el projecte. En segon lloc, examinarem amb més detall com es construeix el multilingüisme com una concessió temporal que es limita a l'anglès i al francès en detriment de les llengües africanes dels usuaris.

El català i el castellà com a eines d'integració

A conseqüència de l'estructura organitzativa i del discurs de la integració a través de la llengua, les ONG (re)produeixen l'ordre sociolingüístic local des de dalt sense incorporar la perspectiva dels seus usuaris. Pel que fa a les llengües locals, el projecte presenta un front institucional no unificat en què observem tensions entre els discursos oficials d'integració a través del català i el comportament sociolingüístic naturalitzat (Pujolar 2007) d'adreçar-se als nous immigrants en castellà (vegeu Garrido 2010b). El projecte el gestionen entitats autòctones amb el finançament de l'administració catalana i s'insereix en el Pla d'acollida

local que emana de la Llei d'acollida, en què el català es defineix com a *llengua vehicular*. Aquest discurs oficial va justificar la decisió institucional d'oferir classes de català als participants, que fins al 2008 havien estat només en castellà. Malgrat l'adhesió institucional al discurs oficial, de portes endintre el català no és la llengua vehicular dels serveis d'acollida i la llengua de comunicació amb els usuaris generalment és el castellà, excepte a la classe de català.

La llengua catalana es construeix com una mesura d'integració simbòlica (Codó 2008) ja que és un objecte d'estudi que permet als participants indiciar la seva «voluntat d'integració», però no és una llengua de comunicació en els serveis d'acollida com ho és el castellà. Parlar les dues llengües locals, encara que sigui simbòlicament en el cas del català, és un indici d'integració i per tant un aspecte clau en l'avaluació institucional dels participants. En efecte, les pràctiques lingüístiques vehiculen els processos de regulació des de la institució i possibiliten l'accés a recursos socials per part dels participants. Per tant, els usuaris inverteixen en aquest procés de resocialització per tal de produir pràctiques lingüístiques i socials legítimes davant dels agents d'acollida. Des de la institució, es valora «la voluntat d'integració» dels usuaris a partir d'aquestes pràctiques i es permet —o es barra— l'accés a altres recursos materials i socials que van des de material d'oficina a cursos d'informàtica i, fins i tot, altres projectes residencials.

(5) *Regulació d'accés a recursos socials*

També li diu [en castellà] a en John que, de moment, no queden places per al curs d'informàtica. En John diu que no l'entén i la treballadora social l'hi explica en anglès, però canvia al castellà a mitja frase. L'Eva li acaba dient que, com que no entén ni castellà ni català, «preferimos que aprendas bien la lengua primero» perquè si no, no podrà seguir les classes d'informàtica. Ja l'apuntaran a aquestes classes més endavant. En les paraules de l'Eva, «si no hay catalán o castellano, no hay informática».

Font: Notes de camp etnogràfiques, entrevista de seguiment a l'oficina social, 9 de març de 2009

Si un participant en el projecte no aconsegueix les expectatives institucionals, ja siguin referents a les destreses del pla de treball o a les

normes de la casa, se'l responsabilitza segons el discurs neoliberal de la integració (Gilbert 2004). De fet, el discurs de la integració assumeix que el procés de regulació és unilateral i se centra en l'adquisició, per part de la persona migrada, de certes pràctiques, destreses i coneixements mitjançant les llengües locals. La decisió de quins capitals lingüístics i culturals compten com a legítims per a les ONG posiciona de manera desigual els actors socials segons el seu accés als capitals (Heller 2007b). Els usuaris no participen en la definició del discurs d'integració i tenen un accés limitat als capitals legítims, en concret, als capitals que es valoren com a mesura d'integració. D'aquesta manera, aquest projecte responsabilitza els nouvinguts, de manera no intencionada, de la seva pròpia «integració» sense qüestionar la distribució desigual dels capitals simbòlics.

En l'exemple següent, la treballadora social assumeix que el participant, que anomenarem Mamadou, ja ha après català i castellà *bé* al final de la seva participació en el projecte. El participant, que és mestre alcorànic i parla cinc llengües africanes, respon que és molt difícil concentrar-se a aprendre les llengües locals a causa de la seva situació social precària; en paraules seves, «no papel no trabajo no diners». Com molts altres participants en l'estudi, en Mamadou espera aprendre les llengües locals quan tingui una situació social més estable, que equipara amb l'obtenció d'un permís de residència. Indirectament, però, els immigrants indocumentats solen necessitar competències lingüístiques en català i/o castellà per tal d'obtenir un contracte en el mercat de treball i així poder sol·licitar un permís de residència i treball. En un futur, a més, els certificats de llengua catalana i el certificat d'integració que preveu la nova Llei d'acollida tindran validesa legal en els tràmits administratius per aconseguir un permís de residència (i treball) per arrelament social.

(6) *Extracte d'una entrevista de seguiment entre la treballadora social, l'Eva (EVA) i un participant gambià, en Mamadou (MAM)*³

1. *EVA: [...] ya has aprendido catalán y castellano bien no?
2. *MAM: uuufff [=!suspira] # sí: da mucho problema.
3. *EVA: idioma.
4. *MAM: sí [=!veu baixa].
5. *EVA: bueno! # poco a poco.
6. *MAM: eh hh en bien # Francesc dice Mamadou tú ahora yo pensa:r yo aquí no papel no trabajo no *diners* [=!suspira] sin papel.
7. *EVA: <ya> [>]
8. *MAM: <no sé> [<] no puede.
9. *EVA: <no es fáci:l [>]
10. *MAM: <ayudarme> [?][<] es así # yo tengo papel ahora ahora # yo *parla*.

Font: entrevista de seguiment, 17 de maig del 2009

El multilingüisme europeu com a concessió temporal

A causa de les limitacions organitzatives pròpies d'una ONG i de les ideologies lingüístiques que acabem de veure, les llengües institucionals són el català i el castellà malgrat la diversitat lingüística que hi ha entre els usuaris del projecte d'acollida residencial. Les persones novingudes que hi participen necessiten adquirir competències lingüístiques bàsiques en les llengües institucionals per accedir als serveis de primera acollida i per a la convivència a la comunitat. Com hem vist, les competències lingüístiques en llengües autòctones indicien la seva

³ Convencions de transcripció:

Codi	Significat	Codi	Significat
#	Pausa	[<]	acaba un solapament
[=! suspira]	fenòmens paralingüístics	[?]	reconstrucció aproximada
[>]	comença un solapament	:	allargament del so precedent

«integració» i els permeten accedir a altres recursos socials i materials des del projecte. Aquesta realitat es fa explícita molt sovint per part dels agents d'acollida, que insisteixen que els participants parlin en castellà o en català un cop porten unes setmanes en el projecte. Aquestes notes de camp ens en mostren un exemple.

(7) *Insistència en la necessitat de parlar castellà durant una entrevista de seguiment a l'oficina social*

A [usuari] li pregunta si parla anglès [en anglès] i ella diu «yes», però immediatament li diu «cariño, aquí hablamos castellano» i insisteix que li cal practicar la llengua.

Font: Notes de camp etnogràfiques, entrevista de seguiment a l'oficina social, 13 de febrer de 2009

El multilingüisme es considera, doncs, una concessió temporal a les persones que acaben d'entrar al projecte. Atès que la gran majoria dels participants no pot seguir una conversa en cap de les dues llengües locals, en alguns casos es recorre a l'anglès i el francès com a llengües franques per resoldre problemes de comunicació. D'una banda, si tant el representant institucional com l'usuari tenen unes competències mínimes en aquestes llengües, es fan servir per a informació no tècnica i per traduir idees clau, però no s'han documentat interaccions de servei íntegrament en anglès o francès a causa tant de les competències insuficients dels treballadors i voluntaris com de les ideologies institucionals sobre la llengua. De l'altra, els usuaris arribats de nou a la institució a vegades recorren a intèrprets *ad hoc* (Bühlig i Meyer 2004) entre altres usuaris de la coordinadora, malgrat que els representants institucionals no afavoreixen gaire aquesta pràctica perquè prefereixen la comunicació directa amb l'usuari.

Durant els dos anys de treball de camp, gairebé tots els usuaris parlaven varietats de l'anglès o del francès, cosa que suggereix que saber aquestes dues llengües podria ser un avantatge per a les persones novingudes a l'hora d'entrar en el projecte a través d'entrevistes. Cal remarcar que, a diferència del que s'ha observat en institucions públiques a Catalunya (Codó 2008) i a Bèlgica (Maryns 2006), tots els representants institucionals legitimen les varietats africanes d'aquestes llengües. Ho demostra la divisió que s'estableix en les classes de llengua

entre anglòfons i francòfons, ja que, de fet, els participants es categoritzen segons la llengua europea que parlen. En canvi, les altres llengües que saben no es tenen en compte (vegeu exemple 8).

(8) *Llista d'alumnes de les classes de castellà del projecte residencial, gener del 2008*

LLISTA D'ALUMNES DE CASTELLÀ 2007-08

NOM	COGNOM	NACIONALITAT	EDAT	IDIOMA	ESTUDIS
KERO		GAMBIA	1985	ANGLÈS	-----
SALIFU		GHANA	1984	ANGLÈS	-----
ISA		CHECHENYA	1988	RUS	-----
ONEDRAGO		GUINEA F.	1992	FRANCÈS	-----
TAHIF		MARRUECOS	1981	CASTELLÀ	-----
CAIDOU		NIGERIA	1968	ANGLÈS	-----
DAOPA		MALI	1983	FRANCÈS	-----
DAUDA					

Les associacions pro immigrants analitzades construeixen unilateralment un tipus concret de multilingüisme que incorpora, a més de les dues llengües autòctones, les llengües franques més esteses i amb més pes demolingüístic en els mercats sociolingüístics local i global: l'anglès i el francès. Aquesta construcció crea l'expectativa que els usuaris sabran parlar i llegir aquests idiomes, com ho demostra el fet que la normativa de la casa d'acollida hi estigui traduïda. En la classe de llengua, també hi predominen les activitats en el mode escrit per sobre de les activitats orals i es requereix una alfabetització bàsica prèvia, organitzada pels mateixos mestres voluntaris, d'aquelles persones que no coneixen l'alfabet llatí.

En qualsevol cas, es considera que els participants que parlen anglès i/o francès estan més preparats per integrar-se ja que, segons els agents d'acollida, són lingüísticament més propers i és més fàcil comunicar-s'hi. En la implementació del projecte, l'anglès i el francès

s'empren ocasionalment com a llengües facilitadores en l'aula de llengua i com a llengües franques en els serveis socials, com ara en les entrevistes de seguiment i en la casa d'acollida. Cal matisar, però, que només alguns agents d'acollida tenen coneixements d'aquestes llengües i que en la majoria de casos aquests no són suficients per desenvolupar les seves tasques d'acollida. Els agents d'acollida presenten l'anglès i el francès, tant a la investigadora com als usuaris, com a llengües de transició per aprendre el català i el castellà i, per extensió, per a la integració. Les entitats que gestionen el projecte justifiquen la tria de llengües europees per sobre de les africanes apel·lant a les seves limitacions pràctiques de finançament i de personal. Ara bé, l'anàlisi de les dades etnogràfiques hi afegeix un component ideològic en relació amb el llegat postcolonial i amb la posició geopolítica de les llengües (Pennycook 1998). En general, es considera que els participants que parlen llengües postcolonials estan més ben preparats i són més cosmopolites, per la qual cosa es creu que aprendran més ràpid el català i el castellà que no pas els usuaris que només parlen llengües africanes, que els agents d'acollida defineixen com a «llengües locals» de poc abast geogràfic.

(9) *El treballador social diferencia entre usuaris segons les seves competències lingüístiques*

[...] però bueno més o menys # hombre amb aquest anglès ja dónes a que em vagin aprenent el castellà a poc a poc o el català: # i és veritat que quan surten als tres mesos la comunicació ja més o menys és: # no amb una o amb el altra llengua no? # però clar el que et ve aquí que parla mandinga que no ha sortit del seu poble d'allà: mai # i que només et parla una llengua local # és el camí de l'anglès a parlat- a- poder aprendre alguna cosa de castellà <ara> [?] és més fàcil # però: de mandinga: a poder parlar castellà # wòlof només [...] o moro- o magrebins que parlen àrab només.

Font: entrevista amb el treballador social, 01 d'abril de 2009

Així doncs, en aquest fragment, l'agent d'acollida problematitza els participants que només parlen llengües africanes com a persones rurals, sense formació i que normalment experimenten dificultats en el projecte i en la incorporació social. En efecte, aquests participants són percebuts generalment com a mals aprenents, analfabets —encara que

sàpiguen escriure en un altre alfabet— i com a persones que «no parlen». Aquesta interpretació no qüestiona la distribució desigual de recursos lingüístics i semiòtics en el projecte, ja que valora l'aprenentatge del català i el castellà com a indicis d'integració, però no reconeix els repertoris lingüístics i les pràctiques socials dels participants. Per consegüent, la gestió institucional del multilingüisme silencia des de dalt les llengües i els alfabetes africans en la comunicació institucional. Els mateixos participants fins i tot solen invisibilitzar i no posar en pràctica les competències en aquestes llengües en la comunicació institucional, però en general en fan ús en converses privades i activitats de lleure.

A tall d'exemple, analitzarem una fitxa d'informació personal que els alumnes van omplir en la primera classe de català (exemple 10, més avall). Aquesta fitxa pertany a en Duwa, un noi soninke que a Gàmbia només va rebre escolarització bàsica i que va aprendre diverses llengües a través de la interacció social. Quan els alumnes acaben d'omplir la fitxa, la professora els demana que escriguin quines llengües parlen. La professora, que anomenarem Mercè, s'acosta a en Duwa, que ja ha escrit el seu nom, cognom i país. Com que els professors el consideren pràcticament analfabet, la Mercè li escriu la resta d'informació de la fitxa. Només hi inclou dues llengües europees: el castellà i l'anglès (a baix, a l'esquerra). Quan més tard la investigadora demana als alumnes per què no hi han inclòs altres llengües com el wòlof i l'amazic, ells li diuen que la professora els ha dit que no calia.

(10) *Fitxa d'informació personal, classe de català, setembre del 2008*

NOM: .....

COGNOM: .....

PAÍS: *The Gambia* .....

ADREÇA: .....

POBLACIÓ: .....

TELÈFON: .....

EDAT: *25* .....

PROFESSIÓ: *conducta, metge* .....

idioma: anglès, català, mandinka, wolof, Pula Soninke

D'aquesta manera, se silencien les llengües africanes, ja que no són legítimes per a la comunicació institucional atès que cap agent d'acollida les parla. Quan la investigadora els anima a incloure a la fitxa les altres llengües que saben, en Duwa i els seus companys enumeren les llengües africanes que parlen i debaten quin és el nom apropiat per a cadascuna. En aquesta fitxa (a baix, a la dreta) veiem que en Duwa

n'inclou quatre: el mandink (manlinke), el wòlof, el pula i el soninke. Cal remarcar que durant aquest episodi, com en altres observacions etnogràfiques, també es van detectar altres casos de violència simbòlica (Bourdieu 2001) en què l'alumne rebutja incloure aquestes altres llengües amb la justificació que no són importants.

Conclusions

L'anàlisi de les dades etnogràfiques recollides en els espais del projecte d'acollida residencial mostra que les pràctiques lingüístiques observades en els serveis oferts (re)produeixen les ideologies sobre llengua i immigració, especialment els discursos d'integració, i reflecteixen l'organització institucional del projecte de dalt a baix. A causa de la manca de reflexió institucional sobre la llengua, les ONG analitzades (re)creen, de manera inconscient, l'ordre sociolingüístic local des de les tensions ideològiques envers l'autoritat lingüística del català i el comportament sociolingüístic naturalitzat de parlar castellà als estrangers, passant pel prestigi que tenen l'anglès i el francès com a llengües franques —però en aquest context només temporals— i la deslegitimització de les llengües africanes que parlen els usuaris transnacionals. A escala institucional, la presa de decisions des de dalt exclou les perspectives, els repertoris lingüístics i les experiències d'aprenentatge dels participants nouvinguts. Per consegüent, la llengua es regula a través d'ideologies lingüístiques dominants que no tenen en compte les necessitats i les pràctiques comunicatives, socials i pedagògiques reals dels usuaris.

La valoració desigual dels capitals lingüístics que fan les ONG estudiades, així com les competències insuficients en llengües estrangeres entre els agents d'acollida, dificulta que els participants accedeixin a certs recursos socials, com ara activitats formatives i informació jurídica. Aquesta valoració (re)crea els ordres sociolingüístics local i postcolonial, limita l'agència social dels usuaris i els exclou dels processos de definició i de circulació dels recursos lingüístics i culturals en la institució, que queda en mans dels agents d'acollida autòctons. Tal com conclou Moyer (2011), cal crear espais en què els usuaris d'origen immigrant tinguin una major agència social perquè les institucions que volen prestar serveis a una població multilingüe i diversa, com és el cas d'ONG pro immigrants

que ofereixen serveis a persones nouvingudes, ho facin de manera efectiva. En aquests espais, la llengua té un paper clau perquè els usuaris d'origen immigrat puguin participar plenament tant en els processos de distribució de recursos lingüístics com en la comunicació institucional.

Partint d'aquesta idea, vam engegar un projecte de recerca col·laboratiu i d'intervenció (*recerca acció*) entre usuaris, professorat i la investigadora en el projecte de primera acollida analitzat. Vam identificar un objectiu comú per a tothom: l'adequació de les classes de català que s'imparteixen en el marc del projecte a les necessitats socials, pedagògiques i lingüístiques de les persones nouvingudes que hi participen. El nostre objectiu en tant que investigadors és crear un espai en què els usuaris tinguin més agència social i que afavoreixi el diàleg multilingüe entre els agents d'acollida i els usuaris. El projecte en curs se centra en el disseny, la creació i la implementació de materials didàctics comunicatius per a l'acolliment lingüístic⁴. La metodologia es basa en l'anàlisi conjunta de les necessitats socials percebudes en grups de discussió i dels recursos lingüístics bàsics per aconseguir-les. A partir d'aquesta anàlisi, hem planificat el currículum per a tres mesos i estem creant els materials didàctics que inclouen informació clau en altres llengües a més del català. Finalment, hem implementat part dels materials didàctics amb la col·laboració d'antics usuaris com a assistents i professors a l'aula per tal de visibilitzar les llengües al·lòtones en la institució.

---

⁴ Podeu trobar més informació sobre aquest projecte col·laboratiu anomenat «Mou-te en català» al web <http://mouteencatala.com>.

Referències bibliogràfiques

- Blommaert, Jan (2003) «Commentary: A sociolinguistics of globalisation». *Journal of Sociolinguistics*, 7 (4): 607-623.
- Bourdieu, Pierre (2001) *Langage et pouvoir symbolique*. París: Seuil.
- Bührig, Kristin i Bernd Meyer (2004) «Ad-hoc interpreting and the achievement of communicative purposes in doctor-patient communication». Dins House, J. i J. Rehbein (eds.), 43-62.
- Burchell, Graham, Colin Gordon i Peter Miller (eds.) (1991) *The Foucault effect: Studies in governmentality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cleghorn, Laura (2000) «Valuing English: An ethnography of a federal language training program for adult immigrants». Tesi de màster no publicada, University of Toronto. <<https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/14699/1/MQ49781.pdf>> [Consulta: 09 novembre 2008]
- Codó, Eva (2008) *Immigration and bureaucratic control: Language practices in public administration*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Codó, Eva i Maria Rosa Garrido (2010) «Ideologies and practices of multilingualism in bureaucratic and legal advice encounters». *Sociolinguistic Studies*, 4 (2): 297-332.
- Foucault, Michel (1991) «Governmentality». Dins Burchell, G., C. Gordon i P. Miller (eds.), 87-104.
- Garrido, Maria Rosa (2010a) «“If you slept in Catalunya you know that here it’s a paradise”: Multilingual practices and ideologies in a residential project for migrants». Treball de recerca no publicat, Universitat Autònoma de Barcelona.
- (2010b) «Tensions ideològiques sobre la ‘llengua d’acollida’ en un projecte residencial per a migrants». *Llengua, Societat i Comunicació*, 8: 19-26.

- Generalitat de Catalunya (2009) *Llei d'acollida de les persones immigrades i retornades a Catalunya*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria per a la Immigració.
- Gilbert, Neil (2004) *Transformation of the Welfare State: The silent surrender of public responsibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Guibernau, Montserrat (2002) *Nacionalisme català: franquisme, transició i democràcia*. Barcelona: Pòrtic.
- Heller, Monica i Boutet Josiane (2006) «Vers de nouvelles formes de pouvoir langagier? Langue(s) et identité dans la nouvelle économie», *Langage et société*, 118: 5-16.
- Heller, Monica (2007a) «Bilingualism as ideology and practice». Dins Heller, Monica (ed.), 1-24.
- (2007b) «Distributed knowledge, distributed power: A sociolinguistics of structuration». *Text and Talk*, 27 (5): 633-654.
- (ed.) (2007) *Bilingualism: A social approach*. Londres: Palgrave.
- House, Juliane i Jochen Rehbein (eds.) (2004) *Multilingual communication*. Amsterdam: John Benjamins.
- Inda, Jonathan Xavier (2006) *Targeting immigrants: Government, technology and ethics*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Maryns, Kathryn (2006) *The asylum speaker: Language in the Belgian asylum procedure*. Manchester: St Jerome.
- Moyer, Melissa G. (2011) «What multilingualism? Agency and unintended consequences of multilingual practices in a Barcelona health clinic». *Journal of Pragmatics*, 43 (5): 1209-1221.
- Muehlebach, Andrea (2009) «Complexio oppositorum: Notes on the left in neoliberal Italy». *Public Culture*, 21 (3): 495-515.
- Pennycook, Alastair (1998) *English and the discourses of colonialism*. Londres: Routledge.

- Pujolar, Joan (2007) «African women in Catalan language courses: Struggles over class, gender and ethnicity in advanced liberalism». Dins McElhinny, Bonnie (ed.) *Words, worlds and material girls: Language, gender, globalisation*. Berlin: Mouton de Gruyter, 305-347.

La gestió del multilingüisme en un espai regulat entre persones immigrades: el cas dels locutoris

Maria Sabaté i Dalmau

Introducció¹

La societat catalana actual està experimentant una sèrie de canvis socials profunds relacionats amb les dinàmiques de la globalització. Un dels aspectes més rellevants d'aquest nou mil·lenni és l'alt grau de mobilitat i intercanvi de recursos i de persones que ara es comuniquen i obtenen informació traspasant fronteres físiques i virtuals (Appadurai 1996). La intensificació d'aquestes connexions ens ha endinsat en un nou paradigma tecnològic que regula l'estructuració social a través de l'accés en massa a les TIC, les tecnologies de la informació i la comunicació (Castells 2000 [1996]), conegudes també com la «nova cola social» del ciutadans transnacionals (Vertovec 2009).

L'any 2011, un 15,7% de les 7.535.251 persones empadronades a Catalunya eren persones immigrades que havien nascut fora de l'Estat espanyol (Idescat 2011). Aquestes *noves immigracions* mostren dos trets diferencials si les comparem amb les característiques de les migracions anteriors. En primer lloc, es caracteritzen pel seu alt grau de poder comunicatiu, és a dir, per la seva la capacitat de comunicar-se transnacionalment i d'establir i mantenir les seves xarxes socials mitjançant les TIC, i per uns patrons de connectivitat més alts que els de la població no estrangera (Robledo 2008). Per exemple, a Catalunya, un

---

¹ Aquest estudi ha rebut finançament dels projectes HUM2007-61864/FILO *La gestió del multilingüisme en l'àmbit institucional* i FFI2011-26964 *Multilingüisme i mobilitat: Pràctiques lingüístiques i la construcció de la identitat* (MICINN). També vull donar les gràcies al grup de recerca C.I.E.N.

78,9% dels estrangers —enfront d'un 57,4% de la població amb nacionalitat espanyola— es manté connectada a través d'un telèfon mòbil, i un 44% —enfront d'un 26,1% de la població autòctona— es comunica a través de missatges de text (Castells, Tubella, Sancho i Roca 2007: 52-53).

En segon lloc, les noves immigracions, a diferència de les anteriors, s'han començat a establir com a agents clau que participen de ple en la nova economia globalitzada a Catalunya (Casals i Solsona 2008) després de l'últim procés de regularització massiu del govern espanyol el 2005 i després d'uns quants anys d'experiència treballant per compte d'altri o en el mercat informal, sovint en condicions d'explotació laboral. Aquests nous empresaris i empresàries *ètnics*² han començat a establir petits comerços (carnisseries *halal*, perruqueries llatines, locutoris) en condició d'autònoms (Solé, Parella i Cavalcanti 2007) i constitueixen un grup destacat d'emprenedors: el desembre del 2008, per exemple, un 25,47%, un 16,5% i un 13,09% de les persones d'origen xinès, romanès i pakistanès, respectivament, registrades a la Seguretat Social de Catalunya, havien passat a ser autònomes (Secretaria de la Immigració 2009), fet que no s'havia donat anteriorment.

En aquest context demogràfic, tecnològic i econòmic es planteja un nou repte en el panorama sociolingüístic català, tradicionalment caracteritzat pels debats entorn del bilingüisme i la cooficialitat del català i el castellà. El multilingüisme basat en pràctiques lingüístiques híbrides canviants (Heller 2007) i amb traces de no-alfabetització (Jacquemet

---

² Definim negoci *ètnic* —un terme que prové del jargó de la sociologia econòmica americana dels anys setanta (Dana 2007)— com «aquells comerços regentats per persones d'origen estranger [...], amb independència de les característiques dels serveis o productes que es mercantilitzen i de la distribució geogràfica d'aquests emplaçaments» (Parella Rubio 2005: 258; traducció de l'autora). L'ús del mot *ètnic* és controvertit, ja que tradicionalment ha estat emprat per a emfatitzar diferències etnoculturals des d'una perspectiva clarament etnocèntrica (veure Beltrán, Oso i Ribas 2006). Tot i així, avui és el terme més acceptat arreu com a categoria descriptiva (i *no* com a categoria social) que indica, simplement, l'origen estranger de l'empresariat estudiat (veure, per exemple, Cebrián de Miguel i Bodega Fernández 2002, Serra del Pozo, Felip Puig, Pérez Arellano, Revuelto Lorda, i Rodríguez Alonso 2003, o Solé, Parella i Cavalcanti 2007).

2005) i un alt grau de contacte de llengües de les noves migracions posa sobre la taula el debat de com gestionar l'acollida lingüística dels nouvinguts. Aquest multilingüisme, cada cop més palès, també ens planteja noves preguntes entorn de les polítiques de planificació lingüística i de la gestió de la diversitat. A més, ens fa reflexionar sobre el rol del català i els seus significats i usos socials en un futur immediat.

La regulació del multilingüisme per part del sector públic a les nostres escoles, a l'Administració, etc., per exemple, ha estat àmpliament estudiada (vegeu Unamuno i Codó 2007; Codó 2008; Moyer i Martín-Rojo 2007). Potser en menys mesura, també s'està duent a terme l'anàlisi del multilingüisme i del rol del català en sectors no lucratius com són les ONG i els sindicats (vegeu Pujolar 2007a, Garrido Sardà 2010 i en aquest volum). Ens manquen, però, estudis pel que fa a la gestió de les llengües de la immigració per part del sector privat a les multinacionals, als bancs i a les mitjanes empreses. Finalment, tampoc tenim investigacions centrades en espais discursius on els immigrants naveguen entre les seves pròpies jerarquies sociolingüístiques i on s'autogestionen la seva diversitat, al marge dels sectors públics, no lucratius i privats, per exemple en locutoris i associacions d'immigrants. Aquest últim context és clau per conèixer i entendre el funcionalment *real* del multilingüisme des de dins, des del punt de vista dels propis parlants, i fer els primers passos per apropar-nos al panorama sociolingüístic català actual. Aquest estudi pretén omplir aquests dos últims buits de recerca entorn de la diversitat lingüística i el rol del català en el sector privat, en concret, en el sector de les telecomunicacions, i en els espais transnacionals, analitzant la gestió del multilingüisme en un locutori, entès com una verdadera institució social alternativa de la immigració. Les preguntes de recerca que es plantegen són: On i com s'organitzen les xarxes migratòries transnacionals (Vertovec 2009) per tal de tenir accés a les TIC al marge dels règims lingüístics establerts (Kroskrity 2000) a través del sector de les telecomunicacions? En què consisteixen les barreres lingüístiques institucionalitzades per part del mercat de les TIC amb què es troba la població immigrada a l'Estat espanyol? Quins són els processos socials que expliquen la consolidació dels locutoris com a espai per superar la marginació lingüística? I, un cop dins del locutori, quines jerarquies s'estableixen en un espai que regulen persones immigrades? És a dir, com es gestiona un multilingüisme basat en capitals lingüístics al·lòctons, i

quines conseqüències té aquesta regulació per a les persones que hi participen i per al futur del català?

Per tal de donar resposta a aquestes preguntes, en el primer apartat, descriu els locutoris com uns espais discursius vertebradors de les noves xarxes transnacionals i argumenta que, més enllà de ser negocis ètnics marginals, s'han consolidat com una institució de la immigració fonamental per a una acollida lingüística «des de baix» (de l'anglès *bottom-up*; veure Blommaert 2008 i Fairclough 2006) gestionada entre les pròpies persones immigrades. En el segon apartat, indago en els règims lingüístics³ establerts per part del sector de les telecomunicacions, un agent social de la nova economia globalitzada que tendeix a fomentar la unitat lingüística en castellà, en detriment de la resta de llengües. Això ens permetrà entendre per què les persones immigrades utilitzen el locutori com a font per accedir a les xarxes socials de persones que posseeixen els capitals lingüístics —en el sentit de *capital* de Bourdieu 1991— necessaris per superar l'exclusió social a través de la llengua, ja en el tercer apartat. En el quart apartat, em centro en l'autogestió del multilingüisme entre diversos grups molt heterogenis d'immigrants i investigo les noves jerarquies i competicions de capitals lingüístics en espais regulats per ells mateixos, que solen passar desapercebudes en l'imaginari social col·lectiu català. Això ens ajudarà a entendre que, si bé dins del locutori algunes pràctiques híbrides multilingües i la parla no estandarditzada són benvingudes, hi ha altres pràctiques que són sancionades i, de fet, hi ha llengües, no només al·loctones sinó també locals, que acaben sent silenciades, com per exemple, el panjabi i el català. A més, la gestió de la diversitat lingüística entre immigrants acaba, paradoxalment, forjant la regulació d'aquest espai en un castellà híbrid amb traces de contacte de llengües i de no-alfabetització que denominaré el «castellà de cadascú», una que respon a una demanda de la majoria de clients i treballadors. Finalment, en les reflexions finals, argumenta que la gestió del multilingüisme entre immigrants demostra que la parla híbrida i multilingüe està esdevenint la norma en les societats

---

³ Seguint el model proposat per Kroskrity (2000), utilitzo el mot «règim» per subratllar el vincle entre les activitats politicoeconòmiques i les pràctiques lingüístiques que caracteritza l'actual model de governança de la ciutadania i de domini institucionals per part dels mercats i dels estats-nació.

en xarxa com la nostra, i que mitjançant les seves pròpies pràctiques, les persones migrades assoleixen un cert grau de capacitat d'actuació o agència (*agency*, segons Giddens 1984); és a dir, un poder social que permet superar barreres i navegar pel panorama sociolingüístic català amb un cert grau d'èxit.

Partint de la perspectiva de la sociolingüística crítica de base etnogràfica (Heller 2006 [1999]), presento les dades d'una etnografia de xarxa (Howard 2002, Sabaté i Dalmau 2012a) que investiga un locutori i el seu grup heterogeni de treballadors i clients migrats majoritàriament indocumentats, realitzada entre el 2007 i el 2009 (vegeu Sabaté i Dalmau 2010). Aquest locutori està situat en un barri perifèric marginal d'una ciutat (post)industrial de l'àrea metropolitana de Barcelona, a la comarca del Vallès Occidental, on la població és majoritàriament de parla castellana.⁴

A l'estudi s'usen cinc tipus de dades: en primer lloc, notes del treball de camp provinents d'una observació participant molt activa; cal tenir present que em vaig instal·lar al barri i vaig conviure amb els informants en el locutori seguint els horaris del treballador principal, que es va convertir en el prisma de les meves observacions. En segon lloc, entrevistes gravades amb consentiment formal. En tercer lloc, dades derivades del seguiment de les trajectòries d'un grup de vint persones de diversos orígens lingüístics i religiosos —homes i dones, entre 27 i 52 anys, del Pakistan, el Marroc, diversos països de l'Amèrica Llatina i Romania, bàsicament— i diferents classes socials en diferents espais discursius, com ara el locutori, el carrer, els bars, els seus negocis, i a casa seva. En quart lloc, materials visuals, des de cartells a missatges de text. Finalment, utilitzo també dades quantitatives, per exemple, estadístiques relacionades amb els locutoris.

---

⁴ Per motius de confidencialitat, i seguint els consells de la Comissió Ètica en l'Experimentació Animal i Humana de la Universitat Autònoma de Barcelona i del grup d'advocats Col·lectiu Ronda, no apporto dades concretes que puguin ubicar la ciutat, el barri o el locutori investigat. Tots els noms dels participants són ficticis. Les dades que es presenten han estat reproduïdes amb consentiment formal.

Els locutoris com una nova institució de la immigració

Els locutoris són negocis *ètnics* que comercien amb l'accés a les TIC, principalment oferint serveis de cabines telefòniques, accés a Internet, targetes de prepagament, fax, fotocòpies, i enviament de diners i de remeses. Desvinculant-nos d'una visió més clàssica que concep aquests espais com uns negocis perifèrics o marginals, en aquest apartat argumentem que els locutoris són, de fet, veritables «centres de recursos» (Peñaranda Cólera 2005) que, com apunta Adela Ros, especialista en moviments migratoris a Catalunya, han esdevingut una institució social amb una força sense punt de comparació a Europa (declaracions a BBC Mundo 2008).

Els locutoris no només ofereixen tecnologia sinó també accés a recursos materials i simbòlics que són clau per a la vida transnacional: assessorament legal gratuït, accés a feines (in)formals, habitacions de lloguer, sostre i lavabos, menjar, etc. Paral·lelament, també han esdevingut un espai d'accés a les xarxes transnacionals informals, és a dir, a capital social, que regulen i redistribueixen recursos per a la supervivència «des de baix», sobretot informació i coneixement sobre les societats d'acollida que abans les persones migrades només podien buscar en altres institucions formals com els ajuntaments o les ONG.

El que és clau per a l'èxit d'aquests negocis en un context de crisi econòmica d'abast mundial (Harvey 2010), però, no és només la tecnologia o l'accés a informació o a les xarxes transnacionals privilegiades, sinó el fet que els locutoris se sostenen gràcies a persones migrades que han esdevingut autèntics *treballadors de la llengua* (Heller i Boutet 2006). Aquests treballadors han accedit a l'economia local a través de la comercialització dels seus capitals lingüístics únics i del seu bagatge com a immigrants; és a dir, se'ls ha contractat perquè poden atendre els clients cara a cara en les seves pròpies llengües i perquè, com que han viscut una trajectòria migratòria pròpia, poden entendre'n millor les experiències i les necessitats comunicatives reals. Tal com explicaré en l'apartat següent, és aquest grup de treballadors el que acaba fent la verdadera gestió del multilingüisme de manera informal i el que actua com a catalitzador per sobreposar-se a les barreres lingüístiques del sistema de telecomunicacions espanyol.

Algunes dades més concretes permetran entendre el grau d'èxit d'aquests establiments. L'any 2000 hi havia al Vallès Occidental 21

locutoris. Aquesta xifra arribà a 212 l'any 2008, segons els registres dels ajuntaments dels 23 municipis de la comarca. Els nous locutoris es van anar establint en localitats urbanes amb un percentatge remarcable de població estrangera: trobem com a mínim un locutori en municipis amb més de 1.500 residents estrangers, i almenys deu locutoris en localitats on hi ha més de 3.000 nouvinguts. Amb aquest increment, els locutoris han esdevingut un negoci tan rendible que la multinacional més gran de l'Estat espanyol, l'oligopoli Movistar (antiga Telefónica de España), es va veure forçada a abaixar el preu de les seves tarifes internacionals un 45% a causa de la competència amb aquests negocis ètnics (Eroski Consumer 2004). Aquest creixement exponencial d'establiments s'explica, també, per altres dinàmiques de la globalització, més enllà de la intensificació dels moviments migratoris esmentats: increment de les necessitats de comunicació a través de les TIC, davallada del sector secundari (principalment la indústria), falta de relleu intergeneracional pel petit comerç català que promou el traspàs de negocis, etc.

Fet i fet, els tipus de serveis que ofereixen i la funció social que realitzen aquests negocis *ètnics*, sumat al seu èxit comercial, ens demostren que els locutoris són un espai privilegiat vàlid que ens obre les portes a l'estudi de la gestió del multilingüisme entre immigrants en el context català.

Els règims lingüístics establerts

«A cada cual en su idioma. Esa es la clave para llegar a la comunidad extranjera en España», apuntava el diari gratuït *Metro* (2008: 15). Aquests tipus de discursos i aquesta autoatribució d'un alt grau de competència multilingüe, també de les llengües de la immigració, per part de les empreses de telecomunicacions han esdevingut un actiu econòmic molt preuat. És a dir, presentar-se com a empresa multilingüe és, avui, un índex de modernitat i de civisme postnacional, d'innovació tecnològica i d'eficiència empresarial (Duchêne 2009, 2011). L'exemple (1) és l'extracte d'una entrevista amb un consultor de Movistar que, seguint aquesta línia, ens presenta la companyia com una gestora de la diversitat lingüística eficient que busca la comunicació sense fronteres comunicatives o lingüístiques per als seus clients, il·lustrant la retòrica

empresarial festiva entorn de la gestió del multilingüisme que impera en el mercat del sector privat:

(1) *12 de febrer del 2008. Congrés mundial de mòbils. Estand de Movistar. Barcelona*⁵

- @Bck: Un consultor (CON) de serveis i solucions tècniques de Movistar explica a la investigadora (INV) que la companyia ha adquirit el compromís d'oferir serveis multilingües als seus clients.
- 1 *CON: somos multilingües ## la convergencia también obliga,, <no> [?] obliga a abrir una plataforma multilingüe # los servicios van a tener que tener la posibilidad de ser multilingües porque si no a lo mejor no voy a poder comunicarme con alguien que está al otro lado.
- 2 *INV: ah.
- 3 *CON: con el inglés va a ser más posible,, <no> [?] porque tanto el inglés como el español son idiomas potentes son fuertes # extendidos en muchos países ## además el idioma oficial de Telefónica es el inglés.

L'exemple (1) també ens demostra que el tipus de multilingüisme que es proposa és d'elit, és a dir, que emfatitza l'ús de les llengües dominants com l'anglès (vegeu el comentari de la línia 3), el francès, l'alemany o el castellà, que mouen gran capital i que són utilitzades i promogudes per elits econòmiques i poders polítics.

Aquest discurs, però, contrasta clarament amb la gestió real de la diversitat lingüística que porta a terme el sector de les telecomunicacions en el seu dia a dia. Una anàlisi de les pràctiques lingüístiques als seus centres de trucada, les seves pàgines web corporatives i els seus pamflets

---

⁵ Les transcripcions es van realitzar utilitzant una variació del sistema de transcripció de pràctiques multilingües LIDES (vegeu LIPPS Group 2000) proposada per Codó (2008: xi-xiii). A @Bck s'especifica el context i el contingut de la interacció. A %com s'afegeixen comentaris sobre la situació fets per la investigadora. Els participants estan codificats segons les tres primeres lletres dels seus noms o feines (per exemple, s'utilitza *INV per a la investigadora).

publicitaris duta a terme durant el treball de camp⁶ ens mostra que les 30 operadores de telefonia de l'Estat espanyol gestionen la diversitat lingüística bàsicament en castellà com a única llengua o en castellà com a llengua per defecte.⁷ Òbviament, les tres multinacionals més grans (Movistar, Vodafone i Orange) també ofereixen els seus serveis en altres llengües, sobretot en anglès, però aquestes són llengües franques del comerç que segueixen la cultura comunicativa occidental imperant descrita per Cameron (2000) basada en el mode escrit i en un tipus d'alfabetització gestada per i per a l'elit de l'hemisferi nord (Kress i van Leeuwen 2006 [1996]), és a dir, en llengües que no solen ser accessibles a les poblacions immigrades, sobretot aquelles que no han estat escolaritzades en la lectoescriptura de les cultures occidentals.

Algunes operadores, sobretot les multinacionals i les que s'autoanomenen *ètniques*, orientades exclusivament a la població estrangera, també ofereixen alguns serveis en llengües al·lòctones de la migració, en particular, en romanès i en àrab estàndard modern, però també, en la publicitat escrita, en rus, urdú, polonès i xinès mandarí. Aquest ús, però, és anecdòtic i, clarament, no està sistematitzat (veure Sabaté i Dalmau 2012b). Per exemple, només s'utilitza en pamflets publicitaris on simplement es reproduïx el logotip de l'empresa mitjançant la traducció automàtica, o s'ofereix en franges molt reduïdes, quan una de les operadores ètniques ofereix atenció al client en àrab només durant el cap de setmana a partir de les quatre de la tarda. A més, el tipus de llengües de la immigració que ofereixen demostra que, en general, el sector de les telecomunicacions desconeix moltes de les pràctiques lingüístiques i de les necessitats comunicatives de les persones migrades. Per exemple, s'han començat campanyes massives de

---

⁶ Es van investigar les pràctiques lingüístiques de les 30 operadores entre el 2007 i el 2009: es va contactar i trucar a tots els seus centres d'atenció al client com a mínim dos cops en diferents estadis del treball de camp, es va demanar informació per correu electrònic i també es van fer diverses visites a les seves botigues de telefonia de l'àrea metropolitana de Barcelona.

⁷ Les que ofereixen castellà com a única llengua en tots els seus serveis són: Blau, BT Mòvil, Carrefour i Día Móviles (aquesta usa excepcionalment l'anglès), FonYou, Telecable, Simyo, XL Mòvil i Yoigo (que en algun pamflet publicitari ha començat a introduir el català).

publicitat en àrab estàndard modern que en el locutori era repartida a parlants d'amazic que no sabien el mode escrit de la llengua hegemònica del seu estat nació. En definitiva, doncs, la informació i els serveis dels circuits de comunicació formals esdevenen inaccessibles per a un nombre remarcable de persones migrades, com il·lustraré a continuació.

L'exemple (2) és un extracte d'una entrevista amb l'Abdelouahed («Abde»), un marroquí de 31 anys indocumentat, que exemplifica el tipus de barreres lingüístiques amb què es troben les persones migrades quan naveguen a través del sistema de telecomunicacions global i que demostra que les TIC no sempre són facilitadores de la comunicació sense fronteres, contràriament al que afirmen algunes multinacionals.

(2) 28 d'agost del 2008. Bar a prop del locutori. Vallès Occidental

- @Bck: Abde (ABD) explica la impossibilitat d'utilitzar SMS amb la seva parella del Marroc, a causa de certes barreres lingüístiques.
- 1 *INV: mensajes mandas?
- 2 *ABD: no.
- *INV: no?
- para ella no le mando mensajes porque yo ella no va a leer por castellano # ella puede leer árabe pero yo no le puedo escribir árabe # yo tampoco fui a la escuela a mi país.
- 3 *ABD:
- 4 *INV: ah vale.

L'Abdelouahed explica que no pot utilitzar els missatges de text, una de les opcions més econòmiques, per comunicar-se amb la seva parella del Marroc (línea 2), ja que ella es va alfabetitzar en àrab estàndard modern i en francès, però ell no va anar a l'escola i no té accés a aquestes dues llengües (línia 3), només al castellà, que ha après d'altres companys del barri i que la seva parella no sap llegir. Així doncs, per comunicar-se han de recórrer a les trucades de veu perquè tampoc poden xatejar ni fer servir *webcams*, ja que la família del Marroc no té accés a un ordinador.

A part de les llengües al·lòctones, si indaguem en les pràctiques lingüístiques del sector de les telecomunicacions a Catalunya també resulta interessant veure quin tractament té el català i, si aquesta llengua s'ofereix a les persones migrades, en quines condicions i sota quins

postulats ideològics. A part de les tres multinacionals que l'ofereixen en els centres de trucada, tot i que no en tots els llocs web, la gran majoria d'operadores de telefonia virtual no ofereixen serveis en aquesta llengua, incomplint de fet l'Estatut d'Autonomia del 2006 (Generalitat de Catalunya 2006, articles 15.3, 31 i 32.1) i el Codi de Consum de Catalunya (articles 26.b i 27).⁸ Cal destacar que *cap* de les set operadores de telefonia 'autodefinides com a ètniques'⁹ i orientades als residents estrangers oferia els seus serveis en català el 2009. Sembla, doncs, que en els règims lingüístics establerts tant per la majoria d'operadores com per les set operadores ètniques es dona per suposat que les persones migrades s'integraran lingüísticament en la llengua oficial de l'Estat, el castellà, i tanquen les portes a la possibilitat que els nouvinguts puguin tenir accés a les altres llengües oficials i d'ús públic i vehicular de les societats d'acollida (el català, el basc i el gallec).

En definitiva, aquestes dades ens porten a dues conclusions. Per una banda, ens demostren que la competència multilingüe de les companyies telefòniques és un actiu econòmic, un simple leitmotiv comercial (Kelly-Holmes 2005, 2010) que no inclou ni recull la diversitat lingüística de la immigració i que no s'adapta a les seves necessitats reals. Per altra banda, confirmen que, tal com afirma Pujolar (2007b: 123-124), el castellà manté una posició pública molt important en el sector privat. De fet, les dades concretes del sector de les telecomunicacions que s'han analitzat aquí ens demostren que aquest sector conceptualitza els consumidors catalans i els d'origen estranger com a dos segments d'un sol mercat espanyol monolingüe unificat en castellà. Aquest és, doncs, el règim lingüístic institucionalitzat amb què es troben les persones migrades que busquen tenir accés a la comunicació transnacional a través de les TIC.

---

⁸ Les excepcions són: Eroski Mòvil, PepePhone, Bankinter Mòvil, Vueling Mòvil i RACC Mòbil.

⁹ Aquestes operadores són: Happy Mòvil, Lebara Mòvil, Talkout, MundiMòvil, Hong Da Mobile, Digi.Mobil i LlamaYa.

El locutori, l'alternativa

És en aquest context de manca de gestió de la diversitat lingüística i de barreres institucionals on els locutoris esdevenen una alternativa per a les persones migrades. Contràriament al que passa en el mercat privat, els treballadors dels locutoris aporten una infraestructura social i un capital humà necessari que la clientela migrada no troba en el sector de les telecomunicacions. En primer lloc, els locutoris subverteixen sistemes de control de la ciutadania de l'Estat espanyol, per exemple venent targetes SIM als indocumentats. També desafien el sector de les telecomunicacions mitjançant la provisió de serveis específics que s'adapten a les vides transnacionals dels usuaris, ja que obren cada dia de la setmana, de vegades fins a mitjanit, ofereixen tarifes internacionals més econòmiques i, a més, estableixen xarxes de crèdit alternatives i tipus de pagament flexibles entre coneguts o entre xarxes socials establertes entre connacionals, per exemple, mitjançant pagaments informals en petits terminis acordats amb el treballador, el qual, de fet, es pot trobar desprotegit legalment. D'aquesta manera, moltes barreres econòmiques i legals amb què es troben els clients immigrants queden superades en el locutori.

En segon lloc, aquests treballadors, com he mencionat anteriorment, són, per sobre de tot, treballadors de la llengua que doten els usuaris de l'alfabetització tecnològica (en anglès, *technoliteracy*)¹⁰ necessària per a la comunicació transnacional realitzada a través de les TIC. Per exemple, esdevenen traductors multilingües alternatius i mediadors i intermediaris lingüístics informals (Martin-Jones i Jones 2000) per a clients no alfabetitzats en les llengües globals o no familiaritzats amb els sistemes alfanumèrics, el mode escrit i el llenguatge icònic occidental. En l'exemple (3) mostro com es du a terme aquesta alfabetització digital de manera rutinària en el locutori on vaig dur a terme l'observació participant.

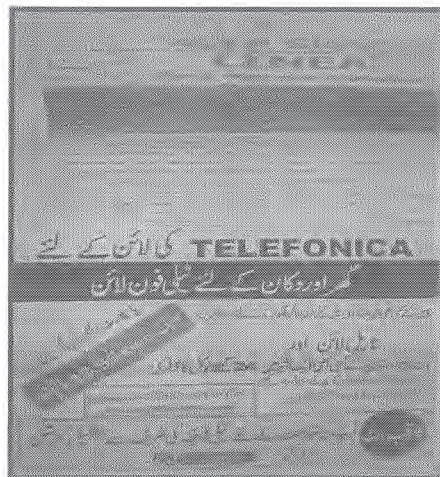
¹⁰ L'alfabetització tecnològica es defineix com el coneixement i el domini del conjunt de multiliteracitats visuals, auditives, semiòtiques i icòniques, digitals, tècniques i tecnològiques necessàries per a poder accedir i fer ús de les TIC adequadament (Area Moreira, Gros Salvat, i Marzal García-Quismondo 2008, Kahn i Kellner 2005).

(3) 28 d'agost del 2008, notes de camp

«Avui l'Archid, un jove de Romania, necessita accedir al seu informe de vida laboral perquè vol comprovar que finalment està inscrit a la Seguretat Social, però, cada cop més nerviós, no sap com fer-ho *online*. El seu amic *paki*, el treballador del locutori, sense dubtar s'acosta al seu ordinador, obre el Google i, decidit, escriu "informe laboral.es", que el programa per defecte corregeix amb un "quiso decir 'informe de vida laboral'". Llavors cliquen al primer enllaç i accedeixen directament a la pàgina que necessiten, www.seg-social.es, demostrant un domini d'alfabetització digital en l'ús de l'eina de cerca que ara fan servir per sobreposar-se als problemes de comunicació que els sorgeixen quan es troben amb aquest sistema de telecomunicacions global organitzat entorn al mode escrit i, aquí, en castellà».

A part dels treballadors multilingües, també són els clients mateixos els que duen a terme la gestió del multilingüisme «des de baix» fent de traductors *ad hoc* per a altres membres de la xarxa transnacional que necessiten tenir accés a determinats capitals lingüístics i poder, així, obtenir els serveis desitjats. La figura 1 és un pamflet casolà que recull informació seleccionada sobre els serveis telefònics que ofereix Movistar. Aquesta informació originalment estava escrita en castellà, i va ser traduïda a l'urdú i fotocopiada i repartida en el locutori per un dels clients del Pakistan que tenia accés a les dues llengües.

Figura 1: La gestió del multilingüisme «des de baix». Pamflet en urdú traduït per iniciativa pròpia i distribuït entre els clients del locutori (locutori del barri, 4 de setembre del 2008)

En altres paraules, són els locutoris els que, de fet, acaben fent les tasques de gestió de la diversitat lingüística i la feina d'adaptació del multilingüisme del sector de les telecomunicacions a les necessitats reals de les persones migrades. Això ens explica l'èxit i la importància d'aquests espais discursius per a les xarxes transnacionals. En particular, vull emfatitzar que són els treballadors de la llengua els que, sense cap mena de retribució, reconeixement o compensació per aquesta feina, contribueixen a reduir l'escletxa lingüística i a superar la marginació del mercat privat i, en molts casos, de la societat en general, a través de la llengua.

La gestió del multilingüisme entre persones migrades

La iconografia dels locutoris, amb cartells i notes en diverses llengües, ens demostra que aquests espais discursius són, almenys a primera vista o a l'escenari (el *front-stage* de Goffman 1959), altament multilingües. De fet, aquest és l'espai on les llengües de la immigració poden prendre la paraula i trobar la seva pròpia veu. Així, no són gens inusuals les converses en urdú i/o panjabi entre treballadors dels locutoris, les pàgines web en polonès o les converses en francès pel programa de comunicació instantània *Skype*, sovint tot alhora.

Tanmateix, si en fem una anàlisi més aprofundida ens trobem que, paradoxalment, la majoria d'usuaris es regeixen per una ideologia monolingüe i, de fet, exigeixen un mercat lingüístic unificat en castellà com a llengua d'un negoci públic a Catalunya. Les llengües al·lòtones no són explícitament silenciades, però només es toleren entre membres del mateix grup lingüístic i quan no s'usen per a interaccions entre treballador i client; és a dir, per a la comunicació intergrup al, les llengües al·lòtones sovint són relegades a l'espai entre bastidors (*backstage*).

Així, tota la informació relacionada amb el negoci, com els programes d'ordinador, els rebuts de les cabines, l'enviament de diners en línia o el comprovant dels faxos, és en castellà, a petició de l'amo, del treballador i dels clients. El treballador, per exemple, explicava que era una manera de mostrar la seva «integració» al mercat local, que en el

barri era clarament en castellà¹¹ i també una eina per atendre la gran diversitat de clients de manera unificada. A més, el camp semàntic entorn de la tecnologia i els números ja havia entrat també clarament dins de l'espai del locutori en castellà, amb expressions rutinitzades com ara *cambio*, *cabina* o *mañana*, utilitzades per la majoria dels grups independentment del seu origen lingüístic. Finalment, hi ha una demanda explícita d'utilitzar aquest codi en públic tant per part de les persones que utilitzen el castellà habitualment com, sorprenentment, pels que no són castellanoparlants inicials. Així, vaig observar situacions en què una usuària del barri que s'autocategoritza com a *gitana catalana* rondina dirigint-se als treballadors que estan parlant en urdú amb un «hablar en español, que estamos en España», o en situacions en què una parella que està parlant en darija es comença a discutir i ella s'aixeca i crida, passant al castellà: «¡No me hables en árabe, coño, que estamos aquí!».

Ens trobem, doncs, davant d'un fet paradoxal i contraproductiu. Aquest espai multilingüe, regulat pels mateixos immigrants, s'acaba gestionant majoritàriament en castellà, reproduint així l'ordre lingüístic imposat per l'Estat i el seu mercat unificat en castellà, en detriment de la resta de llengües que es congreguen en el locutori. També veiem que una majoria segueix el postulat ideològic d'una integració lingüística en l'àmbit públic a Catalunya únicament en castellà.

Davant d'aquest panorama lingüístic, els codis al·lòctons minoritaris acaben sent estigmatitzats tant per altres usuaris com pels mateixos parlants, i competeixen per tenir una veu —i, per tant, més agència social per accedir a recursos clau— dins d'un espai on les persones migrades poden provar de prendre la paraula. Per exemple, el treballador del locutori, reflexionant sobre les llengües dels clients, exclama: «Aquí hay mucho árabe, una mierda, hablan mal», i una nena marroquina respon: «A mi no me gusta el pakistaní,¹² sólo el árabe». Aquesta competició per la legitimació de certs capitals lingüístics —que no es dona en espais on

---

¹¹ Més d'un 27% de la població actual de la ciutat on s'ubica el barri són persones castellanoparlants nascudes en altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol (Idescat 2009).

¹² Aquesta etiqueta, que al meu entendre reproduceix la norma monolingüe («un país», «una sola llengua», «una sola cultura»), es deu referir a l'urdú o al panjabi, dues de les llengües del treballador.

les jerarquies lingüístiques vénen marcades des de fora i no pels mateixos immigrants— ens demostra que les relacions de poder entre xarxes transnacionals es porten sovint al terreny de la parla. També ens mostra que les persones migrades viuen en el que Castells anomena *proximitat conflictiva* (2004: 30), és a dir, en xarxes basades en la convergència, el parentiu, l'amistat i el suport però també, de vegades simultàniament, la divergència, la rivalitat i l'odi i el recel.

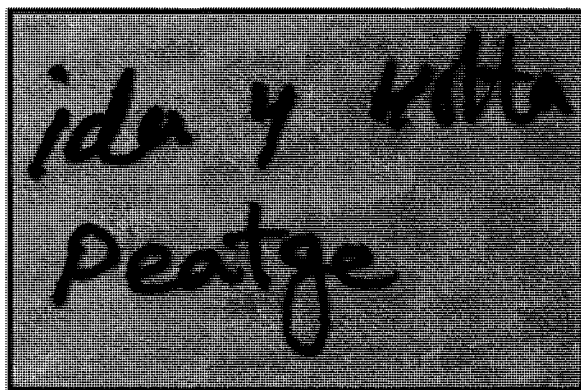
D'altra banda, la llengua minoritària local, el català, és percebuda com una llengua externa que no pertany a les institucions de la immigració i que, ideològicament, no forma part del repertori lingüístic de les persones immigrades.¹³ Així doncs, tampoc hi té presència. L'única presència permanent del català en el locutori observat és la llicència municipal obligatòria penjada a l'entrada. A més, en algunes ocasions aquesta llengua sembla que es percep com el codi d'una elit, en la qual s'inclou l'Administració municipal, que ideològicament no pertany ni al barri ni a les identitats de classe treballadora que circulen en el barri marginal del locutori, sinó que és la llengua de «l'altre» (Barth 1969).

Això, però, no significa que les persones migrades no sàpiguin o no entenguin el català, ni que no vulguin tenir-hi res a veure, ni que no l'utilitzin. De fet, molts usuaris utilitzen pràctiques bilingües en català i castellà de manera rutinitzada, com s'il·lustra en la figura 2 de l'exemple (5), que és una nota d'un manual per obtenir la llicència de taxista escrita per un pakistanès que estudiava al locutori (s'hi utilitza el mot *ida* en castellà i el mot *peatge* en català):

---

¹³ Cal matisar que aquesta afirmació només s'aplica al barri estudiat i que s'hauria d'entendre en el context sociolingüístic descrit en la introducció. Amb això vull deixar clar que s'han visitat altres locutoris on la presència del català és molt més notable quant a treballadors de la llengua que parlen català, quant a informació escrita sobre el locutori, etc., sobretot en pobles més petits i en barris de ciutats amb un comportament sociolingüístic orientat al català.

Figura 2: Pràctiques bilingües escrites en català i castellà (locutori del barri, 27 de juliol del 2008)

Hi ha un altre fenomen, a més, que cal esmentar, i és que les persones catalanoparlants que entren al locutori normalment s'adrecen a les persones migrades en castellà. La convergència lingüística cap al castellà a l'àrea metropolitana de Barcelona per part de catalanoparlants que interactuaven amb persones vingudes d'altres parts de l'Estat espanyol és ben coneguda (vegeu Boix i Fuster 1993), la norma d'acomodació al castellà durant els anys noranta era sistemàtica i es produïa fins i tot en casos en què era evident que l'interlocutor parlava o entenia el català (Woolard 1989). Al tombant de segle també s'ha observat aquesta pràctica de convergir al castellà en zones semirurals catalanes, no només amb castellanoparlants espanyols sinó també amb residents estrangers, independentment del seu origen lingüístic (Sabaté i Dalmau 2009). En el cas del locutori, la persona que va fer l'escrit de la figura 2 es queixava, en un to exagerat, que l'acomodació al castellà no li permetia tenir una acollida lingüística normalitzada en català malgrat els seus intents: «En cinco o seis años no he visto ni una persona hablar catalán. ¿Esto de quién es falta?». Aquest comportament lingüístic d'acomodació al castellà té com a conseqüència la *relegació mútua i interactiva* del català només per a aquells que són considerats «catalans» i, a més, contribueix a mantenir viva la barrera etnolingüística entre els «catalans» i els «no catalans» (Woolard 2006, 2009). La considero una relegació interactiva perquè els catalanoparlants no en fomenten l'ús normalitzat quan s'acomoden al castellà, i perquè els no catalanoparlants

habituals tampoc en fomenten l'ús al percebre'l com una llengua que no és del seu repertori. Al meu entendre, doncs, el català no forma part de les jerarquies lingüístiques de les institucions de la immigració perquè les persones migrades han interioritzat la idea que aquesta llengua «no és per a ells», en detriment de l'ús normalitzat d'aquesta llengua en un context de globalització i en detriment dels capitals lingüístics de tothom.

El «castellà de cadascú» com a lingua franca del locutori

Per tal d'entendre els ordres lingüístics d'aquests espais en tota la seva complexitat, en aquest apartat investigo el tipus de castellà que circula pel locutori i n'explico alguns usos, ja que no estem parlant del castellà estàndard que utilitzen les multinacionals. Seguint els consells d'Auer (1998) i Blommaert (2008), em centro a buscar el significat dels codis que són socialment rellevants per als informants des d'una perspectiva èmica, encara que aquests estiguin classificats com a pertanyents a llengües «diferents», o com a codis «agramaticals» o mers «reduïdes lingüístics», des del punt de vista de les classificacions formals clàssiques.

El castellà que regna en aquests espais discursius és un castellà no estàndard, híbrid, flexible i fluid amb marques transcòdiques i traces d'oralitat, de no-alfabetització i fins i tot de xenoglòssia.¹⁴ És el «castellà de cadascú» que sorgeix de la copresència de parlants de diverses llengües al·lòtones reterritorialitzades i que actua com la *lingua franca* de l'emplaçament. Aquest codi s'entén a través de la transtextualització (Jacquemet 2005); és a dir, es descodifica i s'interpreta dins del context sociolingüístic immediat en el qual es posa en circulació i que, per tant, té sentit dins del locutori.

Amb l'ús d'aquest «castellà de cadascú», les persones migrades del locutori s'han apropiat i han transformat el castellà estàndard per als seus propis fins i com a part del seu repertori lingüístic, amb almenys dos objectius. En primer lloc, aquesta llengua franca sorgeix de la necessitat

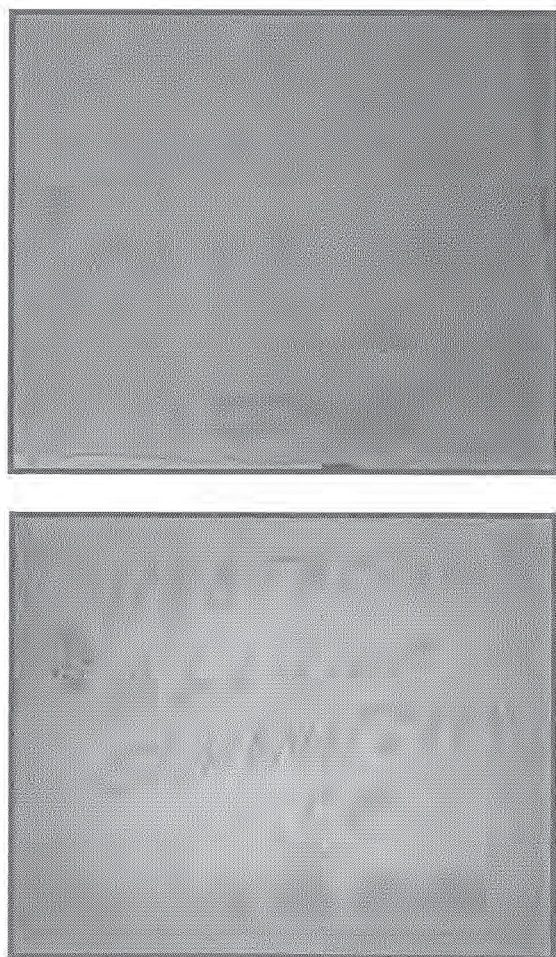
---

¹⁴ En l'ús del terme *xenoglòssia* no hi incloc cap dimensió espiritual de la parla. Seguint la proposta de Jacquemet (2005), utilitzo aquest terme —que prové del grec *xenos* ('estranger') i *glōssai* ('llengües')— per explicar una habilitat lingüística de certes persones per accedir, utilitzar i apropiar-se d'un codi lingüístic sense tenir-ne expertesa.

de comunicar-se intergrupament i de transcodificar, és a dir, de fer accessibles, els significats socials i les indicialitats i informacions necessàries per organitzar-se pel barri, per exemple per trobar una habitació, com explicaré a continuació amb l'anàlisi de la figura 3.

Figura 3: El «castellà de cadascú». Pràctiques transidiomàtiques i híbrides al locutori, utilitzades per a la circulació d'informació i de recursos intergrupals (locutori del barri, 9 i 16 de setembre del 2008)

Vaig interpretar diversos anuncis amb les persones que els van escriure i amb les persones que els van llegir. La figura 3 reproduïx dos anuncis per al lloguer d'una mateixa habitació escrits pel mateix informant, respectivament els dies 9 i 16 de setembre del 2008. Aquests anuncis il·lustren aquest tipus de llenguatge amb marques transidiomàtiques on «montserrat» coexisteix amb «monsterrat» i «habitacion» amb «habtacion», per exemple. El pis varia entre el número «41º» i el «4º 1ª», però aquest fet no sembla que sigui un problema, ja que ambdós anuncis sembla que prioritzen un altre tipus d'informació: encara que el nom del carrer estigui «mal escrit» i el número de pis no quedi clar, el que és rellevant dels anuncis és que indiquen que hi ha una habitació per llogar i que és a prop d'una zona concreta, com per exemple prop del transport públic.

La figura 3 també demostra que aquesta llengua franca s'utilitza per a la circulació i el control de l'accés a recursos clau entre els mateixos immigrants, en aquest cas en el mercat informal de lloguer d'habitacions, i pot trobar-se també en algunes pràctiques orals utilitzades rutinàriament per diversos grups d'usuaris d'orígens lingüístics diferents, com per exemple «el tecnición», és a dir *el tècnic*, «the recarrega» o «la almodilla», «almojadilla» o «almohadilla», és a dir, la tecla del coixinet. En segon lloc, l'ús d'aquest llenguatge és una manera de mostrar la seva capacitat de desenvolupar expertesa de dominar dels règims comunicatius contemporanis per al seus propis fins de fer sentir la seva veu i de combatre la marginació lingüística a través de la circulació d'un codi híbrid, no normatiu, i, de fet, antihegemònic clarament legitimat en el locutori, però deslegitimant per l'Estat-nació: una parla del tombant de segle que transgredeix els fonaments ideològics del «parlant natiu» (Pennycook 2007: 36).

A tall de conclusió

En aquest article he analitzat la gestió del multilingüisme entre persones migrades des d'un espai discursiu privilegiat on els nouvinguts tenen poder social per incidir en els ordres lingüístics institucionals establerts a l'hora d'organitzar les seves trajectòries transnacionals: els locutoris.

En primer lloc, he demostrat que el sector privat, en particular, el de les telecomunicacions, també desenvolupa un paper clau en l'acollida lingüística de les noves migracions a Catalunya, un paper que fins fa poc

s'atribuïa al sector públic i al sector no lucratiu, no pas a les empreses o les multinacionals. Aquest sector, malgrat la retòrica festiva entorn del multilingüisme, rep els nouvinguts bàsicament en castellà i en una cultura comunicativa que emfatitza el mode escrit i l'ús de llengües dominants de les elits econòmiques i polítiques. Aquest tractament de la diversitat lingüística fa que les TIC, una eina clau per a l'estructuració social de les xarxes transnacionals actuals, no sempre siguin accessibles a tothom, especialment per a aquells que no han estat escolaritzats seguint els patrons occidentals i que no tenen accés a les llengües majoritàries dels estats nació. Així, ens trobem que l'esfera privada està institucionalitzant règims lingüístics que perpetuen la desigualtat social a través de la llengua.

En segon lloc, he argumentat que les persones migrades no són només simples usuaris de serveis sinó un grup de consumidors actiu amb potencial per influir decididament en el mercat a través dels seus patrons de comunicació i de les seves necessitats comunicatives. Així, he demostrat que, com ja apuntaven Ros, González, Marín i Sow (2007), la professionalització, la comercialització i fins i tot la mercantilització de les llengües de la migració són avui tres aspectes rellevants que ens poden ajudar a acostar-nos més al panorama sociolingüístic català actual. Això ho veiem, per exemple, en la creixent contractació de parlants de llengües al·lòtones minoritàries en negocis ètnics, en la provisió de serveis per part de mediadors informals o en els logotips publicitaris en llengües «de l'altre» amb finalitats estrictament mercantils no informatives.

Una de les maneres d'adquirir aquesta agència social com a consumidors actius i buscar alternatives a les barreres lingüístiques és, per a les poblacions migrades, l'accés a les pròpies xarxes transnacionals, que actuen com a capital social. Així doncs, he analitzat com, dins del locutori, els immigrants utilitzen la comunicació com una eina de supervivència i de resistència per combatre certs règims econòmics i superar les barreres legals i la seva marginació lingüística. En definitiva, he demostrat que, col·lectivament, els nouvinguts poden establir les seves pròpies institucions alternatives de la immigració per accedir als recursos materials i simbòlics, sobretot l'alfabetització tecnològica, al marge de les regulacions de l'Estat i del sector privat.

En contra de la unificació lingüística del mercat, dins dels locutoris les pràctiques comunicatives demostren que la parla multilingüe, híbrida, canviant i gestada «des de baix» està esdevenint la norma entre les poblacions migrades de la societat en xarxa global. Això

no significa, però, que en els locutoris tots els usuaris hi trobin la seva veu, ans al contrari, també cal problematitzar aquest nou tipus de gestió de la diversitat lingüística. Les noves jerarquies lingüístiques en aquests espais de immigració, paradoxalment, tendeixen a reproduir les jerarquies del mercat espanyol. Així, ens trobem amb el domini de la norma monolingüe i amb la centralitat del castellà, encara que sigui «de cadascú», amb la sanció de l'alternança de llengües en interaccions públiques, amb el silenciament de certs codis per part dels mateixos parlants i, finalment, amb l'ús precari del català. Dit d'una altra manera, ens trobem amb unes pràctiques híbrides regulades per ideologies lingüístiques i règims discursius monolingües.

Amb tot, malgrat que certs aspectes d'aquest tipus de gestió del multilingüisme condueixin a la perpetuació de certs casos de desigualtat social en virtut de la llengua, en els nous espais migratoris els immigrants, en general, tenen avui més agència social per apropiar-se i redefinir els ordres sociolingüístics locals per als seus propis fins. Així, podem concloure que les persones migrades han començat a connectar els desconnectats «des de baix» amb iniciatives gestades dins de les pròpies xarxes, demostrant que poden navegar i que es poden incorporar als règims lingüístics contemporanis establerts amb un cert grau d'èxit.

Ara cal preguntar-se com seguir investigant la configuració multilingüe catalana en tots els àmbits, endinsant-nos en espais que encara ens falta conèixer, dels quals els locutoris només són un exemple. Cal tenir en compte i incloure també les noves formes d'exclusió social i, per tant, lingüística, amb què es troben les xarxes transnacionals dins les planificacions lingüístiques futures i en espais discursius de Catalunya, ja que la marginació lingüística entre immigrants està passant desapercibuda en el nostre imaginari social col·lectiu. I finalment, i al meu entendre, cal plantejar-se accions immediates transversals i interactives, és a dir, accions on les persones migrades siguin un agent clau de futur per tal que el català no quedi al marge d'aquests espais de la immigració tan rics on, de moment, sembla que malauradament no aconsegueix tenir cabuda.

Referències bibliogràfiques

- Appadurai, A. (1996) *Modernity at large. Cultural dimensions of globalisation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Area Moreira, M., B. Gros Salvat i M. A. Marzal García-Quismondo (2008) *Alfabetizaciones y tecnologías de la información y la comunicación*. Madrid: Síntesis.
- Auer, P. (1998) «Introduction: Bilingual conversation revisited». Dins Auer, P. (ed) *Code-switching in conversation: Language, interaction and identity*. Londres i Nova York: Routledge, 1-24.
- Barth, F. (ed.) (1969) *Ethnic groups and boundaries: The social organisation of cultural difference*. Boston: Little, Brown and Company.
- Beltrán, J., L. Oso i N. Ribas (eds) (2006) *Empresariado étnico en España*. Barcelona: Centre d'Estudis i Documentació Internacional de Barcelona / Madrid: Subdirección General de Información Administrativa y Publicaciones.
- BBC Mundo (2008) «España: la inmigración es multimedia». *BBC Mundo.com*, 28 de juny del 2008. <http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/business/newsid_7478000/7478177.stm> [Consulta: 19 juliol 2012]
- Blommaert, J. (2008) *Grassroots literacy. Writing, identity and voice in central Africa*. Londres i Nova York: Routledge.
- Boix i Fuster, E. (1993) *Triar no és trair. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- Bourdieu, P. (1991) *Language and symbolic power*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Cameron, D. (2000) *Good to talk? Living and working in a communication culture*. Londres, Califòrnia i Nova Delhi: Sage.

- Casals Couturier, M. i M. Solsona Pairó (2008) *La immigració, un motor econòmic. Reflexions entorn de l'impacte de la població estrangera en l'economia catalana*. Capellades: Fundació Jaume Bofill, Obra Social La Caixa i Mediterrània.
- Castells, M. (2000 [1996]) *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.
- (ed.) (2004) *The network society: A cross-cultural perspective*. Cheltenham, Regne Unit: Edward Elgar.
- Castells, M., I. Tubella, T. Sancho i M. Roca (2007) *La transició a la societat xarxa*. Barcelona: Ariel.
- Cebrián de Miguel, J. A. i M. I. Bodega Fernández (2002) «El negocio étnico, nueva fórmula del comercio en el casco antiguo de Madrid. El caso de Lavapiés». *Estudios geográficos*, 63 (248/249): 559-580.
- Codó, E. (2008) *Immigration and bureaucratic control: Language practices in the public administration*. Berlín / Nova York: Mouton de Gruyter.
- Dana, L. (ed.) (2007) *Handbook of research on ethnic minority entrepreneurship. A co-evolutionary view on resource management*. Cheltenham, Regne Unit / Northampton, Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Duchêne, A. (2009) Marketing, management and performance: multilingualism as commodity in a tourist call centre. *Language Policy*, 8: 27-50.
- (2011) «Néolibéralisme, inégalités sociales et plurilinguisme: l'exploitation des ressources langagières et des locuteurs». *Langage et société*, 136: 81-106.
- Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <<http://www.gencat.cat/generalitat/cat/estatut/index.htm>>

- Eroski Consumer (2004) «La competencia de los locutorios obliga a Telefónica a bajar sus tarifas internacionales hasta un 45%», 19 d'abril del 2004. <<http://www.consumer.es/>> [Consulta: 28 gener 2009]
- Fairclough, N. (2006) *Language and globalization*. Londres i Nova York: Routledge.
- Garrido Sardà, M. R. (2010) «“If you slept in Catalunya you know that here it's a paradise”: Multilingual practices and ideologies in a residential project for migrants». Tesina no publicada, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Giddens, A. (1984) *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. (1959) *The presentation of self in everyday life*. Garden City, Nova York: Doubleday.
- Harvey, D (2010) *The enigma of capital and the crises of capitalism*. Oxford i Nova York: Oxford University Press.
- Heller, M. (2006) *Linguistic minorities and modernity: A sociolinguistic ethnography*. Londres: Continuum, 2a edició.
- (2007) *Bilingualism: A social approach*. Londres: Palgrave Macmillan.
- Heller, M. i J. Boutet (2006) «Vers de nouvelles formes de pouvoir langagier? Langue(s) et identité dans la nouvelle économie». *Langage et Société*, 118: 5-16.
- Howard, P. N. (2002) «Network ethnography and the hypermedia organization: new media, new organizations, new methods». *New Media & Society*, 4 (4): 550-574.
- Idescat (2011) «Població segons nacionalitat. Banc d'estadístiques de municipis i comarques». <<http://www.idescat.cat/>>

- Jacquemet, M. (2005) «Transidiomatic practices: Language and power in the age of globalization». *Language & Communication*, 25: 257-277.
- Kelly-Holmes, H. (2005) *Advertising as multilingual communication*. Londres: Palgrave Macmillan.
- (2010) «Markets and languages: Sociolinguistic perspectives». Dins Kelly-Holmes i Mautner (eds.) *Language and the market*. Basingstoke, Regne Unit / Nova York: Palgrave Macmillan, 20-29.
- Kress, G. i T. van Leeuwen (2006 [1996]) *Reading images. The grammar of visual design*. Londres i Nova York: Routledge.
- Kroskrity, Paul V. (2000) Regimenting languages. Dins Kroskrity, P. V. (ed.) *Regimes of language: ideologies, politics, and identities*. Santa Fe, Nou Mèxic / Oxford, Regne Unit: School of American Research Press / J. Currey. 1-34.
- LIPPS Group (2000) «The LIDES coding manual: A document for preparing and analysing language interaction data». *International Journal of Bilingualism*, 4 (2): 131-270.
- Martin-Jones, M. i K. Jones (2000) «Multilingual literacies». Dins Martin-Jones, M. i K. Jones (eds.) *Multilingual literacies: Reading and writing different worlds*. Amsterdam i Filadèlfia: John Benjamins, 1-15.
- Metro (2008) «El éxito es móvil» (29 d'abril del 2008). Noticias: 15.
- Moyer, G. M. i L. Martín-Rojo (2007) «Language, migration and citizenship: new challenges in the regulation of bilingualism». Dins Heller, M. (ed.) *Bilingualism: A social approach*. Londres: Palgrave Macmillan, 137-160.
- Parella Rubio, S. (2005) «Estrategias de los comercios étnicos en Barcelona, España». *Política y Cultura*, 23: 257-275.
- Pennycook, A. (2007) *Global Englishes and transcultural flows*. Londres i Nova York: Routledge.

- Peñaranda Cólera, M. C. (2005) «El locutorio como espacio social transnacional: Una mirada psicosocial 1». *Athenea Digital*, 8. <<http://psicologiasocial.uab.es/>> [Consulta: juliol 2009]
- Pujolar, J. (2007a) «African women in Catalan language courses: Struggles over class, gender and ethnicity in advanced liberalism». Dins McElhinny, Bonnie S (ed.) *Words, worlds and material girls: Language, gender and globalization*. Berlín i Nova York: Mouton de Gruyter, 305-348.
- (2007b) «The future of Catalan: Language endangerment and nationalist discourses in Catalonia». Dins Duchêne, A. i M. Heller (eds.) *Discourses of endangerment: Interest and ideology in the defence of languages*. Londres: Continuum, 121-148.
- Robledo, J. (2008) «Generación-i. La transición multicultural» *El País Semanal*, 6 de juliol del 2008. <<http://www.elpais.com/>>
- Ros, A., E. González, A. Marín i P. Sow (2007) «Migration and information flows: A new lens for the study of contemporary international migration». *Working Paper Series WP07-002*. <<http://www.uoc.edu/>> [Consulta: 4 abril 2008]
- Sabaté i Dalmau, M. (2009) «Ideologies on multilingual practices at a Catalan rural school». *Sociolinguistic Studies*, 3 (1): 37-60.
- Sabaté i Dalmau, M. (2010) «Voices from a *locutorio*. A critical network ethnography of migration and multilingualism in the Spanish telecommunications sector». Tesi doctoral no publicada, Universitat Autònoma de Barcelona.
- (2012a) «Aportaciones de la etnografía de red al estudio de un locutorio: hacia un cambio de paradigma metodológico». *Spanish in Context*, 9 (2).
- (2012b) «“The official language of Telefónica is English”: Problematising the construction of English as a lingua franca in the Spanish telecommunications sector». *Atlantis*, 34 (1): 133-151.
- Secretaria de la Immigració (2009) «Perfils sociodemogràfics dels col·lectius més noombrosos a Catalunya. Xifres a 1 de gener de

- 2009». Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadana, Secretaria de la Immigració.
- Serra del Pozo, P., N. Felip Puig, A. I. Pérez Arellano, U. Revuelto Lorda i L. Rodríguez Alonso (2003) «El negocio étnico en la ciudad de Barcelona: el caso de los locutorios en el barrio de Ciutat Vella». Dins *Proceedings IX Congreso Iberoamericano de Sistemas de Información Geográfica*. Cáceres. <<http://www.cexeci.org/>>
- Solé, C., S. Parella i L. Cavalcanti (2007) *L'empresariat immigrant a Espanya*. Barcelona: Fundació La Caixa.
- Unamuno, V. i E. Codó (2007) «Categorizar a través del habla: La construcción interactiva de la extranjería». *Discurso y Sociedad*, 1 (1): 116-147.
- Vertovec, S. (2009) *Transnationalism*. Londres i Nova York: Routledge.
- Woolard, K. A. (1989) *Double talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford, Califòrnia: Stanford University Press.
- (2006) «Language and identity choice in Catalonia: The interplay of contrasting ideologies of linguistic authority». Institute for International, Comparative and Area Studies, The University of California Online Publications. <<http://repositories.cdlib.org/>>
- (2009) «Linguistic consciousness among adolescents in Catalonia: A case study from the Barcelona urban area in longitudinal perspective». *Zeitschrift für Katalanistik*, 22: 125-129.

Les vies per als aprenentatges lingüístics del jovent d'origen marroquí establert a Catalunya

F. Xavier Vila, Natxo Sorolla i Imanol Larrea

Introducció: l'origen del projecte¹

Un dels col·lectius més profundament transformats per les noves immigracions que han arribat al llarg de la darrera dècada als territoris de llengua catalana és el de la joventut. L'any 2010, segons l'explotació estadística del padró de l'Idescat,² la població de passaport estranger a Catalunya constituïa el 16% dels 7,5 milions d'habitants del Principat. La població de nacionalitat estrangera no es repartia igual per totes les franges d'edat, ja que es concentrava precisament en les franges dels joves i els adults joves, fins al punt que un 28,8% de tots els estrangers residents a Catalunya —concretament 342.544— tenia entre 15 i 29 anys. En aquestes franges d'edat, l'origen estranger encara anava molt lligat al lloc de naixement. Tal com mostra el gràfic 1, l'any 2010, el jovent nascut fora de l'Estat espanyol, independentment del seu passaport representava més del 28% de la població de la seva franja d'edat. A mesura que baixem en la piràmide d'edat, les xifres de nats a fora minven, tot i que les dades de natalitat indiquen que almenys una quarta part de la població nascuda a Catalunya a finals de la dècada dels 2000 és de mare estrangera.

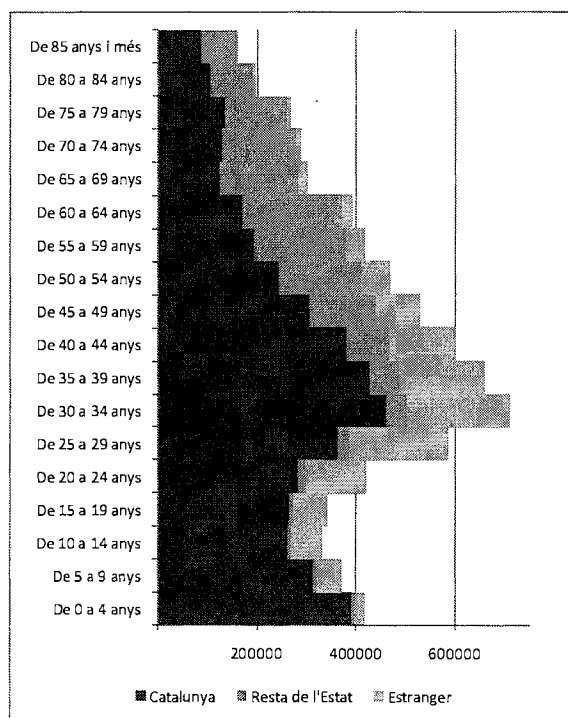
---

¹ Aquest article ha estat possible per un ajut a la recerca de l'Agència Catalana de la Joventut i l'AGAUR. També ha gaudit del suport del Grup d'Estudi de la Variació (2009 SGR 521) i del projecte Resocialització lingüística en educació secundària (FFI2009-09968) del MICIN.

² <http://www.idescat.cat/poblacioestrangera/>, darrera consulta: 8 de novembre del 2011.

En altres paraules, la presència de jovent d'origen estranger ha passat a formar part de l'estructura de la població de Catalunya en una prolongació del sistema de reproducció català descrit ja fa anys per Anna Cabré (1999).

Gràfic 1. Lloc de naixement de la població de Catalunya segons l'edat l'any 2009. Freqüències

Font: elaboració pròpia del padró continu, a partir de les dades en línia de l'Idescat

L'article que teniu a les mans té el seu origen en un estudi sobre les trajectòries lingüístiques del jovent d'origen estranger, realitzat l'any 2009 i començament del 2010 com a resultat d'un ajut a la recerca de l'Agència Catalana de la Joventut i l'AGAUR, realitzat per investigadors

de la Xarxa CRUSCAT³ de l'IEC i del CUSC de la Universitat de Barcelona.⁴ Aquell estudi va explorar les trajectòries lingüístiques del jovent d'origen estranger a Catalunya en general, i va posar un èmfasi especial en el comportament del principal col·lectiu de joves al·loglots inicials⁵ a Catalunya, concretament el dels marroquins.⁶ El treball complementava, per bé que des de pressupòsits no sempre coincidents, l'anàlisi sociolingüística sobre el jovent autòcton que Pujolar *et al.* (2010) realitzaven per a la mateixa Agència Catalana de la Joventut.

D'acord amb els responsables de l'ajut, l'equip de recerca va dur a terme l'explotació de les dades quantitatives ja accessibles en aquell moment des d'una perspectiva demolingüística, concretament les provinents de l'Enquesta sobre condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya de l'any 2006, l'Enquesta demogràfica de l'any 2007 i l'Enquesta sobre els usos lingüístics de la població (Catalunya) 2008. A banda d'això, van realitzar-se 24 entrevistes semiestructurades en profunditat a una mostra d'informants d'origen marroquí de la regió de Barcelona (Barcelonès i Vallès Occidental), la Catalunya central (Osona) i la costa gironina (Alt Empordà i Baix Empordà).⁷ Les entrevistes van dur-se a terme sobre la base d'un guió elaborat partint de les recerques prèvies, i els informants van ser localitzats mitjançant el procediment de bola de neu gràcies a contactes personals, institucionals i d'organitzacions culturals.

---

³ <http://blocs.iec.cat/cruscat/>.

⁴ <http://www.ub.edu/cusc/>.

⁵ És a dir, parlants inicials de llengües que no són cap de les tres oficials a Catalunya.

⁶ A França i a altres països europeus sol parlar-se de magribins, per tal com, en aquell país, la població d'origen nord-africà és heterogènia i comprèn gent arribada del Marroc, d'Algèria, Tunísia, etc. A Catalunya, els magribins són pràcticament sempre ciutadans marroquins. I cal tenir present que el terme Magrib —en àrab, literalment, *oest*— és arabocèntric. Bona part dels marroquins a Catalunya són amazics, i entre els més conscienciats políticament s'usa el terme Tamazgha per fer referència al territori històric dels amazics. Adoptar el mot Magrib o Tamazgha implica, per tant, una opció política que aquí evitem.

⁷ Per a les raons d'aquesta tria, vegeu Vila, Larrea i Sorolla (2010, en premsa). Basti dir aquí que són comarques amb uns percentatges d'immigració marroquina alts, unes estructures socioeconòmiques diferents i unes tradicions d'immigració i una situació sociolingüística diverses.

L'estudi dirigit per Amado Alarcón sobre la sociologia de la joventut immigrada a Catalunya publicat l'any 2010 estableix tres col·lectius clarament diferenciats: «a) joves immigrants amb un projecte migratori propi;⁸ b) joves fills d'origen immigrant nascuts a Catalunya o arribats en la infància, i c) joves fills d'immigrants arribats a Catalunya després de la infància» (Alarcón i Alcalde 2010: 7). En aquest treball queda palès que els joves d'origen estranger nascuts a Catalunya, especialment els ubicats en les franges d'edat superior, constitueixen un col·lectiu molt diferent de la resta, entre altres coses perquè van socialitzar-se en una Catalunya on els estrangers eren menys del 2% de la població. En el treball aquí presentat, atesa la composició demogràfica de la immigració marroquina, l'equip de treball va optar per incloure en la mostra d'entrevistats persones joves de tots dos sexes, amb una edat compresa entre els 15 i 30 anys i que fossin essencialment nascudes al Marroc, assegurant, això sí, que n'hi hagués tant d'arribats de ben menuts al país —de fet, fins i tot n'hi ha un de nascut a Catalunya—, com d'acabats d'arribar (per a la metodologia, vegeu Vila, Sorolla i Larrea 2010, en premsa; per a detalls sobre els informants, vegeu a més la taula 1 als annexos). Les entrevistes van ser objecte de transcripció ortogràfica i d'una primera anàlisi de continguts.

El treball realitzat va donar com a resultat l'informe Vila, Sorolla i Larrea (2010) i el llibre Vila, Sorolla i Larrea (en premsa), síntesi de l'anterior. Els materials recollits durant aquell projecte van ser prou rics com per a permetre noves explotacions sobre aspectes específics que no havien pogut aparèixer a les publicacions esmentades. En aquest sentit, la recerca presentada en aquest article és complementària de les exposades anteriorment a les altres publicacions del mateix projecte.

---

⁸ S'entén per *projecte migratori* «una disposición de ánimo que cubre todo el periplo [migratori], [...] un tejido fibroso hecho de actitudes, expectativas e imágenes. El proyecto puede estar cargado de ensoñación o contener una alta dosis de información veraz sobre el punto de llegada. En todo caso, los golpes de realidad que recibe aquí y allá moldean y repintan el mencionado plan». És el motiu per marxar, els plans per establir-se i els projectes de retorn, si n'hi ha. Prefigura tot el cicle migratori i es veu modificat durant la migració (Izquierdo 2000: 227).

L'objectiu d'aquest article: les vies per als aprenentatges lingüístics del jovent d'origen marroquí a Catalunya

La major part dels treballs clàssics sobre l'impacte lingüístic de la immigració s'han desenvolupat en estats nació amb llengües ben establertes (en el sentit de Lamuela 1994, 2004). Aquests treballs plantegen que, en termes generals, des de la seva arribada, els immigrants experimenten un procés de substitució lingüística en tres generacions, en què la generació dels arribats, la primera, continua tenint com a llengua dominant en competència i en usos la d'origen, la segona és bilingüe però té la llengua de la societat d'acollida com a vehicle fora de l'endogrup, i la tercera tendeix a ser dominant o monolingüe en aquest idioma (Fishman 1966, 1971, 1991; Fishman (ed.) 2001). Val a dir que aquest procés, que s'ha denominat model clàssic, no depèn de la grandària absoluta de la llengua d'acollida, ja que es detecta tant en països amb llengües grans com els Estats Units, França o Alemanya, com en països amb comunitats lingüístiques mitjanes com Holanda, Flandes, Suècia, Dinamarca, etc. El grau de retenció de les llengües d'origen i el seu ritme de desaparició és diferent segons una multitud de factors (vegeu, per exemple, Fishman 1966 o Zentella 1997 per als Estats Units, Héran, Filhon i Deprez 2002 per a França, McAndrew 2006 per al Quebec, Clyne 1985 per a Austràlia o la col·lecció d'estudis sobre immigrants en diverses ciutats europees —Goteborg, l'Haia, Lió, Madrid, Brussel·les, etc.— presentades a Extra i Yağmur (eds.) 2004; per a una comparació amb els territoris de llengua catalana, vegeu Torres 2007).

Avui dia són diversos els autors que sostenen que en les actuals condicions socioeconòmiques i tecnològiques, els processos de substitució s'estan retardant en el temps i podrien no ser tan contundents com havien estat en el passat (vegeu, per exemple, Portes i Zhou 1993, Lüdi 2006, o Extra i Gorter 2008). El perquè d'aquestes diferències és complex, i aquest no és el lloc per a incidir-hi. D'altres estudis, com el de Di Lucca *et. al.* (2008), assenyalen justament en la direcció contrària: analitzant una petit nombre d'informants força similars a la mostra que s'estudia en aquest article, aquests autors testimonien un procés d'assimilació lingüística molt ràpid, de manera que en una sola generació —de fet, en poc més d'una dècada—, els immigrants marroquins arribats abans de la pubertat passarien a tenir la llengua de la societat receptora com a llengua

dominant. Sigui com sigui, el que cal assenyalar és que d'acord amb el model clàssic, sobretot tal com el reformula Fishman (1991) ja s'explicita que el manteniment de les llengües de la immigració és en principi possible. Aquest manteniment es concreta en la reproducció intergeneracional de la llengua immigrada en el si de la societat d'acollida en termes de coneixement i ús, de manera que, a diferència del patró clàssic, els fills i els néts dels immigrants no sols saben la llengua d'origen i l'empren amb els seus parents del país d'origen o amb la generació més gran, sinó que l'usen activament amb iguals espontàniament en un bon nombre de situacions. Ara bé, perquè un col·lectiu escapi al model clàssic cal que es produeixin almenys dues condicions: d'una banda, que es preservi zelosament els límits intercomunitaris, és a dir, que la població nouvinguda no constitueixi tan sols un col·lectiu d'immigrants, sinó una veritable comunitat travada amb almenys un cert nombre d'institucions pròpies; d'altra banda, que el manteniment de la llengua de la immigració demana, segons aquest model, l'establiment d'una especialització de funcions sòlida entre la llengua d'origen i la de recepció, de manera que la població nouvinguda retengui la llengua d'origen per als usos intracomunitaris i blindi aquestes pràctiques socials de la intrusió de la llengua de la societat acollidora.

El model exposat fins ara ha estat criticat per simplificador en diversos aspectes, entre altres coses per la seva perspectiva marcadament americanocèntrica, amb uns governs poc intervencionistes en matèries lingüístiques, perquè sovint tendeix a desvincular la recerca de la substitució lingüística entre els immigrants d'aquella que es produeix en altres contextos, i perquè se sol centrar en societats en què hi ha una desigualtat abismal entre autòctons i immigrants (Boix i Vila 1998: 312). Tal com aquests autors proposaven ja aleshores, cal avançar cap a una classificació del resultat del contacte de llengües en què s'inclogui tant el tipus de societat com les relacions de poder entre els diferents actors en joc, la qual cosa permetria donar compte amb més facilitat dels diferents resultats tant en situacions de contacte per migració com per minorització, i ambdues alhora (vegeu la classificació de Boix i Vila 1998: 197).

Enfront dels treballs esmentats, la recerca sobre els aprenentatges lingüístics i la integració lingüística de la immigració en societats on hi ha més d'una llengua en situacions menys desiguals —amb llengües més o menys paritàries (Stebbins 2000), de majories fràgils (McAndrew 2006,

2010)— són molt més escassos i la majoria fan referència a societats clarament polaritzades entre dos grups etnolingüísticament ben definits, amb límits intergrupals molt marcats i institucions independents, com ara els ja esmentats de Mont-real, al Quebec (Georgeault i Pagé (dirs.) 2006; Renaud *et al.* 2001) o la regió de Brussel·les (Janssens 2006, 2008; Verlot i Delrue 2004).⁹ Val a dir, però, que les recerques disponibles mostren que, també en aquests contextos, els immigrants tendeixen a reproduir molt majoritàriament el model clàssic i es decanten per integrar-se lingüísticament en una de les dues comunitats, fins i tot en els casos en què, tot i anar abandonant la llengua d'origen, continuen formant grups ètnics diferenciats sobre la base d'altres pràctiques culturals i/o creences religioses. Així, per exemple, en contextos com el de Brussel·les, els descendents d'immigrants assimilats lingüísticament al grup francòfon fins i tot reproduïen els mateixos comportaments i actituds envers l'altra llengua local, en aquest cas el neerlandès que els francòfons de tota la vida. En altres casos, com al Quebec, els immigrants al·loglots —allà denominats *allophones*— tot i integrar-se en les institucions francòfones, tendeixen a acostar-se més a l'anglès del que ho fan els francòfons. Val a dir que la diversitat de la societat receptora no és gens segur que ajudi al manteniment de les llengües d'origen: això no és el que indiquen, per exemple, els treballs de tipus quantitatiu i longitudinal fets per exemple a Brussel·les (Janssens 2008) o a Mont-real (Renaud *et al.* 2001), ja que fins i tot en períodes de temps breu (4 anys a Brussel·les, 10 anys a Mont-real) a tots dos llocs es constata que el francès penetra progressivament en les llars dels immigrants i en va desplaçant —això sí, de mica en mica— les llengües d'origen.

En el context descrit, la recerca sobre el comportament de la immigració estrangera a Catalunya —i en menor mesura, el conjunt de territoris de llengua catalana— se situa en una posició relativament singular. En primer lloc, després de les immigracions espanyoles del segle XX, Catalunya va deixar de ser etnolingüísticament homogènia i va passar a ser una societat amb majories fràgils, amb dues llengües amb un

---

⁹ Val a dir que bona part de les societats amb majories fràgils estudiades fins ara per les ciències socials no solen atreure gaire immigració perquè la polarització que les caracteritza es materialitza en conflictes socials de gran magnitud, com en el cas de Belfast, Nicòsia o Jerusalem (Pullan 2011).

estatus sociodemogràfic força paritari des de diversos punts de vista. Ara bé, a diferència del que s'ha esdevingut a Mont-real o a Brussel·les, pràcticament totes les polítiques públiques fetes des de Catalunya han anat en la direcció de reduir la polarització de base etnonacional i lingüística, de manera que no s'han creat elements d'institucionalització que facin emergir dos grups de base lingüística, ans al contrari, tots els esforços han advocat per la reducció dels límits intergrupals entre els descendents d'autòctons i d'antics immigrants, fins al punt que pot ben bé parlar-se d'una ideologia hegemònica integracionista que amara la societat catalana (Vila 2005b). És en aquest context de majories fràgils no polaritzades que Catalunya ha estat un pol d'atracció massiva d'immigració estrangera que, a més, s'ha distribuït per tot el territori. L'estudi del comportament lingüístic de les noves immigracions a Catalunya ofereix interès no sols per ell mateix i com a base per a l'actuació de polítiques públiques, sinó també com a punt de referència en l'estudi dels processos d'integració en societats etnolingüísticament plurals.

En aquest context, l'objectiu d'aquest article era sobretot aprofundir en quines havien estat les vies d'aprenentatge de les diferents llengües per part dels joves d'origen marroquí establerts en una societat de majories sociolingüístiques fràgils. Es pretenia esbrinar els factors que conduïen a la integració lingüística plena, entesa com l'adquisició dels recursos lingüístics compartits —el repertori lingüístic compartit— per la majoria de la població de la societat d'acollida, o que afavorien un repertori truncat —que no conté més que parts del repertori de la societat d'acollida— encara que plurilingüe (Blommaert 2010).¹⁰ És per això que,

---

¹⁰ En aquest sentit, segons les dades de l'EULP 2008 la gran majoria de la població autòctona de Catalunya sap parlar les dues llengües oficials, i les xifres entre els joves autòctons depassen el 90% de competència en totes dues: la integració lingüística plena implica, per tant, competència activa en aquestes dues llengües. Una altra cosa és que, en una societat globalitzada, hi ha moltes altres formes d'incorporació lingüística a la societat receptora, com ara l'aprenentatge d'una sola de les llengües oficials o fins i tot l'ús d'una llengua franca i/o d'intèrprets; així, per exemple, bona part dels immigrants sud-americans no arriben a aprendre català, i bona part dels japonesos residents a Catalunya —els passavolants—, que sens dubte s'hi incorporen econòmicament i col·laboren amb certes institucions de la societat catalana, ho fan sense aprendre

més enllà de les dades quantitatives que ja havien estat explotades en treballs anteriors (Vila, Sorolla i Larrea 2010, en premsa), aquest article aprofundeix de manera sistemàtica en els discursos dels informants, buscant respostes al com i al perquè cadascun d'ells havia arribat a construir-se un repertori lingüístic determinat.

El punt de partida: els repertoris lingüístics obtinguts al país d'origen

Entenem per *llengua inicial* o *primera llengua* la llengua o llengües apreses de petit a casa, en l'àmbit familiar (de Rosselló, Galindo i Vila 2002). Els nostres informants formen encara part de les primeres fases del procés migratori familiar i, per tant, van adquirir les seves llengües inicials bàsicament al Marroc, depenent de l'entorn etnonacional, social i geogràfic en què es trobaven. Fins i tot l'informant nascut a Osona declara haver adquirit només l'amazic com a llengua inicial.

La major part dels nostres informants es declaraven inicialment monolingües, ja sigui en àrab marroquí (darija) o en alguna varietat de la llengua amaziga¹¹ (vegeu la taula 1 als annexos). Atesa la situació de minorització històrica de l'amazic, és probable que en diversos casos el contacte amb aquest idioma fos superior al que els informants reconeixien, tal com suggereix, per exemple, el fet que alguns dels informants fossin fills d'amazigòfons que havien adoptat l'àrab a l'hora de parlar amb els fills (Comellas *et al.* 2010). De fet, entre els informants hi ha fins i tot un cas que explica com la família va tornar a parlar en amazic un cop instal·lats a Barcelona, per tal com la seva xarxa d'inserció en aquesta ciutat funcionava en aquest idioma. D'altra banda, bona part dels arabòfons inicials declaren cert coneixement de l'amazic fins i tot

---

ni els rudiments del castellà ni del català (Fukuda 2009). Entenem que cap dels dos casos poden ser considerats integració lingüística plena.

¹¹ Al Marroc, la llengua amaziga es parla en forma de diverses varietats prou allunyades estructuralment i geogràficament: hi ha el tamazight —d'on prenen el nom—, el tarifit o rifyen, parlat al Rif, i el taixelhit. No tots els parlants d'aquestes varietats, sobretot els menys conscienciats, s'identifiquen amb el terme *amazic* com a nom per a tota la llengua.

quan no el tenen com a llengua familiar. En alguns casos això es deu a contactes que s'havien produït al país d'origen, però també hi ha altres casos en que l'aprenentatge es va produir un cop iniciat el procés migratori.

L'experiència d'aprenentatge escolar al Marroc és molt més uniforme. Després de segles de bandejament, l'amazic està començant a entrar en els darrers anys tant al sistema educatiu com als mitjans de comunicació, però l'escola marroquina continua essent essencialment arabòfona, o bilingüe àrab/francès en alguns sectors acomodats. Per a alguns dels informants, l'ús de l'àrab a l'escola constituïa una continuació dels seus usos familiars, tot i que la presència de l'àrab clàssic en alguns contextos fos percebuda com a llunyana. En altres casos, l'escolarització en àrab implicava adoptar una llengua segona que ja era coneguda en la seva varietat col·loquial infantil, probablement gràcies als mitjans de comunicació, la música, etc. Finalment, també hi ha testimonis d'experiències en què l'entrada a l'escola va constituir una veritable submersió lingüística en una llengua estrangera,¹² que només era present en la figura del mestre, en la institució escolar i en el món religiós —aquí, però, en una varietat absolutament distant i ritualitzada.

Citació 1. La informant IAMA17Dec¹³ explica quan va començar a aprendre àrab

215 R: L'amazic, és que comences, les primeres paraules són en amazic, fins als set anys no

216 comences a aprendre àrab

217 P: I on vas començar a...?

---

¹² Recordem que en la submersió lingüística el mestre parteix de la premissa que l'alumnat sap la llengua de l'escola i, per tant, actua com si es trobés davant de parlants nadius. En la immersió, per contra, el docent és plenament conscient que el seu alumnat no domina la llengua d'instrucció i, per tant, ha de ser ell qui teixeixi el pont que permet el procés educatiu.

¹³ Per tal de preservar l'anonimat dels informants, usarem codis per referir-nos-hi. Els codis es componen d'una xifra —número d'ordre—, seguida d'unes lletres —l'àmbit de residència—, una altra xifra —l'edat en ser entrevistat—, una lletra majúscula —D per a les dones, H per als homes—, i el codi corresponent a estudis a Catalunya (ec= amb estudis a Catalunya; nec= sense estudis a Catalunya).

- 218 R: Al col·le, al col·legi
219 P: Fins que vas arribar al col·legi al Marroc [als set anys] no vas començar a aprendre àrab?
220 R: No, no tenia cap contacte amb l'àrab
221 P: No?
222 R: Ningú

Pel que fa a les altres llengües, la presència del francès en el repertori lingüístic dels nostres informants era irregular. Els informants arribats a Catalunya de més grans tendien a tenir-ne cert coneixement, que en alguns casos era més que considerable, ja que al Marroc el francès hi té una posició sòlida com a llengua preferent per a la comunicació internacional i d'accés a la cultura occidental i sol estar lligat a les classes altes i als sectors occidentalitzats. Ara bé, també hi havia informants amb certa escolarització al Marroc amb un nivell de francès molt baix o fins i tot nul.

Citació 2. L'informant 17AMA20HneC explica per què no va aprendre francès a l'escola

- 143 R: En la escuela sí pero si no prestas atención no lo vas a aprender y allí en Marruecos
144 no, sólo he pasado el rato y ya está.

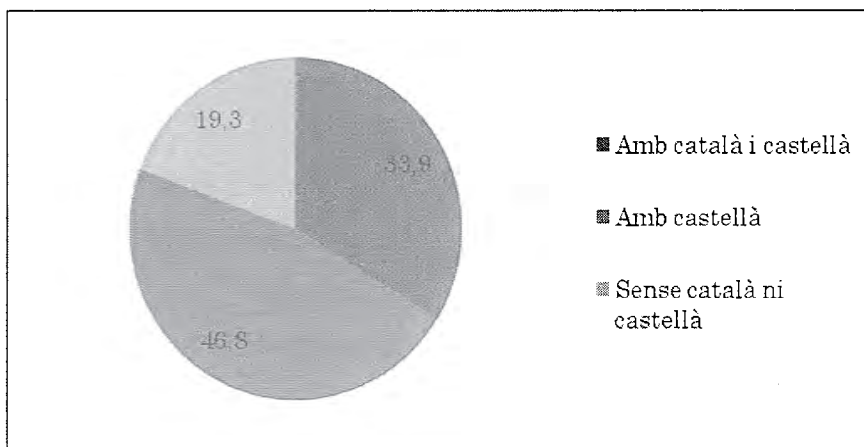
Finalment, hi ha un seguit de persones que declaren haver arribat a Catalunya sabent una mica d'anglès gràcies a l'escola. També hi ha joves que abans d'arribar a Catalunya ja han adquirit coneixements d'altres llengües durant el seu periple migratori. En alguns casos això implica el francès, per estades a França, però també pot tractar-se d'altres llengües, especialment el castellà, si han passat prou temps en altres territoris de l'Estat. Altres llengües són ja més singulars: en aquest sentit, l'informant 12 aprengué italià durant la seva estada a Itàlia, mentre que l'informant 4 va adquirir nocions d'euscar quan va ser escolaritzat a l'ESO en aquesta llengua durant el període que va passar al País Basc abans d'arribar a Catalunya.

Les llengües de la societat receptora

El grau de coneixement del català i el castellà

A l'hora de conèixer de manera global la posició del català i el castellà en el repertori dels joves d'origen marroquí residents a Catalunya podem recórrer a les dades quantitatives disponibles provinents de l'Enquesta d'usos lingüístics de l'any 2008, elaborada per la Generalitat de Catalunya. Tot i les reticències que puguem tenir envers les dades declarades pel que fa als coneixements lingüístics (Vila 2009), *grosso modo* aquestes dades (gràfic 2) permeten arribar a diverses conclusions.

Gràfic 2 Percentatge de joves marroquins residents a Catalunya segons si saben parlar català i/o castellà. Any 2008

Font: EULP 2008, elaboració nostra

La primera conclusió és que es poden distingir tres grups entre els joves d'origen marroquí: un primer grup sense coneixements o amb molt poc domini de català i de castellà, un segon grup que es declara oralment competent en castellà però no pas en català, i un tercer grup que declara saber totes dues llengües oficials. Tot i que en puguem localitzar algun cas ocasional, pràcticament no hi ha marroquins que sàpiguen català però no pas castellà, perquè la immensa majoria dels qui saben català també declaren saber el castellà.

Des d'un punt de vista quantitatiu, el grup principal dels joves marroquins residents a Catalunya és el format per aquells que han après castellà però no català, grup que quasi arriba a la meitat del col·lectiu. D'acord amb aquests resultats, el percentatge de marroquins que arriben a la plena integració lingüística, és a dir, a ser capaços d'expressar-se —almenys oralment— en les dues llengües oficials principals, és minoritari però significatiu, ja que depassa el terç del col·lectiu. El grup dels que no saben cap de les dues llengües seria, d'acord amb les dades, més reduït. Ara bé, en la mesura que aquestes dades són declarades, cal prendre-se-les amb un cert escepticisme. N'hi ha prou de donar un cop d'ull al següent fragment, en què l'informant 16 demostra que després de quasi 3 anys a Catalunya el seu nivell de castellà amb prou feines passaria d'un A1 —el més bàsic— del Marc europeu comú de referència, ja que no entén la pregunta de la línia 54 i amb prou feines és capaç de conjugar la primera persona del present d'indicatiu d'un verb regular bàsic com és *hablar*. Tot i això, afirma que sap parlar castellà, i de fet és capaç de comunicar-se, tot i que molt precàriament, en aquest idioma.

Citació 3. L'informant 16AMD23HneC declara el seu coneixement de català i castellà

54. P: ¿Tú sabías que aquí se habla catalán y se habla español?
55. R: Catalán no mucha mucha no puedo, castellano sí.
56. P: Tú no puedes hablar mucho catalán, hablas castellano.
57. R: Habla [yo hablo] castellano.

En poques paraules, les dades quantitatives mostrades s'han de prendre amb certa cautela, perquè són declarades pels mateixos informants i perquè provenen d'una enquesta oficial que, per definició, no podia arribar a les persones sense papers. De tota manera, les tendències que marquen són raonables en el marc de la Catalunya actual.

Quins són els col·lectius que saben cadascuna de les llengües oficials?

Tot i que les generalitzacions sempre resulten arriscades, aquests tres col·lectius tendeixen a mostrar uns trets socials que permeten parlar de perfils diferents.

D'acord amb les enquestes analitzades, el grup dels que l'any 2008 no parlaven ni català ni castellà estava integrat per joves de més edat —un 73,4% tenia entre 25 i 29 anys— i havia arribat a Catalunya feia relativament poc temps: un 91,6% a partir de l'any 2000. Era un grup de majoria femenina (61,6% de dones) i amb un alt percentatge de persones dedicades a feines domèstiques: un 48,5% només feien tasques a la llar, mentre que el 41,8% estava en el mercat laboral. El seu nivell d'estudis era baix: un 48,7% no tenia estudis i un 32,3% només tenia estudis primaris. Pel que fa a la seva distribució territorial, la meitat d'aquest col·lectiu vivia a l'Àmbit Metropolità, el 23,6% a les comarques gironines i el 17,4% al Camp de Tarragona. Aquest grup no era majoritari entre els joves marroquins en cap territori de Catalunya. Val a dir que tot i no haver après a parlar cap llengua local, un 60,7% sí que entenia el castellà, però un 26,7% no entenia ni el català ni el castellà.

El grup més nombrós l'any 2008 estava integrat per un 46,8% dels enquestats, que deia saber parlar castellà però no pas català. D'aquests, dues tercers parts també sabien escriure el castellà. Igual com en el cas anterior, en aquest col·lectiu predominaven els joves de més edat (61,2%) i també havien arribat sobretot a partir de l'any 2000. Ara bé, a diferència del grup anterior, aquest era un col·lectiu més masculí, ja que el 69,7% eren nois. També diferien dels anteriors pel que fa a la seva formació: un 51,7% tenia estudis primaris acabats, i un 34,2%, secundaris. La seva orientació cap al mercat laboral era molt més clara: un 67,4% estava treballant i 18% estava buscant feina. Pel que fa a l'àrea de residència, un 56,6% vivia a l'Àmbit Metropolità. Pel que fa als àmbits territorials, el territori on els membres d'aquest grup eren percentualment més majoritaris (77,4%) era a les Terres de l'Ebre.

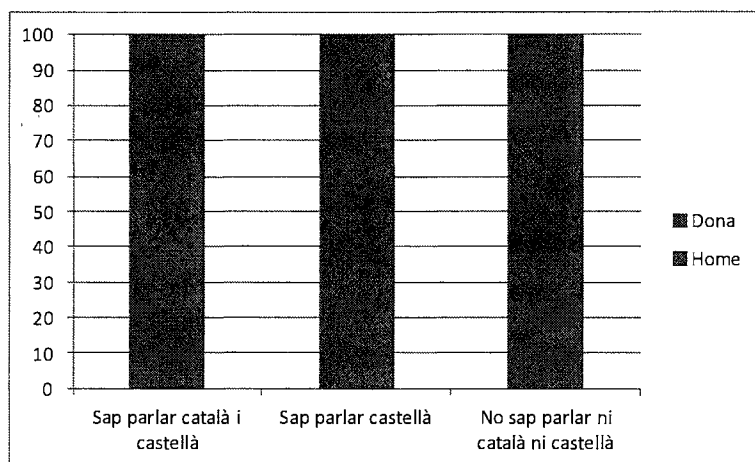
Finalment, el darrer col·lectiu, i el més integrat lingüísticament, era el dels que sabien parlar català i castellà. Tal com indicàvem anteriorment, en aquest grup s'incloïen, a més del 95,4% que sabien parlar català i castellà, alguns casos més aviat excepcionals d'informants que deien que només sabien parlar en català. Un 68% dels membres d'aquest tercer grup no sols sabien parlar català sinó que també el sabien escriure. Aquest era el grup més jove de tots: l'any 2008, un 39,7% tenia entre 15 i 19 anys, un 32,2% en tenia entre 20 i 24, i només un 28,1% en tenia entre 25 i 29. També era el col·lectiu que englobava més persones arribades temps enrere a Catalunya: un 45,6% hi havia vingut entre 1995-1999, i només un 32,9% ho havia fet després de l'any 2000. Es tracta d'un

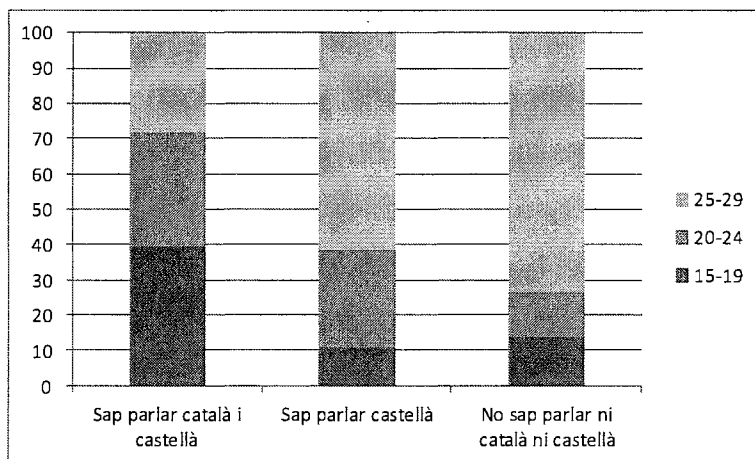
col·lectiu fortament masculí (66,6% eren homes). Quasi la meitat d'aquest col·lectiu (46,3%) residia a l'Àmbit Metropolità de Barcelona, i un 32,4% ho feia a les comarques gironines. En relació amb el total de marroquins, aquest grup era el 72,7% a l'Àmbit de Ponent, el 48,2% a les comarques gironines, i el 42,4% a les comarques centrals i l'Àmbit Metropolità. Es tractava d'un col·lectiu molt més format que l'anterior, ja que un 60% tenia estudis secundaris. Des del punt de vista laboral, un 16,6% encara era estudiant, un 52,8% treballava i un 27,3% buscava feina.

En termes generals, i tot i que les simplificacions són sempre enganyoses, es pot afirmar que el jovent marroquí establert a Catalunya es dividia en tres perfils lingüístics principals: en primer lloc hi havia l'immigrat que entenia el castellà però no el parlava, normalment una dona amb molt poca formació que s'ocupava de la llar o una persona jove arribada feia poc i inserida —almenys el 2008— en el mercat laboral; en segon lloc hi havia el perfil d'un home jove amb estudis primaris que parlava el castellà, i fins i tot l'escrivia, i que estava inserit en el mercat laboral; finalment hi havia el col·lectiu dels qui sabien català i castellà, normalment un jove de qualsevol sexe, instal·lat a Catalunya des de petit, que es trobava en el pas dels estudis secundaris cap al mercat laboral. Podeu veure la distribució de les tres tipologies de joves marroquins segons el gènere (gràfic 3), l'edat (gràfic 4) i el nivell d'estudis (gràfic 5).

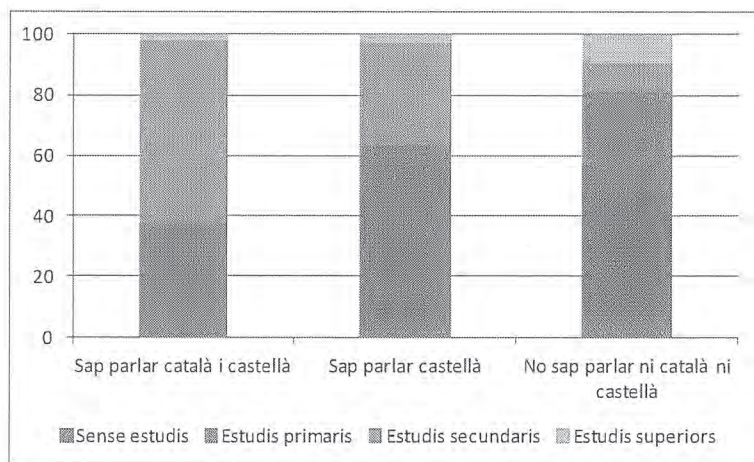
Gràfic 3. Tipologies de joves d'origen marroquí residents a Catalunya segons el gènere

Gràfic 4. Tipologies de joves d'origen marroquí residents a Catalunya segons l'edat

Gràfic 5. Tipologies de joves d'origen marroquí residents a Catalunya segons el nivell d'estudis Any 2008

A aquests col·lectius calia sumar-hi els fills dels marroquins nascuts i educats a Catalunya —encara massa joves per a ser analitzats en tant que joves, ja que tot just estaven al llindar de l'adolescència—, molt més similars als seus coetanis d'origen autòcton (Alarcón (dir.) 2010), no estudiats en aquest treball.

*Les vies d'aprenentatge lingüístic en la societat d'acollida*¹⁴

Les dades quantitatives constaten que un dels factors crucials a l'hora d'entendre els aprenentatges lingüístics en la societat receptora és el moment d'arribada: si deixem de banda les persones acabades d'arribar, els dos primers grups inclouen sobretot joves vinguts després de l'adolescència, és a dir, més enllà de la inserció en el sistema

¹⁴ En aquesta recerca vam centrar-nos en els col·lectius que havien après almenys una de les llengües oficials. Som plenament conscients que caldria complementar els nostres resultats amb una altra recerca específicament destinada a entendre com i per què hi havia joves que no havien après cap de les dues llengües, sobretot en el cas de les dones joves.

d'educació obligatòria. Per contra, la majoria dels arribats de més petits queden inclosos en el grup que declara saber català i castellà.

El col·lectiu de joves arribats després de l'educació obligatòria

Els motius per a la immigració de gent jove són variats. En el cas dels marroquins arribats durant les grans immigracions dels 2000, el motiu essencial era el laboral, però també hi havia altres motivacions, com ara la voluntat de cursar estudis superiors o fins i tot l'aposta per una relació sentimental amb un autòcton (Alarcón (dir.) 2010). En aquest col·lectiu, les entrevistes permeten identificar quatre grans vies d'aprenentatge de les llengües locals:

1. les relacions interpersonals en el món laboral
2. l'educació formal
3. el consum de mitjans de comunicació
4. la xarxa social d'inserció personal com a element determinant en l'aprenentatge

És ben probable que el lector trobi a faltar, en aquesta llista, les relacions interpersonals amb amics i coneguts. Cal tenir present que la majoria dels joves entrevistats arribats de grans feia poc temps que eren al país i rebien el suport de familiars i amics del país d'origen, la qual cosa explica que en les seves xarxes d'amistat hi apareguessin ben pocs interlocutors locals. Aquests hi apareixen sobretot en contextos laborals, no pas d'amistat.

1. Les relacions interpersonals en el món laboral

Els immigrants arribats ja de joves posen en marxa tot el seu repertori lingüístic, per truncat i fragmentari que sigui, en el camp laboral. Això és el que es desprèn de les paraules de l'informant 16, un jove de 29 anys que havia estat treballant uns quants anys en altres punts de l'Estat espanyol i a França, i havia arribat pocs mesos enrere a una població de la costa gironina amb força turisme. A l'estiu treballava de venedor al mercat.

Citació 4. L'informant 21CGB28HneC declara el seu ordre d'estudi de llengües

- 226 P: ¿Tú vendes en el mercado?
227 R: Vendo en el mercado.
228 P: ¿Y cómo hablas con la gente, con los clientes?
229 R: Yo a la gente de Cataluña le hablo catalán un poquito, de Francia, le hablo en
230 Francia, speak English le hablo speak English...

Tal com explica ell mateix, la llengua local més desenvolupada d'aquest informant era el castellà, però el jove mirava de posar en pràctica tots els recursos del seu repertori plurilingüe per tal de vendre els seus productes.

De fet, una de les claus per a entendre adequadament les dinàmiques d'integració lingüística dels marroquins a Catalunya és que els aprenentatges en el marc de les relacions laborals es fan prioritàriament en castellà. Aquesta realitat es deu a diversos factors. D'una banda, hi ha la norma de subordinació del català enfront de la llengua de l'Estat, imposada al llarg del segle XX per les polítiques lingüístiques públiques (Vila i Galindo 2012). Ara bé, a banda de factors polítics, cal recordar que la majoria de marroquins s'incorporen a posicions laborals molt poc qualificades en què hi ha un predomini de castellanoparlants, ja sigui originaris de la resta de l'Estat o hispanoamericans. També cal tenir present que una part molt important del col·lectiu estudiat és mòbil i segueix la feina, de manera que pot haver passat anys per l'Espanya castellana, seguint tot sovint xarxes d'amistat o familiars que proporcionen habitatge i contactes laborals. Sobretot en entorns de feina poc qualificats el castellà funciona com a llengua franca, existeix la creença que els al·loglots l'aprendran i que és en aquest idioma que cal adreçar-s'hi.

Una bona il·lustració de tot el que acabem d'exposar és com l'informant 16 descriu l'entorn lingüístic de feina, una cuina d'un restaurant d'un poblet ubicat a la Regió Metropolitana de Barcelona. En un castellà més que precari explica que els treballadors enraonen tant català com castellà, però que a ell se li han de dirigir en castellà perquè no entén el català:

Citació 5. L'informant 16AMD23HneC declara el seu ordre d'estudi de llengües

- 169 P: Cuatro o cinco personas trabajando en el restaurante... ¿tú normalmente en el
 170 restaurante hablas en castellano o hablas en árabe, en amazic?
 171 R: No, estoy hablando [= hablo] castellano.
 172 P: Castellano estás hablando.
 173 R: Todos hablando castellano.
 174 P: Todos hablan castellano, sólo castellano.
 175 R: Sí. [...] hablando catalán y no entiendo conocían castellano y hablan castellano eso está bien.
 176 P: ¿O sea que también hablan catalán?
 177 R: Catalán, sí.

Tot i que el predomini del castellà com a llengua laboral amb els no compatriotes sembla que és molt i molt predominant, això no vol pas dir que sigui exclusiu. Per exemple, l'informant 17 narra com a la seva empresa hi ha gent —no queda clar si treballadors, superiors, proveïdors i/o clients— que li enraonen en català. Tanmateix, la pressió d'aquest entorn encara no és suficient perquè aquest immigrant, que ha passat per diverses ciutats de l'Estat i està estudiant castellà, faci el pas de posar-se a parlar en català, tot i que poc després declara el seu interès per aprendre'n «per respecte».

Citació 6. L'informant 17AMA20HneC explica que li parlen en català a l'empresa

- 212 P: ¿A ti te habla alguien en catalán?
 213 R: Sí, muchos.
 214 P: ¿Quién te habla en catalán?
 215 R: Pues la mayoría son los de la empresa si son catalanes claro, y si te hablan catalán,
 216 primero te preguntan si entiendes, la respuesta es un poco, así te dicen que tienes que
 217 aprenderlo y te vamos a hablar en catalán.
 218 P: ¿Y eso qué te parece a ti? ¿Te parece bien, te parece mal?
 219 R: Sí muy bien.
 220 P: ¿Pero tú entiendes?

- 221 R: Yo entiendo pero responder castellano, aunque a veces lo intento pero... no me sale.

De fet, hom arriba a identificar exemples, que sens dubte són minoritaris però no per això deixen d'existir, en què l'entorn de feina privilegia l'aprenentatge del català. Aquest és el cas de la informant 5, una noia que; convençuda per uns amics catalans, va venir directament del Marroc, on treballava en el sector serveis i on havia començat a aprendre castellà. Aquest noia va incorporar-se al món del treball en l'entorn d'aquests amics en una ciutat gran de la Regió Metropolitana de Barcelona on els índexs de coneixement de català generals són comparativament baixos. Tanmateix, el fet de treballar al sector serveis en una posició intermèdia, de cara al públic i en un barri amb poca immigració, la posa en contacte quotidià amb el català, la qual cosa fa que acabi aprenent aquest idioma.

Citació 7. Percepció de l'entorn de 5AMC26DneC

- 293 P: Al teu barri, al lloc on vius, al carrer, quina és la llengua...?
294 R: Català cent per cent.
295 P: Sí?
296 R: Catalans, però tots. No n'hi ha cap...
297 P: Això és...
298 R: Al centre.
299 P: De [ciutat de la segona corona de Barcelona]?
300 R: Sí.
301 P: No... no es parla castellà?
302 R: No. No, es parla català, no es parla castellà. Em parlen a mi castellà, en el meu barri,
303 perquè són gent que és catalana i no,... parlen català. Si contestes castellà et contesten
304 català.
305 P: Abans em deies que la major part del dia estàs parlant en català.
306 R: En català, sí.

En tot cas, el jovent immigrant de gran té clar que per tal de trobar feina, el coneixement d'almenys una de les llengües locals —sobretot el castellà, però no exclusivament— representa un capital fonamental.

Citació 8. La valoració dels capitals lingüístics a Catalunya segons l'informant 17AMAHneC

- 550 R: Creo que con suerte puedes conseguir trabajo sin tener ningún idioma pero es muy difícil
 551 encontrarlo sin hablar. Si no sabes hablar castellano, si no entiendes castellano.
 552 P: ¿Es más fácil entonces si sabes algún idioma?
 553 R: Algún idioma de estos dos, de castellano, catalán.

Citació 9. L'informant 9OSO29HneC explica com va aprendre català

- 451 R: Home si no saps parlar català ni castellà una mica difícil però...
 452 P: Llavors eh...
 453 R: Necessites una para... o dos
 454 P: Necessites una mínim
 455 R: Sí per entendre amb gent amb qui treballes.
 456 P: I és igual quina és aquesta
 457 R: Sí és igual
 458 P: I si no parles cap llavors sí que hi ha problemes?
 459 R: Sí que hi ha problemes.
 460 P: Molt bé, i pels, per les feines és igual saber català que saber castellà per qualsevol feina?
 461 R: Sí, em sembla que sí.

2. L'estudi formal de la llengua

Al costat dels aprenentatges fets en el context d'inserció immediata, una altra de les vies d'aprenentatge esmentades sovint pels entrevistats arribats de grans és l'estudi formal de la llengua en un centre d'adults, d'idiomes o al Consorci per a la Normalització Lingüística. Val a dir que en termes generals aquests recursos són emprats pels nostres informants de manera irregular, almenys en dos sentits: d'una banda, bona part dels joves arribats de grans no assisteixen a cursos ni de català ni de castellà; d'una altra, tot fa pensar que una part significativa dels que en fan algun només hi assisteixen de manera fragmentària, sovint curta i discontinua, en funció de les seves disponibilitats laborals, i això tant per al català com per al castellà. En qualsevol cas, segons es desprèn de la majoria de les entrevistes la primera llengua apresada per la majoria dels entrevistats és el castellà.

Citació 10. L'informant 16AMD23HneC declara el seu ordre d'estudi de llengües

226. R: Pues [voy] a la escuela de castellano, de catalán no saben [= sé]
ni nada, primera una y si
227 . hablas castellano después habla [=hablaré] catalán.

De tots els factors que incentiven l'aprenentatge, és la connexió directa dels estudis amb les necessitats i les pràctiques el que dota de sentit i facilita l'aprenentatge lingüístic, tal com expressa gràficament l'informant 17 en la citació següent. Aquest noi havia estudiat 10 anys el francès a l'escola del Marroc en un entorn totalment amazic i no n'havia après gens. En canvi, la rellevància immediata del coneixement del castellà fa que l'apregui molt de pressa.

Citació 11. L'informant 17AMA20HneC compara el seu aprenentatge de francès al Marroc durant 10 anys amb el del castellà després d'haver viscut uns quants mesos en diversos punts de l'Estat espanyol

- 169 R: Pues no sé, bueno, había estudiado francés y no lo he
aprendido, pero he estudiado
170 castellano aprendí muy rápido. Había estado en Marruecos
estudiando diez años y
171 nada, no aprendí de francés nada, y aquí un año y algo y ya he
podido empezar a
173 hablar y...

La mateixa facilitat la relaten altres informants. I no sols per al castellà: l'entrevistat 9, resident a la Catalunya central, narra la mateixa relació de facilitat entre estudiar català i aprendre'l a partir d'haver-lo convertit en llengua de relació amb iguals, en aquest cas amb els companys de classe del Consorci per a la Normalització Lingüística.

Citació 12. L'informant 9OSO29HneC explica com va aprendre català

- 167 R: Perquè jo no vai... jo parlo i escric una mica no... vaig prendre
català molt fàcil, no...
168 P: Va ser molt ràpid?
169 R: Sí.

- 170 P: I una alt... i per què vas aprendre tan ràpid el català?
 171 R: No sé, vaig venir aquí i he començat a estudiar català i després començar, vaig
 172 començar a parlar amb la gent de classe i vaig parlar català.

En realitat, per a aquest informant el català ha esdevingut la veritable llengua d'inserció a Catalunya, i afirma parlar-lo fins i tot amb altres immigrants de la zona que no saben àrab, la seva llengua inicial.

Amb tot, es detecta una diferència substancial entre el català i el castellà pel que fa a la possibilitat de projectar els aprenentatges lingüístics. La gran majoria d'entrevistats arribats de joves afirmen que la resta de la població se'ls adreça en primer lloc en castellà. I això no sols és així a les àrees urbanes sorgides de les diferents onades immigratòries del segle XX i XXI, sinó també en localitats petites on el català continua essent la llengua ambiental. Això és el que narra l'informant 20, que tot i viure en una localitat on, segons ell, tothom parla català, a ell se li adrecen —sempre? tot sovint?— en castellà, llengua que ha mig après en tres anys treballant per Espanya.

Citació 13. L'informant 20OSO28HneC explica en quina llengua li parla la gent

- 228 P: Tú hablas castellano. ¿Y a ti la gente cómo te habla?
 229 R: Hay gente habla castellano, pero hablar catalán.
 230 P: Algunos te hablan castellano otros te hablan...
 231 R: Sí catalán.

Es tanca així un cercle viciós pel que fa al català, ja que l'ús del castellà com a llengua franca d'entrada amb els estrangers de la població catalana en desincentiva l'aprenentatge.

3. El paper dels mitjans de comunicació i l'entreteniment

Una de les diferències importants entre els joves d'origen marroquí arribats amb més edat i els que van venir de petits es percebia clarament en el consum de mitjans de comunicació: per als primers, accedir als mitjans en àrab i/o amazic era una continuació de les seves pròpies pautes de consum i lleure del seu país i, en tot cas, si no hi accedien era per impossibilitat econòmica. En canvi, com veurem, per als

més joves, aquests canals semblaven més accessibles però lligats a les preferències dels pares més que no pas a les pròpies, que es decantaven cap a canals espanyols o catalans.

En qualsevol cas, l'exposició a una llengua a través dels mitjans de comunicació és una eina complementària que pot resultar de gran utilitat per a l'aprenentatge de llengües. Aquesta oportunitat és especialment àmplia en països com el nostre, en què hi ha tradició de doblar la producció aliena¹⁵ i poca presència de canals de països emissors d'immigració a les televisions. En aquest sentit, la fortíssima castellanització de l'espai audiovisual català —resultat, al capdavant, de les polítiques governamentals de concessions— afavoreix de nou l'aprenentatge del castellà i la percepció del català com a llengua secundària al país entre els joves d'origen marroquí arribats amb més edat.

El que sí que és segur és que els mitjans audiovisuals han estat emprats com a eines per a l'aprenentatge del castellà per almenys un segment de joves marroquins. Bona part dels informants arribats de joves declaraven posar TV3 per mirar partits de futbol, i entre les ràdios més citades hi havia Ràdio Flaix-FM i Ràdio Flaixbac, ambdues musicals però amb el català com a llengua per defecte. No pas per casualitat, els joves més instal·lats en el català es declaraven seguidors dels canals en aquest idioma. En canvi, la premsa escrita apareixia poc esmentada, i pràcticament cap dels informants apuntava cap grup o autor de música en català entre els seus favorits —de fet, molts tenien dificultats per a esmentar-ne algun.

---

¹⁵ Les possibilitats d'exposició a la llengua local queda molt minvada als països on el doblatge no es practica. De fet, als països on hi ha tradició de subtitulació, els programes en la llengua local —informatius, *talk shows*, debats polítics, algunes sèries locals de producció pròpia— resulten poc atractius per a la població d'origen forà. En aquest sentit, caldria analitzar comparativament la funció dels mitjans de comunicació en la integració dels col·lectius immigrants.

4. La xarxa social d'inserció personal com a element determinant en l'aprenentatge

Per als joves immigrants d'origen marroquí arribats després de l'adolescència resulta evident que és l'entorn immediat i la percepció que en tenen el que condueix a uns aprenentatges o altres. En aquest sentit, resulta il·lustratiu de comparar les declaracions de la informant 5 (citació 7) amb la percepció que tenen de la mateixa ciutat els informants 4 i 6, arribats a finals de l'adolescència i residents a la perifèria. Per a aquests dos, en aquesta ciutat, només alguna gent gran parla català. No cal dir que les diferències entre les dues realitats —el centre històric i els barris formats per la immigració espanyola dels 60— són reals. Però el grau de rotunditat amb què expressen aquesta diferència té molt a veure amb l'experiència quotidiana de cada informant, el context d'inserció, i sobretot la seva xarxa social d'inserció immediata, les persones amb qui cadascú interactua. Aquesta xarxa configura una percepció de la realitat que sembla tenir molt a veure tant amb l'opció d'acudir o no a centres d'estudi d'adults i fins i tot amb el consum de mitjans: la informant 5 està instal·lada en el català, mira sobretot TV3 i el Canal 33, escolta RAC1 i RAC105 i xateja en català amb amics locals i en francès, amb els amics de Marroc. En canvi, en música i en lectura, el català té una presència més feble fins i tot entre les persones instal·lades en el català.

L'informant 12 explicita la importància d'aquest context d'inserció en el seu discurs, tant pel que fa a la forma com pel que fa al contingut. D'acord amb les seves paraules, havia passat cinc anys al sud del Vènet, però no va aprendre gaire italià —ni encara menys el venecià— perquè vivia enmig d'un col·lectiu de compatriotes arabòfons. Era amb ells amb qui treballava, amb qui passava les estones d'esbarjo, amb qui vivia diàriament, i en aquest entorn fins i tot els mitjans de comunicació que consumia eren en àrab. Com a conseqüència, dos o tres anys després d'haver arribat a Itàlia encara no parlava la llengua del país. En canvi, el lector pot percebre com només en cinc mesos de viure a Catalunya bona part del seu discurs ja el feia en castellà, precari potser i inserit enmig de l'italià, però més que incipient.

Citació 14. L'informant 12AMA27HneC explica com va aprendre italià i com està estudiant castellà en un centre d'adults

- 206 R: *Ma non è* ahora *parlar italiano un tempo. Ma dipendi quanto tempo*. Ejemplo cuando yo *andare*
207 a Italia yo vivir con amigos con amigos arabo, marroquín, trabajar *anche* con amigos marroquín,
208 arabo, *guardare* araba, *allora* más tiempo. Ejemplo dos años, tres años *così*.
209 P: Para aprender italiano, porque vivías con gente árabe.
210 R: Viví todos con gente árabe. *Allora* más difícil. Pero ahora no lo sé. Pero ahora cuando tu *vivi* con
211 español o con *italiani* hablar con *italiani*, *vivi con lingua* natural *poi* prendere muy lejos
212 P: Muy rápido.
213 R: Muy rápido.
214 P: ¿Y tú en dos años sólo hablabas árabe en Italia?
215 R: Sí.
216 P: ¿Y eso era un problema para trabajar, por ejemplo?
217 R: Sí..., pero el trabajo yo estabo trabajar con amigos arabo *allora non è per me problema lingua*
218 P: Trabajabas con amigos árabes y hablabas en árabe.
219 R: Hablabas árabe. Cuando voy al bar amigos *arabos*, cuando voy a casa *mirare canale araba*.
220 Todo árabe. Por *questa* motivo no he hablado tanto *tempo*, mucho tiempo.

On raïa la diferència entre els motius que empenyien a l'aprenentatge de l'italià i el castellà? Clarament, en el context d'inserció de l'immigrant, ja que havia vingut a Catalunya seguint la seva xicota barcelonina. Aquest context és radicalment diferent del que havia tingut a Itàlia. D'entrada, a Catalunya la seva xarxa d'inserció immediata tenia un nucli format per autòctons i els pocs marroquins amb qui havia establert relació resultava que eren del nord i només hi podia compartir alguns mots (1.293). Els seus papers italians no li permetien treballar a l'Estat espanyol i estava sense feina, però mentrestant el noi s'havia inscrit en un centre on aprenia castellà juntament amb altres estrangers i feia un curs de soldador. Fins i tot els mitjans de comunicació a què tenia accés eren només els locals, sense canals en àrab com a Itàlia. En suma, tot i que amb la xicota deia alternar-hi l'italià i el castellà, tant el seu context

d'exposició com el context interpel·lant (Bastardas, 1986) —a la feina li demanaven saber «castillán» (1.316)— el conduïen ineluctablement cap a l'eixamplament de la seva competència en castellà. Això sí, l'ús de les noves tecnologies —l'Skype, en aquest cas— li permetia escapar una mica del context local i connectar-se amb amics d'altres llocs en la seva llengua, però el contacte virtual no l'aïllava del context d'inserció físic, com a molt l'assuaujava i el complementava.

Les vies d'aprenentatge dels joves arribats en edat escolar

Des d'un punt de vista sociolingüístic, el principal tret distintiu dels informants arribats de petits és que una part o fins i tot tota l'educació l'han duta a terme en el si del sistema educatiu català, en el marc d'una escola basada en el model de conjunció, que prohibeix explícitament la separació dels infants segons la seva llengua habitual (Estatut d'Autonomia de Catalunya 2006, art. 35.3). Aquest model no evita la concentració de la immigració en la xarxa pública (Benito i González 2007; Síndic 2008), però sí que en bona mesura ha evitat la creació d'escoles ètnicament homogènies i, sobretot pel que fa a la immigració estrangera, ha evitat la proliferació indiscriminada d'escoles gueto. En altres paraules, a l'escola catalana els infants d'origen al·lòcton han de relacionar-se amb coetanis d'altres orígens i ho fan en un entorn en què el català és la llengua institucional predominant.

Val a dir que bona part dels joves arribats en edat escolar entrevistats en aquest estudi només havien tingut un contacte escadusser amb el món laboral i no podien, per tant, parlar amb veritable coneixement de causa d'aquest entorn. És així que les principals vies d'aprenentatges lingüístics de les llengües locals per als joves arribats de petits havien estat:

1. els usos vehiculars en l'educació
2. les relacions amb els iguals
3. els contactes interpersonals amb persones de fora del món escolar
4. els mitjans de comunicació

1. Els usos vehiculars en l'educació

En els casos d'immigrants arribats abans de la fi de l'escolarització obligatòria, les condicions i l'experiència de l'entrada en contacte amb el sistema educatiu català depèn de molts factors, entre els quals destaca òbviament l'edat d'arribada. Els informants arribats de molt petits descriuen un procés d'escolarització paral·lel al dels autòctons, mentre que aquells que havien arribat de més grans relataven una inserció escolar més complexa. En aquest sentit, cal tenir present que el procés d'adquisició del castellà i/o el català entre els al·loglots demana un període de diversos anys (Maruny i Molina 2006, Oller i Vila 2008, 2010). L'any d'arribada és important encara des d'un altre punt de vista: els joves que van arribar abans, van trobar menys compatriotes a les aules —sovint eren els únics que parlaven la seva llengua— i unes escoles menys preparades per a l'acollida d'al·loglots; per contra, els informants arribats més tard van trobar mestres més experimentats, aules d'acollida, coordinadors de llengua i inserció social, plans lingüístics, així com més companys també immigrants, sovint del mateix origen, que podien orientar-los en la vida quotidiana a l'escola.

Com no podia ser d'altra manera, els informants descriuen la seva entrada a l'escola catalana en termes molt variats, que van dels més encomiàstics fins als més conflictius. Val a dir que els motius tant de crítiques com de lloances tenen més a veure amb motius extralingüístics, com ara els seus companys, l'ambient escolar o el professorat, que no pas amb les llengües en si, com si la distància lingüística es donés per suposada. El vehicle de comunicació inicial d'aquests joves quan van arribar a l'escola catalana va dependre de diversos factors: la llengua inicial de l'informant, l'existència o no d'altres immigrants a l'aula, la seva edat d'arribada i la formació rebuda al Marroc. Hi ha qui narra que d'entrada no va tenir cap vehicle de comunicació en comú amb el professorat i els companys, mentre que d'altres van poder fer servir la seva llengua gràcies a companys que havien arribat anteriorment i ja havien après català o castellà, i fins i tot hi ha alguns casos en què el francès après al Marroc havia funcionat com a pont amb els locals. Així, per exemple, la informant 6 va arribar a segon de batxillerat a un institut en què no hi havia aula d'acollida, però comptava amb el suport extern de la família que sabia castellà i en part català.

Citació 15. La informant 1AMA17Dec descriu com es comunicava en arribar a l'escola

270 P: Vas anar a l'aula d'acollida?

271 R: Després d'un temps perquè no existia llavors, bueno vaig fer com podia, comunicant-me amb

272 les mans, en francès, amb l'àrab...

La institució escolar juga un procés crucial en l'aprenentatge tant del català com del castellà. En tant que llengua vehicular prioritària, l'aprenentatge del català esdevé una necessitat entre els joves arribats del Marroc, necessitat que es resol de maneres diferents segons diverses variables: els arribats de més petits i/o els que assisteixen a centres menys castellanitzats, l'aprenen fins a alts nivells de competència.

Citació 16. La informant 4AMC21Hec parla de l'aula d'acollida

426 P: Què et va semblar l'aula d'acollida?

427 R: Bé, molt bé.

428 P: I què hi feies?

429 R: Fèiem català, bueno, català molt. Aprendre la llengua, les coses, dibuixar... I parlar una

430 mica amb la professora i entre nosaltres i anem aprendre el català. I també fèiem castellà

431 i anglès, fèiem una mica de tot, però com a principal el català.

Ara bé, és constatable que els alumnes arribats amb més edat, sobretot si assisteixen a centres més castellanitzats o amb més immigració, assoleixen un domini del català precari i, si s'estan pocs anys als centres educatius, poden acabar l'educació obligatòria sense saber-lo parlar.

Pel que fa al castellà, tot i la seva posició menys central en el sistema educatiu com a llengua vehicular, l'escola també contribueix significativament a adquirir-lo. No sols el castellà és objecte d'estudi explícit, sinó que també és àmpliament usat com a llengua d'instrucció, sobretot en centres de secundària. De fet, el testimoni de diversos informants, sobretot en àrees de forta immigració passada i present, mostra que, contràriament a alguns discursos oficials, el castellà té presència en tant que llengua vehicular a les aules catalanes. Això és el

que afirma, per exemple, la informant 3, escolaritzada durant els 90 i 2000 en un barri perifèric de Barcelona.¹⁶

Citació 17. La informant 3AMB27Dec explica el paper del català i castellà en la seva etapa escolar

- 344 R: Sí, en principi era més castellà i crec que no sé a partir de quina
edat vam començar a
345 fer més assignatures en català, però una mica... u sigui
diguem-ne el 50-50%.
(...)
358 Sí, excepte el professor de català i poc més, o sigui en general
els profes ens parlaven
359 en castellà.

D'altres testimonis mostren una pràctica més particular de bilingüisme a l'aula, consistent en l'ús del català com a llengua de docència general i l'adopció del castellà per adreçar-se als joves d'origen marroquí. Això és el que explica la citació de l'entrevistada 18.

Citació 18. La informant 4AMC21Hec parla dels usos lingüístics a secundària

- 466 P: Bé, i ara amb els professors ja aquí a Catalunya, en quina
llengua parlaves?
467 R: Normalment... Depèn del professor si et parlen en castellà, però
normalment et parlen en castellà.
468 P: La majoria dels professors et parlen en castellà?
469 R: Sí, excepte els que són de l'assignatura de català que et parlen
en català.
470 P: Això sempre, a l'institut?
471 R: Sempre, això sempre.
472 P: I ara també al grau mig?

---

¹⁶ De fet, al llarg de la nostra recerca sobre usos lingüístics a secundària (RESOL) hem estat testimonis directes —oculars i auditius, per dir-ho així— de l'ús del castellà com a llengua docent en diversos centres públics i concertats de secundària a Catalunya, com a mínim fins al curs 2010-2012 (Comajoan *et al.* en aquest volum; Bretxa i Vila en premsa).

- 473 R: Al grau mig, sí, al grau mig em parlaven en castellà, només en castellà.
 474 P: Però la classe era en català?
 475 R: La classe sí, la classe en català.
 476 P: La classe en català i després quan et parlaven a tu et parlaven en castellà.
 477 R: Sí, en castellà.
 478 P: I tu a ells també?
 479 R: Sí.

Noteu com en el pas al grau mitjà l'adopció del castellà amb la noia d'origen marroquí passa a ser categòrica («només en castellà»), tot i que mostra, al llarg de l'entrevista, que és perfectament capaç de mantenir una conversa en català.

2. Els usos amb els iguals

L'altra gran diferència entre els arribats en edat d'escolarització i els vinguts de més grans és que l'escola funciona com un entorn de socialització amb iguals d'una importància crucial per als aprenentatges de tot tipus.

Pel que fa als usos lingüístics, els joves d'origen marroquí arribats de més petits sembla que s'adapten a la llengua dels seus companys, de manera que empren el català i/o el castellà segons les composicions de l'aula (en aquest sentit, compareu amb Comajoan *et al.* i amb Oller en aquest mateix volum).

Citació 19. La informant 3AMB27Dec explica el paper de català i castellà en la seva etapa escolar

- 151 P: Per què parles millor aquesta llengua, el castellà?
 152 R: Per què... home jo crec que ha sigut més perquè o sigui més perquè fora de l'escola,
 153 o sigui a l'escola vale, estudies tant el català com el castellà, però fora de l'escola la gent
 154 a la que tracto, pues jo la veritat és que no vaig començar a parlar català fins que no
 155 vaig arribar aquí a la universitat u sigui que, que és això, o sigui és la que millor parlo
 156 perquè és la que més he pogut practicar.

Val a dir que si més no a les zones on les immigracions castellanoparlants dels anys 1950-1975 van tenir menys pes, la llengua d'integració amb els companys del grup classe és el català, però tot fa sospitar que aquesta pauta de comportament és clarament minoritària en el conjunt de Catalunya.

Ara bé, la qüestió de l'edat torna a tenir importància: com més grans arriben, més probable sembla que adoptin el castellà com a llengua d'interrelació amb els companys, independentment, diríem, de l'entorn de l'aula. A bona part del país, i sobretot entre els arribats amb una certa edat, fins i tot els catalanoparlants s'adrecen en castellà als seus companys d'aula marroquins. Això és el que descriu, entre altres, la següent informant, de llengua inicial àrab, arribada amb 4 anys a un barri perifèric de Barcelona, la qual declara el castellà com a llengua dominant tot i tenir un alt nivell també de català.

Citació 20. La informant 4AMC21Hec parla dels usos lingüístics a secundària

480 P: I tu amb els companys?

481 R: Amb els companys en castellà.

482 P: Sempre?

483 R: Sí.

484 P: Tots?

485 R: I els de la classe en castellà.

486 P: I els companys entre ells només parlaven en castellà?

487 R: Sí, castellà només.

La tendència a relacionar-se en castellà amb els iguals es detecta amb més força en casos com el de la informant 6, arribada ja de jove i instal·lada en una localitat de l'Àmbit Metropolità de Barcelona. Nascuda a Casablanca, aquesta noia tenia com a llengua inicial l'àrab i el francès i provenia d'una família amb un nivell socioeconòmic mitjà. Tant el seu pare com la mare havien estudiat batxillerat, i els seus germans residien a Catalunya des de feia 10 anys. La informant, que havia fet 16 anys de formació al Marroc, va arribar a Catalunya amb 18 anys el 2009 per tal de fer-hi el batxillerat i poder anar a la universitat. En el moment de l'entrevista, el seu projecte és tornar al Marroc després d'haver estudiat la carrera. Per tal de preparar-se lingüísticament, la noia assisteix a classes de castellà en una escola d'adults. A la citació explica com empra el

català amb els professors de l'institut on cursa batxillerat, i creu que el necessitarà a la universitat, però de moment, el seu entorn li parla en castellà de manera unànime:

Citació 21. La informant 6AMC19ec explica com va començar a aprendre català i castellà

231. P: Tú cuando llegaste no sabías ni castellano ni...
 232 R: No, no sabía nada, nada de catalán, nada de castellano.
 233. P: ¿Y cómo empezaste a aprender?
 234. R: He dicho en la escuela de adultos y aquí también, un poco. Y no podía hablar
 235 hasta que un día un amigo de esta clase me ha esforzado para hablar y así he
 236 empezado practicando y esto me ha ayudado mucho.
 237 P: ¿Eso, con el castellano?
 238 R: Sí, con el castellano. Pero el catalán no lo hablo, porque nadie me habla catalán.
 239 Bueno, menos los profesores, claro.
 240 P: Los profesores te hablan en catalán pero los alumnos...
 241 R: No, los alumnos, no.
 242. P: En castellano.
 243. R: Sí.

L'oposició entre el comportament lingüístic dels companys i el del professorat és transparent. Fora d'aquests darrers, ningú no parla en català amb ella, i lògicament la seva competència en aquest idioma no ha crescut al mateix ritme que en castellà.

3. Els contactes interpersonals fora de l'àmbit escolar

El fet que hagin estat escolaritzats a Catalunya i sàpiguen català no vol pas dir que siguin percebuts com a catalanoparlants. De fet, en termes generals, i a partir de certa edat, les persones d'origen marroquí educades a Catalunya tendeixen a ser interpel·lades en castellà. Aquest comportament es reproduïx fins i tot en els casos més extrems: adolescents que han viscut més temps a Catalunya que no pas al Marroc, que estan en edat escolar, que viuen en les àrees menys castellanitzades com Osona, que tenen el català com a llengua habitual i

el parlen perfectament, descriuen que són interpel·lats en castellà una vegada i una altra.

Citació 22. La informant 10OSO16DeC descriu els comportaments lingüístics a Osona

- 197. P: Al teu barri, al carrer, a les botigues, quina llengua es parla?
- 198. R: El català.
- 199. P: Sempre?
- 200. R: Sempre.
- 201. P: I a tu quan vas pel carrer i alguna persona que no et conegui, que no sigui coneguda, quina llengua et parla?
- 202. R: Castellà.
- 203. P: Per què?
- 204. R: No sé... perdona... no sé... em comencem parlant en castellà i jo els hi continuo parlant en castellà.

Així, els comportaments lingüístics apareixen gairebé racialitzats o etnificats, de manera que la presència de determinats trets físics comporten que els autòctons es passin al castellà, com si d'un estranger es tractés. Aquest comportament és greu en la mesura que, si es consolidés, impediria la integració lingüística efectiva de la immigració d'origen estranger, que quedaria marcada de manera indefinida com a incapaç de parlar català. Ara bé, és absolutament general, aquest comportament? Hi ha informants, com el 4, arribat amb 5 anys i que sempre ha viscut a la Regió Metropolitana de Barcelona, que identifiquen matisos en aquest comportament i relacionen la tria de llengua amb l'origen dels interlocutors autòctons:

Citació 23. L'informant 4AMC2Hec

- 83. R: Sí amb el castellà mateix. Que tot el món, que tots els que viuen aquí es parlen entre ells
- 84. primer com a estranger et parlen en castellà directament, no et parlen en català. Excepte
- 85. els catalans que són catalans.
- 86. P: Quins són els catalans que són catalans?
- 87. R: Dic els que són catalans que parlen català, autòctons. Aquests no et parlen castellà, et

88. parlen català directament. Dic que normalment et parlen castellà.

D'acord amb aquest informant, almenys un segment dels catalans «que parlen català» sí que empren aquest idioma amb els marroquins. És difícil d'identificar exactament qui són aquests segments —els catalanoparlants habituals? Els més identificats amb la defensa de la llengua?— però el cert és que, d'acord amb els mateixos immigrants, hi ha un segment, no pas majoritari però tanmateix existent, de persones que se'ls adrecen en català.

4. El paper dels mitjans de comunicació i l'entreteniment

Les pautes de consum del jovent escolaritzat a Catalunya semblen més properes a les dels autòctons que no pas a les dels joves educats al Marroc. Així, el consum de televisió en llengües d'origen no és absent, però tendeix a estar més present a causa de les tries del pares que no pas d'opcions personals dels joves escolaritzats a Catalunya. Aquests joves opten prioritàriament per televisions catalanes o espanyoles. De fet, un dels elements que sembla haver ajudat a l'aprenentatge de català per part dels informants reagrupats de petits, especialment en el cas d'alguns d'ubicats en barris de majoria aclaparadora castellanoparlant, és la posició fins no fa pas gaires anys única —en tant que canal infantil— del Canal 33. Sense anar més lluny, la informant 1 ens explica com els seus referents televisius infantils eren bàsicament en català, i no és només el seu cas (també ho esmenten altres informants com la 3, el 4 i altres).

Citació 24. La informant IAMA17Dec descriu el consum televisiu seu i dels seus germans petits

- 398 P: I abans quan miraves els dibuixos i tot això on els miraves?
 400 R: El canal català, tots els dibuixos al canal català, sí no sabia que existien dibuixos en castellà.
 401 P: Els teus germans ara quina miren?
 402 R: Ara veuen, depèn de quins dibuixos els hi agraden, si li agrada aquesta sèrie de dibuixos pues
 403 la veuen català, si els agrada l'altra pues en castellà, no tenen preferència

Aquest lleuger predomini del català en aquest terreny sembla haver-se esvaït en dos sentits: d'una banda, un cop arribada l'adolescència, els nostres informants consumeixen de manera significativa productes televisius en castellà. I pel que fa als més petits, els canvis en el mapa mediàtic també han modificat el panorama, i l'aparició de diversos canals infantils en castellà han fet que ara com ara els dibuixos ja no siguin en català «per defecte».

Una cosa similar s'esdevé amb la música. Els joves d'origen marroquí educats prioritàriament a Catalunya s'inclinen sobretot per música juvenil en castellà o en anglès, sobretot vehiculada per la ràdio com els 40 Principales, però també sovint Flaix-FM. Aquest col·lectiu sí que esmenta grups i autors en català, però de manera només minoritària.

Pel que fa a diaris, els entrevistats esmenten els diaris gratuïts, els esportius, alguns diaris generalistes, escrits molt majoritàriament en castellà. El mateix s'esdevé amb els llibres, tot i que no sembla pas que la lectura sigui un hàbit gaire freqüent entre els informants analitzats.

De tots els mitjans, Internet sembla ser l'entorn més multilingüe per als nois i noies d'origen marroquí educats a Catalunya, tot i que també es perceben diferències segons l'edat. En termes generals, els arribats de més petits també tendeixen a usar l'àrab i/o l'amazic, sovint en alfabet llatí, amb amics del país d'origen, així com el castellà, per davant del català, amb els amics d'aquí. Es nota però que els arribats més tard tendeixen a prioritzar les llengües d'origen, mentre que els formats a Catalunya tenen el castellà o, en menor mesura, el català, com a llengua prioritària, i només usen l'àrab i/o l'amazic per a algunes relacions amb els contactes dels països d'origen. A més, la presència de l'anglès, tant pel que fa al programari com pel que fa al consum de continguts i, fins i tot en alguns casos, en les relacions personals, és clarament perceptible.

Altres llengües apreses a Catalunya

A Catalunya, els joves d'origen marroquí no només hi aprenen català i castellà. Ben al contrari, es detecten dos tipus d'aprenentatge de llengües.

D'una banda, són freqüents els casos dels qui adquireixen coneixements de les altres llengües del país d'origen. En aquest cas destaquen especialment els que de petits assisteixen a classes d'àrab —en

principi, d'àrab clàssic—. Però també hi ha parlants amazigòfons que diuen haver posat en pràctica els seus coneixements d'àrab en trobar-se amb altres compatriotes, i fins i tot hi ha alguns casos d'arabòfons que diuen haver après amazic en els seus contactes amb altres immigrants a l'escola o a la feina. També es detecten alguns informants que formen part d'associacions culturals amazigòfones i estudien la seva llengua fora del marc escolar. En aquest sentit, l'oferta de cursos d'àrab i amazic als centres escolars es revela encara molt insuficients per a atendre els usuaris potencials.

D'altra banda, tots els infants escolaritzats a Catalunya tenen contacte amb la resta de llengües del currículum habitual, la qual cosa implica normalment un cert aprenentatge de l'anglès, per precari que sigui. Hi ha també un seguit de casos de joves que entren en contacte amb el francès a Catalunya, sobretot a secundària, de vegades reprenent l'aprenentatge fet al seu país d'origen. A banda d'aquests idiomes, hi ha joves que declaren tenir certs coneixements d'alemany, adquirits també per via escolar. En tots els casos, el grau de desenvolupament a què arribin dependrà de factors que escapen a aquest article.

Síntesi, conclusions i propostes

Les dades presentades permeten constatar que, pel que fa a l'adquisició lingüística del repertori de la societat d'acollida, els joves d'origen marroquí s'apleguen en tres grans grups: un que no sap ni català ni castellà, un segon que sap castellà però no català, i un darrer que sap català i castellà. Els tres col·lectius no coincideixen amb els que plantegen altres treballs com els d'Alarcón (dir.) (2010), sinó que, per motius sovint obvis, s'hi intersequen.

Pel que fa al primer grup, s'ha de tenir en compte que inclou (a) joves de qualsevol edat acabats d'arribar per motius diversos, i (b) persones joves arribades en processos de reagrupament familiar, majoritàriament dones joves. És més que probable que aquests col·lectius fossin a la pràctica més nombrosos del que detectava l'enquesta en el seu moment. Caldria estudiar amb més deteniment el segon col·lectiu, al qual no s'ha tingut accés en aquest treball.

Pel que fa al segon grup, és a dir a aquells que deien que sabien parlar castellà però no pas català, sembla que aplega bona part dels joves

arribats amb projecte migratori propi que, ateses les circumstàncies del mercat laboral català, i un cop transcorregut cert temps, ja havien assolit un domini incipient del castellà, la primera llengua d'incorporació al mercat laboral local. També sembla incloure un percentatge significatiu de joves arribats després de la infància que han passat per l'educació —fins i tot per alguns anys d'educació obligatòria— sense adquirir el català però aprenent castellà.

Finalment, el grup plenament integrat lingüísticament es componia majoritàriament de persones que havien passat per bona part del sistema educatiu obligatori a Catalunya, és a dir, sobretot els arribats quan eren infants. A aquests cal sumar-hi un petit percentatge format per «[aquells joves arribats amb projecte propi] que aspiren a millorar la seva situació professional [i que] mostren la necessitat d'augmentar la formació lingüística per a l'activitat laboral» (Alarcón i Alcalde 2010: 24) i que han après català a més de castellà.

D'acord amb les declaracions fetes durant les entrevistes, es poden identificar a Catalunya les vies d'aprenentatge lingüístic del català i el castellà següents:

- la via escolar incideix en els aprenentatges tant de català com de castellà, per dues vies: l'estudi explícit de les llengües —l'estàndard o l'*ad hoc*, amb aules d'acollida i elements de reforç similars— i l'ús de la llengua com a component fonamental en la docència. Com més grans arriben els joves al centre educatiu, més fàcil és que es trobin la docència en castellà o que els professors se'ls adrecin directament en castellà. Com més grans s'incorporen al sistema educatiu, pitjors resultats de català semblen tenir.
- la formació d'adults és usada de manera irregular pels joves arribats més enllà de l'edat d'escolarització obligatòria, de manera molt més irregular i fragmentària que no pas aquella. Tenen tendència a estudiar abans castellà que català.
- els mitjans de comunicació i de lleure són vies emprades, conscientment o inconscientment, per a l'aprenentatge lingüístic. El predomini del castellà als mitjans reforça la percepció d'aquest idioma com a prioritari, però bona part del consum es basa en els continguts i, en aquest sentit, és

habitual passar d'una llengua a l'altra, sobretot entre els qui saben parlar les dues.

- sembla que la via principal per als aprenentatges lingüístics són les xarxes d'inserció social de cada immigrant, és a dir, les persones amb qui es relaciona i com aquestes es relacionen amb ells. Aquesta xarxa sembla diferent segons l'edat i el motiu d'arribada:

- els joves arribats en edat de treballar sembla que s'insereixen en xarxes de suport formades per familiars i amics del mateix grup ètnic. El seu contacte interpersonal bàsic amb català i castellà es produeix a la feina, i la major part de feines que fan estan profundament castellanitzades.
- els joves arribats en edat d'escolaritzar-se s'insereixen en centres pluriètnics i tenen contacte amb els autòctons i altres immigrants. Les seves xarxes semblen molt més variades, i el seu accés al català depèn de la composició de l'aula. Castellanoparlants autòctons i sobretot hispanoamericans són esmentats sovint com a poc disposats a parlar en català amb els marroquins. Pel que fa als catalanoparlants, a les aules on són minoritaris, i sobretot a partir d'una certa edat, també s'adrecen en castellà als nouvinguts d'origen marroquí. Igual com els seus companys de generació, sembla que, en créixer, els infants i adolescents marroquins tenen més contacte amb la llengua oficial no predominant en el seu entorn infantil, sobretot el castellà (Vila 2005a, Pujolar *et al.* 2010).

Aquest article ha posat de manifest la importància del factor xarxa social d'inserció personal, el conjunt de persones amb qui es relaciona la persona immigrada, que no sols li transmeten uns coneixements sinó que li permeten fer-se una idea de la societat que l'acull. Tot plegat l'ajuda a fer les tries que considera més pertinents en tots els aspectes, també en l'aprenentatge de llengües. A l'article no hem tocat els aspectes motivacionals, no pas perquè no siguin importants, sinó per manca d'espai. En aquest sentit, a més dels aspectes pragmàtics

fonamentals, s'haurien pogut explorar les motivacions de tipus ideològic expressats per diversos informants joves formats parcialment a Catalunya que equiparen la relació amazic *vs.* àrab i la relació català *vs.* castellà, i actuen d'acord amb la seva posició en aquesta oposició (Vila, Sorolla i Larrea 2010).

Una de les conclusions principals d'aquest treball és, com s'ha indicat anteriorment, que una majoria del jovent immigrant d'origen marroquí posseeix un repertori truncat, molts d'ells en totes les llengües que saben. Certament, es tracta d'un repertori plurilingüe que fàcilment arriba a les quatre o cinc llengües —amazic, àrab col·loquial marroquí, castellà, francès, català, anglès, etc.—. Però una visió més crítica permet veure que bona part d'aquest repertori és excessivament limitat en quasi tots els casos. Per als qui han vingut amb més edat, el coneixement del castellà, i sobretot del català, és molt insuficient, fins al punt que la majoria no sap parlar la llengua pròpia del país. Pel que fa als més joves, sovint no van més enllà dels registres més col·loquials de les llengües d'origen i tenen dificultats per a expressar-s'hi en registres més elevats o en temes complexos. En un moment de crisi i de necessitat d'internacionalització i canvi d'orientació econòmica, fóra necessari plantejar canvis en la formació lingüística d'aquesta població.

En aquest sentit, es poden plantejar algunes propostes d'actuació:

- pel que fa al català i castellà, facilitar l'accés als centres de formació d'adults i al Consorci per a la Normalització Lingüística, adaptant ja siguin els horaris, les tarifes o els continguts a les necessitats dels clients potencials. Molt especialment, en el cas del català es necessita una acció proactiva per part de les administracions, perquè els immigrants difícilment arribaran a percebre la necessitat d'adquirir una llengua que en molts casos cau fora de les seves expectatives laborals.
- en el cas específic del català, convé plantejar estratègies per tal d'evitar la racialització de les tries lingüístiques que tant perjudica la integració lingüística plena dels immigrants: ens referim al fet que la tria entre el català i el castellà estigui condicionada per l'aspecte de l'interlocutor, de manera que d'entrada els autòctons limitin el català a interlocutors

d'aparença europea mediterrània. Entre les estratègies hi pot haver, per exemple, la visualització pública dels marroquins que usen el català, especialment de les persones amb prestigi en aquest col·lectiu. Així mateix, cal treballar perquè almenys els sectors sensibles a les necessitats d'integració compreguin com és d'important fer ús del català amb els joves d'origen marroquí perquè aquests se sentin prou motivats per a usar la llengua activament i/o llançar-se a aprendre-la, com a pas ineludible per a la seva plena integració.

- pel que fa a les llengües d'origen, caldria potenciar l'oferta de cursos d'amazic i àrab en el sistema educatiu com a alternatives formatives deslligades de vincles religiosos, connectades amb un univers laic i pragmàtic. Els joves d'origen estranger formats a Catalunya podrien constituir el millor pont entre el món empresarial de tots dos països, i és una llàstima que s'estiguin perdent els seus recursos lingüístics per una mala planificació del sistema educatiu.

Referències bibliogràfiques

- Alarcón Alarcón, Amado i Rosa Alcalde Campos (2010) *Joves d'origen immigrant a Catalunya. Necessitats i demandes. Una aproximació sociològica*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria de Joventut.
- Alarcón Alarcón, Amado (dir.), Rosa Alcalde Campos, David Dueñas, Kàtia Lurbe, Sonia Parella, Albert Terrones i Francesc Valls (2010) *Joves d'origen immigrant a Catalunya. Necessitats i demandes. Una aproximació sociològica*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Secretaria de Joventut. <http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Documents/Arxiu/Publicacions/Col_Estudis/Estudis27.pdf>
- Bastardas i Boada, Albert (1986) *Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no metropolitana*. Barcelona: La Magrana.
- Benito i Pérez, Ricard i Isaac González i Balletbò (2007) *Processos de segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Editorial Mediterrània.
- Blommaert, Jan (2010) *The sociolinguistics of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boix i Fuster, Emili i F. Xavier Vila i Moreno (1998) *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- Bretxa i Riera, Vanessa i F. Xavier Vila i Moreno (en premsa) «Els canvis sociolingüístics en el pas primària a secundària: el projecte RESOL a Mataró». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 22.
- Cabré, Anna (1999) *El sistema català de reproducció. Cent anys de singularitat demogràfica*. Barcelona: Proa.
- Clyne, Michael (1985) «Language maintenance and language shift: Some data from Australia». Dins Wolfson i Manes (ed.) *The languages of inequality*. Berlin: Mouton, 195-206.

- Comellas, Pere, Mònica Barrieras, Eva Monrós, Montserrat Cortès, Mònica Fidalgo i M. Carme Junyent (2010) «Descobrir les llengües de la immigració: ocultació, prejudicis i altres malentesos». *LSC - Llengua, Societat i Comunicació*, 8. <http://www.ub.edu/cusc/revista/lsc/hemeroteca/numero8/lsc_actual.htm>
- de Rosselló i Peralta, Carles, Mireia Galindo Solé i F. Xavier Vila i Moreno (2002) «Algunes consideracions sobre el terme *llengua materna*». *Llengua i ús. Revista tècnica de política lingüística*, 24: 94-101. <<http://www.demolinguistica.cat/web/files/Llengua%20Materna.pdf>>
- Di Lucca, Lucia, Giovanna Masiero i Gabriele Pallotti (2008) «Language Socialisation and Language Shift in the 1b Generation». *International Journal of Multilingualism*, 5: 1, 53-72.
- Extra, Guus i Durk Gorter (2008) «The constellation of languages in Europe: an inclusive approach». Dins Extra i Gorter (ed.), 3-62.
- (eds.) (2008) *Multilingual Europe: Facts and Policies*. Berlín: Mouton de Gruyter.
- Extra, Guus i Kutlay Yağmur (eds.) (2004) *Urban multilingualism in Europe: Immigrant minority languages at home and at school*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Fishman, Joshua A. (1964) «Language maintenance and language shift as a field of enquiry». *Linguistics*, 9: 32-70.
- (1966) *Language loyalty in the United States; the maintenance and perpetuation of non-English mother tongues by American ethnic and religious groups*. The Hague: Mouton.
- (1991) *Reversing language shift. Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- (2001b) *Llengua i identitat*. Alzira: Bromera.
- (ed.) (2001) *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, Revisited: A 21st century perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.

- Fukuda, Makiko (2009) «Supervivència de la colònia japonesa a Catalunya: l'organització interna i la seva implicació en l'ecosistema lingüístic català». *Revista de Llengua i Dret*, 53: 213-241.
- Georgeault, Pierre i Michel Pagé (dirs.) (2006) *Le français, langue de la diversité québécoise. Une réflexion pluridisciplinaire*. Montreal: Québec Amérique.
- Héran, François, Alexandre Filhon i Christine Deprez (2002) «La dynamique des langues en France au fil du XXe siècle». *Population et Sociétés*, 376: 1-6. <[http://www.ined.fr/publications/po_et_soc\(pes376/PES3762.html](http://www.ined.fr/publications/po_et_soc(pes376/PES3762.html)>
- Izquierdo Escribano, Antonio (2000) «El proyecto migratorio de los indocumentados según género». *Papers. Revista de Sociologia* 60: 225-240. <<http://www.raco.cat/index.php/papers/article/viewFile/25574/25408>>
- Janssens, Rudi (2006) «L'impacte de la immigració estrangera sobre l'ús lingüístic a Brussel·les». Dins Vila, F. Xavier, E. Boix i N. Alturo (eds.), 23-28. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000046%5C00000050.pdf>>
- (2008) «Language use in Brussels and the position of Dutch. Some recent findings». *Brussels Studies, the e-journal for academic research on Brussels*, 13: 1-15. <http://www.brusselsstudies.be/medias/publications/EN_51_BruS13EN.pdf>
- Lamuela, Xavier (1994) *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Ed. 62.
- (2004) «Instal·lació o establiment? Encara sobre els objectius de la promoció lingüística». *Caplletra*, 37: 217-244. <<http://descargas.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/12948323249041506321435/210354.pdf?incr=1>>
- Lüdi, George (2006) «La immigració exterior a Suïssa: entre el manteniment de la llengua d'origen i l'adopció de la llengua d'acollida». Dins Vila, F. Xavier, E. Boix i N. Alturo (eds.), 13-28.

<<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000046%5C00000050.pdf>>

- Maruny, Lluís i Mònica Molina (2006) «L'adquisició del català en alumnes d'origen marroquí a l'ensenyament obligatori». Dins Vila i Moreno, F. Xavier, E., Boix-Fuster, N. i Alturo (eds.) *Integrar, des de la fragilitat? Societats plurilingües davant els reptes de les immigracions multilingües: Suïssa, Brussel·les, Luxemburg, Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 71-82.
- McAndrew, Marie (2006) «Poden les lleis canviar la realitat lingüística? Balanç de l'impacte de la Llei 101 sobre la integració lingüística dels immigrants al Quebec, trenta anys més tard». Dins Vila, F. Xavier, E. Boix i N. Alturo (eds.), 37-50. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000046%5C00000053.pdf>>
- (2010) *Les majorités fragiles et l'éducation. Belgique, Catalogne, Irlande du Nord, Québec*. Montreal: Les Presses de l'Université de Montréal.
- Oller, Judith i Ignasi Vila (2008) «El conocimiento de catalán y castellano del alumnado de origen extranjero, tiempo de estancia en Cataluña y lengua inicial al finalizar la enseñanza Primaria.» *Segundas Lenguas e Inmigración en red: Revista electrónica de investigación y didáctica*, I: 10-24. <<http://segundaslenguaseinmigracion.com/revista/RevistaSL&i1.pdf>>
- Oller, Judith i Ignasi Vila Mendiburu (2010) «Effects of sociolinguistic environment and the length of residence on the linguistic performance in Catalan and Spanish of sixth grade immigrant pupils in Catalonia». *Sociolinguistic Studies*, 4: 63-84.
- Portes, Alejandro i Zhou, M. (1993) «The new second generation: Segmented assimilation and its variants». *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 530: 74-96.
- Pujolar i Cos, Joan, Isaac González i Balletbò, Anna Font i Tanyà i Roger Martínez i Sanmartí (2010) *Llengua i joves. Usos i percepcions*

lingüístics de la joventut catalana. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Acció Social i Ciutadania, Observatori de Joventut. <http://www20.gencat.cat/docs/Joventut/Documents/Arxiu/Publicacions/Col_Aportacions/aportacions43.pdf>

Querol Puig, Ernest, Enrico Chessa, Natxo Sorolla i Joaquim Torres i Pla (2007) *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord; la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística.

Renaud, Jean, Lucie Gingras, Sébastien Vachon, Christine Blaser, Jean - François Godin i Benoît Gagné (2001) «Ils sont maintenant d'ici! Les dix premières années au Québec des immigrants admis en 1989». *Les Cahiers du Gres*, 2: 29-49. <<http://id.erudit.org/iderudit/009421ar>>

Síndic - El defensor de les persones (2008) *La segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Síndic de Greuges. <https://www.sindic.cat/site/unitFiles/2266/60_INFORME%20SEGREGACIO%20ESCOLAR.pdf>

Stebbins, Robert A (2000) *The French enigma. Survival and development in Canada's francophone societies*. Calgary (Alberta, Canada): Detseling Enterprises Ltd.

Torres i Pla, Joaquim (2007) «L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional». Dins Querol, E. (ed.), 41-63.

Torres, Joaquim (ed.), F. Xavier Vila i Moreno, Albert Fabà i Vanessa Bretxa i Riera (2005) *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria General de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya.

Verlot, Marc i Kaat Delrue (2004) «Multilingualism in Brussels». Dins Extra i K. Yağmur, 221-250.

- Vila i Moreno, F. Xavier (2005a) «Els usos lingüístics interpersonals fora de la llar. Els usos lingüístics en general». Dins Torres (ed.), 109-143.
- (2005b) «Barcelona (Catalonia): Language, Education and Ideology in an integrationist society». Dins Witte, E., L. Van Mensel, M. Pierrard, L. Mettewie, A. Housen i R. De Groof. *Language, attitudes & education in multilingual cities*. Wetteren: Universa Press, 53-85.
- (2009) «Pot mesurar-se millor el coneixement declarat del català?». Dins Vila i Moreno, F. X. (dir.) *Estudis de demolingüística. Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 53-61. <http://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=&idCatalogacio=7949#>
- (dir.) (2012) *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Vila i Moreno, F. Xavier, Emili Boix-Fuster i Núria Alturo (eds.) (2006) *Integrar, des de la fragilitat? Societats plurilingües davant els reptes de les immigracions multilingües: Suïssa, Brussel·les, Luxemburg, Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000046%5C00000050.pdf>>
- Vila i Moreno, F. Xavier i Mireia Galindo Solé (2012) «Sobre la història i l'extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya». Dins Vila, F. Xavier (dir.) *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 31-45.
- Vila i Moreno, F. Xavier, Natxo Sorolla Vidal i Imanol Larrea (2010) «Les trajectòries lingüístiques dels joves d'origen estranger a Catalunya». Informe de recerca inèdit. Agència Catalana de la Joventut, Barcelona.
- (en premsa) *Les trajectòries lingüístiques dels joves d'origen estranger a Catalunya*. Barcelona: Agència Catalana de la Joventut.

Weber, Nico (2006) «L'experiència luxemburguesa». Dins Vila, F. Xavier, E. Boix i N. Alturo (eds.), *Integrar des de la fragilitat? Societats plurilingües davant els repres de les immigracions multilingües. Suïssa, Brussel·les, Luxemburg, Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 29-36. <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000046%5C00000052.pdf>>

Zentella, Ana Celia (1997) *Growing up bilingual. Puerto Rican children in New York*. Malden, Massachussets: Blackwell.

Annexos

Taula 1. Resum de les característiques individuals dels entrevistats (en negreta, numerats i fets)

Entrevistat	Edat arrib.	Anys resid.	L. in.	Llengües parlades*	Niv. Edu.	Ocupació	L. ident.	Grup SL	
Àmbit Metropolità	1AMA1 7DeC	10	7	ama	CAT, CAS, AMA, àra, fra, ang	ESO	estudiant	ama	3
	3AMB2 7DeC	4	23	àrab (pares ama)	CAS, CAT, ARA, AMa, fra, ang	Univ	estudiant	cast	3
	4AMC2 1HeC	16	5	ama	AMA, ARA, CAS, CAT, FRa, Ang	ESO	estudiant	ama	3
	5AMC2 6DneC	23	3	ama	ARA, FRA, CAS, CAT, AMa, Ang	Batx	treballadora (serveis educació)	ama	3
	6AMC1 9DeC	18	1	àrab	ARA, FRA, CAS, ANG, Cat	Batx	estudiant	àrab (i fran)	2
	12AMA 27HneC	27	0	àrab	ARA, ITa, cas	Baix	aturat	àrab	1
	16AMD 23HneC	20	3	ama	AMA, ARA, Cas, cat	Baix	treballador (hostaleria)	ama	1/2
	17AMA 20HneC	17	3	ama	ARA, AMa, Cas, cat	Prim	aturat	ama	2
	20SO22 HeC	8	14	ama	CAT, CAS, ARA, AMa, Ang, Fra	Univ	estudiant	ama, cata	3
	7OSO16 DeC	nasc. a Osona	tots	ama	CAT, CAS, AMa, ara, ang	ESO	estudiant	ama	3
Osona	8OSO28 DneC	27	1	ama	ARA, FRA, AMa, cat, cas	Batx	treballadora (educació)	ama	1
	9OSO29 HneC	25	4	àrab	ARA, CAT, cas	molt baix	aturat	àrab	2
	10OSO1 6DeC	6	10	ama	CAT, CAS, AMa, ang	ESO	estudiant	ama	3
Costa de Girona	11OSO1 6DeC	4	12	ama	CAT, CAS, AMa, ara, ang	ESO	estudiant	cat i ama	3
	13CGA2 3DeC	7	16	àrab	ARA, FRA, cas	Uni	estudiant	cat	1
	14CGA1 9HqneC	15	4	àrab	ARA, FRA, ALe, AMa, CAT, Cas	ESO	treballador (hostaleria)	«mar»	2
	15CGA2 1HeC	5	16	ama	ARA, AMa, FRa, Cas	Uni	treballador (agent	cat	1

	18CGB2 8DneC	28	0	àrab	ARA, FRA, cas, cat	Uni	d'acollida) aturada	àrab	1
	19CGB2 4HneC	22	2	àrab (pares ama)	ARA, Cas	Univ	aturat	àrab	1
	20CGB2 8HneC	27	0	àrab	ARA, CAT, CAS, AMa,	Baix	aturat	àrab	3
	21CGB2 8HneC	26	2	àrab	ARA, Cas, cat, fra	Molt baix	treballador (comerç)	àrab	1
	22CGC2 4HneC	18	6	àrab	ARA, FRA, cas	Molt baix	aturat	àrab	1
	23CGC2 0HeC	11	10	àrab (pares ama)	ARA, FRA, Ale, AMa, Cat, Cas	ESO	aturat	cast	2
	24CGC2 1HneC	16	5	àrab	ARA, AMa, FRA, Cas	Baix	aturat	àrab	1

Edat arrib.: edat d'arribada.

Anys resid.: anys de residència.

L. in.: llengua inicial.

L. parlades: llengües que sabien parlar.

Niv. edu.: màxim nivell educatiu assolit.

L. ident.: llengua d'identificació.

Grup SL: grup sociolingüístic assignat segons el coneixement de català i castellà, a saber: (1) coneixements de català i de castellà escassos; (2) coneixements de castellà però escàs coneixement de català; (3): coneixement de català i de castellà

* Llengües: alemany, amazic, anglès, àrab, català, castellà, francès. Les majúscules indiquen un millor nivell que les minúscules. Pel que fa al nivell educatiu, molt baix implica sense un any a l'escola o només escolarització alcorànica; baix és ensenyament primari durant diversos anys no conclòs.

Realitat sociolingüística dels japonesos residents a Catalunya

Makiko Fukuda

Introducció: una col·lectivitat poc visible

És habitual trobar per Sant Cugat japonesos que van o vénen del golf i a qui, com els va passar fa poc a uns amics meus que venien a sopar a casa meua i es van perdre, si els preguntes per algun carrer es mostren totalment desorientats... La veritat és que, en no parlar ni castellà ni català, coneixen poc el seu entorn i es mouen en uns àmbits molt limitats: el golf i l'empresa pel que fa als homes. (Monsó 2003: 33)

Segons les dades del Consolat General del Japó a Catalunya l'any 2007, a Catalunya residien uns 2.000 japonesos, però la societat catalana coneix poc la realitat d'aquesta població, principalment a causa del seu poc volum demogràfic i de la mobilitat freqüent d'un percentatge important dels seus membres. A més, la poca informació de què disposem sobre la població japonesa fa que es percebi com un col·lectiu misteriós, fins al punt que se n'ha generat una imatge estereotipada: segons l'estereotip, els japonesos es relacionen només entre ells i molts tornen al país d'origen sense haver après res de les llengües locals. Aquesta imatge esborra l'heterogeneïtat interna d'aquest col·lectiu i planteja una pregunta important: en realitat, ¿tots els japonesos a Catalunya viuen tancats «en el seu món», sense relacionar-se amb la població autòctona i consegüentment viuen exclusivament en japonès tot i que siguin a Catalunya?

Per als immigrants, l'adquisició de la llengua de la societat receptora és una via important cap a la incorporació social. Però en una societat multilingüe com Catalunya, la situació esdevé més complicada i genera diversos interrogants. D'entrada, ¿com reacciona un col·lectiu provinent d'un país on el mite del monolingüisme està ben arrelat des de

fa segles davant de la realitat catalana? En segon lloc, ¿fins a quin punt són els japonesos tan homogenis lingüísticament com se sol pensar? D'altra banda, atès l'estereotip de l'anglès com a llengua internacional per defecte, es pot imaginar que aquesta llengua deu tenir un paper molt important per a aquestes poblacions expatriades, mòbils, i per a les empreses transnacionals. Però això realment és així?

Objectius de la recerca

La nostra recerca, que parteix de les preguntes plantejades, és un intent d'investigar les pràctiques lingüístiques dels japonesos a Catalunya. Concretament, partim de la hipòtesi que aquest no és un col·lectiu homogeni en termes lingüístics. Així mateix, aquest estudi pretén identificar grups a partir dels usos lingüístics, i caracteritzar les ideologies i els coneixements lingüístics de cada grup per demostrar l'heterogeneïtat interna d'un col·lectiu no europeu d'estatus social benestant.

Descripció demogràfica

Els japonesos a l'estranger, els japonesos a Espanya

En les darreres dècades, el Japó ha experimentat la globalització en diversos àmbits, sobretot en l'economia. L'expansió econòmica nipona ha afavorit una gran mobilitat de persones, fet que ha provocat una considerable dispersió de japonesos arreu del món. La migració japonesa es produeix principalment per reemplaçar els treballadors de les empreses japoneses a l'estranger, un fet que s'ha accelerat a causa de la globalització (Glebe 2003: 152). Segons el Ministeri d'Afers Exteriors del Japó,¹ els japonesos residents a l'estranger van arribar a ser 1.131.807 l'any 2009, un nombre que creix cada any.

Segons Valls (1998), la presència de japonesos a Espanya és un fenomen relativament recent. L'any 1966 no arribaven a les dues-centes

---

¹ <http://www.mofa.go.jp/mofaj/toko/tokei/hojin/10/pdfs/1.pdf>. El nombre no inclou els japonesos residents a l'Iraq per motius de seguretat.

persones (ibídem: 158), una xifra que va experimentar un gran creixement —concretament, del 118,3%— entre els anys 1966 i 1970. Aquest increment, segons el mateix autor, es degué al creixent interès de les empreses japoneses pel mercat espanyol i per la seva mà d'obra, més econòmica. Als anys setanta el nombre de japonesos va continuar augmentant, i a mitjan de la dècada dels vuitanta es va produir un increment encara més marcat quan, entre el 1986 i el 1991, seixanta-nou empreses japoneses es van establir a Catalunya.

A escala estatal, la xifra va continuar creixent de manera discreta però constant, i l'any 2009 va arribar a superar les 7.000 persones.² La majoria eren residents que s'instal·laven per una estada de més de tres mesos i sense permís de residència permanent, mentre que els habitants amb permís de residència permanent eren una minoria. Pel que fa a la seva distribució a Espanya, Catalunya i Madrid eren les dues comunitats autònomes que concentren més població nipona. Aquest patró de distribució s'explica pel fet que les empreses japoneses estan concentrades en aquests dos territoris. L'any 2007, segons comunicació personal del Consolat General del Japó a Barcelona, Catalunya acollia un 30% del total de residents japonesos a Espanya i Madrid un 33%.

Els japonesos residents a Catalunya

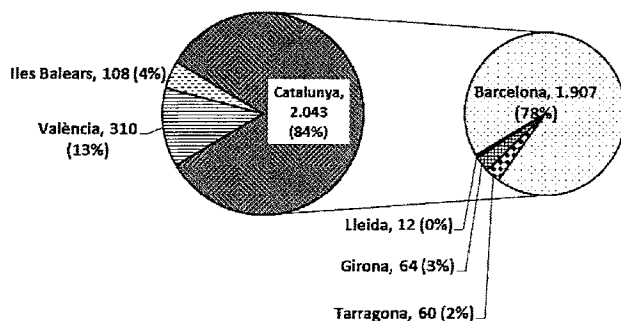
Segons les dades del Consolat General del Japó a Barcelona (2004), els japonesos residents a les comunitats autònomes sota la seva jurisdicció —Catalunya, País Valencià i les Illes Balears— sumaven 2.372 persones. La distribució per sexe era bastant paritària, ja que registrava 1.128 homes i 1.244 dones, una circumstància que distingeix el col·lectiu japonès a Catalunya d'altres col·lectius asiàtics. Segons el cens de l'any 2007, el nombre de residents japonesos a les comunitats esmentades havia augmentar fins a 2.461. Tal com mostra el gràfic 1, 2.043 d'aquests residents, o sigui un 83% es concentrava al Principat. De la resta, 310, és a dir el 12,6% eren al País Valencià i 108, o sigui el 4,4%, a les Illes Balears. La majoria dels residents estava formada per directius d'empreses japoneses instal·lades a Catalunya i les seves

---

² <http://www.mofa.go.jp/mofaj/toko/tokei/hojin/10/pdfs/1.pdf>. Ministeri d'Afers Exteriors del Japó.

famílies. Aquesta xifra, encara que sigui de manera poc marcada, continua augmentant cada any de manera constant.

Gràfic 1. Distribució geogràfica dels residents japonesos a Catalunya. 2007

Font: Consolat General del Japó a Barcelona, elaboració pròpia

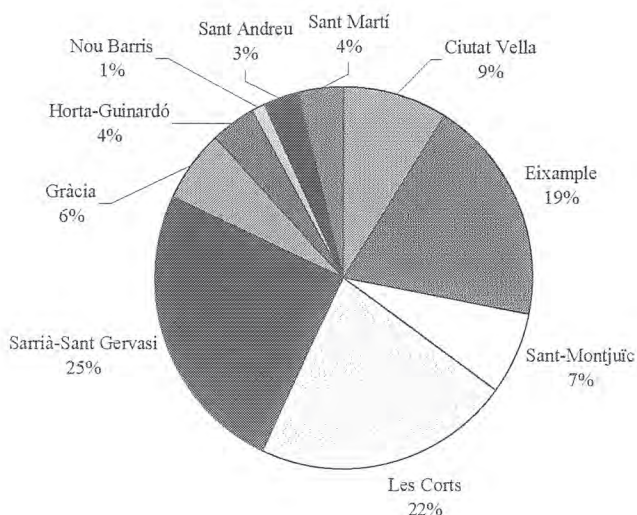
A Catalunya, els japonesos es concentren en un 80% a la província de Barcelona. D'aquests, més del 60% resideixen a la ciutat de Barcelona. En termes comarcals, la majoria de japonesos de Catalunya es concentren al Barcelonès (76,87%), seguida a distància pel Vallès Occidental, que queda en segon lloc (8,66%), i el Maresme, en tercera posició (2,8%).

Segons les dades publicades per l'Ajuntament de Barcelona, l'any 2007 hi havia 1.358 ciutadans japonesos empadronats al municipi de Barcelona: 637 homes i 721 dones.³ El nombre havia augmentat de manera constant, i entre el 1996 i el 2004 en molts districtes s'havia experimentat un creixement de més del 50%. Els districtes on hi havia les concentracions més grans de japonesos eren Sarrià-Sant Gervasi (29%) i

³ *Lectura del Padró municipal d'habitants 2007*. Ajuntament de Barcelona.

Les Corts (27%), que representaven més de la meitat del total d'habitants japonesos en aquesta ciutat. L'any 2007, tres eren els districtes amb més població japonesa: Sarrià-Sant Gervasi: 27,8%; Les Corts: 22,5%; i l'Eixample: 19,1%. La distribució territorial es mantenia l'any 2011 (vegeu el gràfic 2). Aquesta concentració s'explica, d'una banda, perquè el Consolat General del Japó és a Les Corts i, de l'altra, pel mètode d'instal·lació dels treballadors: cada empresa té reservats habitatges per als treballadors a les zones esmentades, la qual cosa permet tenir-los concentrats.

Gràfic 2. Residents japonesos empadronats per districtes municipals de Barcelona 2011

Font: Padró municipal d'habitants, Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia

Recollida de dades

Les dades recollides per a aquest treball provenen de la recerca doctoral de Fukuda (2009). Per assolir els nostres objectius, vam combinar dos mètodes de treball de camp: d'una banda, els qüestionaris; d'una altra, les entrevistes en profunditat. De manera complementària, ens vam basar en l'observació *in situ* de les institucions analitzades.

Una primera passa del treball de camp va ser localitzar els candidats a informants. Això va poder-se fer gràcies a la col·laboració d'institucions i associacions japoneses de Catalunya com el Col·legi Japonès de Barcelona, l'Escola Complementària de Llengua Japonesa de Barcelona o el Consolat General del Japó. Entre els candidats, es van seleccionar com a informants els que complien els requisits següents:

- (1) residir en el moment del treball de camps a Catalunya.
- (2) ser major d'edat.
- (3) tenir el japonès com a llengua inicial.⁴

D'aquesta manera, vam obtenir un total de 200 informants potencials, dels quals 121 van col·laborar en el qüestionari i 34 en l'entrevista.

Els qüestionaris constaven de tres seccions: a la primera es demanaven dades personals, com ara temps i motiu d'estada a Catalunya; a la segona es preguntava pels coneixements lingüístics, de manera que els informants autoavaluessin el seu grau de coneixement de català, castellà i anglès en relació amb les quatre habilitats bàsiques —entendre, parlar, llegir i escriure—, basant-se en una escala de sis graus (0: gens, 1: algunes paraules, 2: frases senzilles, 3: una part de text o de conversa, 4: la major part de text o de conversa, 5: amb total fluïdesa). A la tercera secció es preguntava pels usos lingüístics i les relacions interpersonals dels informants en determinades situacions. Aquests usos són els que hem

---

⁴ En aquest estudi hem fet servir aquest terme en el sentit de «llengua amb què la persona comença el seu recorregut vital» (Torres 2005: 12) per evitar la confusió amb la primera llengua. No obstant això, aquest terme no és gens familiar per als nostres informants. Per tant, en el qüestionari o en les entrevistes hem emprat «llengua materna», que és un terme més familiar per a ells.

fet servir com a variables de l'anàlisi per identificar els grups. N'hi ha de quatre tipus: (1) els usos interpersonals fora de la llar, (2) els usos interpersonals a la llar actual, (3) els usos mediàtics i (4) els usos en contextos comercials i de serveis. Tenint en compte els diferents tipus d'ús, vam mesurar les dades de dues maneres: mitjançant el coeficient d'usos i mitjançant la freqüència.

Per aprofundir en algunes de les dades obtingudes mitjançant el qüestionari, es van fer 34 entrevistes, partint d'un guió prèviament preparat i centrat en els usos lingüístics, amb una atenció especial en la llengua catalana. El que interessava era, sobretot, esbrinar com percebien els informants les llengües en qüestió, és a dir, el japonès, el català, el castellà i l'anglès.

D'altra banda, com a eina complementària als qüestionaris i les entrevistes van dur-se a terme diverses observacions, que ens van permetre constatar de quina manera organitzen els informants el seu repertori lingüístic en cada àmbit i què diuen sobre les llengües. La condició de japonesa de la investigadora va facilitar enormement la seva inserció en diverses activitats del col·lectiu nipó a Catalunya, la qual cosa li va permetre observar nombroses interaccions en entorns tant públics com fins i tot privats. Totes aquestes dades etnogràfiques es van anar apuntant en notes de camp, però no es van enregistrar amb un aparell audiovisual per no incomodar els informants.

Anàlisi i resultats

Anàlisi de les dades

Les dades es van analitzar tant quantitativament com qualitativament. D'una banda, des d'una perspectiva quantitativa, vam analitzar les dades provinents dels qüestionaris mitjançant una anàlisi dels components principals per identificar quins grups podien identificar-se dins del col·lectiu japonès en termes d'usos lingüístics. Aquesta tècnica estadística resumeix el resultat de totes les variables analitzades en un petit nombre de nous factors que són denominats els *components principals*, els quals expliquen el comportament del col·lectiu analitzat. En altres paraules, aquest mètode permet reduir el nombre de variables en joc i, en el nostre cas, arribar a una imatge global de quins són els grups

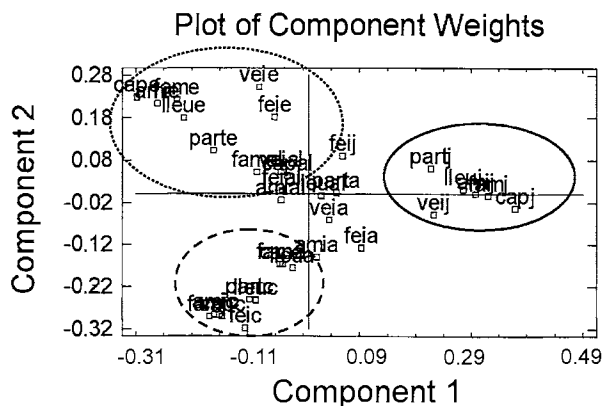
en què s'estructura la població japonesa resident a Catalunya. A l'hora d'explorar quins eren aquests grups, vam combinar les dades provinents dels usos lingüístics interpersonals fora de la llar i els usos dins de la llar.

D'altra banda, des d'una perspectiva qualitativa, van analitzar-se les ideologies lingüístiques dels japonesos residents a Catalunya a partir de les entrevistes mantingudes amb els informants seleccionats. Aquestes entrevistes van ser enregistrades, transcrites i posteriorment traduïdes al català.

Usos lingüístics

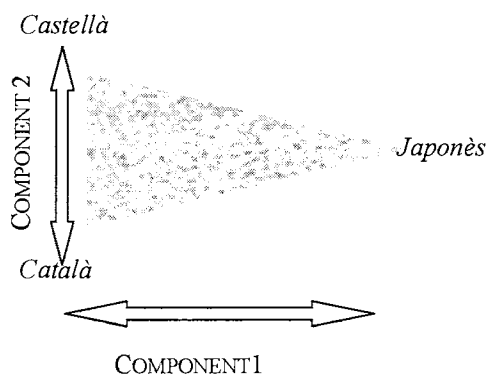
Com a resultat de l'anàlisi de components principals, vam obtenir el gràfic 3, el qual representa la distribució dels usos interpersonals de cada llengua de manera que s'indiquen les correlacions entre les variables d'usos lingüístics interpersonals i els nostres components principals. El gràfic projecta els resultats del component principal 1 en la l'eix horitzontal i els resultats del component principal 2 en l'eix vertical. Tal com pot observar-se, els resultats dibuixen una mena de triangle amb molta densitat a les parts dreta i superior. En el component principal 1, els resultats positius —a la dreta del gràfic, encerclats amb línia contínua— s'associen amb l'ús del japonès, mentre que els negatius, ubicats a l'esquerra del gràfic, van lligats amb l'ús del castellà i del català. Per la seva banda, el component principal 2 mostra una forta correlació positiva amb l'ús del castellà —un cercle de punts—, i una forta correlació negativa amb l'ús del català —cercle de línies discontinues—. En altres paraules, el component 1 expressa si els informants es relacionen principalment amb els seus compatriotes o si s'incorporen a la població autòctona. D'altra banda, el component 2 mostra si els informants es relacionen amb la gent en castellà o en català.

Gràfic 3. Representació dels usos lingüístics interpersonals. Components 1 i 2

La figura 1 intenta sintetitzar els resultats de l'anàlisi de components principals pel que fa la distribució dels individus representant-la mitjançant un triangle. En aquest triangle, els tres vèrtexs representen els tres casos extrems, és a dir, l'ús del japonès, del castellà i del català. Els nostres informants es diferencien segons si s'ubiquen prioritàriament a prop d'un d'aquests tres vèrtexs. En analitzar aquest triangle, però, cal tenir sempre presents dues circumstàncies. D'una banda, el triangle simplifica la realitat, de manera que no tots els informants encaixen exactament en un dels vèrtexs, sinó que estan distribuïts al seu voltant o en diferents graus dins del triangle. És important d'assenyalar que, a part dels dos components principals esmentats, se'n va detectar també un tercer, que tenia una forta correlació positiva amb l'ús de l'anglès. Ara bé, el nombre d'individus que es distribuïen al voltant d'aquesta zona era insignificant, la qual cosa permetia l'ús del triangle com a síntesi dels usos lingüístics dels nostres informants.

Figura 1. Triangle dels usos lingüístics dels japonesos a Catalunya

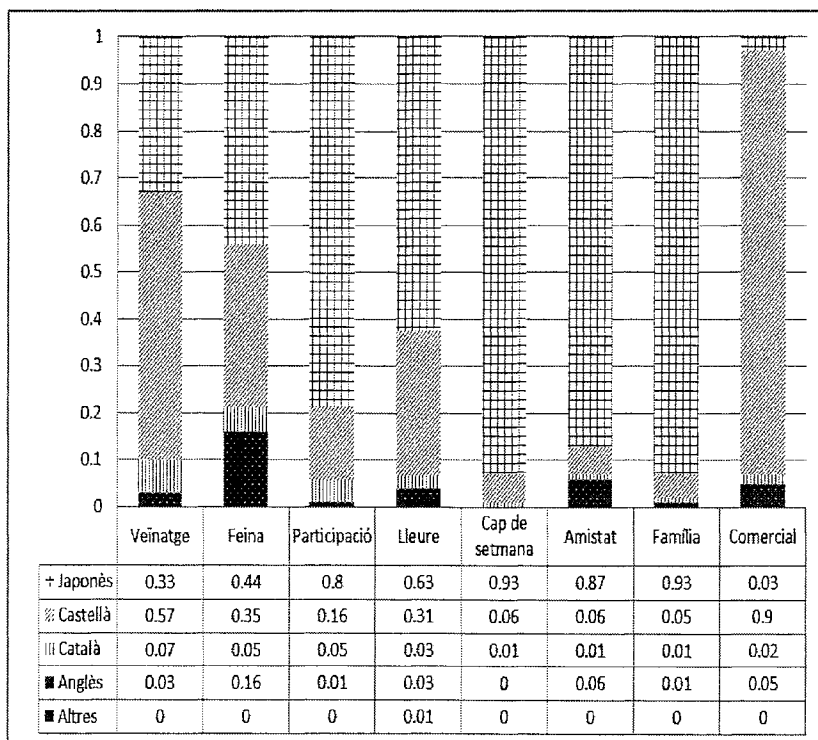

Identificació dels tres grups del col·lectiu

L'anàlisi realitzada permet identificar tres grups en el col·lectiu japonès resident a Barcelona en termes d'usos lingüístics: el primer es caracteritza per fer un ús predominant del japonès, el segon fa un ús elevat del castellà, i el tercer utilitza bastant el català. Així, aquests tres grups mostren perfils sociolingüístics diferents.

El grup més nombrós és el que fa un ús predominant del japonès: inclou 72 individus i representa el 59% de tots els informants. Aquest grup fa un ús considerable de la seva llengua fins i tot en les relacions de veïnatge, cosa que pot suposar que els seus integrants viuen a prop els uns dels altres i, per tant, poden tenir contacte fàcilment. Concretament, aquests individus resideixen amb les seves famílies als barris de Les Corts i de Sarrià-Sant Gervasi i la majoria s'hi estan de manera temporal, durant una mitjana de 3 anys, per motius laborals.

Gràfic 4. Coeficient d'ús interpersonal dels individus amb un ús predominant del japonès. Mitjanes

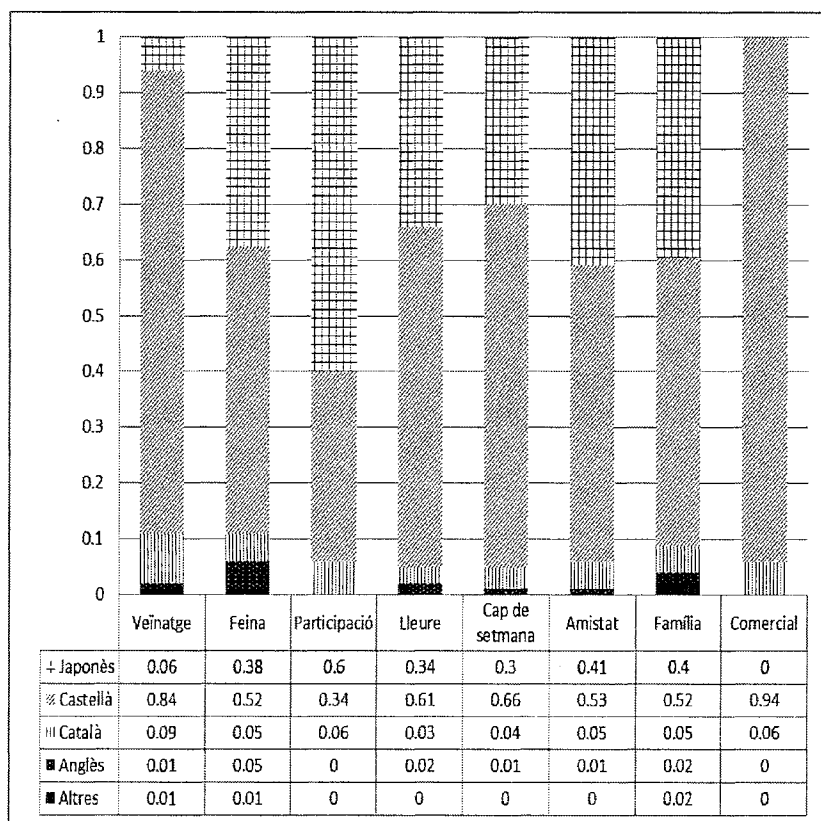

En general, aquest grup mostra un ús predominant del japonès, sobretot en els àmbits privats, contextos en què la presència d'altres llengües és molt escassa. Això fa pensar que les relacions interpersonals s'estableixen fonamentalment amb compatriotes. L'àmbit de la feina és l'excepció a aquesta norma, ja que hi fan servir el japonès i el castellà en una proporció semblant. L'anglès hi té certa importància perquè hi ha treballadors d'empreses japoneses que tenen filials en altres països. Tot i així, en contextos comercials i de serveis, el castellà és la llengua de comunicació més emprada. L'anglès s'utilitza ocasionalment com a eina complementària o alternativa del castellà. D'altra banda, l'ús del japonès és força freqüent en el consum dels mitjans de comunicació tot i que aquesta llengua no estigui a l'abast en els mitjans locals.

El segon grup identificat en l'anàlisi de components principals es caracteritza per un ús elevat del castellà, i en la mostra està integrat per 41 individus, és a dir, el 34%. En aquest grup, el nombre d'individus instal·lats per qüestions laborals és més reduït que en l'anterior; per contra, el nombre de residents permanents i el de famílies mixtes és força important (32%), i els individus que van arribar a Catalunya per motius acadèmics també hi tenen una presència significativa (22%). Els integrants d'aquest grup han residit força temps a Catalunya, amb una mitjana d'11 anys. Comparat amb el primer grup, el seu patró de residència és molt més dispers, tot i que el 62% es concentren a la ciutat de Barcelona. Dins de la ciutat, s'observa una dispersió geogràfica considerable.

Gràfic 5. Coeficient d'ús interpersonal dels individus amb un ús elevat del castellà. Mitjanes

Per a aquest grup, el castellà és la llengua predominant en molts àmbits. El català i l'anglès hi tenen una certa presència, però l'ús d'aquests idiomes és més aviat escàs. En els contextos comercials i de serveis, els seus integrants utilitzen quasi exclusivament el castellà, per bé que un nombre limitat d'integrants del grup faci servir el català al costat del castellà en determinades situacions, com ara als bars o restaurants, en què només necessiten utilitzar unes quantes paraules.

La preferència per l'ús del castellà també es detecta en el consum dels mitjans de comunicació, tot i que no a Internet i en la lectura de

En termes globals, en aquest grup la llengua més utilitzada és el català, i el castellà hi té molt poca presència llevat del contextos de veïnatge i del comercial o de serveis. En els àmbits més aviat privats, sobretot, destaca l'escassíssima o nul·la presència del castellà, mentre que hi predominen el català i el japonès amb una certa presència de l'anglès. A la llar, el català és la llengua més utilitzada, però el japonès també hi té un paper significatiu. La presència dels progenitors japonesos de les famílies mixtes eleva l'ús del japonès en aquest àmbit. En els mitjans de comunicació, així mateix, el català és la llengua d'ús preferent, i destaca sobretot en el consum de diaris i televisió.

Coneixements lingüístics

A continuació, ens centrem en el grau de coneixements lingüístics de cada grup (vegeu el gràfic 7).

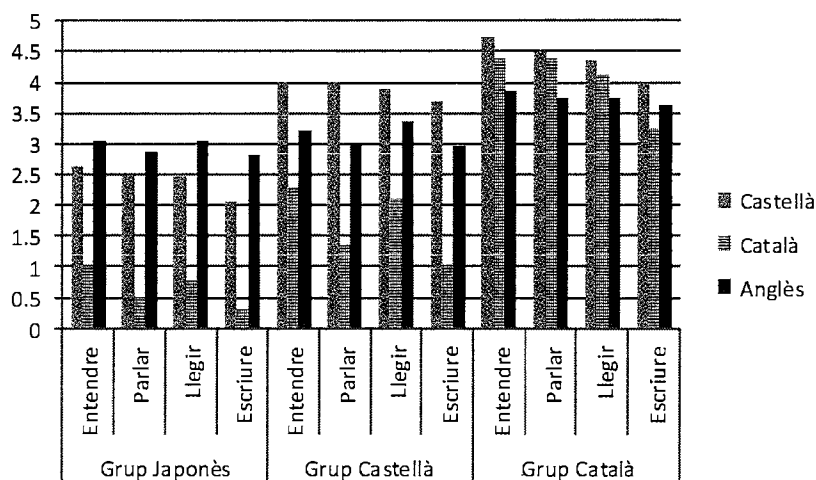
El grup instal·lat prioritàriament en l'ús del japonès és el que ofereix mitjanes més baixes de coneixement de les llengües locals. Pel que fa al català, els integrants d'aquest grup no en saben gairebé gens. En castellà, en canvi, declaren uns graus de coneixement lleugerament més alts. En aquest cas, la capacitat més desenvolupada és la d'entendre la llengua, mentre que les capacitats de parlar-la i llegir-la queden una mica per sota, i la menys desenvolupada és la d'escriure-la, amb molts informants que declaren nivells força baixos. Pel que fa a l'anglès, el grup assoleix unes mitjanes de coneixement més elevades que no pas en les llengües locals, però no marcadament altes.

Els integrants del que podem denominar *grup del castellà* declaren uns nivells bastant alts de coneixement d'aquest idioma, sobretot en les capacitats comunicatives orals. El nivell mitjà de les capacitats escrites queda lleugerament per sota de les orals, però la diferència no és gaire significativa. En comparació amb el grup del japonès, de mitjana, aquest altre grup assoleix uns nivells de coneixement de català només una mica més alts. En aquesta llengua, les habilitats receptives estan més desenvolupades que les productives. Respecte a l'anglès, el grau mitjà de coneixement d'aquest grup no és tan alt com el del castellà, però tampoc no és tan baix com el del català.

Finalment, el *grup del català* es diferencia molt de la resta pel que fa al grau de coneixement del català. És molt interessant indicar que tots els informants que declaren nivells alts en català també declaren

nivells equivalents en castellà, fins i tot més elevats que els del grup del castellà. De fet, aquest grup assoleix els nivells més alts de coneixement d'aquest idioma entre tots els grups. Això ens fa pensar que els japonesos residents a Catalunya aprenen primer el castellà com a primera fase d'integració, mentre que el català l'aprenen de manera opcional en una segona fase d'integració. Quant al grau de coneixement d'anglès, aquest grup no sols és força homogeni en totes les capacitats sinó que també assoleix uns resultats més alts que els altres dos grups.

Gràfic 7. Grau de coneixements lingüístics per grup. Mitjanes

Ideologies lingüístiques

Fins ara hem vist els usos i els coneixements lingüístics dels tres grups identificats. A continuació, presentem les percepcions de les diferents llengües dels integrants de cada grup.

Primer ens centrem en el grup del japonès. Els temes observats més sovint en els discursos dels seus membres es resumeixen en els tres punts següents:

- (1) l'anglès hauria de ser la llengua franca.
- (2) un estat ha de tenir només una llengua.
- (3) el català és una llengua irrellevant que no cal que aprenguin els forasters.

La majoria dels integrants d'aquest grup tenen previst tornar al Japó i la transitorietat de la seva estada els desmotiva a l'hora d'incorporar-se a la societat receptora. Com a conseqüència, es relacionen sobretot amb compatriotes per evitar la càrrega d'aprendre una de les llengües locals. Tot i això, reconeixen que no és fàcil viure al cent per cent en japonès. L'anglès podria ser l'alternativa, perquè els japonesos que han acabat l'ensenyament obligatori tenen les bases d'aquesta llengua i usar-lo els és una càrrega molt menys feixuga que aprendre una llengua nova. De fet, abans d'arribar a Catalunya, alguns informants pensaven que podrien sobreviure-hi en anglès. Ara bé, la realitat és que la societat d'acollida no sap gaire aquesta llengua franca. En conseqüència, com que no hi ha més remei, els membres d'aquest grup es veuen obligats a aprendre una mica de castellà. El fet que triïn aquesta llengua per comunicar-se amb els autòctons projecta la ideologia lingüística del Japó —un estat, una llengua—, però, en el fons, perceben que aprendre castellà els és una càrrega suplementària. Per tant, tampoc no sembla que tinguin gaire entusiasme per aprendre'n, i ho fan per sobreviure durant l'estada transitòria, com podem observar en els discursos següents:

- (1) *ISB, dona de mitjana edat del grup del japonès justifica la seva escassa inversió en llengües locals*

ISB: Encara que sigui una estada temporal, m'esforçaria si l'aprenentatge de la llengua local em resultés avantatjós quan tornés al Japó en el futur. Però això depèn del caràcter de cadascú, em sembla. Concretament, el català serà una llengua que no faré servir mai un cop marxi d'aquí. [riu]

Font: Entrevista amb ISB. Traducció nostra

D'altra banda, el poc coneixement de la societat receptora fa que els japonesos mantinguin la ideologia del país d'origen a l'hora de percebre la situació sociolingüística de Catalunya i només la canviïn

lentament en contacte amb la realitat local, com s'observa en l'exemple següent:

- (2) *RKT, dona, de 40 anys del grup del japonès, explica la seva percepció del català*

RKN: Pensava que el català era una mena de dialecte.

MKT: Sí, sí.

MNN: Però [castellà i català] són ben diferents, oi?

Font: Entrevista amb RKT i MKT. Traducció nostra

El fet que l'entrevistada MTK percep la situació sociolingüística de Catalunya a través de «les ulleres» del seu país d'origen es palesa clarament en el fragment següent:

- (3) *MKT, dona, de mitjana edat del grup del japonès, explica la seva percepció del català*

MTK: Això és un engany, oi que sí? Dins d'un mateix país, d'Espanya! Si un mateix rei governa aquest país, com a mínim, hauria de ser una mateixa llengua... No us sembla que hauria de ser així?

Font: Entrevista amb RKT i MKT. Traducció nostra

En l'exemple següent, igual que en les entrevistes presentades anteriorment, l'entrevistat RYK percep la situació sociolingüística de Catalunya basant-se en la del seu país. Però en aquest cas l'analogia funciona de manera una mica diferent, perquè l'entrevistat sent simpatia per la situació de Catalunya en termes d'identitat perquè la relaciona amb la de la seva ciutat natal, Osaka:

- (4) *RYK, home de 37 anys del grup del japonès, analitza la situació catalana en termes comparatius*

RYK: [si cal aprendre català?] És clar que sí. Com? Doncs és que viuen a la societat d'acollida. Hmm... Passa el mateix a Osaka. Els que no saben parlar el dialecte d'Osaka, tot i que vénen a Osaka...

Font: Entrevista amb RYK. Traducció nostra

Osaka manté una gran rivalitat amb Tòquio, i un dels elements importants que en configuren la identitat és la llengua, una varietat de japonès parlada en aquesta província. Aquest entrevistat, que compara el cas de Catalunya amb el d'Osaka, insisteix en la importància de la llengua com a via per a la integració social.

El català es presenta de maneres diferents. Algunes vegades es presenta com una dificultat suplementària, però en general se sol percebre com a irrellevant perquè es veu com una llengua d'estatus secundari que no cal que els forasters aprenguin. Això és el que afirma l'entrevistada IZO:

- (5) *IZO, dona, 39 anys del grup del japonès, justifica per què no sap català*

IZO: Però aquí t'hi entens en castellà encara que no sàpigues el català. No crec que calgui aprendre les dues, però si no l'entenc gens ni mica!

Font: Entrevista amb IZO. Traducció nostra

Un argument que s'observa sovint entre els entrevistats és que molts perceben una barrera invisible entre els forasters i els catalans, de manera que ells mateixos s'exclouen. Tot i així, no només són els japonesos els que s'allunyen del català, sinó que l'actitud de la població autòctona —almenys en alguns casos— també pot bloquejar que els japonesos aprenguin aquesta llengua. Això és el que explica la següent informant:

- (6) *RKT, dona, de 39 anys del grup del castellà, explicant que els seus contactes locals li van desaconsellar d'aprendre català*

Quan anava a començar a aprendre català, vaig demanar consell a la gent d'aquí, però em van preguntar: «Com és que ho faràs?» [...] I jo vaig pensar: «Per què? **Jo voldria viure com una ciutadana d'aquí...**» Per tant, em vaig desanimar... Com que **la llengua catalana està molt relacionada amb la vida quotidiana**, crec que seria millor aprendre-la, però **el problema és que la gent no em fa cas**.

Font: Entrevista amb RKT. Traducció nostra i èmfasi nostres

Les perspectives sobre les llengües locals que expressen els membres dels grups més instal·lats en l'ús del català i dels castellà varien de les que acabem d'expressar, tot i que coincideixen en una percepció dicotòmica del català i del castellà (vegeu la taula 1).

Taula 1. Dicotomies discursives establertes entre el català i el castellà

Català	Castellà
ús limitat	ús extens
identitat	utilitat
reservat als catalans	obert a tothom

Els informants més integrats ja estan familiaritzats amb els discursos de la societat d'acollida. Per tant, com a mínim, saben quin és el paper del català i molts reconeixen que aquesta llengua els permet establir bones relacions amb els catalans. Tot i així, divergeixen pel que fa a les valoracions sobre aquest idioma.

Els japonesos més instal·lats en l'ús del castellà perceben el català com una llengua d'ús limitat i opcional, cosa que fa que prioritzin el castellà en tant que llengua imprescindible. Si poden satisfer les necessitats diàries només amb el castellà, ja en tenen prou, i per tant no arriben a aprendre el català:

- (7) *EKK, dona de 21 anys del grup del castellà, sobre la utilitat d'aprendre català*

EKK: [...] encara que facis un esforç per aprendre'l, es pot fer servir només dins de Catalunya, oi? Això és una perspectiva utilitària i em sap greu. Per tant, hi dono menys importància.

Font: Entrevista amb EKK. Traducció nostra

- (8) *TKY, home de 42 anys del grup del castellà, sobre si el català és imprescindible*

TKY: Crec que seria millor aprendre'l. Però això no vol dir pas que no es pugui viure a Catalunya si no saps parlar català.

Font: Entrevista amb TKY. Traducció nostra

En canvi, els japonesos més acostumats a usar el català valoren positivament aquesta llengua com a via per a la integració, i la consideren necessària per viure a Catalunya. Com afirma l'entrevistada EMR:

- (9) *ERM, dona de 42 anys del grup del català, sobre la utilitat d'aprendre català*

EMR: Viure aquí vol dir viure amb els catalans, oi que sí? [...] Per conèixer els catalans, cal entendre el català, perquè tant per a ells com per a nosaltres el *castellano*⁵ no és la nostra llengua materna.

Font: Entrevista amb ERM. Traducció nostra

L'actitud del cònjuge també incideix en la percepció del català. El marit de l'entrevistada YKM considera que és important fomentar el català, cosa que influeix en la perspectiva de la dona sobre aquesta llengua:

- (10) *YKM, dona de 50 anys del grup del català*

YKM: A més a més, el meu marit diu que el català és una llengua que està en risc de desaparició. [riu]

Font: Entrevista amb YKM. Traducció nostra

Aquests individus estan exposats habitualment al català i són ben conscients que és la llengua de la gent amb què es relacionen. Per a ells, el grau de necessitat del català va més enllà de la simple utilitat —un valor pràctic que també reconeixen aquests informants— i arriba a relacionar-se amb els trets identitaris d'aquesta llengua. D'aquesta manera, la divergència entre els dos grups es produeix, sobretot, quant a la valoració que fan de la llengua catalana.

---

⁵ En castellà en l'original.

Presència del català entre els japonesos

Fins ara hem vist els usos, les ideologies i els coneixements lingüístics en funció de cada grup identificat. Tot seguit parlem de nou de la mostra sencera i ens centrem en la presència del català en el col·lectiu japonès.

L'aprenentatge i l'ús del català en termes generals

La presència del català entre els japonesos és, en general, escassa, i entre els informants s'observa una certa tendència a no aprendre el català. Hem identificat tres factors que expliquen aquesta tendència.

El primer és la utilitat de la llengua. Segons els nostres informants, l'ús limitat del català els desmotiva a l'hora d'aprendre aquesta llengua. En conseqüència, tot i que aprenen castellà no arriben a aprendre català.

El segon factor és la percepció del català com a llengua d'autenticitat. Els informants sovint han indicat que el català és una llengua reservada exclusivament als catalans que no cal que els estrangers aprenguin. És a dir, el perceben com una llengua fora del seu abast o, fins i tot, com una cosa «intocable».

El tercer factor que dificulta que aprenguin català deriva del respecte que senten els japonesos per la l'homogeneïtat social. Històricament, al Japó ha predominat un enorme per l'homogeneïtat interna social, i aquest respecte desembocava en una escassa tolerància envers la diferència, de manera que els comportaments socials diferents eren socialment sancionats (Nakane 1967). Avui, aparentment, la noció té menys influència que fa uns anys, però en el més profund de la societat japonesa encara hi és ben arrelada. En el cas del col·lectiu japonès a Catalunya, aprendre castellà i utilitzar-lo en la comunicació amb els autòctons és el comportament predominant no marcat. En canvi, aprendre i fins i tot utilitzar el català no és gaire habitual i, per tant, es percep com un comportament diferent. Així, els japonesos que utilitzen el català estan exposats a la possibilitat de ser tractats com a diferents, perquè destaquen pel seu comportament poc usual.

La presència del català en família

Entenem per família nipocatalana una parella en què un membre té com a llengua inicial el català i l'altre, el japonès; de manera equivalent, denominem ha famílies nipocastellanes aquelles en què un membre té el castellà com a llengua inicial i l'altre, el japonès. Dels nostres informants, vam analitzat 28 famílies, de les quals 15, és a dir el 53,6% eren nipocatalanes i 13, o sigui el 46,4% eren nipocastellanes. Pel que fa a l'observació, vam intentar realitzar-la en dos tipus de família, però només vam aconseguir la col·laboració de famílies nipocatalanes.

Els patrons dels usos lingüístics a la llar de les famílies nipocatalanes mostren, en general, una gran diversitat, però el més freqüent és que els progenitors es comuniquin entre ells en castellà i es dirigeixin en la seva llengua inicial respectiva als fills. Per tant, en la comunicació entre tots els membres de la família no hi ha una única llengua comuna. En altres paraules, encara que la llengua de la parella sigui el castellà, i encara que bona part dels progenitors japonesos de les parelles nipocatalanes no arriben a saber parlar el català, des del punt de vista de la transmissió lingüística intergeneracional pràcticament no hi ha defecció, perquè el català funciona com a llengua de comunicació entre els progenitors catalans i els seus fills i, de fet, el català té una presència molt important entre els germans. D'altra banda, hi ha un petit grup de famílies japoneses instal·lades definitivament a Catalunya en què els fills parlen habitualment en català, tot i que els seus progenitors no sàpiguin gaire aquest idioma.

Tot seguit exposem alguns exemples concrets dels usos lingüístics dels infants. Els exemples 12 i 13 provenen de dos germans que s'acostumen a parlar en català i a vegades es comuniquen amb la seva mare japonesa també en català, tot i que ella s'hi dirigeix en japonès; però, segons la mare, quan necessiten alguna cosa d'ella intenten parlar en japonès. Tal com podem veure al primer exemple, els dos parlen en català tot i que la mare els parla en japonès. Però al segon exemple els nens mantenen la conversa en japonès, perquè en aquesta situació els nens volien posar salsa al menjar i ho demanaven a la mare.

(11) *SJS, EMR i KAS parlen d'una excursió (SJS: segon fill, EMR: mare, KAS: primer fill)*

	Original	Traducció
SJS:	No vaig d'excursió. Això t'ho has cregut tu.	
EMR:	KASちゃんだった？遠足に行くって言ってたの。	Vas ser tu que va dir que aniria d'excursió?
KAS:	La depuradora.	
EMR:	うーん。Hmmmm...	
KAS:	De Sabadell que ja no funciona.	
EMR:	あ、そうなの？見に行ってもしょうがないじゃない、そしたら。	Ah sí? Doncs no val la pena anar a veure-la, oi?
KAS:	No, per veure les màquines i tot això.	
SJS:	Abans anaven bé?	

Font: Interacció espontània durant l'entrevista (8), línies 1089-1097. Traducció nostra

(12) *SJS, EMR i KAS enraonen mentre sopen (SJS: segon fill, EMR: mare, KAS: primer fill)*

	Original	Traducció
SJS:	これ、ソース？	És la salsa?
KAS:	ぼくは、ぼくは、ぼくは...	I jo, jo, jo, jo...
EMR:	ん？ソース？SJSちゃんもかける？辛い。	Què? Salsa? Tu també n'hi poses, d'aquesta picant?
KAS:	ぼくも。	Jo també
EMR:	分かった。今あげるからちょっと待ちなさい。	D'acord. Espereu, que ara us la dono.

Font: Interacció durant el sopar després de l'entrevista (8), línies 643-649. Traducció nostra

L'exemple 14 prové d'una família nipocatalana. L'AYK, una nena de 5 anys, té el català com a llengua dominant i acostuma a comunicar-se en català amb ALB, la seva mare catalana. Segons SHK, el seu pare japonès, la llengua japonesa no li va gaire bé. Com podem observar, a la interacció, tot i que el pare intenta intervenir en el diàleg en japonès, la nena no li fa cas, o l'escolta però continua parlant en català.

(13) *ALB, AYK i SHK parlen del dinar*

	Original	Traducció
ALB:	Què heu dinat?	
AYK:	Ravioli, sí.	
ALB:	Llom arrebossat? Carn arrebossada? Llom?	
AYK:	No, no.	
ALB:	Pollastre arrebossat? Salsitxes? Peix? Croquetes?	
SHK:	たまごやき?	Truita?
ALB:	Croquetes de la iaia Irene. Hmmm... Què?	
AYK:	No ho sé.	
SHK:	たまごやき、たまご。	Truita, ou.
ALB:	Bistec?	
AYK:	Bistec, no ho sé.	

Font: Entrevista (10) línies 97-107. Traducció nostra

L'últim exemple és d'una nena trilingüe, amb un domini força equilibrat entre el japonès, el català i el castellà. És un fragment que vam recollir en una situació en què MIT, una nena de 9 anys, jugava amb AMI, una amiga d'infància amb la qual es comunica en castellà. La família adopta el patró més típic de les famílies nipocatalanes i organitza els usos lingüístics a partir del principi d'«una persona, una llengua»: català amb el pare PMK i japonès amb la mare KMT.

(14) MIT, PMK i KMT enraonen sobre la cinta adhesiva (MIT: filla de KMT, PMK: pare MIT: mare)

	Original	Traducció
MIT:	Papa, tens cel·lo?	
PMK:	No, jo no tinc cel·lo.	
KMT:	あるでしょ？MITちゃんの。	El tens, oi? El teu...
MIT:	MITもう終わっちゃったの！	El meu ja se m'ha acabat!

Font: Interacció durant l'entrevista (5) línies 28-33. Traducció nostra

KMT manté el patró d'emprar japonès amb la seva filla, però, en la presència d'alguns amics locals de la nena, excepcionalment parla en castellà:

(15) KMT i una amiga enraonen sobre el que han fet

	Original	Traducció
KMT:	¿Qué habéis hecho?	
AMI:	Una piñada.	
KMT:	¿Piñada?	
MIT:	まだだよ。やってないよ！もう終わり ？もう？いいの、もう？	Encara no. No l'hem fet. Ja està? Ja està?
KMT:	うん、なんか話して。	No, parla alguna cosa.
MIT:	Habla algo.	
AMI:	¿De qué?	
MIT:	Algo...たとえば、うーんとね。何話すのさ！	Per exemple... hmmm... de què vols que parli?
KMT:	なんだろうね。	Què seria?
MIT:	いいのね！ ¡Vamos!	Ja està, oi?

Font: Entrevista (5) línies 196-209. Traducció nostra

La presència del català a les institucions escolars japoneses a Catalunya

A Catalunya hi ha dues institucions docents japoneses: el Col·legi Japonès de Barcelona i l'Escola Complementària de la Llengua Japonesa. Totes dues són el reflex de les dues diferents orientacions dels japonesos a Catalunya.

Els japonesos que estan més orientats cap al retorn al Japó trien el Col·legi Japonès per tal que els fills puguin mantenir una vida semblant a l'originària del Japó. L'objectiu d'aquesta institució és oferir als infants japonesos un ensenyament exactament igual al de les escoles del país d'origen. En conseqüència, la majoria de l'alumnat d'aquesta escola viu predominantment en japonès i les llengües locals tenen poca presència en la seva vida diària. En aquest context, els únics que fan servir habitualment les llengües locals són els fills de les famílies mixtes, que són una minoria dins el centre. Al Col·legi s'imparteixen classes de castellà dues hores a la setmana, però d'una manera molt simbòlica. Pel que fa al català, la seva presència és gairebé nul·la, i els infants només aprenen algunes cançons catalanes en alguns esdeveniments escolars. Així, per exemple, quan el Col·legi va celebrar el vintè aniversari van cantar *Els segadors*.

Ara bé, quan arriba el moment de tractar el futur acadèmic de l'alumnat de famílies mixtes, el coneixement del català esdevé un tema molt rellevant i delicat, perquè el Col·legi no disposa del curs equivalent al batxillerat. Actualment s'està buscant la millor manera de solucionar aquest problema. Així, el tractament del català al Col·legi Japonès revela que la diversitat d'interessos genera un conflicte entre els residents temporals i els permanents.

Per la seva banda, l'Escola Complementària de Llengua Japonesa és una institució per als infants japonesos o de famílies mixtes que assisteixen habitualment a una escola local. El seu objectiu és, d'una banda, millorar el nivell de japonès, suposadament baix, d'aquests infants, i d'una altra, transmetre'ls la cultura japonesa. En aquesta escola, gairebé tots els infants són fills de parelles mixtes i, per tant, entre ells, la majoria empren les llengües locals, sobretot el català. L'ús del japonès es limita a la classe de l'escola i a la comunicació amb els progenitors japonesos, però tot i així té una certa presència en el seu repertori lingüístic.

Conclusió

Aquest estudi ha demostrat que els japonesos residents a Catalunya no són només un grup de persones que es desplacen amb molta freqüència, que viuen concentrats a la zona residencial de luxe de Barcelona i que porten els fills al Col·legi Japonès. El col·lectiu japonès és internament heterogeni i, fins i tot, inclou grups que estan força integrats en la societat catalana. D'acord amb les seves diferents orientacions migratòries, es pot dividir el col·lectiu entre els membres passavolants i els residents permanents o de llarga estada. En termes d'usos lingüístics, el col·lectiu es pot dividir en tres grups: el d'ús predominant del japonès, el d'ús preferent del castellà, i el que fa un ús considerable del català. L'anglès, tot i que és la llengua franca internacional per defecte, té una presència escassíssima en tots tres grups.

En termes generals, els japonesos sovint perceben el català com una barrera que separa els catalans dels estrangers. Les normes d'ús lingüístic dels autòctons també desmotiven els japonesos a l'hora d'aprendre'l i emprar-lo. Pel que fa als que s'estableixen de manera permanent a Catalunya, el català diferencia l'orientació d'integració dels japonesos. En el si d'aquest col·lectiu, la tria d'una de les dues institucions docents reflecteix en bona mesura l'orientació lingüística i migratòria que s'adopta: el Col·legi Japonès és usat sobretot pels qui tenen un projecte d'estada transitòria, mentre que l'Escola Complementària és freqüentada pels qui tenen la intenció d'establir-se a Catalunya definitivament. En termes generals, el català té poca presència en el col·lectiu japonès, tot i que per a les famílies mixtes nipocatalanes i en la segona generació té un important paper instrumental.

Referències bibliogràfiques

- Fukuda, M. (2009) «Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies». Tesi doctoral inèdita, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.
- Glebe, G. (2003) デュッセルドルフの日本人コミュニティー : エスノスケープの中に生きる (Dyusserudorufu no nihonjin komyuniti. Esunosukêpu no nakani ikiru, 'La comunitat japonesa a Düsseldorf. Viure en un *ethnoscape*'). Dins Goodman, R. et al. (eds.) (2003) 海外における日本人 日本における外国人 : グローバルな移民流動とエスノスケープ (Kaigaini okeru nihonjin, nihon no nakano gaikokujin. Gurôbaruna iminryûdô to esunosukêpu. 'Els japonesos a l'estranger, els estrangers al Japó. Mobilitat migratòria global i l'*ethnoscape*'). Tòquio: Shôwadô.
- Goodman, R., N. Iwasaki, T. Miyajima, C. Peach i K. Yui (eds.) (2003) 海外における日本人 日本における外国人 : グローバルな移民流動とエスノスケープ (Kaigaini okeru nihonjin, nihon no nakano gaikokujin. Gurôbaruna iminryûdô to esunosukêpu. 'Els japonesos a l'estranger, els estrangers al Japó. Mobilitat migratòria global i l'*ethnoscape*'). Tòquio: Shôwadô.
- Monsó, I. (2003) *Hi són però no els veus*. Barcelona: Edicions 62.
- Nakane, C. (1967) *Tateshakaino ningenkankei (Relacions interpersonals en una societat jeràrquica)*. Tòquio: Koudansha gendaishinsho.
- Torres, J. (coord.) (2005) *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística, Departament de la Presidència, Generalitat de Catalunya.
- Valls i Campà, Ll. (1998) «La presencia humana de Japón en España». *Papers*, 54: 157-167.

Opinions i pràctiques lingüístiques dels alemanys residents a Mallorca

Bàrbara Sastre Bestard

Introducció: l'estudi sobre la integració lingüística de la població alemanya resident a Mallorca

A començament del segle XXI, els alemanys han passat a ser la colònia estrangera més nombrosa a les Illes Balears. Aquest article sintetitza els resultats de la tesi de Sastre (2012) sobre la integració lingüística de la població alemanya resident a Mallorca, defensada a la universitat d'Hamburg. Per conèixer el grau d'integració del col·lectiu alemany resident a Mallorca es va desenvolupar un qüestionari sociolingüístic d'elaboració pròpia. El qüestionari inclou 25 preguntes sobre diferents aspectes sociolingüístics dels enquestats:

- les dades personals: edat, sexe, lloc de naixement, professió, la data d'arribada i el lloc de residència a l'illa.
- els coneixements i usos lingüístics en diferents àmbits dels enquestats.
- les actituds i opinions dels enquestats sobre la situació sociolingüística de l'illa.
- l'entorn social dels enquestats.

El qüestionari fou elaborat en tres llengües: alemany, castellà i català. Aquesta manera de procedir persegueix l'objectiu de garantir el màxim grau de comprensió del qüestionari i de generar, sobretot en el cas de les entrevistes personals, un major grau de confiança entre l'entrevistadora i l'entrevistat que pogués evitar malentesos per qüestions de llengua i així oferir respostes més fiables.

La selecció dels enquestats es va fer en funció de tres criteris principals: la llengua, l'edat i la residència. Tots els enquestats havien de ser nadius de llengua alemanya, ser majors de 18 anys i residir de manera permanent a Mallorca.

Trobar els enquestats fou un procés molt llarg que va presentar moltes dificultats. En general, el col·lectiu analitzat va presentar una actitud poc favorable i amb poca disposició a participar a l'estudi.

Mitjançant una recerca per Internet es va elaborar un llistat de totes les empreses i/o institucions alemanyes per a seleccionar els possibles candidats. Per repartir els qüestionaris es va utilitzar el mètode *porta a porta*. Una vegada localitzada l'empresa prèviament seleccionada, es mantenia una breu conversa amb la persona encarregada, a la qual s'explicava l'objectiu del qüestionari i es fixava una data de recollida dels qüestionaris emplenats.

Una vegada seleccionada la població enquestada, l'emplenament dels qüestionaris es va realitzar a través de tres procediments: l'entrevista personal, l'enquesta sense presència de l'entrevistadora i finalment a través d'Internet.

D'un total de 127 qüestionaris, 62 foren emplenats mitjançant l'entrevista personal, 59 a través d'una enquesta sense la presència de l'entrevistadora i 6 a través d'Internet.

Les enquestes i entrevistes foren realitzades del febrer al setembre de 2008.

Evolució demogràfica de la població alemanya resident a les Illes Balears

D'acord amb les dades de l'Institut Balear d'Estadística, des de l'any 1988 l'aportació alemanya a les Illes Balears no ha deixat de créixer: si aquell any constituïen el 19% de la població estrangera a les illes, el 1998 ja constituïen un 39% d'aquesta població. Tot i que és un col·lectiu que es dispersa per tot el territori de les Illes, Mallorca és el principal centre de destinació dels residents d'aquesta nacionalitat. A finals de la dècada dels 80, el nombre més gran d'habitants es concentrava a la costa sud-oest. A partir dels primers 90 s'observa una tendència a l'entrada d'aquest col·lectiu cap als pobles de l'interior.

En el nou mil·lenni, la població alemanya consolida el lideratge com a nacionalitat estrangera més nombrosa resident a les Illes Balears i continua la tendència a l'alça que s'inicià a la dècada dels 90. A les següents taules es pot observar l'evolució demogràfica de la població de les Illes Balears al període 2001-2007. Mentre que el grup dels nascuts a les Illes Balears (taula 1) presenta un saldo de creixement positiu moderat en tot el període i el grup dels nascuts a altres comunitats autònomes (taula 2) presenta —en alguns casos— valors negatius, el grup dels nascuts a l'estranger (taula 3) presenta l'augment de creixement més espectacular en el conjunt de la població total.

Taula 1. Evolució dels nascuts a les Illes Balears (2001-2007)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Illes Balears	545.739	550.361	553.875	557.400	562.190	567.761	572.714
Variació %	0,81	0,84	0,63	0,63	0,85	0,98	0,86
Mallorca	442.193	446.010	449.119	452.379	455.884	460.397	464.377
Variació %	0,73	0,86	0,69	0,72	0,77	0,98	0,86
Palma	207.321	207.576	206.891	206.682	206.923	206.400	205.757
Variació %	0,59	0,12	-0,33	-0,10	0,12	-0,25	-0,31

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'IBAE

Taula 2. Evolució dels nascuts a altres comunitats autònomes (2001-2007)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Illes Balears	240.955	247.661	247.440	246.104	244.939	245.528	246.728
Variació %	3,68	2,71	-0,09	-0,54	-0,48	0,24	0,49
Mallorca	188.279	192.087	190.508	187.904	185.658	185.227	185.034
Variació %	3,19	1,98	-0,83	-1,39	-1,21	-0,23	-0,10
Palma	109.520	110.351	108.917	107.014	105.339	104.276	102.888
Variació %	2,66	0,75	-1,48	-1,78	-1,59	-1,02	-1,35

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'IBAE

Taula 3. Evolució dels nascuts a l'estranger (2001-2007)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Illes Balears	91.933	118.946	146.046	151.541	176.002	187.773	211.208
Variació %	21,44	22,71	18,56	3,63	13,90	6,27	11,10
Mallorca	71.650	92.681	113.957	118.539	136.279	145.139	164.864
Variació %	22,17	22,69	18,67	3,87	13,02	6,10	11,96
Palma	29.879	40.535	51.469	55.278	63.511	64.372	74.462
Variació %	28,95	26,29	21,24	6,89	12,96	1,34	13,55

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'IBAE

Perfil sociològic del corpus analitzat

Les característiques sociològiques dels col·lectius immigrants determinen en gran mesura els seus comportaments i les seves pràctiques lingüístiques. El perfil sociològic de la mostra analitzada presenta les característiques següents:

- per edat, la majoria dels enquestats té entre 25 i 50 anys, amb un percentatge lleugerament superior de dones que d'homes.
- pel que fa a la professió, la majoria treballa en el sector dels serveis o són comercials.
- pel que fa a l'any d'arribada, la majoria s'han instal·lat a l'illa a la dècada dels 90 del segle XX i en el nou mil·lenni.
- les seves principals motivacions per establir-se a Mallorca són el clima i la bellesa de l'illa, l'estil de vida mediterrània i les bones perspectives professionals.
- el temps de residència a l'illa és molt variable. Com pot observar-se a la taula següent, gairebé la meitat dels enquestats (48,03%) ha arribat a l'illa en el nou mil·lenni i prop del 30% a la darrera dècada del segle XX. El 20% restant s'ha instal·lat a l'illa entre el 1960 i 1980.

Taula 4. Distribució dels enquestats segons l'any d'arribada a Mallorca

Any d'arribada	Nombre d'enquestats	Percentatges
1960-1970	8	6,30%
1970-1980	5	3,94%
1980-1990	15	11,81%
1990-2000	38	29,92%
2001-2007	61	48,03%
Total	127	100%

Font elaboració pròpia

Coneixements lingüístics

El coneixement d'una llengua no en garanteix l'ús, ja que aquest dependrà de diversos factors, com el prestigi, la presència social de cada llengua, etc. Tot i això, els coneixements lingüístics proporcionen informació sobre les actituds dels parlants envers la llengua i el seu interès per aprendre-la i usar-la en la mesura que els sigui possible.

Coneixements de llengües estrangeres

La majoria dels enquestats sap parlar almanco una llengua estrangera. Gairebé tots (un 96,85%) saben castellà i un 91,34% sap anglès. Prop del 30% parla francès i un 10,24%, italià. Tanmateix, cal posar en relleu que la pregunta no apareix desglossada en habilitats. Així doncs, el concepte *saber parlar una llengua* pot incloure, segons l'autopercepció de la persona enquestada, un ventall molt ampli de possibilitats. Cal tenir en compte que sovint la valoració pròpia sobre el coneixement de llengües és més elevada que la competència lingüística real.

Taula 5. Sap parlar altres llengües malgrat que no les usi habitualment?

Quines?

(n = 127)

	Nombre d'enquestats	Percentatge
Castellà	123	96,85%
Anglès	116	91,34%
Francès	38	29,92%
Italià	13	10,24%
Català	8	6,30%
Altres	7	5,52%

Font: elaboració pròpia

Llengua habitual

Entenem per *llengua habitual* la llengua que l'enquestat declara usar amb major freqüència en tots els àmbits i tipus de situacions comunicatives de la vida quotidiana. La majoria dels enquestats utilitza la seva llengua materna habitualment, ja sigui sola o en combinació amb el castellà i l'anglès: un 52,76% utilitza l'alemany; un 22,05%, la combinació d'alemany i castellà, i un 7,87%, aquestes dues llengües juntament amb l'anglès. Només al voltant del 13% dels enquestats utilitza una llengua diferent de l'alemany com a llengua habitual: el 8,66% usa el castellà; el 2,36%, l'anglès; l'1,58%, el francès, i el 0,79%, el català.

Taula 6. Quina és la seva llengua habitual?

	Nombre d'enquestats	Percentatge
Alemanys	67	52,76%
Alemanys i castellà	28	22,05%
Alemanys, anglès i castellà	10	7,87%
Castellà	11	8,66%
Alemanys i anglès	5	3,94%
Anglès	3	2,36%
Francès	2	1,58%
Català	1	0,79%
Total	127	100 %

Font: elaboració pròpia

Actituds i opinions envers la situació sociolingüística a Mallorca

Per conèixer les opinions i actituds de la població enquestada sobre les dues llengües oficials, es varen formular una sèrie de preguntes que permeten avaluar la seva percepció de la situació sociolingüística a Mallorca.

Cooficialitat de llengües

La majoria dels enquestats coneix el règim de cooficialitat del català i el castellà a l'illa. Tot i això, una majoria d'enquestats (un 43,30%) manifesta estar-hi en desacord. L'opinió més estesa per justificar-ho és l'estatus diferenciats de les dues llengües: el castellà és la llengua de l'Estat espanyol i, per tant, gaudeix d'un prestigi més elevat com a llengua *nacional* i amb una funció globalitzadora molt significativa com una de les llengües més parlades a escala mundial. En canvi, el català és una llengua *regional* amb un àmbit d'ús molt reduït i amb una funció bàsicament identitària per a la població autòctona.

Taula 7. Coneix la cooficialitat del català i el castellà a les Illes?

	Nombre d'enquestats	Percentatge
Hi estic en desacord	55	43,30%
En part hi estic d'acord i en part no	47	37,01%
Hi estic d'acord	25	19,69%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Un 37,01% dels enquestats manifesta un acord parcial amb el règim de cooficialitat vigent, ja que a parer seu no garanteix l'ús igualitari de les dues llengües, sinó que sovint afavoreix el català en detriment del castellà. Per a aquests enquestats, la cooficialitat garanteix el dret dels mallorquins a fer ús de la llengua pròpia, però no respecta el dels estrangers d'usar el castellà.

Finalment, prop d'un 20% dels enquestats declara estar d'acord amb la cooficialitat de les dues llengües com a eina essencial per protegir i promoure la llengua autòctona i per garantir-ne l'ús. Tot i això,

especifiquen que s'hauria de promoure també l'ús d'altres llengües estrangeres, per exemple a l'ensenyament.

Utilitat de les llengües

Segons les dades de la taula següent, gairebé tots els enquestats (98,43%) consideren necessari saber parlar castellà per viure a Mallorca. En canvi, pel que fa al català el percentatge està prop del 20%.

Taula 8. Creu que cal saber català i/o castellà per viure a Mallorca?

	Sí		No		Altres	
Castellà	125	98,43%	2	1,57%	0	0%
Català	25	19,69%	92	72,44%	10	7,87%

Font: elaboració pròpia

Els arguments favorables al castellà són molt semblants als de la pregunta anterior: el reconeixement com a llengua oficial a l'Estat espanyol i a la comunitat europea li atorga un prestigi i, per tant, una utilitat, més gran que a la llengua catalana, que només gaudeix de reconeixement territorial. A aquests dos aspectes, cal afegir l'argument recurrent del prestigi de la llengua castellana en funció del nombre de parlants a escala global. La majoria d'enquestats manifesta que, en cas d'emigrar a un altre territori, el coneixement del castellà els serà més útil. Per tant, la temporalitat de la residència és un altre aspecte que juga en contra de la llengua autòctona. En aquest sentit, s'ha pogut establir estadísticament una correlació significativa entre l'edat i la temporalitat de la residència. Els enquestats d'edats més joves manifesten sovint la intenció de tornar al seu país d'origen o d'emigrar a un altre territori en un termini breu de temps.

La majoria d'enquestats declara que el castellà és la llengua que utilitza per comunicar-se tant amb els estrangers d'altres nacionalitats com amb la població autòctona. En aquest darrer cas, subratllen que «tots els mallorquins també parlen castellà». De fet, les respostes obtingudes han permès constatar una percepció molt arrelada entre els enquestats segons la qual la majoria de la població, independentment de la seva procedència, parla castellà, mentre que només una minoria parla català.

Aquest fet condiciona en gran mesura la utilitat que concedeixen a cada una de les llengües.

Pel que fa a aquells que consideren necessari parlar en català, les opinions més freqüents apunten al respecte per les particularitats culturals de l'illa i pels mallorquins, tot subratllant que saber-lo és l'única manera d'integrar-se plenament a l'illa. En aquest cas s'ha pogut establir una relació directa entre el lloc de residència i la utilitat de la llengua: tots els enquestats que consideren el català una llengua útil resideixen a pobles de l'interior de Mallorca, fet que es deriva d'un major ús del català en aquestes zones.

Finalment, prop del 8% dels enquestats no consideren que el català sigui necessari per «sobreviure», però declaren que, com a llengua pròpia de la comunitat, és una eina imprescindible per relacionar-se amb la població autòctona.

Denominació de la llengua: català versus mallorquí

Des de la configuració del marc autonòmic, la denominació de la llengua ha estat, i ho segueix essent, un debat obert a les Illes Balears, fomentat pels sectors polítics més conservadors. Aquests discursos secessionistes no només agreugen la fragmentació entre els diferents territoris dels Països Catalans sinó també el procés d'integració de la població al·lòctona, que percep una manca d'identitat lingüística clara de la comunitat receptora.

A l'hora de jutjar la relació entre el català i el mallorquí, un 68,50% es decanta pel binomi llengua/dialecte, mentre que un 22,83% tria l'opció de llengües diferents, un 5,51% declara no conèixer exactament la relació entre els dos conceptes, i només un 3,15% considera que són una mateixa llengua.

Taula 9. El català i el mallorquí són...

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Llengua i dialecte	87	68,50%
Llengües diferents	29	22,83%
La mateixa llengua	4	3,15%
Altres	7	5,51%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Cal esmentar que un gran nombre d'enquestats va especificar que, per als estrangers, el català i el mallorquí mantenen una relació de llengua/dialecte, mentre que per als mallorquins es tracta de dues llengües diferents.

Política lingüística del govern balear

Segons la taula següent, la majoria d'enquestats, un 70,87%, declara conèixer la política lingüística del govern, mentre que un 22,83% manifesta una manca de coneixement i/o interès. El 6,30% restant no té una idea clara del concepte.

Taula 10. Coneix la política lingüística del govern balear?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Sí	90	70,87%
No	29	22,83%
Altres	8	6,30%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Un 75,60 % dels enquestats està absolutament en desacord amb la gestió del govern.¹ La difusió social del català es considera «desmesurada», atesa la poca utilitat d'aquesta llengua manifestada en preguntes anteriors. D'una banda, hi ha enquestats que opinen que l'augment progressiu d'ús de la llengua catalana en àmbits com l'ensenyament exclou els mallorquins de moltes oportunitats en un món globalitzat, en què llengües com el castellà i l'anglès es consideren més útils. El mateix argument pot aplicar-se al món empresarial, atesa la dependència de la societat balear de la indústria turística. D'altra banda, segons la majoria d'enquestats, la política actual no garanteix el dret d'usar del castellà, fet que provoca que sovint es trobin amb problemes de comunicació en la vida quotidiana. En aquest sentit, els comentaris més

---

¹ Entre 2007 i 2011 hi hagué a les Illes un govern d'una coalició de partits d'esquerra i de centre presidit per Francesc Antich (PSIB-PSOE).

freqüents recollits fan referència a l'ús «desproporcionat» del català, tant escrit com oral, en les administracions locals.

La condició d'estrangers justifica el fet de prioritzar la llengua castellana, com a llengua majoritària i més útil. La majoria dels enquestats manifesta l'opinió que cap govern no pot imposar l'ús d'una llengua determinada, sinó que l'ús ha de ser sempre conseqüència de la decisió individual i voluntària de cada parlant.

Llengua i integració

A la pregunta «Què significa per a vostè estar integrat lingüísticament a l'illa?», un 50,39% declara que estar integrat implica saber castellà, ja que és la llengua que parla la majoria de la població. En canvi, els qui opinen que n'hi ha prou de parlar català, llengua pròpia de la comunitat, tan sols representen un 3,94%. Entre els uns i els altres, un 36,22% considera que per integrar-se s'han de saber les dues llengües. En aquest cas, segons les respostes dels enquestats s'ha pogut establir un divisió funcional diglòssica: d'una banda, el castellà, al qual s'associa més prestigi, és vist com la llengua franca i necessària per a qüestions de promoció laboral; de l'altra, el català és percebut com la llengua de relació en àmbits menys formals amb la població autòctona. Per a aquest subgrup, i d'acord amb aquesta distribució funcional, la integració lingüística «ideal» consisteix a tenir una competència elevada de castellà i certs coneixements de català, sobretot entendre'l i saber-lo parlar. Finalment, el 9,45% d'enquestats restant manifesta que la llengua d'integració depèn d'aspectes com ara la temporalitat o el lloc de residència.

Taula 11. Què significa per a vostè estar integrat lingüísticament a Mallorca?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Parlar català	5	3,94%
Parlar castellà	64	50,39%
Parlar les dues llengües	46	36,22%
Altres	12	9,45%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

En línies generals, la percepció que la majoria de la població desconeix la llengua pròpia i que aquesta no gaudeix d'un ús i una presència normals en la societat illenca, han esdevingut els criteris fonamentals per afavorir el castellà com a llengua d'integració.

Quan se'ls demana quina és la seva percepció del grau d'integració del grup propi, un 70% considera que la població alemanya resident no està integrada a l'illa, ja que no parla cap de les dues llengües oficials. La majoria d'enquestats argumenta que l'elevada presència de residents de nacionalitat alemanya permet usar aquesta llengua en la majoria de situacions de la vida quotidiana, la qual cosa explicaria la manca d'interès de molts d'alemanys per aprendre les llengües oficials de la comunitat.

Un 22,05% dels enquestats declara que la integració dels alemanys depèn de l'idioma que es prengui com a referència: si és el català, es pot considerar que la majoria no estan integrats; en canvi, si és el castellà, augmenta el nombre de residents que podrien considerar-se integrats. En tot cas, aquests enquestats subratllen que la integració depèn de la situació de residència i de la predisposició de cada individu, per la qual cosa sembla molt arriscat fer generalitzacions per a tot el grup.

Finalment, només un 7,87% dels enquestats considera que els alemanys residents a l'illa estan integrats, ja que en la majoria dels casos parlen en castellà.

En general, doncs, la percepció d'integració del grup és molt baixa. La majoria d'enquestats creu que la presència massiva d'alemanys possibilita l'ús de la llengua materna i la creació de guetos o societats paral·leles que viuen al marge de la resta de la població insular.

Taula 12. Creu que la població alemanya resident a l'illa està integrada lingüísticament?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Sí	10	7,87%
No	89	70,08%
Altres	28	22,05%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Un altre aspecte rellevant a l'hora d'analitzar la integració dels immigrants a la societat balear és com perceben el comportament

lingüístic de la població autòctona. Les actituds *deslleials* cap a la llengua pròpia han estat objecte de nombrosos estudis dintre del marc de la sociolingüística catalana. Amb l'arribada massiva d'immigrants de comunitats castellanoparlants, la població autòctona de l'illa, que fins aleshores era exclusivament catalanoparlant, es va veure confrontada amb un gran contingent de població que desconeixia la llengua pròpia. Tot i conservar un elevat grau de fidelitat cap a la llengua autòctona amb membres del grup lingüístic propi, els mallorquins, en general, s'adrecen als desconeguts en castellà, sobretot si perceben que l'interlocutor és d'origen estranger. Les actituds deslleials cap a la llengua pròpia depenen de molts factors com la lleialtat i els prejudicis lingüístics i, sobretot, dels hàbits que s'han desenvolupat des de mig segle enrere.

Aquestes actituds han pogut corroborar-se en aquest estudi. Tal com mostra la taula 9, prop d'un 30% dels enquestats declara que el comportament de la població autòctona facilita la integració dels estrangers, ja que utilitza sempre el castellà en el moment que percep la procedència forana de l'interlocutor. En canvi, la meitat dels enquestats defensa l'opinió contrària, per diverses raons:

- un primer grup declara que els mallorquins no tenen un interès real en la integració dels estrangers, raó per la qual sovint no s'esforcen a entendre els estrangers, quan aquests intenten comunicar-se en català o castellà.
- un segon grup manifesta que, en els intercanvis comunicatius amb mallorquins, aquests sovint responen en anglès o alemany. Tot i això, la majoria d'enquestats expressa un elevat grau de comprensió respecte a aquest comportament lingüístic, atesa la gran quantitat de turistes que visiten l'illa.
- un tercer grup més reduït declara que, tot i que parlin en català amb els mallorquins, aquests sempre contesten en castellà.

Finalment, un 20% dels enquestats opina que la integració és una tasca dels estrangers i no té res veure amb el comportament lingüístic de la població autòctona. Val a dir que una gran part dels enquestats posa en relleu que els mallorquins usen la llengua autòctona a pesar de la presència de membres d'altres grups lingüístics que la desconeixen, fet

que es qualifica com una estratègia d'aïllament i d'autoidentificació del grup propi a través de la llengua.

Taula 13. Creu que l'actitud de la població autòctona facilita la integració lingüística dels residents estrangers?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Sí	38	29,92%
No	64	50,39%
Altres	25	19,69%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Conflicte lingüístic català i castellà

En l'actualitat, a les Illes Balears la distribució funcional de les llengües oficials presenta la situació següent: un ús elevat de la llengua catalana en els àmbits formals oficials de l'ensenyament i les administracions locals i un ús majoritari de la llengua castellana en els àmbits públics no oficials, sobretot en el món econòmic i en els grans mitjans de comunicació. L'augment de la presència social del català des de la configuració del marc autonòmic no es correspon amb un ús generalitzat d'aquesta llengua.

En línies generals, d'acord amb les dades aplegades, la majoria d'enquestats percep el conflicte lingüístic entre català i castellà, tot i que el considera aliè a la condició d'estranger. Exceptuant els exemples esmentats de comunicació en els àmbits administratius, la majoria usa el castellà en les situacions en què no pot fer servir la seva llengua materna. La majoria dels enquestats (70,08%) declara que no ha tingut problemes per raons derivades del conflicte entre català i castellà. Només prop del 30% diu que sovint té problemes de comunicació a les administracions locals perquè els parlen en català, llengua que ells desconeixen. Pel que fa als àmbits menys formals, tot i que alguns enquestats fan referència a problemes de comprensió en els intercanvis comunicatius en els quals la població autòctona fa ús de la llengua pròpia, no s'ha pogut confirmar que aquestes situacions es percebin com a vertaderament conflictives.

Taula 14. Té o ha tingut dificultats a Mallorca per qüestions de llengua?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Sí	38	29,92%
No	89	70,08%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Valoracions envers la societat receptora

Un 78,74% dels enquestats diu que s'interessa per la cultura de l'illa (78,74%), i un 17,32% declara que la manca d'interès cap a la cultura autòctona deriva del poc temps lliure de què disposen per raons laborals.

Taula 15. S'interessa vostè per la cultura mallorquina?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Sí	100	78,74%
No	22	17,32%
Altres	5	3,94%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Pel que fa a les àrees d'interès, s'ha observat una clara predilecció pels aspectes més tradicionals de la cultura autòctona. El percentatge més elevat correspon als que manifesten un interès per la història i els costums illencs (37,01%), seguit de les festes populars i la gastronomia local (un 24,41% i 22,05%, respectivament).

Pel que fa a la valoració de la llengua catalana, gairebé tots els enquestats (99,49%) consideren que la llengua pròpia de les Illes és una part fonamental de la cultura «per als mallorquins». És a dir, que la llengua catalana és l'element principal d'identificació de la població autòctona.

Taula 16. Considera que la llengua mallorquina és una part de la cultura de Mallorca?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Sí	120	94,49%
No	2	1,57%
Altres	5	3,94%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Percepció del grau d'integració individual

Més de la meitat de la població enquestada (54,33%) es considera integrada a la societat mallorquina. Els criteris d'integració es basen en dos aspectes fonamentals: el coneixement de les dues llengües oficials i la intensitat de les relacions amb la població autòctona.

Taula 17. En general, es considera integrat dins la societat mallorquina?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Sí	69	54,33%
No	46	36,22%
Altres	10	7,87%
No respon	2	1,57%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

No s'ha pogut establir estadísticament el binomi entre més edat i menys integració, ja que tots els enquestats d'edats més avançades, que resideixen a pobles de l'interior, declaren que habitualment comparteixen activitats de temps lliure amb els autòctons del municipi en el qual resideixen. Novament, el criteri dominant per a la integració és el lloc de residència. Els enquestats més joves també afirmen que es relacionen amb freqüència amb els autòctons, tot i que la majoria subratlla que en l'àmbit laboral predominen les relacions amb persones de la mateixa nacionalitat.

S'ha pogut constatar que l'any d'arribada i els matrimonis mixtos són aspectes que fomenten en gran mesura la integració a la cultura autòctona. Un 36,22% dels enquestats no es considera integrat, ja

que no parla correctament cap dels dos idiomes oficials i/o a penes es relaciona amb els autòctons. Alguns enquestats especifiquen que es relacionen majoritàriament amb espanyols peninsulars i/o sud-americans, els quals mostren més predisposició a relacionar-se fora del grup propi que els autòctons.

Finalment, prop del 8% dels enquestats considera que la integració és un procés molt complex que requereix un període de residència molt extens.

Usos lingüístics

Els estatus diferenciats que la majoria d'enquestats atribueixen a les dues llengües oficials deriven en percentatges de coneixements més elevats i actituds més favorables cap a la llengua castellana. D'altra banda, el teixit social existent al voltant de la comunitat alemanya provoca que l'alemany sigui llengua d'ús amb molta freqüència.

Ús lingüístic en l'àmbit laboral

En el lloc de feina, un 31,50% dels enquestats declara usar l'anglès, l'alemany i el castellà; un 28,35%, l'alemany i el castellà, i quasi un 20% hi usa només la llengua materna. Aquests percentatges es corresponen amb els obtinguts en el capítol de coneixements lingüístics: l'alemany, l'anglès i el castellà són les llengües més usades. L'ús d'altres llengües com ara el francès i l'italià, només apareix en combinació amb una de les tres esmentades anteriorment i amb percentatges molt inferiors que se situen per davall del 5%. Només un 1,57% dels enquestats declara usar exclusivament el català, i el percentatge que l'utilitza en combinació amb altres llengües és també molt baix. De fet, cal posar en relleu que els enquestats que han marcat l'opció del català han especificat que «senten» aquesta llengua; per tant, es tracta d'un ús receptiu.

En aquest àmbit no s'han pogut establir diferències significatives entre l'edat i l'ús de les llengües, sinó que la professió ha esdevingut l'aspecte més rellevant. Així doncs, independentment d'altres variables sociològiques, els enquestats que treballen en el sector turístic i els comerciants i venedors són els que més usen la combinació d'alemany, anglès i castellà, i amb menys freqüència també el francès i l'italià.

En canvi, els enquestats que desenvolupen professions liberals, com ara metges, periodistes, etc., presenten els percentatges d'ús més elevat de la combinació d'alemany i castellà, o fins i tot un ús quasi exclusiu de la llengua materna.

Taula 18. Quina llengua/llengües utilitza a la feina?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Alemanys, anglès i castellà	40	31,50%
Alemanys i castellà	36	28,35%
Alemanys	25	19,69%
Alemanys, anglès, castellà i català	6	4,72%
Alemanys, anglès, castellà, català i francès	3	2,36%
Anglès	2	1,57%
Castellà	2	1,57%
Castellà i català	2	1,57%
Català	2	1,57%
Alemanys, anglès, castellà i italià	1	0,79%
Més de 6 llengües	1	0,79%
No treballen	7	5,51%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Així doncs, es corrobora un ús minoritari del català en el món empresarial i un ús quasi exclusiu de l'alemany en les empreses que es dediquen a oferir serveis als membres de la comunitat alemanya de residents.

Ús lingüístic en el temps lliure

Un terç dels enquestats declara que durant el seu temps lliure fa servir l'alemany i el castellà, mentre que un 28,35% usa aquestes dues llengües juntament amb l'anglès. Un 14,17% dels enquestats usa només l'alemany, la qual cosa fa suposar que el seu entorn social està compost bàsicament per persones de la mateixa nacionalitat. La resta de combinacions presenten percentatges molt inferiors respecte de les tres primeres.

Si es comparen aquests resultats amb els de l'àmbit del treball, s'observa que en el temps lliure disminueix l'ús de l'anglès alhora que augmenta l'ús del castellà. L'ús del català és lleugerament superior en aquest àmbit que en el laboral, tot i que cal tenir en compte que, sovint, els enquestats la marquen encara que només en facin un ús receptiu.

Taula 19. Quina llengua/llengües utilitza en el temps lliure?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Alemanys i castellà	43	33,86%
Alemanys, anglès i castellà	36	28,35%
Alemanys	18	14,17%
Alemanys i anglès	6	4,72%
Alemanys, castellà i català	5	3,94%
Castellà	4	3,15%
Alemanys, anglès, castellà i català	4	3,15%
Alemanys, anglès, castellà i francès	4	3,15%
Alemanys, anglès i àrab	2	1,57%
Alemanys, anglès, castellà, francès i italià	1	0,79%
Alemanys, anglès, castellà, català i italià	1	0,79%
Anglès i castellà	1	0,79%
Anglès i francès	1	0,79%
Català	1	0,79%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Ús lingüístic amb interlocutors desconeguts

Els usos lingüístics interpersonals són un criteri molt rellevant a l'hora d'analitzar les actituds d'un individu envers una llengua determinada. Un 60% dels enquestats utilitza el castellà per als intercanvis comunicatius amb persones desconegudes. Prop del 20% dels enquestats utilitza la combinació d'alemany i castellà, ja que declaren que el seu entorn social està compost principalment per membres de la seva nacionalitat.

Taula 20. Quina llengua/llengües utilitza per adreçar-se a desconeguts (a l'administració, als comerços, etc.)?

	Nombre d'enquestats	Percentatges
Castellà	75	59,06%
Alemanys i castellà	25	19,69%
Alemanys, anglès i castellà	8	6,30%
Anglès i castellà	5	3,94%
Castellà i català	5	3,94%
Alemanys, anglès, àrab i castellà	3	2,36%
Alemanys i anglès	1	0,79%
Alemanys, anglès, castellà i francès	1	0,79%
Alemanys, anglès, castellà i català	1	0,79%
Anglès, àrab i castellà	1	0,79%
Català	1	0,79%
Cap	1	0,79%
Total	127	100%

Font: elaboració pròpia

Conclusions

Quant a les pràctiques lingüístiques, s'ha constatat:

- un ús prioritari i majoritari de l'alemany en combinació amb el castellà i, en menor mesura, l'anglès.
- un ús quasi inexistent de la llengua catalana en tots els àmbits; en el millor dels casos, un ús receptiu d'aquesta llengua.

L'ús de l'alemany, com el del castellà, es veu afavorit per la gran presència de població al·loctona que fa ús d'aquesta llengua i desconeix el català. El castellà, a més, es veu potenciat per les actituds deslleials d'una part de la població autòctona que usa exclusivament el castellà amb la població forana. A més, la llengua castellana gaudeix en molts àmbits de la societat illenca d'una presència social molt més elevada que la llengua pròpia.

D'altra banda, cal destacar que un alt percentatge d'enquestats mostra actituds desfavorables envers la llengua pròpia que deriven

fonamentalment de l'escàs reconeixement oficial d'aquesta llengua fora del territori balear. En canvi, el major prestigi del castellà es desprèn de la deducció d'«una llengua, una nació» i de la funció globalitzadora que se li concedeix a causa de l'important nombre de parlants que té arreu del món. La llengua castellana es considera, per tant, la més útil.

El repte de la integració lingüística de la població alemanya a Mallorca es presenta, per tant, com una tasca molt complexa tant per la situació sociolingüística actual com per les característiques del grup. Malgrat tot, la societat balear ha d'adreçar els seus esforços a aconseguir la coexistència equilibrada de les llengües en contacte.

D'una banda, les institucions governamentals han de posar les eines a l'abast per facilitar l'aprenentatge de la llengua autòctona que es correspongui amb un ús normalitzat d'aquesta llengua, en la mateixa mesura que la llengua castellana. D'altra banda, és una tasca de tota la societat de l'illa garantir l'ús de la llengua en tots els àmbits socials: al carrer, a les grans empreses, als mitjans de comunicació, etc. Això suposa que totes les institucions i la ciutadania han de treballar conjuntament.

Si la societat balear no aconsegueix que el català esdevingui una llengua parlada per tothom, la integració lingüística dels nouvinguts es desenvoluparà, en el millor dels casos, en castellà. En el pitjor, es crearan societats paral·leles, guetos de diferents nacionalitats que viuran al marge de la societat receptora i posaran en perill la continuïtat de la cultura i la identitat pròpies.

Referències bibliogràfiques

- Herling, Sandra (2003) «Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch auf Mallorca-ein soziolinguistischer Überblick». *Zeitschrift für Katalanistik*, 16: 31-40.
- Klug, Constanze (2000) «Was Hänschen nicht lernt... Der Streit um die Sprache in der Schule als Manifestation des kastilisch-katalanischen Sprachkonflikts». *Linguistik Online*, 7/3/2000.
- Kremnitz, Georg (1997) *Die Durchsetzung der Nationalsprachen in Europa*. Münster: Waxmann.
- Kuhnen de Roca, V. (2003) «La immigració alemanya a Mallorca». Dins Serra, Sebastià (coord.) *La immigració, països emissors i les Illes Balears*. Palma: Edicions Cort, 179-184.
- Mari, Isidor (2002) *Una política intercultural per a les Balears?* Palma: Govern de les Illes Balears, Conselleria d'Educació i Cultura, Direcció General de Cultura, Fundació «Sa Nostra».
- (2004) «L'acolliment lingüístic de la immigració: bones pràctiques». *Lluc*, 840: 20-22.
- (2006) *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Palma: Editor Lleonard Muntaner.
- Melià i Garí, Joan (1998) «Palma i Pobles: les dues cares de la situació lingüística a Mallorca». *Actes de la Cinquena Trobada de Sociolingüistes Catalans*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut de Sociolingüística Catalana, 114-131.
- (2002) «La situació sociolingüística a les Illes Balears. Comentaris al voltant d'una enquesta». *Llengua i Ús*, 25: 61-64.
- (2003a) «Die Sprachpolitik auf den Balearen». *Zeitschrift für Katalanistik*, 16, 19-31.
- (2003b) «Una inflexió en la normalització lingüística de les Illes Balears?». *L'Espill*, 15: 143-157.
- (2004a) «Immigració i integració lingüística». *Lluc*, 840: 13.
- (2004b) «Immigració i normalització lingüística». *Lluc*, 840: 15-20.

- (2005) «Els coneixements de català a les Illes Balears segons el cens de població de l'any 2001» *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 18: 31-43.
- Miralles, Joan i Amaia Iturraspe (2003) «Coneixements, actituds i usos lingüístics envers el català dels estrangers d'origen europeu al Pla de Mallorca». Tesis doctoral inèdita, Barcelona: Universitat de les Illes Balears.
- Pons i Parera, Eva i F. Xavier Vila i Moreno (2005) *Informe sobre la situació de la llengua catalana (2003-2004)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. <<http://www.observatoridella.llengua.cat/observatori.php?llengua=ca>>
- Ramon, Nanda (2002) «Estratègies d'integració lingüística dels estrangers a les Illes Balears». *Llengua i Ús*, 24: 49-55.
- (2004) «Immigració i acolliment lingüístic a les Illes Balears». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 18: 161-175.
- Salvà, Pere (1998) «Balears: una “Nova Califòrnia” per als europeus». *El Mirall*, 96: 6-8.
- (1999a) «La societat illenca en el llindar del segle XXI». *El Mirall*, 103: 6-8.
- (1999b) «Actituds i comportaments dels residents alemanys a Mallorca». *El Mirall*, 103: 9-11.
- (2002) «Les Illes Balears: un espai de cruïlla de fluxos migratoris». *Llengua i Ús*, 24: 4-11.
- (2004) «Una aproximació a la immigració d'estrangers a les Illes Balears». [Premi «Sa Nostra» d'investigació. Convocatòria 2001].
- (2005a) «La nova realitat geodemogràfica de les Illes Balears al començament del segle XXI: creixement de la població i fluxos migratoris». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 18: 131-141.
- (2005b) «La població de les Illes Balears: una reflexió a inicis del tercer mil·lenni sobre els seus trets i reptes de futur». Dins Pons i Pons, Damià (ed.) *Països catalans, en plural*. Palma: Editorial Moll, 401-415.

Sastre Bestard, Bàrbara (2012) *Sprachliche Integration der Deutschen auf Mallorca / Integració lingüística de la població alemanya resident a Mallorca. Eine Studie in katalanischer Sprache mit deutscher Zusammenfassung. Un estudi en català amb un resum en alemany*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, Schriften zur Vergleichenden Sprachwissenschaft, Band 7.

Notes sobre els autors

Vanessa Bretxa (vanessa.bretxa@ub.edu) és llicenciada en sociologia per la Universitat de Barcelona i especialitzada en sociolingüística. Actualment treballa com a professora associada del Departament de Lingüística General de la Universitat de Barcelona i ocupa el secretariat del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació, així com el càrrec de secretària de redacció de la revista *Llengua, Societat i Comunicació* (LSC) d'aquesta mateixa universitat. Entre les seves darreres publicacions hi ha «Llengües i globalització en el món de la recerca: Els coneixements i els usos lingüístics al Parc Científic de Barcelona» a *Caplletra*, 52 i «Els efectes lingüístics del pas de l'ensenyament primari al secundari: Mataró, un estudi de cas» a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 21.

Llorenç Comajoan Colomé (llorenç.comajoan@uvic.cat) és doctor en lingüística per la Universitat d'Indiana (Estats Units), i s'ha especialitzat en temes d'adquisició de segones llengües, de didàctica de la llengua i de sociolingüística educativa. És professor del Departament de Filologia i Didàctica de la Llengua i la Literatura de la Universitat de Vic i membre del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona. Entre les seves obres recents destaca la *Gramàtica pràctica del català* (2012), elaborada amb Núria Bastons i Cristina Bernardó i publicada per Teide, i el volum *Research design and methodology in studies on L2 tense and aspect*, elaborat amb Rafael Salaberry i publicat per Mouton de Gruyter.

Makiko Fukuda (makiko.fukuda@uab.cat) s'ha especialitzat en l'estudi sociolingüístic dels japonesos residents a l'estranger, i l'any 2009 va doctorar-se en filologia catalana a la universitat de Barcelona amb la tesi «Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies». Actualment és professora lectora del Departament de Traducció i Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona i

membre del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona. Ha publicat diversos articles en revistes com *Treballs de Sociolingüística Catalana* i la *Revista de Llengua i Dret*. Els seus darrers treballs són «Els usos lingüístics de les famílies nipocatalanes», inclòs al volum editat per Emili Boix i Rosa Maria Guerrini *Les llengües al sofà. Els plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*, l'article «多言語社会における日本人の言語使用：カタルーニャ在住の日本人のケース [Tagengo shakai ni okeru nihonjin no gengo shiyô:katarûnya zaijûnihonjin no kêsû]», (Els usos lingüístics dels japonesos en una societat plurilingüe: el cas dels japonesos residents a Catalunya), 社会言語科学 第15巻2号 [*Shakai Gengo Kagaku*], núm.15, vol.2, 2013. Per a més informació, vegeu <http://pagines.uab.cat/asiaoriental/node/205>.

Maria Rosa Garrido (mariarosa.garrido@uab.cat) és llicenciada en filologia anglesa i investigadora del grup de recerca Comunicació Intercultural i Estratègies de Negociació del Departament de Filologia Anglesa i de Germanística de la Universitat Autònoma de Barcelona, en el si del qual prepara la seva tesi doctoral. Actualment treballa de professora associada a la Facultat d'Educació de la Universitat Internacional de Catalunya. Els seus interessos de recerca inclouen la llengua, les mobilitats transnacionals i l'exclusió social; la construcció interdiscursiva de les identitats transnacionals en ONG i moviments socials; així com l'acollida lingüística de persones nouvingudes adultes. Per a més informació, consulteu http://groupcien.uab.es/catala/persones/7/maria_rosa_garrido_sarda.html.

Imanol Larrea (ilarreamendizabal@gmail.com) és veterinari i sociòleg, va treballar com a traductor a l'administració pública i durant 10 anys en activitats de basquització d'empreses i com a responsable de recerca i innovació a la cooperativa de serveis lingüístics EMUN. També ha treballat a l'acollida lingüística d'immigrants. Va obtenir els postgraus de política lingüística i gestió del multilingüisme i el d'immigració i acollida de la Universitat de Barcelona. Actualment és membre del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la UB i prepara la seva tesi doctoral sobre llengua i immigració a la Universitat Pompeu Fabra.

Joan Melià (jmelia@uib.cat) és doctor en filologia catalana per la Universitat de les Illes Balears, i actualment treballa com a professor titular al Departament de Filologia catalana d'aquesta mateixa universitat. Director General de Política Lingüística del Govern balear durant el Pacte de Progrés (1999-2003), és l'investigador principal del Grup de Recerca en Sociolingüística de les Illes Balears (GRESIB) i director de la revista en línia *Conèixements, Usos i Representacions Socials del català*. Les seua recerca ha abraçat els resultats de la política lingüística escolar, la demografia de la llengua, els usos lingüístics institucionals i en el món de l'empresa.

Maria Sabaté i Dalmau (maria.sabate@uab.cat) té un màster en Lingüística Antropològica per Universitat de Toronto i és doctora en Filologia Anglesa per la Universitat Autònoma de Barcelona. El seu camp de recerca prioritari és l'anàlisi de les pràctiques i les ideologies lingüístiques en contextos migratoris i de minories lingüístiques multilingües, en especial a Catalunya, des de la perspectiva de la sociolingüística de la globalització i el transnacionalisme. Actualment treballa com a personal docent i investigador postdoctoral del Departament de Filologia Anglesa i de Germanística d'aquesta mateixa universitat i col·labora amb la Universitat Oberta de Catalunya. El seu últim treball (en procés) porta per títol *Migrant Institutions of Transnational Resistance and Subversive Communication: The Case of Locutorios* (2013, Multilingual Matters). Per a més informació, <http://gent.uab.cat/maria.sabate/content/benvinguts-i-benvingudes/>.

Bàrbara Sastre Bestard (Bestard@gmx.de) és doctora per la universitat d'Hamburg i professora de l'Escola Oficial d'Idiomes d'Inca (Mallorca). Ha fet recerca sobre la colònia alemanya resident a Mallorca.

Natxo Sorolla (natxosorolla@gmail.com) és sociòleg per la Universitat de Barcelona, investigador de la Xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans, i membre del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona, en el si del qual realitza la seva recerca doctoral. La seva especialitat és la demolingüística i l'estudi de les pràctiques lingüístiques a partir de l'anàlisi de xarxes socials, camp en el qual manté el blog <http://xarxes.wordpress.com/>. Ha participat en l'anàlisi de diverses enquestes sociolingüístiques i ha coordinat els

successius *Informes sobre la situació de la llengua catalana*. És autor d'articles en diverses publicacions periòdiques, com ara la *Revista de Llengua i Dret*, *Digithum*, i diversos *Anuaris de l'Enciclopèdia Catalana*. Responsable d'actualitzar els articles de sociolingüística d'*Enciclopèdia Catalana*, és *professor* consultor de la UOC i del Postgrau en Política Lingüística i Gestió del Multilingüisme de la UB.

Xavier Tenorio (xtenorio@ub.edu) és llicenciat en sociologia per la Universitat de Barcelona, cursa el Màster en Tècniques d'investigació social aplicades (UB-UAB). És investigador del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona.

F. Xavier Vila (fxvila@ub.edu) és doctor en lingüística per la Vrije Universiteit Brussel. El seu camp de recerca, centrat en la sociolingüística del multilingüisme, abraça des de la demolingüística fins a la política lingüística i l'anàlisi del contacte de llengües. Actualment treballa a la Universitat de Barcelona, on és professor titular del Departament de Filologia Catalana, director del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació i director del Màster en Assessorament Lingüístic, Gestió del Multilingüisme i Serveis Editorials. Entre les seves darreres publicacions hi ha *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*, Institut d'Estudis Catalans, 2012, i *Survival and Development of Language Communities*, Multilingual Matters, 2012. Per a més informació, vegeu <http://fxvila.wordpress.com/>.

Abstracts in English

From the «autonomous period» to the «sociolinguistics of multilingualism»: a decade in sociolinguistic research into new migrations

F. Xavier Vila

This paper is an introduction to the volume and contextualises the articles inside the field of Catalan sociolinguistics. Writing at a time when immigration to Catalonia has peaked and levelled off, the author discusses the impact of the arrival of the ‘new migrations’ in the Catalan language territories during the first decade of the 2000s. Vila describes some of the main measures adopted in response to the challenges posed by the unexpected arrival of large numbers of people from all over the globe. The author suggests that these immigrations not only transformed the collective life of the host societies, but also triggered a new period of Catalan sociolinguistic research, which the author terms ‘the sociolinguistics of multilingualism’. Among other things, this new phase is characterised by a concern for linguistic diversity and by contributions from academic areas which in the past had had little contact with research in language and society. The paper closes with a short presentation of each chapter of the book.

Variables related to written performance in Catalan and Spanish of immigrant pupils. An empirical study of sixth-grade students in Catalonia.

Judith Oller

Studies examining linguistic outcomes of immigrant students in Spain are scarce and do not report on the variables that influence their results. Data obtained in Catalonia are particularly interesting to an understanding of the complexity of the interrelationships between the variables, which, according to the tenets of bilingual education, have a positive effect on learning a new language at school. This research assesses the written proficiency in Catalan and Spanish of 610 sixth-grade immigrant students in Catalonia. Multivariate linear regression analysis identified six variables that mediate immigrants' written outcomes in Catalan, and nine variables in Spanish. The results particularly stress the importance of the sociolinguistic environment and the oral uses of Catalan to develop written proficiency in this language inside the school. The findings highlight the need to distinguish between oral skills and the linguistic academic skills in order to understand the impact of the on the linguistic performance of immigrant students in the host country.

Language use within the family and with friends by autochthonous and allochthonous primary school students in Catalonia, Majorca, and la Franja

Llorenç Comajoan, F. Xavier Vila, Vanessa Bretxa, Natxo Sorolla,
Xavier Tenorio and Joan Melià

The RESOL project investigates the transition from primary to secondary education and its sociolinguistic effects on students in different areas of Catalonia, Majorca, and la Franja (the Catalan-speaking region of Aragon). This longitudinal study investigates language proficiency, interpersonal usage, language representations and linguistic choice in media consumption at various stages of primary and secondary education. This paper presents data on the students' first language, proficiency in

Catalan and interpersonal usage according to their parents' geographical origin/ (i.e., whether they were born inside or outside the Catalan-speaking territories/) and their place of residence/ (Vic, Noguera, Sant Just Desvern, Manlleu, Mataró, Majorca, Sant Joan Despí and la Franja) when students were in sixth grade. The results show considerable variation in first language, proficiency, and family origin in the different areas studied. However, the results also indicate gaps in the knowledge of Catalan in native and non-native students and that students in Majorca and la Franja display a lower competence in Catalan. The results for interpersonal language usage show that the use of Catalan with parents and siblings is related to the students' first language; in contrast, use of Catalan with friends is related to their place of residence or sociolinguistic environment. These results also show gains in favour of Catalan in some territories (mainly Manlleu, Vic and Noguera) and losses in others (mainly la Franja, Majorca and Sant Just Desvern). Finally, a cluster analysis shows that the results of language proficiency and interpersonal use are grouped into three clusters according to place of residence and parents' geographical origin: 1) low competence in and use of Catalan among informants born outside the Catalan-speaking territories and living in la Franja; 2) low use of Catalan among informants who were born (or whose parents were born) outside the Catalan-speaking territories, living in la Franja, Mallorca or the region of Barcelona; and 3) the rest of informants, who make a much wider use of Catalan.

The management of multilingualism in reception services for migrants in NGOs: A case study

Maria Rosa Garrido Sardà

This study examines the management of multilingualism in a residential project for migrants run by two NGOs and funded by the local government in a post-industrial town in the Barcelona area. The data presented were collected as part of a two-year ethnographic study and include fieldnotes, interviews with users and NGO representatives, audio recordings of social services, and institutional documents. Firstly, the

article addresses the ideological tensions between the two managing NGOs, a faith-based association and a trade union's social office. The traditions of Progressive Catholicism and Socialist Unionism converge in the discourse of integration-through-language focusing on official language tuition. The faith-based organisation centres on re-socialisation in practices and values mediated by local languages, whereas the trade union's office supervises a work plan for users to acquire skills and knowledge that are useful in the labour market. Then, the analysis explores the top-down construction of multilingualism in the project and the consequences for its users, concluding that it (re)produces the local sociolinguistic order and does not incorporate the linguistic capital of African users. The NGO institutional languages, Catalan and Spanish, index migrants' "integration" and allow or prevent their access to social resources. English and French also play a role as temporary *linguae francae* that are seen as conducive to integration through local languages, to the detriment of African languages such as Wolof and Tamazigh. This construction limits the users' social agency, categorises them according to European languages and makes them entirely responsible for their own "integration" process.

The management of multilingualism in a migrant-regulated space: The case of *locutoris*

Maria Sabaté i Dalmau

This article investigates the management of multilingualism by and among migrants in a space which has emerged as an institution of migration: the call shop (or *locutori*, in Catalan). The author argues that these ethnic businesses offer a unique window into the observation of the institutional linguistic regimes currently found in Catalonia. They allow an analysis of the ways in which, by mobilising their social agency, migrants can overcome barriers and establish their own alternative linguistic hierarchies for inter-group communication and for the circulation of resources that are crucial for transnational living. These new linguistic regimes, organised "from below" in a bottom-up manner, are based on the legitimisation of a hybrid multilingual code with traces

of non-literacy and a high degree of language contact. At the same time, the competition between the linguistic capitals of heterogeneous groups of migrants leads to the stigmatisation of other communicative practices and to the silencing of given allochthonous and local languages. This, paradoxically, promotes the unicity of the local linguistic market in a type of non-standard Spanish used as a *lingua franca*, to the detriment of Catalan and the rest of the migrants' languages. The author concludes that in these discursive spaces migrants show that they can obtain access to the linguistic capitals required to overcome linguistic marginalisation and to navigate Western communicative cultures with remarkable success. The chapter ends with some observations regarding the debate on the social meanings of the linguistic practices observed, and on what they can tell us about the future of the Catalan sociolinguistic landscape.

The paths leading to second language acquisition among young Moroccans living in Catalonia

F. Xavier Vila, Natxo Sorolla and Imanol Larrea

This study is part of a broader investigation of the sociolinguistic situation of the youth of immigrant origin in Catalonia. The chapter focuses on the linguistic repertoire of young Moroccans settled in Catalonia, as well as the ways in which members of this group learn each of the languages they know. The paper identifies three main subgroups. The first comprised recent arrivals as well as young women who do not speak Catalan or Castilian, but tend to understand Castilian. The second group is made up of youth who speak Castilian, and can even often write it, but cannot speak Catalan, although they may understand this language. The third group tends to have high proficiency in both Catalan and Castilian. Unlike the previous groups, who arrived after puberty, the members of this third group tend to be those who have received much of their education in Catalonia. The analysis reveals the crucial importance of the education system and immediate social integration networks in attaining full linguistic integration. In fact, the tendency of society to make use of Castilian when addressing people of Moroccan appearance prevents the immigrants from achieving full competence in Catalan

unless the school, both as a teaching institution and as a social context in which to interact with peers, provides it.

The sociolinguistic characteristics of the Japanese living in Catalonia

Makiko Fukuda

Approximately 2,000 Japanese live in Catalonia. Their sociolinguistic characteristics are little known to the host society mainly due to the small size of the community and to the frequent mobility of its members. This study explores the sociolinguistic situation of this population, focusing on their language use and paying special attention to Catalan. The starting hypothesis of the study is that the Japanese residents in Catalonia are not homogeneous in terms of language practices, and that different subgroups can be identified based on the members' language use. The data are used to describe the language knowledge and ideologies of each group and to show the internal heterogeneity of a non-European population of high social status. The study has the following four main results: 1) in terms of their migratory orientation, this population can be divided into two main subgroups – sojourners or long-term/permanent residents – whereas in terms of language use they can be divided into three main subgroups: one with a predominant use of Japanese, another with considerable use of Castilian, and a third one, with a considerable use of Catalan; (2) English has little presence amongst the groups, though it is the default lingua franca; (3) Catalan is often perceived as a barrier that separates Catalan people and foreigners, and there is a tendency not to learn it; and (4) amongst the Japanese who have settled in Catalonia, Catalan is perceived differently depending on the orientation of integration; more specifically, Catalan has an instrumental role particularly for Catalan-Japanese mixed families.

Opinions and linguistic practices of German residents in Majorca

Bàrbara Sastre Bestard

The Balearic Islands are characterized linguistically by the coexistence of two official languages: Catalan and Castilian. This coexistence, nevertheless, has never been balanced, since Catalan has often been under attack by repressive measures by the Spanish government. Ever since the 1990s, the islands' almost exclusive dedication to the tourist industry has caused a continuous in-flow of a very heterogeneous mass of immigrants; among them, a large percentage of Europeans, above all, from the United Kingdom and Germany. As a consequence, a German-speaking social infrastructure – shops, supermarkets, schools, services, etc – has appeared, mostly offering its services to the residents and tourists in their mother tongue. This infrastructure eases the arrival of new residents and, at the same time, diminishes their needs to interrelate with the host community.

This chapter deals with the (lack of) linguistic integration of the resident German population in Majorca, and considers the relationship between the sociolinguistic situation of the area and certain characteristics of the group (their demographic weight, residential motivations, among others), which make the integration of the members of the group particularly difficult. Using a survey, the author analyses the process of linguistic integration of the resident German population on the island, their attitudes towards the different languages, and their linguistic practices. The data confirm that Germans in Majorca make ample use of their first language on all sorts of occasions, for professional, social and leisure activities. Whenever using their mother tongue is not an alternative, this population tends to favour the learning and use of Castilian as the language which enjoys higher prestige and a wider social presence. English is also used for a variety of purposes. Catalan, the autochthonous language, remains fundamentally alien to Germans living in Majorca, and is only learnt and used by a tiny minority of this population.

Resúmenes en castellano

De la «etapa autonómica» a la «sociolingüística del multilingüismo»: una década de investigación sociolingüística sobre las nuevas inmigraciones

F. Xavier Vila

En este artículo introductorio se presentan los objetivos y los contenidos del volumen y se contextualizan en el marco de la sociolingüística catalana. F. X. Vila recuerda sintéticamente que la llegada de las nuevas inmigraciones a los territorios de lengua catalana durante la primera década de los años 2000 se produjo después de un 20 años en los que los procesos inmigratorios parecían haberse detenido, y expone algunas de las principales medidas políticas y educativas que fueron tomándose para responder a los retos generados por la llegada, en cierta medida inesperada, de un amplísimo contingente poblacional procedente de todo el mundo. El autor sugiere que estas inmigraciones no solo han transformado la vida colectiva de las sociedades receptoras, sino que de hecho han provocado que la investigación sobre lengua y sociedad en los países de lengua catalana entrase en una nueva fase, que denomina la «sociolingüística del multilingüismo». Esta se caracteriza, entre otros fenómenos, por la preocupación por la diversidad lingüística y por la incorporación al estudio sociolingüístico de sectores académicos que en los períodos anteriores habían quedado al margen de este tipo de enfoques/estudios. Finalmente, el autor concluye su artículo introductorio con una breve presentación y resumen de los diferentes capítulos del libro.

Variables que inciden en el conocimiento de catalán y castellano del alumnado extranjero en Cataluña: un estudio con alumnado de sexto de primaria

Judith Oller

Los estudios que analizan los resultados lingüísticos del alumnado extranjero en el estado español son muy escasos y no informan sobre las variables que influyen en el conocimiento lingüístico de este alumnado. Los datos de Cataluña tienen un especial interés para entender la complejidad de las interrelaciones entre las variables que, según la educación bilingüe, inciden en el aprendizaje de una nueva lengua. El estudio que se presenta evalúa el conocimiento de catalán y castellano escrito de 610 estudiantes de origen extranjero de sexto curso de primaria en Cataluña. Los resultados del análisis de regresión lineal multivariante señalan seis variables que inciden significativamente en los resultados escritos de catalán del alumnado extranjero y nueve en el caso del castellano y, en concreto, muestran la importancia del entorno sociolingüístico (CS) y de los usos orales del catalán para el dominio escrito de la lengua de la escuela. En las conclusiones se discute la necesidad de distinguir entre el dominio de habilidades conversacionales generales y las habilidades lingüísticas académicas para poder comprender el impacto que tiene la variable CS en los resultados lingüísticos del alumnado extranjero.

Los usos lingüísticos en familia y con amigos del alumnado autóctono y alóctono de sexto de primaria en Cataluña, Mallorca y la Franja

Llorenç Comajoan, F. Xavier Vila, Vanessa Bretxa, Natxo Sorolla,
Xavier Tenorio y Joan Melià

El proyecto RESOL investiga el proceso de transición de la educación primaria a la secundaria y sus efectos sociolingüísticos sobre el alumnado en diferentes zonas de Cataluña, Mallorca y la Franja (Aragón). Se trata de un proyecto longitudinal en el que se estudian las

competencias lingüísticas, los usos interpersonales, las representaciones y las pautas de elección de lenguas en el consumo mediático, en diferentes momentos de escolarización del alumnado. Concretamente, en este artículo, se comparan los datos sobre lengua inicial, competencia lingüística en catalán y usos interpersonales según el origen geográfico familiar (autóctono, alóctono) y según el territorio de residencia (Vic, Noguera, Sant Just Desvern, Manlleu, Mataró, Sant Joan Despí en Cataluña, Palma e Inca en Mallorca y la Llitera y Baix Cinca en la Franja catalanohablante de Aragón) del alumnado de sexto de primaria. Básicamente, los resultados revelan una variación considerable de lengua inicial, competencia y origen familiar según el territorio donde residen los informantes. Profundizando se observa un desfase entre los autóctonos y los alóctonos en cuanto a su competencia en catalán, y que los alumnos de Mallorca y la Franja son los que tienen una competencia más baja en catalán. Por otro lado, los resultados sobre usos indican que el uso del catalán con los progenitores y hermanos está conectado con la lengua primera de los alumnos; en cambio, el uso de esta lengua con los amigos depende del territorio y del entorno sociolingüístico. Los resultados diferenciales de los usos entre progenitores y con los amigos muestran ganancias hacia el catalán en algunos territorios (principalmente, Manlleu, Vic y la Noguera) y pérdidas en otros (principalmente, la Franja, Mallorca y San Just Desvern). Por último, a partir de un análisis de conglomerados es posible observar cómo los resultados de competencia y usos interpersonales forman tres grupos según el territorio y el origen geográfico familiar: un colectivo muy distante del uso del catalán, compuesto por informantes nacidos fuera de los territorios de habla catalana, residentes en la Franja; un segundo grupo, compuesto por informantes nacidos fuera de estos territorios o hijos de personas nacidas fuera, residentes en la Franja, Mallorca o la región de Barcelona, con un uso muy reducido de catalán; y el resto, con un uso considerablemente mayor y en ascenso.

La gestión del multilingüismo en los servicios de acogida para inmigrantes de las ONG: un estudio de caso

Maria Rosa Garrido Sardà

El presente estudio investiga la gestión del multilingüismo en un proyecto residencial para inmigrantes gestionado por dos ONG y financiado por la administración local en una ciudad del área metropolitana de Barcelona. Los datos que se presentan se recogieron durante una etnografía de dos años e incluyen notas de observación, entrevistas con usuarios y representantes de las ONG, así como grabaciones de audio de los servicios sociales y diferentes tipos de documentos institucionales. En primer lugar, el artículo examina las tensiones ideológicas entre las dos ONG que se ocupan del proyecto, una asociación de inspiración religiosa y una oficina social de un sindicato. Las tradiciones del catolicismo social y el sindicalismo socialista convergen en el discurso de la «integración a través de la lengua» centrado en las clases de lengua. Por un lado, la asociación de inspiración religiosa se basa en la re-socialización en cuanto a prácticas y a valores a través de las lenguas autóctonas. En cambio, la oficina del sindicato supervisa un plan de trabajo cuyo objetivo es adquirir destrezas y conocimientos que se valoren en el mercado laboral.

En segundo lugar, el análisis se centra en la descripción de cómo se construye institucional el multilingüismo «desde arriba» y en las consecuencias de esta construcción para los usuarios. El proyecto residencial (re)produce el orden sociolingüístico local y no incorpora los capitales lingüísticos de los usuarios africanos. Las lenguas institucionales en las ONG, el catalán y el castellano, indexan la «integración» de los migrantes y permiten (o bloquean) su acceso a recursos sociales. El inglés y el francés también tienen un rol como lenguas francas temporales que se cree que conducen a la integración a través de las lenguas locales, en detrimento de lenguas africanas como el wolof y el amazigh. En definitiva, esa construcción del multilingüismo limita la agencia social de los usuarios, los categoriza según la lengua europea que hablen y los responsabiliza de su propio proceso de «integración».

La gestión del multilingüismo en un espacio regulado entre personas migradas: el caso de los locutorios

Maria Sabaté i Dalmau

En este artículo se investiga la gestión del multilingüismo entre personas migradas en un espacio consolidado como una verdadera institución de la migración: el locutorio. Se argumenta que estos negocios étnicos son un prisma único que nos permite observar los regímenes lingüísticos institucionales con que se encuentran las personas migradas en Cataluña. Por otro lado, nos permite ver cómo, mediante el uso de su agencia social, estas personas pueden traspasar las barreras de los regímenes lingüísticos autóctonos y establecer sus propias jerarquías lingüísticas alternativas para la comunicación intergrupal y la circulación de recursos clave para la vida transnacional. Se argumenta que estos nuevos regímenes lingüísticos gestados «desde abajo» se basan en la legitimación de un habla multilingüe híbrida con trazas de no-alfabetización y de un alto grado de contacto de lenguas. Asimismo, también se argumenta que las competiciones lingüísticas entre grupos heterogéneos de migrantes tienen como resultado la estigmatización de otras prácticas comunicativas concretas y el silenciamiento de ciertos códigos alóctonos y locales. Esto, paradójicamente, fomenta la unicidad de un mercado lingüístico local en un castellano no estándar utilizado como una lengua franca, en detrimento del catalán y del resto de lenguas de la migración. Con todo, se arguye que en estos espacios discursivos las personas migradas consiguen acceder a los capitales lingüísticos necesarios para sobreponerse a la marginalización lingüística y para navegar en culturas comunicativas occidentales con un cierto grado de éxito. Finalmente, también se pone sobre la mesa de debate qué significados sociales tienen las prácticas descritas y qué nos pueden decir sobre el futuro del panorama sociolingüístico catalán.

Las vías para los aprendizajes lingüísticos de los jóvenes de origen marroquí afincado en Cataluña

F. Xavier Vila, Natxo Sorolla e Imanol Larrea

Este estudio se deriva de una investigación más amplia sobre la realidad sociolingüística de la juventud de origen inmigrante en Cataluña. El trabajo aquí presentado se concentra en establecer cuál es el repertorio lingüístico de los jóvenes marroquíes y cuáles son las vías por las que este colectivo llega a aprender cada una de las lenguas que sabe. El trabajo identifica tres subgrupos principales: en primer lugar, los jóvenes que no saben catalán y no hablan, aunque sí suelen entender, el castellano, formado tanto por personas jóvenes llegadas poco tiempo atrás, así como por mujeres jóvenes de llegada no tan reciente. En segundo lugar, el subgrupo de los que hablan castellano, e incluso a menudo lo saben escribir, pero no saben catalán, aunque puedan entenderlo. Finalmente, se identifica un tercer subgrupo que tiende a dominar el catalán y el castellano. A diferencia de los grupos anteriores, llegados más allá de la pubertad, los integrantes de este tercer subgrupo tienden a ser los que han seguido buena parte de su periplo educativo en Cataluña.

El análisis de las entrevistas con informantes de los tres grupos muestra las distintas vías de integración lingüística de los jóvenes salidos de la inmigración, y revela la importancia crucial que juegan tanto el sistema educativo y como las redes de inserción social inmediatas para la adquisición de la totalidad del repertorio de los autóctonos. En el momento actual, es el sistema educativo, entendido en términos de institución docente y de entorno social para relacionarse con iguales, el que garantiza el correcto aprendizaje de las dos lenguas oficiales entre la población de origen marroquí. Fuera del sistema educativo, la tendencia de la sociedad autóctona es a servirse prioritariamente del castellano con personas de apariencia marroquí, lo cual termina impidiendo a los inmigrantes el adquirir plena competencia en catalán y su integración total en la sociedad receptora.

Realidad sociolingüística de los japoneses afincados en Cataluña

Makiko Fukuda

Actualmente, hay aproximadamente dos mil japoneses residentes en Cataluña. Integrantes de un colectivo no europeo de estatus social acomodado, su realidad social y lingüística es poco conocida por la sociedad receptora debido a su pequeño volumen demográfico y a la frecuente movilidad de un porcentaje importante de sus miembros. Este estudio explora la situación sociolingüística de esta población, centrándose fundamentalmente en sus usos lingüísticos, con una atención especial a la lengua catalana. Partiendo de la hipótesis que este colectivo no es homogéneo en términos de prácticas lingüísticas, el estudio pretende identificar los subgrupos sobre la base de los usos lingüísticos, y determinar los conocimientos e ideologías lingüísticos de cada grupo identificado para mostrar la heterogeneidad interna del colectivo.

Los resultados se pueden resumir de la manera siguiente: (1) esta población se puede dividir en dos subgrupos principales en cuanto a su orientación migratoria: el grupo de transeúntes y el de residentes de larga duración o estancia permanente; en términos de usos lingüísticos, el colectivo se puede dividir en tres subgrupos principales: el de uso predominante del japonés, el de uso considerable del castellano, y el del uso importante del catalán; (2) aunque sea la lengua franca internacional por defecto, el inglés tiene poquísima presencia entre estos grupos; (3) en general, los japoneses tienden a percibir el catalán como una barrera que separa a los catalanes de los extranjeros, lo que deriva en una tendencia a no aprender esta lengua; (4) entre los que se han establecido de manera más definitiva en Cataluña, se percibe el catalán de manera distinta dependiendo de la orientación de integración cada individuo; esta lengua juega un papel instrumental sobre todo para las familias mixtas nipocatalanas.

Opiniones y prácticas lingüísticas de los alemanes residentes en Mallorca

Bàrbara Sastre Bestard

Las Islas Baleares se caracterizan, en términos lingüísticos, por la coexistencia de dos lenguas oficiales: el catalán y el castellano. Esta convivencia, sin embargo, nunca ha sido equilibrado, ya que catalán ha sido a menudo objeto de ataques y medidas represivas por parte del gobierno español. Desde los años 90, la dedicación casi exclusiva de las islas a la industria turística ha provocado un continuo flujo de entrada de una masa muy heterogénea de inmigrantes, entre ellos un gran porcentaje de europeos, sobre todo del Reino Unido y Alemania. Como consecuencia del aumento continuo de los residentes teutones en las islas, ha aparecido una infraestructura social —tiendas, supermercados, escuelas, servicios, etc.— de habla alemana, dedicada en su mayoría a ofrecer sus servicios a los residentes y turistas de esta nacionalidad en su la lengua materna. Esta infraestructura facilita la llegada de nuevos residentes y, al mismo tiempo, reduce la necesidad de estos de interrelacionarse con la comunidad de acogida.

Este capítulo se ocupa de la (falta de) integración lingüística de la población alemana residente en Mallorca, y considera la relación entre la situación sociolingüística de la zona y algunas características del grupo tales como su peso demográfico y sus motivaciones residenciales, factores que, entre otros, causan el que la integración idiomática de este grupo particularmente difícil. Sirviéndose de los resultados de una encuesta, la autora analiza el proceso de integración lingüística de la población alemana residente en la isla, sus actitudes hacia las diferentes lenguas, y sus prácticas lingüísticas. Los datos confirman que los alemanes en Mallorca hacen un amplio uso de su lengua en todo tipo de ocasiones, en actividades profesionales, sociales y de ocio. Para aquellos casos en los que no cabe esta posibilidad, los residentes alemanes tienden a aprender y servirse del castellano, en tanto que lengua de gran prestigio y amplia presencia social. Asimismo, los residentes también utilizan el

inglés para una variedad de propósitos comunicativos. Por el contrario, la gran mayoría de este colectivo queda esencialmente al margen del catalán, la lengua autóctona, y solo una pequeña minoría de los alemanes que viven en Mallorca llegan a aprenderlo y utilizarlo.

B Universitat de Barcelona

Secció de Lingüística Catalana
Departament de Filologia Catalana

COL·LECCIÓ
LINGÜÍSTICA
CATALANA

13